POLIROM
Top 10+

A.P.
Cehov

Logodnica

Schiţe şi povestiri

A.P. Cehov, *Nevesta. Rasskazî i povesti*

© 2013 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvîrșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: Ivan Kramskoi (1837-1887), *Portretul unei femei necunoscute*, 1883

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

CEHOV, ANTON PAVLOVICH
Logodnica: schițe și povestiri / A.P. Cehov; Anda Boldur (trad. din lb. rusă de). – Iași: Polirom, 2013

ISBN print: 978-973-46-3194-0
ISBN ePub: 978-973-46-3960-1
ISBN PDF: 978-973-46-3961-8

I. Boldur, Anda (trad.)

821.161.1-32=135.1

Printed in ROMANIA

A.P.

Cehov

Logodnica

Schiţe şi povestiri

Traducere din limba rusă
și note de Anda Boldur

POLIROM
2013

ANTON PAVLOVICI CEHOV, una dintre cele mai marcante figuri ale literaturii ruse a secolului al XIX-lea, s-a născut la 17/29 ianuarie 1860, în orașul Taganrog. Între anii 1867 și 1879 face studii primare și secundare în orașul natal, manifestînd o puternică pasiune pentru teatru și scris. În 1879, cu o bursă primită din partea primăriei orașului Taganrog, se înscrie la Facultatea de Medicină a Universității din Moscova, pe care o absolvă în 1884. Între timp, pentru a-și ajuta familia, care întîmpină mari dificultăți financiare după falimentul afacerii tatălui, începe colaborarea cu cîteva reviste umoristice, unde publică schițe, povestiri, anunțuri, reclame și parodii. În 1884 îi apare prima carte, *Basmele Melpomenei*, ce reunește un număr de șase povestiri. Urmează *În amurg* (1887) și prima sa piesă de teatru, drama *Ivanov*, reprezentată în premieră pe 5 octombrie 1887, la Moscova. În 1889, la Sankt Petersburg, apare volumul *Copiii. Povestiri de Anton Cehov*. În 1890 întreprinde un voiaj pe insula Sahalin, pentru recenzarea populației, iar acesta devine sursa de inspirație pentru volumul *Insula Sahalin*, publicat în 1893, în cîteva numere ale revistei *Russkaia Mîsl*. În 1896 are loc premiera piesei *Pescărușul*, urmată de *Unchiul Vanea* (jucată pentru prima dată în 1899), *Trei surori* (cu premiera pe 31 ianuarie 1901) și *Livada de vișini* (reprezentată în premieră pe 17 ianuarie 1904). Încă din timpul vieții i se tipărește ediția de *Opere*, apărută în zece volume, între anii 1899 și 1902. Grav bolnav de tuberculoză pulmonară, se stinge în stațiunea Badenweiler din Germania, pe 2 iulie 1904, la vîrsta de patruzeci și patru de ani.

Moartea unui slujbaș

Într-o seară deosebit de frumoasă, Ivan Dmitrici Cerveakov[1], un slujbaș deosebit de conștiincios, ședea în rîndul al doilea de fotolii și urmărea cu binoclul *Clopotele din Corneville*[2]. Privea și se simțea în culmea fericirii. Cînd deodată... În povestiri întîlnim adesea acest „cînd deodată“ și scriitorii au dreptate să-l folosească: viața este atît de plină de neprevăzut!... Cînd deodată fața i se schimonosi, ochii îi ieșiră din orbite, răsuflarea i se tăie... luă binoclul de la ochi, se aplecă și... hap-ci-i-iu!!! strănută – așa cum vă dați și dumneavoastră seama. Nicăieri nu este oprit să strănuți. Strănută și mujicii, și prefecții de poliție, ba cîteodată chiar și consilierii de stat. Oricine strănută. Cerveakov nu se descumpăni, așadar, defel; își șterse liniștit nasul cu batista și, fiind un om bine-crescut, privi în jur, ca să vadă dacă nu cumva supărase pe cineva cu strănutul său. În clipa următoare încremeni: bătrînelul care ședea în fața lui, în primul rînd de fotolii, își ștergea grijuliu chelia și ceafa, cu mănușa, mormăind ceva, iar bătrînelul nu era altul decît consilierul de stat Brizjalov[3], de la Ministerul Comunicațiilor.

---

1. De la *cerv* = vierme (rus.).
2. Operetă de R.G.L. Planquette (1848-1903), compozitor francez.
3. De la *brîzjat* = a stropi, a împroșca (rus.).

„L-am stropit! își spuse Cerveakov. Nu este șeful meu direct, totuși faptul e neplăcut. Trebuie să-mi cer iertare."

Își drese glasul, se aplecă înainte și șopti la urechea consilierului:

— Iertați-mă, Excelență, v-am stropit... n-am făcut-o dinadins.

— Nu-i nimic, nu-i nimic...

— Vă rog să mă iertați... Ce să fac, n-am vrut...

— Liniștește-te, domnule! Lasă-mă, te rog, să ascult!

Cerveakov se fîstîci, zîmbi nătîng și începu să se uite din nou la cele ce se petreceau pe scenă. De uitat, se uita el, dar nu mai simțea nici o plăcere. Începuse să-l roadă neliniștea. În timpul pauzei îi dădu tîrcoale lui Brizjalov și, izbutind în sfîrșit să-și biruie sfiiciunea, se apropie de el și îngăimă:

— V-am stropit, Excelență... Iertați-mă... Zău că n-am vrut...

— Slăbește-mă, domnule!... Am și uitat, și dumneata tot de asta vii să-mi vorbești! spuse consilierul și buza de jos îi tremură de o ușoară enervare.

„Spune că a uitat și îi citesc perfidia în ochi, gîndi Cerveakov, trăgînd bănuitor cu coada ochiului la consilier. Nici nu vrea să stea de vorbă cu mine. Ar trebui să-i explic că a fost cu totul fără voia mea, că este o lege a naturii. Altfel, e în stare să-și închipuie că l-am scuipat într-adins. Și chiar dacă nu și-o închipuie acum, și-o va închipui mai tîrziu!..."

Întors acasă, îi povesti nevestei pățania. I se păru însă că soția sa lua cam prea ușor lucrurile: e drept că, la început, femeia fusese cam îngrijorată, dar, aflînd că Brizjalov făcea parte din alt minister, se liniști.

— Ar trebui totuși să te duci la el să te scuzi, îl sfătui ea. Altfel, ar putea crede că nu știi să te porți!

— Tocmai aici e buba! De scuzat, m-am scuzat eu chiar atunci, dar a avut o atitudine tare ciudată... Nu mi-a spus nici un cuvînt ca lumea. E drept că nici n-am avut timpul să stau mai pe-ndelete de vorbă cu el.

A doua zi, Cerveakov își îmbrăcă uniforma nouă, se tunse și se înfățișă la Brizjalov pentru explicații... Intrînd în salonul de primire al demnitarului, dădu peste o mulțime de petiționari și în mijlocul lor îl zări pe consilier care și începuse să primească cererile. După ce stătu de vorbă cu unul și cu altul, consilierul își îndreptă privirea spre Cerveakov.

— Dacă vă aduceți aminte, Excelență – începu acesta –, aseară, la Arcadia, am strănutat și... v-am stropit fără să vreau... vă rog să mă iertați...

— Fleacuri... se poate să faci atîta caz?! Dumneata ce dorești? se adresă consilierul următorului.

„Nu vrea să vorbească deloc cu mine, își spuse Cerveakov pălind. Înseamnă că e supărat... Nu, nu pot să las lucrurile așa... Trebuie să-i explic...“

Cînd consilierul încheie convorbirea cu cel din urmă petiționar și se îndreptă spre cabinetul său, Cerveakov se luă după el și bolborosi:

— Excelență! Dacă îndrăznesc s-o tulbur pe Excelența Voastră, este tocmai dintr-un sentiment de căință, puteți fi sigur!... N-am făcut-o dinadins, cred că vă dați și dumneavoastră seama!

Consilierul se uită la el cu un aer contrariat și dădu din mînă a lehamite.

— Domnule, am impresia că dumitale îți arde de glumă! spuse el și se făcu nevăzut îndărătul ușii.

„Care glumă? își spuse Cerveakov. Unde vede el glumă? E cogeamite consilier de stat și nu poate să înțeleagă atîta lucru! Dacă-i așa, n-am să-i mai cer iertare! Naiba să-l ia de încrezut! Am să-i scriu o scrisoare, dar de venit nu mai vin pe la el nici mort! Zău că nu mai vin!“

Așa se gîndea Cerveakov, îndreptîndu-se spre casă. Nu-i scrise însă consilierului nici o scrisoare, fiindcă, deși își stoarse creierii, nu izbuti cu nici un chip să așternă pe hîrtie ceea ce ar fi vrut să spună. A doua zi se văzu deci nevoit să se ducă din nou, în persoană, la consilier, ca să-i explice totul.

— Nu pentru a-mi îngădui o glumă, cum ați binevoit a spune, am venit ieri să tulbur liniștea Excelenței Voastre, începu el să bolborosească, văzînd privirea nedumerită a consilierului. Voiam numai să-mi cer iertare pentru faptul că v-am stropit cînd am strănutat. Nici prin gînd nu mi-ar fi trecut să glumesc. Cum aș îndrăzni să glumesc? Dacă am glumi, ar însemna că nu avem nici un sentiment de respect față de persoanele cu vază...

— Ieși afară!!! zbieră deodată consilierul, făcîndu-se stacojiu la față și tremurînd din tot trupul.

— Cum? întrebă Cerveakov în șoaptă, aproape leșinat de spaimă.

— Ieși afară!!! urlă din nou consilierul, bătînd din picior.

Cerveakov simți că în măruntaiele lui plesnește ceva. Fără să mai vadă și să mai audă nimic, se trase îndărăt spre ușă, coborî năucit în stradă și o porni pe jos, abia putînd să-și mai miște picioarele. Ajuns în neștire acasă, se întinse pe divan, fără să-și scoată uniforma, și... muri.

1883

Grasul și slabul

Doi prieteni se întîlniră la o stație a liniei de cale ferată Nikolaevskaia. Unul era rotofei, celălalt – slab. Cel gras tocmai luase masa la restaurantul gării și buzele, încă unsuroase, îi luceau ca niște vișine coapte. Mirosea a vin de Xeres și a *Fleurs d'oranger*. Slabul abia coborîse din vagon și era încărcat cu geamantane, boccele și cutii de carton. Mirosea a șuncă și a zaț de cafea. În spatele lui venea nevastă-sa, o femeie firavă, cu bărbia ascuțită, și fiul său, elev de liceu, un băiat înalt, cu o pleoapă puțin lăsată pe un ochi.

— Porfiri! strigă rotofeiul zărindu-l pe cel slab. Tu ești? Dragul meu! Nu te-am văzut de un car de ani!

— Doamne! se minună acesta. Mișa! Prietenul meu din copilărie! Ce cauți aici?

Prietenii se îmbrățișară și se măsurară unul pe altul cu ochii umezi. Amîndoi erau mirați, încîntați.

— Dragul meu! începu cel slab după ce se mai îmbrățișară o dată. Nu mă așteptam deloc! Ce surpriză! Ia să te văd mai bine! Ai rămas tot așa de frumos cum erai, tot atît de îngrijit și de ferchеș. Doamne, Dumnezeule! Ei, cum o duci? Ești bogat? Ești însurat? Eu, precum vezi, m-am însurat... Asta-i nevastă-mea, Luiza, născută Wanzenbach... e luterană... Iar ăsta e fiul meu, Nafanail, elev în clasa a treia. Nafanea,

domnul e prietenul meu din copilărie! Am fost colegi de liceu!

Nafanail stătu o clipă pe gînduri, apoi își scoase șapca.

— Am fost colegi de liceu! repetă slabul. Îți aduci aminte, Mișa, cum ne porecliseră băieții? Pe tine, Erostat, fiindcă arseseși cu țigara o carte a liceului, iar pe mine Efialte[1], fiindcă îmi plăcea să torn... Ha-ha-ha! Păcatele tinereții...! Nu te teme, Nafanea! Vino mai aproape... Și asta e nevastă-mea, născută Wanzenbach... luterană...

După o clipă de gîndire, Nafanail se ascunse după tatăl său.

— Ei, dar tu cum o duci, dragul meu prieten? întrebă rotofeiul, privindu-și încîntat fostul coleg. Ai o slujbă undeva? Ai un post bun?

— Da, dragul meu, am o slujbă. Sînt de doi ani asesor de colegiu, am și ordinul Stanislav. Leafa e cam mică... dar ce să-i faci! Nevastă-mea dă lecții de muzică, eu fac în orele libere tabachere de lemn. Tabachere foarte bune! Le vînd cu o rublă bucata. Dacă cineva ia zece bucăți sau mai multe, îi fac reducere. Ne descurcăm, de bine, de rău. Am lucrat înainte la un minister, și acum sînt mutat aici, ca șef de birou... Am să fac serviciul aici. Dar tu? Nu cumva ai și ajuns consilier de stat? Ai?

— Nu, dragul meu, caută ceva mai sus, răspunse grasul. Sînt consilier intim... Sînt și decorat. Am două stele.

Slabul păli deodată și încremeni, apoi fața i se lăți într-un zîmbet pînă la urechi. Ai fi zis că toate trăsăturile începuseră să i se topească. Trupul i se sfriji, se gîrbovi și parcă i se făcu și mai puțintel... Geamantanele, boccelele și cutiile de carton se sfrijiră, se zbîrciră și ele...

---

1. Trădător al grecilor în lupta de la Termopile (anul 480 î.Hr.).

Bărbia lungă a nevestei sale se lungi și mai mult; Nafanail luă poziția de drepți și își încheie toți nasturii tunicii...

— Eu, Excelență... sînt încîntat! Un coleg de școală, ca să zic așa, să ajungă la o situație atît de înaltă! Hi-hi-hi!

— Ia lasă prostiile! se încruntă grasul. Ce înseamnă tonul ăsta? Sîntem doar prieteni din copilărie, ce rost are respectul ăsta față de grad?

— Vai de mine... Se poate?..., continuă să rîdă stînjenit slabul, împuținîndu-se și mai mult. Atenția binevoitoare a Excelenței Voastre... e ca un fel de vlagă dătătoare de viață... Excelență, acesta e fiul meu, Nafanail... Soția mea, Luiza, e luterană întru cîtva...

Grasul voi să spună ceva, dar fața celui slab căpătă o expresie atît de servilă și respectuoasă, încît consilierului intim i se făcu silă. Întoarse capul într-o parte și îi întinse slabului mîna de rămas-bun.

Slabul îi strînse respectuos trei degete și, frîngîndu-și trupul într-o plecăciune adîncă, rîse subțire, ca un chinez: „Hi-hi-hi". Nevastă-sa zîmbi și ea. Nafanail făcu o temenea și scăpă șapca din mînă. Tustrei erau extrem de impresionați și măguliți.

1884

Cameleonul

Comisarul de poliție Ociumelov trece prin piață în manta nouă și cu o legăturică în mînă. În urma lui, un vardist roșcovan duce sub braț un ciurel plin cu agrișe confiscate. Împrejur, tăcere adîncă. În piață, nici țipenie... Ușile dughenelor și cîrciumilor stau căscate, ca niște guri flămînde, și se uită jalnic la cele orînduite de Dumnezeu. În fața lor nu se vede nici măcar un cerșetor.

— Carevasăzică, muști, blestematule! aude dintr-odată comisarul. Puneți mîna pe el, fraților! Astăzi nu mai e slobod să muști. Țineți-l! Aha!

Se aude un chelălăit strident. Ociumelov se uită înspre partea de unde vine tărăboiul și vede o javră dînd buzna în trei picioare pe poarta depozitului de cherestea al lui Piciughin și uitîndu-se speriată înapoi. În urma ei aleargă un individ cu vesta descheiată peste o cămașă de stambă cu piepții scrobiți. Deodată face un salt înainte, ca și cum s-ar arunca înot, cade la pămînt și prinde cîinele de picioarele dinapoi. Se aude iar un chelălăit și strigătul: „Puneți mîna pe el!".

Capete somnoroase răsar în pragurile dughenelor și, cît ai clipi, în fața depozitului de cherestea, lumea, ieșită ca din pămînt, se strînge ciopor.

— Trebuie că-i o dezordine, Înălțimea Voastră, spune vardistul.

Ociumelov face la stînga și se îndreaptă către grup. Cetățeanul cu vesta descheiată stă în fața porții depozitului și, ținînd mîna dreaptă ridicată, arată mulțimii un deget care-i sîngerează. Pe fața sa de om beat parcă ar sta scris: „Am să te jupoi de vie, javră afurisită!“. Pînă și degetul lui arată ca un semn al victoriei.

Ociumelov recunoaște în el pe meșterul bijutier Hriukin. Iar în mijlocul cercului de gură-cască, tremurînd din tot trupul, cu labele dinainte răschirate, stă autorul tărăboiului: un pui de ogar alb, cu o pată gălbuie pe spate și cu botul ascuțit. Ochii lui umezi sînt triști și speriați.

— Ce s-a întîmplat? întreabă Ociumelov croindu-și drum prin mulțime. De ce v-ați strîns aici? Ce-i cu degetul tău? Cine a strigat?

— Îmi vedeam de treabă, Înălțimea Voastră, începe Hriukin să se tînguie, tușind cu pumnul la gură. Mă duceam să mă înțeleg pentru niște lemne cu Mitri Mitrici, cînd, hap, așa, nitamnisam, potaia asta mă apucă de deget! Să-mi fie cu iertare, dar eu sînt un om care muncește... meseria mea e gingașă. Trebuie să mi se dea despăgubiri, fiindcă s-ar putea să stau o săptămînă fără să mă pot folosi de deget. Eu nu știu, Înălțimea Voastră, să fie scris în vreo lege că trebuie să pătimești din pricina lighioanelor. Dacă-i vorba ca fiecare să înceapă să muște, apoi atunci la ce să mai trăiască omul pe pămînt?

— Hm! Bine..., rostește cu asprime Ociumelov, tușind și ridicînd din sprîncene. Bine... Al cui e cîinele? Las' că v-arăt eu! O să vă-nvăț minte să vă mai lăsați cîinii să umble haihui pe străzi! E timpul să ne ocupăm de ăștia care nu vor să respecte regulamentele! Cînd proprietarul lui o să fie pus la amendă, o să știe ce-i aia un cîine sau alte animale vagaboande! Îl învăț eu minte! Eldîrin, îi poruncește el vardistului, află al cui e cîinele și adresează proces-verbal. Iar lighioana

să fie ucisă fără întîrziere! Cu siguranță că e turbată... Al cui e cîinele, vă-ntreb?

— Îmi pare, își dă cineva cu presupusul, că-i al lui dom' gheneral Jigalov.

— Al domnului general Jigalov?! Hm, Eldîrin, scoate-mi mantaua... Grozav de cald mai e azi! Mă tem că o să-i tragă iar o ploaie... Hm... Nu pot eu să pricep, se întoarce Ociumelov spre Hriukin, cum de a putut cățelușul ăsta să te muște? Cum să te apuce tocmai de deget? Vezi cît e de mic, iar tu cogeamitea găligan! Cu siguranță că te-ai tăiat la deget în vreun cui și după aia ți-a venit ideea să scoți oarece profit. Las' că ne cunoaștem noi marfa! Vă știu eu, diavolilor!

— I-a dat cu țigara pe la bot ca să facă haz, și de, cîinele l-a mușcat. Ce, era prost? Ăsta se ține veșnic de șotii, Înălțimea Voastră.

— Minți, chiorule! M-ai văzut tu pe mine? Atunci de ce trăncănești? Înălțimea Sa e om deștept, știe cine minte și cine vorbește cinstit ca în fața lui Dumnezeu... Dacă-i vorba pe-așa, apoi să hotărască judecătorul care din noi minte. Că el are legea și acolo stă scris despre toate... Astăzi sîntem toți egali... Și dacă vreți să știți, am și eu un frate jandarm!

— Gura!

— Nu, nu poate să fie cîinele lui dom' gheneral! își dă cu părerea vardistul, după o matură chibzuință. Dom' gheneral n-are cîini din ăștia. Nu ține decît prepelicari...

— Ești sigur?

— Sigur, Înălțimea Voastră!

— Chiar așa! Domnul general are cîini de preț, pe cînd ăsta nu face nici două parale! N-are nici blană ca lumea, nu-i nici de soi... Ce mai: o jigodie rîioasă! Ar ține domnul general așa ceva pe lîngă casă? Nici să nu vă treacă prin minte! Dacă o dihanie ca asta s-ar ivi pe

stradă la Petersburg sau la Moscova, știți ce s-ar întîmpla? Cît ai clipi i s-ar face de petrecanie! Fără să se mai sinchisească nimeni de ce stă scris la lege! Tu, Hriukin, ai fost mușcat, nu trebuie să lași lucrurile așa... Trebuie să-i învățăm minte. Că nici așa nu merge...

— De, mai știi? S-ar putea să fie totuși al lui dom' gheneral! cugetă vardistul cu glas tare. Ce, e scris pe botul coteiului că nu-i al lui? Am văzut deunăzi unul cam la fel la el în curte...

— Păi sigur, își dă altul cu părerea, e al generalului...

— Hm... pune-mi mantaua, frate Eldîrin. Vîntu-i cam subțire... M-a luat cu frig... Ia cîinele, dă fuga cu el la dom' general acasă și întreabă dacă-i al dumnealui. Spune că l-am găsit prin piață și i l-am trimis. Și să nu-l mai lase așa slobod pe stradă... Poate să fie un cîine scump, de rasă, și dacă orice măgar îi vîră țigara sub nas, îi strică mirosul. Cîinele este un animal gingaș. Și tu, zevzecule, lasă mîna jos! Ce ne tot scoți ochii cu degetul ăla caraghios? Singur ți-ai făcut-o!...

— Uite-l pe bucătarul lui dom' gheneral. Să-l întrebăm pe el. Hei, Prohor, ia fă-te-ncoa, vericule! Ia vezi, cîinele ăsta e al vostru?

— Ei, asta-i bună! Cum o să fie al nostru? Noi n-am avut niciodată cîini din ăștia!

— Poftim cum stăm să ne pierdem vremea! E un cîine de pripas, ce mai tura-vura... Dac-am zis că-i vagabond, apoi e vagabond! Trebuie omorît și gata!

— Cum să fie cîinele nostru! continuă Prohor, bucătarul. E al fratelui lui dom' gheneral, cel care a sosit deunăzi. Conașului nostru nu-i plac ogarii, dar fratele dînsului se dă în vînt după ei...

— Cum, a venit fratele domnului general? întreabă Ociumelov și fața i se luminează de un zîmbet înduioșat. Doamne sfinte! A venit

Vladimir Ivanîci și eu nu știam! A venit să-l vadă pe domnul general?

— Da, să-l vadă.

— Ia te uită! I s-a făcut dor de frățiorul lui... Și eu habar n-aveam! Carevasăzică, e cățelușul lui! Ei, da' ce bine-mi pare!... Ia-l cu tine... E frumușel, mînca-l-ar mama!... Și deștept foc! L-a înșfăcat de deget pe ăla de colo... Ha-ha-ha... Cuțu-cuțu, de ce tremuri așa, hoțule! Mîrîie, drăguțul de el...

Prohor cheamă cîinele și pleacă cu el. Cei de față încep să-l ia pe Hriukin peste picior.

— Cazi tu odată pe mîna mea! îl amenință Ociumelov.

Și, înfășurîndu-se în manta, își vede mai departe de drum prin piață.

1884

Reguli pentru scriitorii începători

Dar jubiliar – În loc de poșta redacției

Orice prunc nou-născut trebuie spălat cu grijă, apoi, după ce l-ai lăsat să-și vină în fire de pe urma primelor impresii, îi tragi o bătaie bună la spate, spunîndu-i de mai multe ori: „Să nu scrii! Să nu scrii! Să nu te faci scriitor!“. Dacă, în ciuda acestui tratament, pruncul în chestiune începe să dea totuși semne de înclinări scriitoricești, trebuie luat cu duhul blîndeții. Dacă însă nici cu blîndețea nu ajungi la nici un rezultat, lasă-l în plata Domnului și scrie la catastif „pierdut“. Mîncărimea scrisului e, într-adevăr, de nevindecat.

Calea celui care scrie e presărată de la început pînă la sfîrșit cu spini, cuie și urzici, de aceea orice om cu scaun la cap trebuie să fugă cît poate de scris. Dacă totuși, în ciuda tuturor măsurilor de precauție, soarta nemiloasă împinge pe vreunul pe calea scrisului, nenorocitul acela, pentru a-și ușura întru cîtva ursita, trebuie să se conformeze următoarelor reguli:

1) Ține minte că e mai bine să scrii din întîmplare sau *à propos*, decît să scrii mereu. Un șef de tren care scrie versuri trăiește mai bine decît un poet care nu e șef de tren.
2) De asemenea, bagă-ți în cap principiul că în cariera literară e de o mie de ori mai bine

să nu ai succes decît să ai. Insuccesul este pedepsit numai cu dezamăgirea și cu sinceritatea jignitoare a poștei redacției, pe cînd succesul te obligă să bați drumurile după onorariu sau să-l primești în cupoane plătibile în anul 1899; de asemenea, ai de suferit „urmările" și ești obligat să faci încercări noi.

3) Să scrii de dragul artei e mult mai folositor decît s-o faci în scopul primirii metalului disprețuit. Cei care scriu nu cumpără case, nu călătoresc în compartimente de clasa întîi, nu joacă la ruletă și nu mănîncă ciorbă de cegă. Hrana lor se compune din miere cu lăcuste, așa cum le-o gătește Savrasenkov[1], și drept locuință au camere mobilate, iar ca mijloc de locomoție, propriile picioare.
4) Gloria e-un petic de culoare țipătoare pe haina zdrențuită a cîntărețului, iar renumele literar nu-i de conceput decît în țările în care, pentru a pricepe cuvîntul „literat", nu se recurge la *Dicționarul de 30 000 de cuvinte străine*.
5) Oricine, fără deosebire de rang, religie, vîrstă, sex, studii și situație familială, poate să încerce să scrie. Nici chiar nebunilor, amatorilor de artă scenică și celor lipsiți de drepturi civile nu le e interzis să scrie. De altfel, ar fi bine ca aceia care se cațără pe Parnas să fie pe cît se poate oameni maturi, care să cunoască regulile elementare ale ortografiei.
6) E de dorit, în măsura posibilului, ca ei să nu fie elevi de școală militară sau elevi de liceu.
7) Se presupune că cel care scrie trebuie să aibă, în afară de facultățile mintale obișnuite, și experiență. Cel mai mare onorariu îl primesc oamenii trecuți prin ciur și prin dîrmon, iar

1. Proprietarul unui restaurant din Moscova.

cel mai mic – firile curate și neîntinate. Din prima categorie fac parte: cei care s-au însurat a treia oară, cei ce au încercat să-și pună capăt zilelor, cei care și-au pierdut întreaga avere la cărți, cei ce s-au bătut în duel, cei fugiți din cauza datoriilor și alții. Din ultima categorie fac parte cei care n-au datorii, logodnicii, cei ce nu beau, elevele de pension și alții.

8) E foarte ușor să te faci scriitor. Nu există slut care să nu-și găsească perechea potrivită și nu există bazaconie care să nu-și găsească cititorul ei. De aceea, nu te sfii... Pune înaintea ta o coală de hîrtie, ia pana în mînă și, după ce ți-ai îmboldit imaginația, dă-i drumul! Scrie despre ce vrei: despre prune, despre vreme, despre cvasul Govorov, despre Oceanul Pacific, despre minutarul ceasornicului, despre zăpada de anul trecut... Cînd ai isprăvit, ia-ți manuscrisul în mînă și, cu vinele străbătute de o înfiorare sacră, du-te la redacție. După ce ți-ai scos galoșii în vestibul și ai întrebat: „Domnul director e aici?“ – intră în încăperea sacrosanctă și, plin de speranță, predă-ți creația... După aceea, stai acasă, lungit pe divan, o săptămînă încheiată, scuipînd în tavan și legănîndu-te cu visuri: apoi du-te iar la redacție, unde ți se va înapoia manuscrisul. Treci și pe la alte redacții... După ce vei fi făcut ocolul tuturora, fără ca manuscrisul să-ți fie acceptat de vreuna, publică-ți opera pe cont propriu. Cititori se vor găsi.

9) E foarte greu să ajungi scriitor publicat și citit. Pentru aceasta trebuie: să știi neapărat carte și să ai talent, măcar cît un bob de linte. În lipsa unui talent mare, sînt la preț și talentele mici.

10) Fii om cumsecade. Nu căuta să dai lucruri furate drept ale tale, nu publica aceeași operă la două edituri deodată, nu te da drept Kurocikin[1] și nu-l da pe Kurocikin drept persoana dumitale, nu prezenta drept lucrări originale traduceri din autori străini. În general, nu uita cele zece porunci.
11) În publicistică există bună-cuviință. În acest domeniu, ca și în viață, nu-i recomandabil să calci pe bătăturile sensibile, să-ți sufli nasul în batista altuia, să-ți bagi cele cinci degete în farfuria vecinului ș.a.m.d.
12) Dacă vrei să scrii, procedează în felul următor: Alege-ți mai întîi o temă. În această privință, ai deplină libertate. Poți să folosești bunul-plac și chiar samavolnicia. Dar pentru a nu descoperi din nou America și a nu inventa pentru a doua oară praful de pușcă, ferește-te de temele prea des tratate.
13) După ce ți-ai ales tema, pune mîna pe un condei cu peniță neruginită și așterne tot ce poftești, cu un scris citeț, fără bucle și codițe, pe o singură parte a coalei, lăsînd cealaltă parte neatinsă. Acest din urmă lucru e de dorit nu atît pentru sporirea veniturilor fabricanților de hîrtie, cît pentru alte considerente, superioare.
14) Dînd frîu liber fanteziei, strunește-ți mîna. N-o lăsa să se lăcomească la numărul de rînduri. Cu cît scrii mai scurt și mai rar, cu atît ești publicat mai des. În general, concizia nu strică. O gumă întinsă nu șterge nicidecum mai bine creionul decît una neîntinsă.
15) Cînd ai isprăvit de scris, iscălește-te. Dacă nu alergi după popularitate și ți-e frică să

1. Nikolai Stepanovici Kurocikin (1830-1884) – autor de poezii, foiletoane și comedii satirice.

nu mănînci bătaie, folosește un pseudonim. Nu uita însă că, oricare ar fi masca sub care te-ai ascunde de public, numele și adresa ta trebuie să fie cunoscute redacției, pentru cazul că directorul ar dori să-ți trimită urări de Anul Nou.

16) Încasează-ți onorariul de îndată ce ți s-a publicat opera. Ferește-te de avansuri. Un avans este o ipotecare a viitorului.

17) După ce ți-ai primit onorariul, fă cu el ce vrei: cumpără-ți un vapor, asanează o baltă, fotografiază-te, comandă la Finleandski un clopot, mărește de trei ori malacovul nevestei... într-un cuvînt, fă ce vrei. Dîndu-ți onorariul, redacția îți dă și deplină libertate de acțiune. De altfel, dacă colaboratorul vrea să trimită redacției o însemnare din care să se vadă cum și pe ce și-a cheltuit onorariul, redacția nu va avea nimic împotrivă.

18) Drept încheiere, recitește încă o dată primele rînduri ale acestor *Reguli*.

1885

Ultima mohicană

Într-o dimineață frumoasă de primăvară, eu și căpitanul de cavalerie în retragere Dokukin, care mă poftise la el la moșie, ședeam în niște jilțuri de pe vremea bunicii și ne uitam într-o doară pe fereastră. Ne plictiseam cumplit.

— Of, Doamne! mormăi Dokukin. Mi-e atît de urît, că m-aș bucura și de venirea portărelului!

„Ce să fac? Să mă culc?“ mă gîndeam eu.

Mai stăturăm mult, foarte mult timp astfel, tot gîndindu-ne cum să ne omorîm plictisul, cînd deodată, prin geamurile de mult nespălate ce băteau în toate culorile curcubeului, băgarăm de seamă că în orînduielile universului se petrecea o mică schimbare: cocoșul, cocoțat lîngă poartă pe un morman de frunze veștede, care ridica ba un picior, ba altul (ar fi vrut, pesemne, să le ridice pe amîndouă deodată), tresări pe neașteptate și sări cît colo, ca mușcat de șarpe.

— Vine cineva..., zîmbi Dokukin. Măcar de ne-ar aduce dracu' niște musafiri! Tot ar fi un pic mai vesel...

Cocoșul nu se înșelase. În poartă apăru mai întîi un cap de cal cu un arc mare, verde, pe hulube, apoi calul întreg și, în cele din urmă, o brișcă greoaie de culoare închisă, cu aripi mari și urîte, ca ale unui cărăbuș gata să-și ia zborul. Brișca intră în curte, cîrmi greoi la stînga și se îndreptă, hurducîndu-se și hodorogind, spre grajd. În brișcă se aflau două făpturi omenești:

una era o femeie, cealaltă, mai măruntă, un bărbat.

— Fir-ar să fie! exclamă Dokukin holbîndu-se speriat și scărpinîndu-se după ceafă. Uite cum îi pică omului beleaua pe cap. Nu degeaba am visat astă-noapte o sobă.

— Dar ce-i? Cine-a venit?

— Soră-mea cu bărbatu-său, lua-i-ar dracu'!...

Dokukin se sculă în picioare și făcu nervos cîțiva pași prin odaie.

— Parcă mă ia cu frig, uite-aici, în dreptul inimii, zău așa..., mormăi el. E mare păcat să nu-ți iubești sora, dar, mă crezi? Mi-ar fi mai ușor să mă pomenesc în mijlocul codrului față în față cu un haiduc decît să dau ochii cu ea! Ce-ar fi să ne ascundem? Îl pun pe Timoșka să le spună că m-am dus la adunarea zemstvei.

Dokukin începu să-l strige cît îl ținea gura pe Timoșka. Dar era prea tîrziu. Peste cîteva clipe, în vestibul se și auziră șușoteli: un glas femeiesc de bas și un glăscior bărbătesc de tenor își vorbeau pe înfundate.

— Potrivește-mi volanul, spunea glasul femeiesc de bas. Iar ți-ai pus alți pantaloni decît trebuia!

— Pantalonii albaștri i-ai dat unchiului Vasili Antipîci, iar de cei pepit mi-ai spus să nu mă ating pînă la iarnă, se dezvinovăția glăsciorul de tenor. Dorești să-ți duc șalul sau să-l las aici?

În cele din urmă, ușa se deschise și în odaie intră o doamnă de vreo patruzeci de ani, înaltă, trupeșă, cu o rochie de mătase albastră. Pe chipul ei ușor pistruiat, cu obrajii rumeni, era întipărită atîta prostească înfumurare, încît am înțeles îndată de ce n-o poate suferi Dokukin. În urma doamnei trupeșe, venea cu pași mărunți un omuleț pirpiriu, îngust în umeri, cu obrajii rași, cu un năsuc roșu. Purta o haină pestriță, pantaloni largi și o jiletcă de catifea. Pe jiletcă

se bălăbănea un lănțișor de aur, aducînd mai curînd cu un lanț de candelă. În îmbrăcămintea lui, în mișcări, în năsuc, în tot trupul lui stîngaci se simțeau teama, umilința și slugărnicia... Doamna intră și, ca și cum nu ne-ar fi văzut, se îndreptă spre icoane și începu să se închine.

— Închină-te și tu! se întoarse ea către bărbatul ei.

Omulețul cu nasul roșu tresări și începu să-și facă semnul crucii.

— Bună ziua, surioară! spuse Dokukin oftînd, după ce doamna își isprăvi rugăciunea.

Doamna zîmbi cu gravitate și își întinse buzele spre Dokukin.

Omulețul se apropie și el să-și sărute cumnatul.

— Dați-mi voie să vă prezint... Sora mea, Olimpiada Egorovna Hlîkina... și bărbatul ei, Dosifei Andreici. Dumnealui e un bun prieten al meu...

— Îmi pare bine, spuse prelung Olimpiada Egorovna, fără să-mi întindă mîna. Foarte bine...

Ne-am așezat și am tăcut cîteva clipe.

— Cred că nu te așteptai la musafiri, frățioare? începu Olimpiada Egorovna adresîndu-se lui Dokukin. Nici eu nu aveam de gînd să vin să te văd, dar mă duc la mareșalul nobilimii, așa că m-am oprit în trecere pe la tine...

— Și de ce te duci la mareșal? întrebă Dokukin.

— De ce? Să mă plîng de dumnealui! spuse doamna arătînd cu capul spre bărbatul ei.

Dosifei Andreici lăsă ochii în jos, strînse picioarele sub scaun și tuși rușinat în pumn.

— Și de ce vrei să te plîngi de el?

Olimpiada Egorovna oftă.

— Ce să fac, frățioare? Își uită rangul, spuse ea. M-am plîns și ție, și părinților lui, l-am dus

și la părintele Grigori să-i facă morală, am luat și eu fel de fel de măsuri, dar fără nici un rezultat. De voie, de nevoie, sînt silită să mă adresez domnului mareșal...

— Dar ce-a făcut?

— N-a făcut nimic, dar își uită rangul! E drept că de băut – nu bea, e smerit, respectuos, dar la ce bun toate astea dacă își uită rangul! Uită-te la el cum stă gîrbovit pe scaun, de parcă ar fi un petiționar sau un raznocinet[1]! Așa șed nobilii? Stai frumos! N-auzi?

Dosifei Andreici lungi gîtul, ridică bărbia, încercînd în felul ăsta să stea cum se cuvine, și îi aruncă pe sub sprîncene o privire speriată nevestei sale, așa cum privesc copiii mici cînd se simt vinovați. Văzînd că discuția ia o întorsătură intimă, de familie, m-am ridicat ca să ies din odaie. Doamna Hlîkina îmi pricepu însă gîndul.

— Nu-i nimic, rămîi! mă opri ea. Tineretului îi este de folos să audă astfel de lucruri. Cu toate că nu sîntem prea învățați, cunoaștem viața mai bine ca voi! Să dea Domnul să trăiți cum am trăit noi... O să rămînem la masă la tine, frățioare, de vreme ce lucrurile s-au brodit așa, se întoarse apoi doamna Hlîkina spre fratele ei. Dar mă tem că aveți astăzi mîncare de frupt. Te pomenești că ai uitat că azi e miercuri... Doamna oftă. Așa că poruncește să ne pregătească mîncare de post. Tu faci ce vrei, frățioare, dar noi de frupt nu mîncăm!

Dokukin îl strigă pe Timoșka și porunci un prînz de post.

— După ce luăm masa, mergem la mareșal..., continuă doamna Hlîkina. Am să-l rog din suflet

---

1. Intelectual provenit din altă pătură socială decît nobilimea.

să ia cuvenitele măsuri. E de datoria lui să vegheze ca nobilii să n-o ia razna...

— Dar ce-a făcut Dosifei? întrebă iar Dokukin.

— Parcă nu știi! se încruntă doamna Hlîkina. La drept vorbind, ție puțin îți pasă... Fiindcă și tu îți cam uiți rangul... Uite, să-l întrebăm pe dumnealui, ce părere are... Tinere, mi se adresă ea, găsești că-i bine ca un nobil să întrețină relații cu tot felul de nespălați?

— Depinde cu cine..., am bîiguit eu.

— Bunăoară, cu negustorul Gusev! Pe acest Gusev nu-l las să se apropie nici măcar de pragul meu, dar Dosifei joacă dame cu el, se duce să ia gustări la el acasă... Sau, treabă-i asta, să meargă la vînătoare cu secretarul primăriei? Despre ce poate să stea de vorbă cu un secretar? Dacă vrei să știi dumneata, secretarul n-ar trebui nici măcar să crîcnească în fața lui, darmite să stea la taclale!

— N-am eu destulă voință..., șopti Dosifei Andreici.

— Las' că-ți arăt eu voință! îl amenință nevasta bătînd mînios cu inelul în speteaza scaunului. N-am să-ți permit să-mi faci neamul de ocară! Cu toate că-mi ești bărbat, am să te fac de rîs! Trebuie să înțelegi! Eu te-am făcut om! Neamul Hlîkinilor e un neam scăpătat, domnule, și dacă eu, născută Dokukina, l-am luat de bărbat, trebuie să prețuiască acest lucru, să-l simtă! Și dacă vrei să știi, domnule, mă costă scump bărbatul ăsta al meu! Am dat bani grei ca să-l bag în slujbă! Ia întreabă-l! Dacă vrei să știi, numai examenul lui pentru primul grad m-a costat trei sute de ruble! Și pentru ce mă zbat? Crezi că pentru tine, prostănacule, mă zbat eu așa? Aș, de unde!... Țin la prestigiul neamului meu! Dacă nu era vorba de prestigiul familiei, de mult te-aș fi expediat la bucătărie, dacă vrei să știi!

Sărmanul Dosifei Andreici asculta, tăcea și nu făcea decît să se ghemuiască mai mult pe scaun, nu știu de ce – de frică sau de rușine. Nici în timpul mesei nu l-a lăsat în pace neîndurătoarea sa consoartă. Nu l-a slăbit din ochi o clipă.

— Pune-ți sare în supă! Cum ții lingura? Dă salatiera mai la o parte, că îți bagi mîneca în ea! Nu sta încruntat!

Iar Dosifei Andreici mînca grăbit și se făcea tot mai mic sub privirea ei, ca un iepure de casă hipnotizat de un boa constrictor. Ca și nevastă-sa, își mînca bucatele de post, dar arunca priviri pline de jind spre chifteluțele noastre.

— Fă-ți rugăciunea! îi spuse ea isprăvindu-și prînzul. Și nu uita să-i mulțumești frățiorului!

Îndată după masă, doamna Hlîkina se duse în iatac să se odihnească. De îndată ce rămaserăm singuri, Dokukin se apucă de păr și începu să se plimbe agitat prin odaie.

— Nenorocit om mai ești, cumnate! îl compătimi el pe Dosifei, suflînd din greu. N-am stat decît un ceas cu ea și mă simt la capătul puterilor! Ce trebuie să fie pe capul tău, care stai cu dînsa zi și noapte... Of! Ești un mucenic, un biet mucenic! Un prunc de la Betleem, omorît de Irod!

Dosifei începu să clipească des și spuse:

— E aspră, asta-i adevărat, dar trebuie să mă rog Domnului zi și noapte pentru dumneaei, fiindcă din partea ei nu văd decît dragoste și binefaceri.

— Ești un om pierdut! exclamă Dokukin făcînd un gest de deznădejde cu mîna. Și cînd te gîndești că, pe timpuri, țineai cuvîntări la întruniri, ba chiar ai inventat un tip nou de semănătoare! Te-a dat gata, scorpia! O-o-f!

— Dosifei! se auzi glasul profund, de bas, al nevesti-sii. Unde ești? Vino să mă aperi de muște.

Dosifei Andreici tresări și dădu fuga în vîrful picioarelor în iatac...

— Ptiu! scuipă Dokukin în urma lui.

1885

Mihalțul

O dimineață de vară. În văzduh plutește o liniște deplină: doar un greiere țîrîie încet pe mal și un pui de vultur țipă sfîos pe undeva. Nori pufoși ca zăpada stau nemișcați pe cer... În apropiere de cabina de baie la care se lucrează, dulgherul Gherasim, un țăran înalt și uscățiv, cu părul creț, roșcat și obrajii năpădiți de barbă și mustăți, se bălăcește în apă sub crengile verzi ale unei răchite. Gîfîie, suflă și, clipind întruna, se silește să scoată ceva de sub rădăcinile răchitei. Fața îi e lac de sudoare. La un stînjen de Gherasim, dulgherul Liubim, un țăran tînăr, cocoșat, cu fața triunghiulară și ochii mici, înguști, ca de chinez, stă în apă pînă la gît. Atît Gherasim, cît și Liubim sînt în cămașă și nădragi. Amîndoi s-au învinețit de frig, fiindcă e mai bine de un ceas de cînd stau în apă...

— Ce-l tot împingi cu mîna? strigă Liubim, cocoșatul, tremurînd ca apucat de friguri. Mă, deșteptule! Ține-l, ține-l zdravăn, că de nu, scapă blestematul! Ține-l, cînd îți spun!

— Nu scapă el... Unde să scape? S-a băgat sub o rădăcină... răspunde Gherasim cu un glas de bas răgușit, adînc, care nu vine din gîtlej, ci din străfundul pîntecului. E alunecos, ticălosul, n-ai de ce să-l apuci.

— Apucă-l de după urechi, de după urechi!

— Nu-i simt urechile... Stai că l-am apucat de ceva... L-am apucat de buză... Ia te uită, vrea să muște, dihania!

— Nu-l trage de buză, nu-l trage, că ai să-l scapi! Apucă-l de după urechi... de după urechi! Iar ai început să-l împingi cu mîna! Tîmpit mai ești, Doamne, iartă-mă! Apucă-l!

— „Apucă-l"..., îl maimuțărește Gherasim. Te găsiși și tu mare comandir... De ce nu vii tu să-l apuci, diavol cocoșat? Ce stai?

— L-aș apuca eu, de-aș putea... Dar poți sta în picioare lîngă mal cînd ești scund ca mine? Acolo-i adînc!

— Ei și ce dacă-i adînc... Înoată...

Cocoșatul dă din mîini, se apropie înot de Gherasim și se agață de ramuri. La prima încercare însă de a se așeza în picioare, se afundă cu cap cu tot, slobozind bășicuțe de aer.

— Ți-am spus că-i adînc! gîfîie el revenind la suprafață și rotindu-și mînios albul ochilor. Ce, vrei să mă cocoț pe umerii tăi?

— Pune piciorul pe-o rădăcină... Îs multe, parcă ar fi o scară...

Cocoșatul pipăie cu călcîiul o rădăcină și, apucîndu-se cu nădejde de mai multe ramuri dintr-odată, se urcă în picioare pe ea. După ce se cumpănește și se asigură în noua sa ipostază, se apleacă din șale și, silindu-se să nu-i intre apă în gură, începe să scormonească cu mîna dreaptă printre rădăcini. Încurcîndu-se în alge, alunecînd pe mușchiul care acoperă rădăcinile, mîna sa nimerește deodată cleștii ascuțiți ai unui rac.

— Numai tu mai lipseai de-aci, diavole! spune Liubim aruncînd mînios racul pe mal.

În cele din urmă, tot pipăind întruna, dă de brațul lui Gherasim și, coborînd de-a lungul lui, ajunge la ceva alunecos, rece.

— Iacătă-l! zîmbește Liubim. E ma-a-re de tot, pușlamaua... Ia răschiră-ți degetele, să-l înșfac eu de urechi... Stai, nu mă împinge cu cotul... acuși îl prind... acuși, lasă-mă numai

să-l apuc… S-a băgat adînc de tot sub rădăcină, pușlamaua, nici n-ai cum să-l iei… Nu poți să-i ajungi pînă la cap… Numai burta i-o simți… Ia omoară-mi țînțarul ăsta de pe gît, că mă pișcă! Acuși îl apuc pe după urechi… Ia-l și tu dintr-o parte! Înghesuie-l! Împinge-l cu degetul!

Umflîndu-și obrajii și ținîndu-și răsuflarea, cocoșatul holbează ochii și, pesemne, izbutește să-și strecoare degetele „pe după urechi", dar deodată ramurile de care se ține cu mîna stîngă se rup și, pierzîndu-și echilibrul, Liubim se prăbușește în apă – pleosc! Cercuri speriate parcă pornesc spre mal și pe locul în care s-a dus la fund se ridică bășicuțe de aer. Cocoșatul iese la suprafață și, suflînd apă pe nări, se apucă iar de ramuri.

— Ia vezi, poate că te înec, împielițatule, și o să trebuiască să dau socoteală pentru tine!…, mormăie cu glasu-i răgușit Gherasim. Ieși din apă, lua-te-ar naiba! Lasă că îl scot eu singur!

Încep sudălmile… Soarele arde, arde întruna. Umbrele se fac mai scurte, se strîng, asemenea coarnelor unui melc… Iarba înaltă, înfierbîntată de soare, răspîndește un miros puternic, dulceag, de miere. Se apropie amiaza, iar Gherasim și Liubim tot se mai bălăcesc în apă sub sălcii. Basul răgușit și tenorul pițigăiat, răzbiți de frig, tulbură liniștea zilei de vară.

— Apucă-l de după urechi și trage-l! Stai nițel să-l împing afară! Hei, de ce te bagi cu pumnul? Dă-i cu degetul, nu cu pumnul, tontule! Ia-l dintr-o parte! Ia-l din stînga, că în dreapta e o groapă! Vezi să nu te tragă dracu' la fund. Apucă-l de buză!

Se aud pocnete de bici… Mînată de văcarul Efim, o cireadă se îndreaptă alene, de-a lungul malului, spre locul ei de adăpat. Văcarul, un moșneag prăpădit, cu un singur ochi și gura

strîmbă, merge cu capul plecat. Mai întîi se apropie de apă oile, apoi caii și, după cai, vacile.

— Împinge-l de dedesubt! aude el glasul lui Liubim. Bagă mîna adînc! Parc-ai fi surd, ce dracu'? Ptiu!

— Cu ce vă munciți voi acolo, oameni buni? strigă Efim.

— Cu un mihalț! Nu izbutim cu nici un chip să-l scoatem! S-a băgat sub o rădăcină! Ia-l dintr-o parte! Dintr-o parte, măi omule, dintr-o parte!

Un minut, Efim stă cu ochiul holbat la pescuitori, apoi își descalță opincile, își aruncă desaga de pe umăr și își scoate cămașa. Nu mai are răbdare să-și scoată și nădragii și, făcîndu-și semnul crucii, se bagă în apă cu ei cu tot, cumpănindu-se cu brațele lui subțiri, negricioase... Merge vreo cincizeci de pași pe fundul mîlos, apoi începe să înoate.

— Stați, fraților! strigă el. Stați! Nu-l trageți fără rost, că-l scăpați. Trebuie să te pricepi la asta!...

Efim se alătură dulgherilor și tustrei se înghesuie în același loc, împingîndu-se unul pe altul cu coatele și cu genunchii, gîfîind și suduind. Cocoșatul de Liubim înghite iar apă și în văzduh răsună o tuse seacă.

— Unde-i văcarul? strigă cineva de pe mal. Efi-i-me! Ei, văcarule! Unde ești? A intrat ciurda în livadă! Scoate-o din livadă! Scoate-o imediat, n-auzi? Unde-o fi zăbăucul ăla de moșneag?

Se aud glasuri bărbătești, apoi unul de femeie... De după portița conacului se arată boierul Andrei Andreici, în halat croit dintr-un șal persan și cu ziarul în mînă... Se uită întrebător în direcția de unde vin strigătele, apoi se îndreaptă repede, cu pași mărunți, spre cabina de baie...

— Ce-i aici? Cine zbiară? întreabă el aspru, zărind printre sălcii cele trei capete ude ale pescuitorilor. Ce tot moșiți acolo?

— Prin... prindem pește..., bîiguie Efîm, fără să ridice capul.

— Îți arăt eu ție pește! Ciurda ta a dat năvală în livadă, și el prinde pește!... Cînd o să fie gata baia, diavolilor? De două zile lucrați și nu se cunoaște nimic...

— Isprăvim noi, răspunde Gherasim... Vara-i lungă, o să ai tot timpul să te îmbăiezi, Înălțimea Ta... Deocamdată ne luptăm cu un mihalț și nu putem s-o scoatem la capăt... S-a băgat sub o rădăcină, într-o vizuină, și nu-i chip să-l urnești din loc...

— Un mihalț? întreabă boierul și ochii încep să-i sclipească. Scoateți-l mai repede!

— Barem să ne dai cincizeci de copeici... Dacă facem treabă bună... E unul mare de tot, cît o negustorească... Face cincizeci de copeici, Înălțimea Voastră... cît ne-am trudit... Nu-l frămînta, Liubim, nu-l frămînta, că-l nenorocești! Proptește-l pe dedesubt! Trage rădăcina în sus, măi omule... cum ți-o fi zicînd? În sus, nu în jos, împielițatule! Nu da din picioare!

Trec cinci minute, zece... Boierul își pierde răbdarea.

— Vasili! strigă el, întorcîndu-se repede spre conac. Vaska! Cheamă-l încoa' pe Vasili!

Vine în fugă Vasili vizitiul. Mestecă ceva și suflă greu.

— Ia bagă-te în apă, îi poruncește boierul și ajută-i să scoată mihalțul... Nu-s în stare să scoată nici un mihalț!

Vasili se despoaie repede și se bagă în apă.

— Acuși..., mormăie el. Unde-i mihalțul? Acuși îl scot... Cît ai zice pește! Dumneata pleacă, moș Efîm! Ești om bătrîn, vezi-ți de

treabă! Unde e mihalțul ca să-l scot? Aha, iacătă-l! Luați mîinile!

— Zău, să luăm mîinile? Ca să fugă? Auzi: luați mîinile! Poftim, scoate-l dacă poți!

— Dar cum vreți să-l scot așa? Trebuie apucat de cap!

— Și capu-i sub rădăcină! S-a găsit cine să ne-nvețe! Dobitocu'!

— Tu ține-ți gura, că te-ating! Boule!

— Înălțimea Sa e de față și voi rostiți astfel de vorbe..., mormăie Efim. Nici pînă mîine n-o să-l scoateți, mă fraților! Prea bine s-a aciuat el acolo!

— Stați că vin și eu..., spune boierul și începe să se dezbrace în grabă. Patru neghiobi și nu puteți scoate un mihalț!

După ce se dezbracă, Andrei Andreici așteaptă să i se răcorească trupul, apoi se bagă în apă. Dar nici el nu face vreo ispravă.

— Trebuie tăiată rădăcina din partea de jos! hotărăște în cele din urmă Liubim. Du-te după un topor, Gherasime! Dați-mi un topor!

— Ia băgați de seamă să nu vă retezați degetele! spune boierul, cînd încep să se audă prin apă loviturile de topor în rădăcină. Hai, Efîme, șterge-o de aici! Lăsați că scot eu mihalțul... văd că nu vă pricepeți...

Acum rădăcina e crestată. Oamenii o îndoaie ușor în sus și, spre marea sa mulțumire, Andrei Andreici simte cum degetele lui se furișează sub urechile mihalțului...

— L-am prins, fraților! Nu vă îngrămădiți... stați binișor... îl trag!

La suprafața apei se ivește capul mare al mihalțului și, după el, trupul, negru, lung de un arșin. Mihalțul dă tare din coadă, silindu-se să scape din strînsoare.

— Îți arde de joacă, frate. Te-am prins? Ehei!

Pe toate chipurile se revarsă un zîmbet duios. O clipă, privesc cu toții în tăcere la pește.

— Strașnic mihalț! bîiguie Eîm scărpinîndu-se la subsuoară. Ăsta cîntărește zece pfunzi...

— Mda..., se învoiește boierul. Ia uitați-vă ce ficat barosan... Parcă stă să-i iasă din pîntec... A... aoleu!

Mihalțul zvîcnește o dată din coadă și pescuitorii aud un plescăit înfundat. Toți întind mîinile, dar... prea tîrziu – ia mihalțul de unde nu-i!

1885

Răufăcătorul

În fața judecătorului de instrucție stă un mujic mic de stat, numai piele și os, în rubașcă de pînză groasă și nădragi peticiți. Obrazul lui năpădit de peri și ciuruit de vărsat, ochii ce abia i se văd sub sprîncenele stufoase, pleoștite exprimă un soi de asprime posacă. Pe cap are o claie încîlcită de păr, de mult certată cu pieptenele, care îi dă o înfățișare și mai ursuză. E desculț.

— Denis Grigoriev! începe judecătorul de instrucție. Vino mai aproape și răspunde la întrebările mele. În ziua de șapte iulie, anul curent, paznicul de cale ferată Ivan Semionov Akinfov, trecînd dimineața pe linie, în dreptul verstei o sută patruzeci și unu, te-a găsit deșurubînd o piuliță din cele cu care sînt fixate șinele de traverse. Uite piulița... Din pricina ei te-a și arestat. Recunoști? Așa a fost?

— Ce să hie?

— Așa s-au întîmplat lucrurile, cum le declară Akinfov?

— Apoi da.

— Bine, dar... piulița asta, ce voiai să faci cu ea?

— Ce să hie?

— Ia mai lasă-l pe „ce să hie“ și răspunde la întrebare: pentru ce deșurubai piulița?

— De-aia, că dacă n-aveam nevoie de ea, n-o deșurubam, spune cu glas răgușit Denis, uitîndu-se chiorîș în tavan.

— Și ce nevoie ai avut de piuliță?

— Cum, ce nevoie? Păi noi le punem greutate la undiță...

— Care „noi"?

— Noi, cei din sat... Adicătelea mujicii din Klimovka.

— Ascultă, omule, mie să nu-mi faci pe prostu'! Vorbește pe șleau. Ce-i cu povestea asta cu greutatea? N-are rost să spui minciuni!

— N-am mințit de cînd m-a făcut mama, așa că n-o să mă apuc să mint tocmai acum, mormăie Denis clipind din ochi. Păi spuneți și dumneavoastră, Înălțimea Voastră, se poate fără greutate? Dacă agățiun peștișor viu sau o rîmă de cîrligul undiței, cum vreți să se ducă la fund fără greutate? Auzi că mint..., zîmbește el disprețuitor. Doar n-are peștișorul ăla pe dracu' în el, să prindă peștele cel mare, dacă rămîne la fața apei! Bibanul, știuca și mihalțul vînează peștișorii care stau la fund. Dacă momeala plutește deasupra, apoi cine s-o apuce? Doar vreun avat, și ăla arareori... La noi în rîu nu-s avați... Că lor le place în ape mai întinse.

— Și de ce îmi vorbești tu mie acuma de avați?

— Păi dumneavoastră m-ați întrebat! La noi și boierii tot așa pescuiesc. Nici măcar un copil nu s-ar apuca să pescuiască fără greutate. Firește, unul care habar n-are se duce la pescuit și fără greutate. Că prostul tot prost rămîne.

— Prin urmare, spui că ai deșurubat piulița pentru a face din ea o greutate?

— Apoi cum! Doar nu ca să joc arșice cu ea!

— Dar pentru greutate puteai să iei o bucată de plumb, un glonț... un cui oarecare...

— Plumb nu găsești pe drum: trebuie să-l cumperi, iar cuiele nu-s bune pentru asta. Nici că se poate ceva mai potrivit decît o piuliță... E grea și are gaură.

— Iar faci pe prostul! Parcă te-a lovit careva cu leuca sau ai căzut în cap. Nu înțelegi ce urmări putea să aibă această deșurubare, nătărăule? Dacă paznicul nu ar fi fost cu ochii în patru, ar fi putut deraia un tren, ar fi murit oameni! Și numai tu i-ai fi omorît!

— Ferească sfîntul, Înălțimea Voastră! De ce să-i omor? Doar nu sîntem păgîni sau răufăcători! Slavă Domnului, am trăit o viață de om și nu numai că n-am omorît pe nimeni, dar nici nu m-am gîndit vreodată la așa ceva... Izbăvește-mă și miluiește-mă, Maică Precistă... Se poate una ca asta!

— Tu de ce crezi că se produc accidentele de cale ferată? Se deșurubează două-trei piulițe – și gata accidentul!

Denis zîmbește zeflemitor și se uită cu ochi îngustați, neîncrezători, la judecătorul de instrucție.

— Oare?! De cîți ani tot deșurubează satul piulițe, și ferit-a sfîntul să se fi întîmplat ceva, iar dumneavoastră îi tot dați zor cu deraierea... și cum că aș fi vrut să omor oameni... Dac-aș fi scos o șină sau, să zicem, aș fi pus o bîrnă de-a curmezișul liniei, ei, atunci, poate că s-ar fi răsturnat trenul, dar așa... Ptiu! O piuliță!

— Dar înțelege, omule, că piulițele prind șinele de traverse!

— Asta o știm și noi... Că de-aia nu le deșurubăm pe toate... mai și lăsăm din ele... O facem și noi cu socoteală... pricepem și noi cîte ceva.

Denis cască și își face semnul crucii peste gură.

— Anul trecut un tren a deraiat chiar prin locurile acestea, spune judecătorul de instrucție. Acum înțeleg de ce a fost...

— Ce să hie?

— Spun că acum înțeleg de ce a fost accidentul anul trecut... Da-da, acum înțeleg!

— Păi de aceea sînteți dumneavoastră cu carte, ca să le înțelegeți pe toate, binefăcătorilor... A știut Dumnezeu cui să dea minte. Așa că dumneavoastră ați și judecat cum și de ce, nu ca paznicul care, deh, e tot mujic, n-are minte, te înhață de guler și te tîrîie după el... Întîi să judece cum e cazul și apoi să te înhațe! Fiindcă, dacă-i mujic, are și minte de mujic... Mai însemnați acolo în hîrtii, Înălțimea Voastră, că mi-a tras și doi pumni peste gură și unul în piept.

— Cînd s-a făcut percheziție la tine, s-a găsit încă o piuliță... Din ce loc ai deșurubat-o pe aceea și în ce împrejurare?

— Vorbiți de piulița care era sub lădița cea roșie?

— Nu știu unde o țineai, dar știu că a fost găsită la tine. Cînd ai deșurubat-o?

— N-am deșurubat-o eu, mi-a dat-o Ignașka, băiatul lui Semion-Strîmbul. Vorbesc de aia de sub lădiță, că pe cea din curte, din sanie, am deșurubat-o cu Mitrofan.

— Care Mitrofan?

— Mitrofan Petrov... N-ați auzit de el? E de la noi din sat. Face năvoade și le vinde boierilor. Lui îi trebuie multe piulițe, nu glumă. Vreo zece bucăți de fiecare năvod...

— Ascultă... Articolul 1081 din Codul Penal spune că, pentru oricare deteriorare a liniei ferate, făptuită cu premeditare și care poate să primejduiască circulația trenurilor pe respectiva linie, vinovatul care a știut că drept urmare a faptei sale se va produce un accident... Iar tu ai știut! Recunoaște! Căci nu se putea să nu știi la ce duce această deșurubare... Vinovatul este condamnat la muncă silnică.

— Sigur, dumneavoastră cunoașteți mai bine... Noi sîntem oameni neștiutori... Ce pricepem noi?

— Pricepi totul! Atît că minți și te prefaci că nu pricepi.

— De ce să mint? Întrebați în sat, dacă nu mă credeți... Numai obletul se prinde fără greutate la undiță, chiar și peștișorii cei mici, bunăoară porcușorul, nu se lasă ademeniți dacă n-ai greutate la undiță.

— Și de avat nu mai spui nimic? zîmbește în batjocură judecătorul de instrucție.

— Avat nu se prea află pe la noi... Dacă lași undița drept deasupra apei, cu o muscă pe cîrlig, poți prinde un clean, dar asta rar de tot.

— Acum lasă vorba...

Se așterne tăcerea. Denis se mută mereu de pe un picior pe altul, se uită la masa cu postav verde și clipește des, ca și cum în fața lui n-ar fi postav, ci ar străluci soarele. Judecătorul de instrucție scrie întruna.

— Pot să plec? întreabă Denis după un timp de tăcere.

— Nu. Sînt silit să te pun sub pază și să te trimit la închisoare.

Denis încetează de a clipi și, ridicîndu-și sprîncenele stufoase, privește întrebător la magistrat.

— Adicătelea, cum la închisoare? N-am vreme, Înălțimea Voastră, că trebuie să mă duc la iarmaroc; am de luat de la Egor trei ruble pentru grăsime...

— Taci din gură, că mă împiedici să scriu.

— La închisoare? Dacă aș fi făcut ceva, mai înțeleg, dar așa... din senin... Pentru ce? Nici n-am furat, nici nu m-am bătut cu nimeni... Iar dacă aveți vreo bănuială pentru rămășița aia de dare, apoi să nu credeți ce spune primaru'... Întrebați-l pe domnul membru permanent al zemstvei... Că primarul, ca să vorbim drept, nu știe de frica sfintei cruci.

— Ți-am mai spus să taci!

— Păi, eu tac… Ce să fac? bolborosește Denis. Da' vezi că primarul a încurcat socotelile… pot să jur pe ce am mai scump. Sîntem trei frați: Kuzma Grigoriev adicătelea, Egor Grigoriev și eu, Denis Grigoriev…

— Nu pot să scriu din pricina ta!… Hei, Semion! strigă judecătorul de instrucție. Luați-l!

— Sîntem trei frați, mormăie Denis în timp ce doi jandarmi zdraveni îl înșfacă și îl scot din cameră. Un frate nu-i vinovat de ce fac ăilalți… Dacă Kuzma nu plătește, înseamnă să răspundă Denis… Halal judecată! A murit răposatul nostru boier, generalul, fie-i țărîna ușoară, că, altfel, vă arăta el vouă, judecătorilor… Judecata trebuie făcută cu pricepere, cu socoteală, nu așa. Poate să pună să te bată și cu nuiele, da' să știi pentru ce, să știi că-i pe bună dreptate…

1885

Majurul Prișibeev

Plutonier-major Prișibeev! Ești învinuit că, în ziua de 3 septembrie, anul curent, ai comis delictul de ultraj cu lovire împotriva ureadnicului Jighin, vătafului de plasă Aleapov, vătășelului Efimov, martorilor Ivanov și Gavrilov și a încă șase țărani. Primii trei au fost ultragiați de dumneata în exercițiul funcțiunii. Îți recunoști vina?

Majurul Prișibeev, cu o mutră smochinită, hapsînă, ia poziție de drepți și răspunde cu glas răgușit, stăpînit, rostind apăsat fiecare cuvînt, ca și cum ar comanda:

— Înălțimea Voastră, domnule judecător de pace! După toate articolele legii, reiese precum că orice împrejurare trebuie arătată cu reciprocitate. Nu eu sînt vinovatul, ci toți ceilalți. Toată daravera a pornit de la un mort decedat. Dumnezeu să-l odihnească. În ziua de trei am ieșit și eu la plimbare cu nevastă-mea, Anfisa; mergeam liniștit, frumos, cînd deodată, ce văd: o adunătură de oameni de tot soiul se îmbulzea lîngă malul apei. „În baza cărui drept suveran s-a strîns aici poporul? am întrebat eu. Și pentru ce? Stă oare scris undeva, în vreo lege, că oamenii au voie să se adune buluc? Împrăștiați-vă!“ le-am strigat și am început să-i îmbrîncesc, ca să se împrăștie pe la casele lor. Am poruncit și vătășelului să-i ia la goană...

— Dă-mi voie, dumneata nu ești nici ureadnic, nici primar. Așa că nu e treaba dumitale să împrăștii mulțimea.

— Nu e! Sigur că nu e! se aud strigăte din toate colțurile sălii. Nu mai putem trăi de răul lui, Înălțimea Voastră! De cincisprezece ani pătimim! De cînd s-a întors în sat, ne vine să ne luăm lumea în cap. Sufletul ni l-a scos!

— Așa e, Înălțimea Voastră! întărește primarul, citat ca martor. Tot satul se plînge. Nu mai e de trăit din pricina lui. Fie că ieșim cu icoanele, fie că e vreo nuntă, fie că e altceva, mereu e cu gura pe noi, mereu face gălăgie și vrea să rînduiască totul. Pe copii îi urechează, pe femei le socrește, să nu cumva să calce pe alături... Deunăzi, ce credeți că a făcut? A umblat din casă-n casă și le-a poruncit oamenilor să nu mai cînte și să nu mai țină luminile aprinse. Și îi tot dădea zor că în nici o lege nu stă scris că oamenii au voie să cînte.

— Stai, ai tot timpul să dai declarație ca martor, îl întrerupse judecătorul de pace pe vorbitor. Deocamdată să-l auzim pe Prișibeev. Continuă, Prișibeev!

— Am înțeles, să trăiți! hîrîie majurul. Înălțimea Voastră binevoiți a spune că nu-i de datoria mea să împrăștii mulțimea... Bine... dar dacă-i neorînduială? Carevasăzică, i se poate îngădui poporului să-și facă de cap? Unde scrie în lege să lași poporul liber? Eu unul nu pot să îngădui așa ceva. Dacă nu-i împrăștii și nu mă țin de capul lor, cine s-o facă? Nimeni nu pricepe ce-i adevărata ordine, Înălțimea Voastră! Și, ca să vorbim drept, în tot satul numai eu știu să mă port cu oamenii de rînd. Eu le înțeleg pe toate, Înălțimea Voastră. Eu nu sînt mujic, ci plutonier-major de intendență în retragere, serviciul mi l-am făcut la Varșovia, la statul-major, și, după ce mi-am terminat milităria, am intrat la pompieri. Binevoiți a lua la cunoștință. De la pompieri am plecat din cauză de boală și am fost doi ani de zile portar la gimnaziul clasic de băieți...

Așadar, cunosc rînduielile. Mujicul e om simplu, nu înțelege nimic și trebuie să asculte, fiindcă-i spre binele lui. Să luăm, bunăoară, daravera asta... Am dat la o parte mulțimea și am văzut pe malul gîrlei, întins în nisip, cadavrul înecat al unui om decedat. „Pentru care motiv zace mortul aici? am întrebat eu. Rînduială-i asta? Ureadnicul ce păzește? De ce nu raportezi superiorilor? zic. Poate că decedatul s-a înecat singur, dar poate că aici miroase a Siberie. Poate că e vorba de un omor penal...“ Dar ureadnicul Jighin nici nu m-a luat în seamă: trăgea înainte din țigară. „Ce se bagă ăsta? a întrebat el. De unde a răsărit aici? Parcă fără el n-am ști ce avem de făcut!“ „Se vede treaba că nu știi, dobitocule, i-am răspuns, dacă stai aici și caști gura!“ „Păi încă de ieri am raportat zapciului.“ „De ce zapciului? l-am întrebat eu. Potrivit cărui articol din codul de legi? Crezi că atunci cînd e vorba de înecați, de spînzurați sau de alte cazuri de același soi, zapciul poate face ceva? Ăsta-i caz penal, civil... Trebuie, zic, să dai de veste cît mai curînd domnului judecător de instrucție și celorlalți judecători. Și mai-nainte de orice, trebuie întocmit un proces-verbal, pe care să-l trimiți domnului judecător de pace.“ Da' el, adică ureadnicul, asculta și rîdea. Rîdeau și mujicii. Toți rîdeau, Înălțimea Voastră. Pot să depun jurămînt că așa a fost. Rîdea și ăsta de aici, și ăla de colo, rîdea și Jighin. „Ce tot rînjiți?“, i-am întrebat eu. Iar ureadnicul mi-a răspuns: „Cazurile astea nu-s de *compitența* judecătorului de pace“. Cînd am auzit cuvintele astea, m-au trecut sudorile. Ai spus sau n-ai spus așa, ureadnicule? i se adresează Prișibeev lui Jighin.

— Am spus.

— Toți te-au auzit. Ai spus-o în auzul prostimii: „Cazurile astea nu-s de *compitența* judecătorului de pace“. Toată lumea a auzit că ai

zis așa. Cum vă spuneam, Înălțimea Voastră, m-au trecut sudorile, m-am înspăimîntat. „Mai zi o dată, fir-ai să fii, așa și pe dincolo, nătărăule!“, i-am strigat eu. Și el a rostit iar aceleași cuvinte... M-am repezit la el. „Cum poți să vorbești așa despre domnul judecător de pace? Ești ureadnic și vorbești împotriva stăpînirii? Ai? Știi tu că domnul judecător de pace, dacă vrea, poate să te trimită la jandarmeria guberniei, pentru purtarea ta suspectă? Știi unde poate să-ți facă vînt domnul judecător de pace pentru asemenea vorbe politice?“ Vătaful de plasă s-a amestecat atunci și el: „Judecătorul de pace nu poate hotărî nimic în afară de ceea ce-l privește. Numai pricinile mărunte sînt de *competența* lui“. Întocmai așa a spus și toată lumea l-a auzit... „Cum îndrăznești să înjosești stăpînirea? i-am zis eu. Să nu te joci cu mine, că o pățești.“ Pe vremuri, la Varșovia, sau cînd eram portar la gimnaziul de băieți, cum auzeam pe cineva rostind vorbe nesăbuite, mă uitam în stradă și, de zăream vreun vardist, îl chemam: „Ia fă-te încoa, nene“ – și îi raportam totul. Dar în sat la noi, cui să raportezi?... Am simțit că mi se urcă sîngele la cap. Mă durea în suflet să văd atîta samavolnicie și nesupunere. Am ridicat mîna și... l-am plesnit. Bineînțeles, nu l-am lovit prea tare, doar așa, ușurel, cum se cuvine, ca să nu mai îndrăznească altă dată să rostească asemenea cuvinte despre Înălțimea Voastră... Ureadnicul a luat partea vătafului. Atunci i-am ars și lui una... Și ne-am încăierat... Ce e drept, mă cam înfierbîntasem, Înălțimea Voastră, dar ce să-i faci, fără nițică bătaie nu se poate. Cine nu bate un prost, își încarcă sufletul cu un păcat. Mai ales dacă e cazul... dacă e vorba de dezordine...

— Dă-mi voie! Are cine să împiedice dezordinea. Pentru asta există ureadnic, primar, vătășel...

— Ureadnicul nu le poate vedea pe toate, și apoi el nici nu pricepe ceea ce pricep eu...

— Dar înțelege odată că nu e treaba dumitale!

— Cum? Adică de ce să nu fie a mea? Asta-i bună! Oamenii își fac de cap și eu să-i las? Să le cînt în strună? Vedeți și dumneavoastră: vi se plîng că nu le îngădui să cînte... Dar la ce folosesc cîntecele lor? În loc să se țină de vreo treabă, ei cîntă... Ba au mai luat și năravul să stea seara cu lumina aprinsă. În loc să se culce, stau la taifas și se veselesc. Am notat totul!

— Ce ai notat?

— Cine stă cu lumina aprinsă.

Prișibeev scoate din buzunar o hîrtiuță soioasă, își pune ochelarii pe nas și începe să citească:

— Țăranii care stau seara cu lumina aprinsă: Ivan Prohorov, Savva Mikiforov, Piotr Petrov. Văduva lui Șustrov, soldatul, trăiește în nelegitimă desfrînare cu Semion Kislov. Ignat Sverciok face farmece, iar nevastă-sa, Mavra, e vrăjitoare: se duce noaptea să mulgă vaci străine.

— Ajunge! rostește judecătorul și începe să ia depozițiile martorilor.

Majurul Prișibeev își ridică ochelarii pe frunte și privește cu uimire la judecătorul de pace, care se vede cît de colo că nu-i ține partea. Ochii holbați ai majurului se aprind, nasul i se face stacojiu. Se uită la judecător, apoi la martori, și nu poate înțelege deloc de ce magistratul este atît de enervat și de ce din toate colțurile sălii se aud cînd șoapte pline de năduf, cînd rîsete înăbușite. Nu înțelege nici sentința: o lună de închisoare!

— Pentru ce?! exclamă el, desfăcînd brațele într-un gest de nedumerire. Potrivit cărei legi?

Un singur lucru i se pare limpede: lumea s-a schimbat și nu mai e chip de trăit. Încep să-l copleșească fel de fel de gînduri întunecate,

amare. Ieșind însă din sală, dă cu ochii de mujicii care, adunați grămadă, vorbesc cu aprindere. Atunci, dintr-o obișnuință pe care nu o mai poate stăpîni, ia poziția de drepți și strigă cu glas răgușit:

— Împrăștiați-vă! Nu stați grămadă! Duceți-vă la casele voastre!

1885

Un impresar sub divan

(Întîmplare din culise)

Se juca *Vodevil cu travestiuri*. Klavdia Matveevna Dolskaia-Kauciukova, o artistă tînără și simpatică, sincer devotată artei sacre, năvăli într-un suflet în cabina ei și începu să arunce de pe ea costumul de țigancă, doar ca să îmbrace, cît ai clipi din ochi, o uniformă de husar. Pentru ca uniforma să-i cadă cît mai bine și să nu facă nici o cută de prisos, talentata artistă hotărî să scoată totul de pe ea și s-o îmbrace peste costumul Evei. Dar cînd tocmai se dezbrăca și, zgribulită de frig, începea să-și tragă pantalonii de husar, îi ajunse la ureche un oftat. Holbă ochii și își încordă auzul. Cineva oftă din nou și spuse în șoaptă:

— Păcatele mele!... O-of!...

Nedumerită, artista se uită de jur împrejur și, neobservînd nimic suspect, hotărî să arunce, într-o doară, o privire sub singura mobilă din cabină: divanul. Și ce să vezi: sub divan, zări o siluetă deșirată.

— Cine-i acolo? țipă ea, făcînd îngrozită o săritură și acoperindu-se cu tunica.

— Eu sînt... eu!..., șopti un glas tremurat. Nu te speria, eu sînt... Ssst!

Artistei nu-i fu greu să-l recunoască, după glasul fonfăit și dogit ca de tigaie, pe impresarul Indiukov.

— Dumneata? se indignă ea, roșind ca un bujor... Cum... cum de ai îndrăznit, bătrîn nerușinat? Asta înseamnă că ai stat aici tot timpul? Frumos, n-am ce zice!

— Fetițo... draga mea! șuieră Indiukov scoțîndu-și capul chel de sub divan. Nu te supăra, scumpa mea! Ceartă-mă, omoară-mă, strivește-mă ca pe un șarpe, dar nu fă găligie! N-am văzut, nu văd și nici nu vreau să văd nimic. Așa că nu te mai osteni degeaba să-ți acoperi goliciunea. Porumbița mea, frumusețea mea fără seamăn! Dă ascultare unui moșneag cu un picior în groapă! M-am strecurat aici în patru labe ca să mă salvez. Sînt un om pierdut! Uite: mi s-a făcut părul măciucă! Prîndin, bărbatul Glașenkăi mele, a venit la Moscova. Acum umblă prin tot teatrul și vrea să mă ucidă. E îngrozitor! Gîndește-te că, în afară de Glașenka, îi mai sînt dator acestui dușman cinci mii de ruble!

— Și ce-mi pasă mie? Ieși imediat de-aici, nerușinatule, că de nu... nu știu ce-ți fac!

— Ssst! Sufletelule, ssst! Te rog, uite, mă tîrăsc în genunchi în fața dumitale! Unde vrei să mă ascund de el, dacă nu la dumneata? Gîndește-te că oriunde m-aș ascunde, mă găsește; numai aici nu va îndrăzni să intre! Te rog din suflet! Te implor! L-am zărit acum vreo două ore! Stăteam în culise în timpul actului întîi și, cînd mă uit, îl văd dînd buzna pe scenă.

— Asta înseamnă că te aflai aici, sub divan, și în timpul dramei? se încruntă artista. Și... că ai văzut totul!

Impresarul începu să plîngă:

— Tremur! Mă ia cu frig! Dîrdîi! O să mă ucidă, blestematul! A mai tras o dată în mine, la Nijni... S-a scris și în ziare!

— Bine... dar, la urma urmei, asta-i nemaipomenit! Pleacă odată, nu-nțelegi? Trebuie să mă îmbrac și să ies pe scenă! Ieși de-aici, că de

nu... încep să țip, să plîng... arunc cu lampa în dumneata.

— Ssst! Speranța mea... colacul meu de salvare. Îți măresc leafa cu cincizeci de ruble, numai nu mă alunga! Cincizeci!

Artista se acoperi cu un maldăr de rochii și alergă spre ușă ca să strige. Indiukov se tîrî în genunchi după ea și o apucă de picior, deasupra gleznei.

— Șaptezeci și cinci de ruble, numai nu mă alunga, șuieră el, înăbușindu-se. Mai adaug și jumătate din încasările de astă-seară!

— Minți!

— Să mă bată Dumnezeu! Să n-am parte de fericire... Jumătate din încasări și șaptezeci și cinci de ruble mărire de salariu!

Dolskaia-Kauciukova șovăi o clipă și se îndepărtă de ușă.

— Sînt sigură că minți..., spuse ea cu glas plîngăreț.

— Să mă înghită pămîntul! Să n-am parte de Împărăția Cerurilor! Da' ce, mă crezi un ticălos?

— Bine, dar să nu uiți..., se învoi artista. Hai, bagă-te la loc sub divan.

Indiukov oftă din greu și se băgă gîfîind sub divan, iar Dolskaia-Kauciukova începu să se îmbrace repede. Îi era rușine, încerca chiar un sentiment de neliniște știind că în cabina ei stătea lungit sub divan un străin, dar gîndul că nu se învoise decît în interesul artei sacre o învioră într-atîta, încît, ceva mai tîrziu, dezbrăcîndu-și uniforma de husar, nu numai că nu mai ocărî, dar i se făcu chiar milă de impresar:

— Ai să te murdărești acolo, dragă Kuzma Alekseici! Cîte nu pun eu sub divan!

Vodevilul se isprăvi. Artista fu chemată de unsprezece ori la rampă și i se oferi un buchet de flori cu o panglică pe care era scris: „Rămîi

cu noi“. Retrăgîndu-se după ovații spre cabina ei, îl întîlni în culise pe Indiukov. Deși prăfuit, boțit și ciufulit, impresarul era radios și-și freca mîinile de bucurie.

— Ha-ha... Închipuie-ți, draga mea! începu el, apropiindu-se de artistă. Să mori de rîs, nu alta! Închipuie-ți că nu era Prîndin! Ha-ha... Dracu' să-l ia de bărbos! Barba lui lungă și roșcată mi-a jucat toată festa! Prîndin are și el o barbă la fel... Am greșit, mormoloc bătrîn ce sînt! Ha-ha... Te-am supărat degeaba, frumusețea mea...

— Vezi numai să nu uiți ce mi-ai făgăduit, îi spuse Dolskaia-Kauciukova.

— Sigur, sigur, scumpa mea, nu uit, numai că... omul cu barbă nu era Prîndin. Noi, draga mea, ne-am învoit pentru Prîndin, așa că, de ce să-mi țin făgăduiala, de vreme ce nu era el? Dacă ar fi fost Prîndin, ei, atunci, firește, era altă socoteală, dar m-am înșelat, după cum vezi și dumneata... L-am luat drept Prîndin pe cine știe ce caraghios!

— Ești josnic! se indignă artista. Josnic și mîrșav!

— Dacă ar fi fost Prîndin, aveai, firește, tot dreptul să-mi ceri să-mi îndeplinesc făgăduiala, dar așa... Dracu' știe cine era! O fi fost vreun cizmar sau, iartă-mă, vreun croitor. Și atunci, tot eu să plătesc pentru el? Sînt un om cinstit, maică... Înțelege...

Și se îndepărtă, gesticulînd și spunînd:

— Să fi fost Prîndin, atunci sigur, aș fi fost dator, dar așa, pentru un necunoscut... pentru cine știe ce roșcovan care nici măcar nu era Prîndin...

1885

Călugărul negru

I

Magistrul[1] Andrei Vasilici Kovrin se surmenase peste măsură. Nu se gîndise să urmeze nici un tratament, dar întîlnindu-se într-o zi, din întîmplare, la un pahar de vin, cu un prieten medic și vorbindu-i despre sănătatea sa, acesta îl sfătui să se ducă să petreacă primăvara și vara undeva la țară. Tocmai atunci se brodi să-i sosească o lungă scrisoare de la Tania Pesoțkaia, care-l poftea să vină și să rămînă mai multă vreme la Borisovka. Kovrin se hotărî să primească invitația.

Dar înainte de plecare și, cum era de-abia în aprilie, se duse la moșia sa de la Kovrinka, unde se născuse, și stătu acolo singur vreo trei săptămîni. Apoi, cînd drumurile desfundate de apele primăverii se zvîntară, porni cu trăsura spre conacul renumitului horticultor Pesoțki, fostul lui tutore. De la Kovrinka la Borisovka, unde locuia familia Pesoțki, nu erau decît vreo șaptezeci de verste și pentru Andrei Vasilici a fost o adevărată desfătare să călătorească sub cerul acela de primăvară, pe pămîntul încă reavăn, legănat într-o caleașcă pe arcuri moi.

---

1. În ierarhia științifică și universitară din Rusia, *magistrul* ocupa poziția intermediară între gradul de *candidat în științe* și cel de *doctor în științe*.

Conacul lui Pesoțki era o clădire vastă, cu coloane și lei, de pe care căzuse tencuiala pe alocuri, și cu un lacheu în livrea la intrare. Un străvechi parc în stil englezesc, sobru, sever chiar, se întindea pe o lungime de aproape o verstă, din fața casei pînă la rîu. Pini cu rădăcinile noduroase, acoperite de mușchi, ca niște gheare păroase, se înălțau pe malul argilos și abrupt ce mărginea parcul. Apa sclipea jos cu o strălucire aspră, fluierarii zburau cu chemări jalnice și ai fi zis că locul acela părea făcut să-ți inspire o baladă.

Dimpotrivă, în jurul casei, în curte și în livezile care se întindeau, împreună cu pepinierele, pe vreo treizeci de hectare, totul părea vesel și plin de viață, chiar cînd vremea era posomorîtă. Nicăieri nu-i fusese dat lui Kovrin să vadă trandafiri atît de minunați, crini atît de mîndri, camelii și lalele atît de felurite, mergînd de la albul zăpezii pînă la negrul cărbunelui, și, în general, o atît de mare bogăție de flori ca la Pesoțki. La începutul acesta de primăvară, adevărata podoabă a rondurilor era încă adăpostită în sere, dar ceea ce înflorea pe marginea aleilor și ici-colo, în mijlocul pășunilor, ajungea ca să-ți dea impresia că te afli în împărăția celor mai gingașe culori, mai ales în cele dintîi ceasuri ale dimineții, cînd roua strălucea încă pe fiecare petală.

Partea oarecum decorativă a livezii, pe care Pesoțki o numea disprețuitor „colțul trăsnăilor", îi dădea lui Kovrin, cînd era copil, o impresie de basm. Cîte ciudățenii nu se vedeau acolo, cîte monstruozități căutate! O adevărată batjocorire a naturii: pomi fructiferi răstigniți pe araci, un păr în formă de plop piramidal, tei și stejari sferoidali, un măr ca o umbrelă, arcade vegetale, monograme, candelabre de verdeață și,

desenat din pruni, însuși anul 1862, data cînd Pesoțki începuse să se ocupe de horticultură. Tot acolo mai erau și arbuști zvelți, cu tulpina dreaptă și solidă ca a palmierilor, și numai uitîndu-te bine, îți puteai da seama că erau agrișe și coacăze. Dar ceea ce impresiona mai plăcut ca orice livadă, ceea ce îi dădea viață, era o necontenită mișcare. În jurul pomilor și pomișorilor, pe alei și în mijlocul rondurilor, de dimineața și pînă seara mișuna ca furnicile o întreagă armată de oameni umblînd încoace și încolo, cu roabe, cazmale și stropitori...

Kovrin sosi la Pesoțki seara, după ceasurile nouă. Îi găsi pe Tania și pe tatăl ei, Egor Semionîci, foarte îngrijorați. Cerul senin ca sticla, spuzit de stele, și termometrul prevesteau că spre faptul zilei avea să dea un ușor îngheț. Grădinarul Ivan Karlîci fiind dus la oraș, nu puteau să se încreadă în nimeni. În timpul cinei nu se vorbi decît despre brumă și se hotărî ca Tania să rămînă de veghe și, pe la ceasurile unu din noapte, să facă ocolul livezii, ca să vadă dacă totul este în ordine, urmînd ca la trei sau chiar mai înainte să se scoale bătrînul s-o înlocuiască.

Kovrin stătu toată seara cu Tania și după miezul nopții o însoți în livadă. Era frig și mirosea puternic a fum. În livada cea mare, numită „de raport", care îi aducea lui Egor Semionîci un venit anual de cîteva mii de ruble, un nor negru de fum des, înțepător, se tîra pe pămînt, înfășurîndu-se în jurul pomilor și apărînd de brumă miile acestea de ruble. Pomii erau sădiți în eșichier; șirurile lor regulate păreau niște rînduri de soldați. Ordinea aceasta severă, riguroasă, precum și faptul că ramurile erau retezate la aceeași înălțime, că tulpinile și coroanele erau cu totul aidoma, dădeau privelиștii ceva monoton

și chiar trist. Kovrin și Tania mergeau de-a lungul focurilor de bălegar și de gunoi și din cînd în cînd se întîlneau cu muncitori care rătăceau prin fum ca niște umbre. Deși numai vișinii, prunii și cîteva specii de meri înfloriseră, toată livada era înecată în fum și, abia cînd ajunseră la răsadnițe, Kovrin putu să răsufle.

— Fumul ăsta m-a făcut să strănut încă din copilărie, spuse el, cu umerii scuturați de un fior, dar nici pînă azi nu am înțeles cum poate el să ferească de brumă.

— Cînd cerul e senin, fumul ține loc de nori! îi răspunse Tania.

— Și ce nevoie e de nori?

— Cînd cerul e acoperit, nu cade brumă.

— Da?

Începu să rîdă și o luă de mînă. Fața ei rotundă, învinețită de frig și foarte serioasă, sprîncenele-i fine și negre, gulerul ridicat și paltonul care o împiedica să-și miște gîtul în voie, rochia pe care o ridica, ferind-o de rouă, și întreaga ei făptură zveltă și gingașă îl înduioșau.

— Dumnezeule, cum a crescut, e domnișoară în toată legea! spuse el. Cînd am plecat de aici, acum cinci ani, erai încă o fetiță slabă, cu picioare lungi și părul pe spate. Purtai rochițe scurte, iar eu, ca să te necăjesc, îți spuneam „cocostîrcul“... Cum trece timpul!

— Da, oftă Tania, în cinci ani multe se schimbă. Spune drept, Andriușa, adăugă ea repede, privindu-l în față, nu-i așa că te-ai înstrăinat de noi? Dar cum aș putea pretinde să fie altfel? Ești acum un om în toată firea, duci o viață interesantă, ai ajuns cineva. E așa de firesc să te înstrăinezi. Totuși, Andriușa, aș vrea atît de mult să ne consideri și acum ca ai tăi. Cred că avem dreptul la asta.

— Așa și fac, Tania...

— Pe cuvîntul tău de onoare?

— Ți-o jur.

— Te mirai aseară că avem atîtea fotografii de-ale tale. Dar nu știi că tata te adoră? Uneori mi se pare chiar că te iubește mai mult decît pe mine. E mîndru de tine. Ești un adevărat savant. Ai făcut o carieră strălucită și e încredințat că ai ajuns astfel numai pentru că el te-a crescut. Nu-l contrazic: lasă-l să creadă.

Începea să se lumineze de ziuă: se vedea după limpezimea cu care unduirile de fum și coroanele copacilor se profilau pe cer. Cîntau privighetorile și se auzea pe cîmp glasul prepelițelor.

— Toate-s bune, spuse Tania, dar e timpul să ne ducem la culcare. S-a făcut tare frig. Și îl luă de braț. Îți mulțumesc că ai venit, Andriușa. Cunoștințe pe aici avem foarte puține și cu totul lipsite de interes. Nu se vorbește decît de livadă și iar de livadă. Tulpină înaltă și tulpină mijlocie, mere Zanete, mere Oporto, mere Borovinka, altoire simplă și altoire în ochi. Toată viața noastră e legată de livadă, adăugă ea rîzînd, ziua și noaptea nu visez decît mere și pere. Fără îndoială, preocupările astea își au și ele rostul lor, sînt folositoare, dar, ca distracție, ai mai vrea și altceva. Îmi aduc aminte că, de cîte ori veneai în vacanță, casa întinerea și mi se părea mai luminoasă, ca și cum s-ar fi scos învelitoarea mobilelor și a policandrelor. Eram o fetiță, dar îmi dădeam totuși seama de schimbare.

Tania continuă multă vreme astfel, vorbind cu însuflețire. Kovrin se gîndi deodată că nu era exclus ca în vara aceea să se apropie de făptura aceasta micuță, plăpîndă și vorbăreață și chiar să se îndrăgostească de ea. În situația lor, lucrul se putea întîmpla ușor și era foarte firesc. Gîndul acesta îl înduioșă și îl făcu să rîdă. Se aplecă spre chipul ei drăgălaș și murmură aria bine-cunoscută:

Oneghin, n-am să-ți tăinuiesc,
Pe Tatiana o iubesc...[1]

Cînd se întoarseră în casă, Egor Semionîci se și sculase. Nefiindu-i somn, Kovrin rămase de vorbă cu el și coborî din nou în grădină. Egor Semionîci era înalt și lat în umeri, avea burtă și suferea de astm. Totuși mergea atît de iute, că abia te puteai ține după el. Părea întotdeauna plin de griji și grăbit, ca și cum totul ar fi fost pierdut dacă ar fi zăbovit o singură clipă!

— Iată un fenomen interesant, tinere, se opri el ca să-și potolească bătăile inimii. La suprafața pămîntului e temperatura de îngheț, iar dacă agăți termometrul de o prăjină înaltă de doi stînjeni, s-a terminat cu înghețul... De ce?

— Mărturisesc că nu știu, rîse Kovrin.

— Hm! Bineînțeles că omul nu le poate ști pe toate. Oricît de deștept ar fi, mintea nu poate cuprinde totul. Mi se pare că tu te ocupi mai ales cu filozofia?

— Da, țin cursuri de psihologie, dar mă interesează filozofia în general.

— Și nu te plictisești?

— Dimpotrivă, e rațiunea vieții mele.

— Foarte bine atunci! Slavă Domnului! spuse Egor Semionîci trecîndu-și gînditor mîna peste favoriții cărunți. Îmi pare foarte bine... nespus de bine, dragul meu...

Dar dintr-odată ciuli urechea și, luînd o înfățișare cumplită, se repezi sub pomi și dispăru în norul de fum.

— Cine și-a legat calul de măr? îl auzi Kovrin strigînd cu o voce atît de deznădăjduită, că-ți

---

1. Începutul ariei lui Gremin din opera *Evgheni Oneghin* de P.I. Ceaikovski. Libretul are la bază romanul cu același titlu de A.S. Pușkin (traducerea în limba română de George Lesnea).

rupea inima. Cine-i nemernicul, ticălosul care a îndrăznit să-și lege calul de măr? Doamne, Doamne! Strică tot, spurcă tot, prăpădesc tot și acum s-au pus pe nelegiuiri! Livada-i pierdută! O, Doamne!

Cînd se întoarse, fața îi era crispată de oboseală și de indignare.

— Nu știu ce să mai fac cu blestemații ăștia! exclamă el cu glas plîngăreț, ridicînd abătut brațele. Pînă să descarce astă-noapte bălegarul, Stiopka s-a gîndit să-și lege calul de măr. Și, păcătosul, a înnodat din toate puterile funia, de a jupuit în trei locuri scoarța pomului. Ce părere ai? Cînd i-am spus ce-a făcut, stătea ca lemnul și se holba la mine. Spînzurătoarea ar fi prea puțin pentru o asemenea nelegiuire!

Cînd se potoli, îl strînse în brațe pe Kovrin și îl sărută pe obraji.

— Hai să lăsăm asta! Dumnezeu e mare! mormăi el. Sînt tare fericit că ai venit. Nici nu pot să-ți spun cît de fericit! Îți mulțumesc!

Pesoțki făcu ocolul livezii, cu pasul lui grăbit și cu aerul lui îngrijorat, arătîndu-i toate serele și toate răsadnițele și cele două prisăci pe care le numea „minunea secolului“.

Între timp, soarele răsărise, scăldînd în lumină grădina. Se făcuse cald. Kovrin se gîndi că era de-abia începutul lui mai, că vara avea să fie tot atît de luminoasă, de veselă și de lungă. Și, dintr-odată, i se revărsă în piept valul de voioșie și de prospețime pe care-l simțea în copilărie cînd alerga prin livada aceea. La rîndul lui, îl strînse pe bătrîn în brațe și îl sărută cu multă căldură. Înduioșați și unul, și altul, se îndreptară spre casă, luară ceaiul în cești de porțelan din alte vremuri și mîncară chifle calde cu caimac proaspăt. Și aceste amănunte îi aminteau acum lui Kovrin de copilărie și adolescență. Prezentul fermecător și aducerile-aminte ce-l năpădeau

se contopeau într-un sentiment nelămurit de încîntare și, în același timp, de tristețe.

Așteptă să se trezească Tania, mai bău cu ea o ceașcă de cafea cu lapte, apoi făcu o plimbare. După aceea se închise în camera lui și începu să lucreze. Deschise o carte și se cufundă în lucru, citind și luînd note. Din cînd în cînd ridica ochii, fie ca să-și arunce privirea pe ferestrele larg deschise, fie ca să mai admire florile încă ude de rouă, care îmbălsămau aerul în glastrele de pe masă. Apoi se așternea iarăși pe citit, simțind că fiecare părticică din ființa lui se bucură și se înfioară de plăcere.

II

Kovrin continuă să ducă la țară o viață tot atît de încordată și de istovitoare pentru nervii săi ca și la oraș. Citea și scria fără măsură, învăța italienește și, chiar în timp ce se plimba, se gîndea cu plăcere că peste cîteva clipe are să înceapă din nou să lucreze. Dormea atît de puțin, că toți se minunau de el. Dacă i se întîmpla să atipească o jumătate de oră în timpul zilei, nu mai putea să închidă ochii toată noaptea. A doua zi se simțea însă vioi și vesel, ca și cum ar fi dormit douăsprezece ceasuri în șir. Vorbea mult, bea zdravăn și fuma țigări bune de foi.

Aproape în fiecare zi, domnișoarele de la conacele învecinate veneau s-o vadă pe Tania. Cîntau la pian sau din gură împreună cu ea. Cîteodată venea și un tînăr care cînta din vioară. Kovrin era vrăjit de muzică; o sorbea cu nesaț, o asculta cu un fel de exaltare nefirească. Ochii i se închideau și capul i se pleca într-o parte.

Într-o seară, după ce luaseră ceaiul, citea pe verandă. Acompaniate de violonist, Tania, care

avea o voce de soprană, și o altă domnișoară, contralto, descifrau cunoscuta serenadă de Braga[1], Kovrin asculta distrat cuvintele – fetele cîntau în rusește –, fără să le poată pricepe înțelesul. O fată cu închipuirea bolnavă aude într-o noapte, în grădină, sunete atît de tainice, de încîntătoare și de stranii, încît rămîne încredințată că nu poate fi vorba decît de o armonie cerească, peste putință să fie înțeleasă de muritori, care trebuie astfel să se întoarcă în ceruri.

Kovrin simți pleoapele îngreuindu-se și lipindu-i-se parcă. Se ridică și începu să se plimbe, ostenit peste măsură, prin salonaș, apoi prin salonul cel mare. Cînd fetele încetară să mai cînte, o luă pe Tania de braț și ieși cu ea pe verandă.

— De azi-dimineață mă urmărește o legendă, îi spuse el. Nu-mi pot da seama dacă am citit-o sau am auzit-o povestită de cineva. În tot cazul, este stranie și fără sens.

Trebuie, în primul rînd, să spun că nu strălucește printr-un exces de claritate. Se pare că acum o mie de ani, un călugăr îmbrăcat în negru străbătea deșertul în Siria sau în Arabia... La cîțiva kilometri de locul pe unde trecea, niște pescari văzură un alt călugăr negru, care mergea pe apele unui lac. Acest al doilea călugăr nu era decît un miraj. Acum, uită toate legile opticii pe care probabil că legenda nu le recunoaște și ascultă ce spune povestea mai departe. Din acest miraj s-a născut un al doilea, din al doilea – un al treilea și așa mai departe, astfel încît imaginea călugărului negru s-a transmis la infinit dintr-un strat al atmosferei într-altul. Era văzută cînd în Africa, cînd în Spania, cînd în India, cînd în Extremul Nord. În cele din urmă,

1. *Serenadă (Legendă valahă)* de Gaetano Braga (1829-1907).

trecu dincolo de hotarele atmosferei terestre și acum rătăcește prin tot universul, fără să întîlnească niciodată condiții care ar putea-o face să dispară. Poate că în clipa aceasta călugărul este văzut pe planeta Marte sau într-una din stelele Crucii Sudului. Dar, draga mea, esența, punctul de atracție al legendei este că, după ce se vor fi scurs exact o mie de ani din ziua în care călugărul trecea prin deșert, mirajul se va reîntoarce în atmosfera terestră și oamenii îl vor putea vedea din nou. Și se pare că cei o mie de ani sînt pe punctul de a se împlini... Potrivit legendei, ar trebui să ne așteptăm să vedem apariția călugărului negru chiar în zilele acestea.

— Ciudat miraj! răspunse Tania, căreia legenda nu-i plăcuse.

— Mai ciudat e, reluă Kovrin rîzînd, că nu-mi pot deloc aminti unde și cînd am aflat povestea asta! Am citit-o, am auzit-o sau am visat-o? Îți jur pe Dumnezeul meu că nu-mi amintesc deloc. În tot cazul, legenda mă preocupă și m-am gîndit la ea toată ziua.

Lăsînd-o pe Tania să se reîntoarcă la oaspeți, Kovrin coborî în grădină și se plimbă îngîndurat în jurul straturilor de flori. Soarele asfințea. Florile proaspăt stropite răspîndeau un parfum jilav, care atița toate simțurile. În casă, fetele începură din nou să cînte și, din depărtare, sunetul viorii părea și el un glas omenesc. Străduindu-se să-și aducă aminte unde auzise sau citise legenda, Kovrin se îndreptă încet spre parc și, fără să-și dea seama, ajunse pînă la rîu.

Pe o potecuță șerpuind pe malul abrupt, printre rădăcinile mustăcioase ale copacilor, coborî pînă la marginea apei, speriind un cîrd de fluierari și două rațe sălbatice, care își luară zborul. Ici și colo, pe vîrfurile pinilor, se mai vedeau ultimele raze ale soarelui, dar peste

unele înserarea se lăsase de-a binelea. O punte era aruncată peste rîu; Kovrin trecu pe malul celălalt. În fața lui se întindea un lan de secară verde, încă neînflorită. Cît vedeai cu ochii – nici o așezare omenească, nici țipenie de om. Ți se părea că, urmînd poteca drept înainte, ai să ajungi în depărtarea neștiută, tainică, în care se cufundase soarele și de unde prindeau acum să se înalțe cu o impunătoare măreție volburile de pară ale amurgului.

„Ce spațiu, ce libertate și ce liniște! se gîndea Kovrin înaintînd pe potecă. Ai zice că întreg universul mă privește, tace și așteaptă să-l înțeleg...“

Dar iată că unduiri ca de ape se tălăzuiră pe cîmpul de secară și adierea serii îi dezmierdă părul. O clipă după aceea, o nouă adiere – și mai puternică – făcu să foșnească neclintit secara și în spate auzi pinii gemînd înăbușit. Kovrin se opri uimit. În zare, ca un vîrtej sau ca o trombă, se ridica de la pămînt pînă la cer o uriașă coloană întunecată. Contururile îi erau nelămurite, dar se vedea că nu stătea pe loc. Dimpotrivă, se deplasa cu o repeziciune înspăimîntătoare. Înainta drept spre Kovrin și, cu cît se apropia, cu atît se micșora și se vedea mai limpede. Kovrin abia avu timp să se dea la o parte ca să-i facă loc.

Un călugăr îmbrăcat în negru, cu capul descoperit, cu părul cărunt și sprîncenele negre, cu mîinile încrucișate pe piept, trecu pe lîngă el... Picioarele goale nu-i atingeau pămîntul. După ce trecu de el, călugărul se opri la cîțiva pași, se întoarse spre Kovrin, îi făcu un semn binevoitor cu capul și îi zîmbi prietenos și totodată șiret. Însă ce înspăimîntător de galbenă și de slabă îi era fața! Începînd din nou să crească, trecu apa, se izbi fără zgomot de malul lutos și de pini, îi străbătu, și apoi se topi ca un fum.

— Așadar, legenda era adevărată!..., murmură Kovrin.

Fără să încerce să-și explice strania arătare, fericit că avusese prilejul să vadă, și încă atît de aproape și de limpede, nu numai rasa neagră, dar și fața, și ochii călugărului, Kovrin se îndreptă spre conac, impresionat în chipul cel mai plăcut.

În parc și în grădină oamenii își vedeau liniștiți de treburile lor ca și mai înainte și în casă muzica nu încetase – era limpede că numai Kovrin văzuse călugărul. La-nceput voi să povestească totul Taniei și tatălui ei, dar își dădu seama că ar fi crezut cu toții că bate cîmpii și s-ar fi speriat; era mai nimerit să nu spună nimic. Se simțea mai binedispus, mai vesel ca niciodată, rîse zgomotos, cîntă, dansă mazurca și toți, atît Tania, cît și oaspeții, găsiră că avea în ziua aceea pe față ceva strălucitor, inspirat și că era foarte interesant.

III

După cină, cînd musafirii plecară, Kovrin se duse la el în cameră și se întinse pe o canapea: voia să se gîndească la călugăr. Dar o clipă după aceea intră Tania cu un pachet de cărțulii și de șpalturi în mînă.

— Uite, Andriușa, îi spuse ea, citește articolele tatei. Sînt foarte frumoase. Scrie foarte bine.

— Ei, las-o mai ușor! protestă Egor Semionîci intrînd în urma ei și rîzînd stînjenit. Nu te potrivi! Te rog nu care cumva să le citești. Afară doar dacă nu vrei s-adormi. Atunci poți să le citești: sînt bune ca somnifer.

— Eu, stărui Tania cu o adîncă convingere, le găsesc foarte interesante. Citește-le, Andriușa,

și convinge-l pe tata să scrie mai des. Ar putea întocmi un curs complet de horticultură.

Bătrînul rîse stingherit, se înroși și îndrugă obișnuitele fraze cu care încearcă să scape de laude orice autor timid. Apoi se dădu bătut.

— Dacă-i pe-așa, atunci citește întîi articolul lui Gauchet[1], apoi articolașele astea în rusește, altfel n-ai să înțelegi nimic. Înainte de-a citi obiecțiile ce le aduc, trebuie să știi la ce am răspuns. Dar, în definitiv, nu-i vorba decît de lucruri plictisitoare și cred că ar fi mai curînd timpul să ne culcăm.

Tania ieși; Egor Semionîci se așează pe canapea, alături de Kovrin, și suspină adînc.

— Ei da, dragul meu, rupse el tăcerea într-un tîrziu, așa-i, scumpul meu magistru. Precum vezi, scriu articole, particip la expoziții și obțin medalii... se spune că Pesoțki are mere cît capul de mari, că face avere cu grădina lui. Ce mai una-alta: „Bogat și mîndru-i Cociubei“[2]. Dar vorba e, la ce bun toate astea? Livada mea este într-adevăr minunată, o livadă model... În realitate, nu este o livadă, ci o adevărată întreprindere de mare însemnătate pentru stat, fiindcă asemenea livezi vor deschide o eră nouă în economia rurală și în industria rusească. Dar la ce bun? La ce o să folosească?

— Răspunsul îl dă livada singură.

— Nu asta vreau să spun. Întrebarea e alta; ce o să se aleagă de livadă după moartea mea? Fiindcă, de îndată ce voi dispărea eu, nu o să mai rămînă nici o lună în starea în care o vezi astăzi. Secretul succesului nu stă în întinderea

---

1. Două cărți de horticultură, semnate de H. Gauchet, fuseseră traduse în rusește la sfîrșitul secolului al XIX-lea: *Ghid de altoire a pomilor și arbuștilor fructiferi* și *Îndrumar practic de horticultură.*
2. Începutul poemului *Poltava* de A.S. Pușkin.

livezii, nici în numărul muncitorilor, ci numai și numai – pricepe ce-ți spun – în dragostea mea pentru ea. O iubesc poate mai mult decît pe mine. Uită-te și tu, eu singur fac aproape totul. Muncesc din zori pînă în noapte. Eu altoiesc, eu tai, eu sădesc... Totul, totul e făcut cu mîna mea. Cînd mă ajută cineva, sînt gelos și mă enervez în așa hal, încît devin grosolan. Tot secretul stă în patima mea. Ochiul stăpînului, mîinile lui. Și cînd mă duc undeva în vizită, pentru un ceas, nu mă simt în apele mele: mă tem să nu i se întîmple ceva livezii în lipsa mea. Cînd o să mor, cine o să mai supravegheze, să muncească? Grădinarii? Zilierii? Vezi, asta vreau să spun, dragul meu. În meseria mea, cei mai mari dușmani nu sînt nici iepurii, nici cărăbușii, nici bruma, ci indiferența.

— Și Tania? întrebă Kovrin rîzînd. S-ar putea oare ca și ea să fie mai primejdioasă decît iepurii? Ea cunoaște și îi e dragă opera dumitale.

— Da, o cunoaște și îi e dragă. Dacă după moartea mea, livada îi rămîne ei și ea va fi stăpînă, nimic de zis. Dar dacă, ferească Dumnezeu, se mărită? bolborosi Egor Semionîci uitîndu-se plin de spaimă la Kovrin. Aici e primejdia: o să se mărite, o să fie năpădită de copii și n-o să mai aibă timp să se gîndească la livadă. Ceea ce mă îngrozește mai mult este teama că o să o ia vreun domnișor ahtiat după bani, care o să arendeze livada cine știe cărui precupeț. Atunci totul se va mîntui din primul an! În meseria noastră, femeile sînt biciul lui Dumnezeu!

Egor Semionîci oftă iarăși, tăcu o clipă, apoi reluă:

— Poate că-i egoism din partea mea, dar îți mărturisesc deschis: nu vreau ca Tania să se mărite. Mi-e frică! Vine pe-aici un neisprăvit care scîrțîie din vioară; știu că Tania nu s-ar mărita niciodată cu el. O știu foarte bine! Ei,

cu toate astea n-am ochi să-l văd! Ce vrei, recunosc, dragul meu, că sînt un om tare ciudat.

Egor Semionîci se ridică și începu să se plimbe zbuciumat prin odaie. Era vădit că avea de spus ceva foarte important și că nu îndrăznea.

— Uite ce e, te iubesc foarte mult – se hotărî el în cele din urmă, vîrîndu-și mîinile în buzunare – și am să-ți vorbesc deschis: eu am obiceiul să simplific anumite chestiuni delicate și să spun de-a dreptul ce cred, nu pot să sufăr gîndurile ascunse. Ți-o spun verde: ești singurul om căruia nu m-aș teme să-mi dau fata. Mai presus de toate, ești deștept, inimos și n-ai îngădui să mi se primejduiască opera. Te iubesc ca pe copilul meu și sînt mîndru de tine... Dacă s-ar înfiripa o idilă între tine și Tania, să știi că aș fi foarte mulțumit, chiar fericit. Ți-o mărturisesc fără înconjur, cinstit.

Kovrin începu să rîdă. Egor Semionîci deschise ușa și apoi se opri în prag.

— Dacă tu și cu Tania ați avea un băiat, l-aș face horticultor. Dar astea sînt visuri deșarte... Noapte bună!

Rămas singur, Kovrin se întinse cît putu mai comod pe canapea și începu să citească articolele. Unul era intitulat: „Despre culturile intermediare", altul: „Cîteva cuvinte despre observațiile domnului Z. asupra desfundării solului în vederea plantării pomilor", un al treilea era intitulat: „Cîteva observații asupra altoirii în ochi latenți". Toate se învîrteau în jurul acelorași teme. Dar ce ton agresiv, cîtă patimă de-a dreptul bolnăvicioasă! Iată, de pildă, un articol, la prima vedere foarte inofensiv, judecînd după titlu, și cu un conținut banal, în care era vorba de specia de măr rus numită „Antonovka". Egor Semionîci își începea însă articolul cu cuvintele: „*Audiatur et altera pars* iar sfîrșea cu *sapienti sat*", iar între aceste două citate, un torent de epitete usturătoare la

adresa „savantei ignoranțe a domnilor specialiști în horticultură, care contemplă natura de la înălțimea catedrelor lor“, sau la aceea a domnului Gauchet, „al cărui succes se datorează profanilor și diletanților“. Apoi își exprima părerea de rău, vădit nesinceră, că nu mai pot fi ciomăgiți și azi țăranii care, furînd fructele, strică pomii.

„Iată o meserie frumoasă, simpatică, sănătoasă – gîndi Kovrin –, dar nici ea nu-i lipsită de pasiuni și de răfuieli. Stă, fără îndoială, în firea lucrurilor ca în orice domeniu oamenii care se consacră unei idei să fie irascibili și să se caracterizeze printr-o sensibilitate peste măsură de ascuțită. Altfel nu e cu putință.“

Își aminti de Tania, căreia îi plăceau atît de mult articolele tatălui ei. Era plăpîndă, palidă și atît de firavă, că i se vedeau claviculele. Ochii ei mari, căprui, inteligenți priveau necontenit nu se știe unde, căutînd nu se știe ce. Avea același mers ca și Egor Semionîci: măsurat și grăbit. Îi plăcea mult să vorbească, să discute și-și însoțea fiecare frază, cît de neînsemnată, cu o mimică expresivă și cu multe gesturi. Cu siguranță că era și ea foarte nervoasă.

Kovrin continua să citească, dar, nemaiputîndu-se concentra, se opri. După surescitarea plăcută cu care dansase mazurca și ascultase muzică, îl cuprinse acum un fel de oboseală și se lăsă copleșit de gînduri. Se ridică și începu să se plimbe prin cameră, cugetînd la călugărul negru. Și, deodată, i se furișă în minte un gînd: dacă el singur văzuse arătarea stranie și supranaturală, nu însemna oare că era bolnav și că ajunsese pînă acolo încît să aibă halucinații? Constatarea aceasta îl înspăimîntă, dar pentru scurtă vreme.

„Mă simt în toate puterile mele și nu fac nici un rău nimănui, își spuse el! Înseamnă deci că nu-i nimic anormal în vedeniile mele.“

Și din nou se înseninã.

Se așeză pe divan și își luă capul între mîini, încercînd să-și stăpînească fericirea de neînțeles care-i umplea sufletul: începu din nou să se plimbe, apoi se puse pe lucru. Dar ideile pe care le găsea în cărțile lui nu-l mulțumeau. Voia ceva uriaș, de necuprins, izbitor. Spre ziuă se dezbrăcă și se culcă. Trebuia totuși să doarmă.

Cînd auzi pașii lui Egor Semionîci, care cobora în grădină, Kovrin sună și ceru să i se aducă vin. Bău cu nesaț cîteva pahărele de Lafitte, apoi își trase plapuma peste cap. Mintea i se încețoșă și adormi.

IV

Egor Semionîci se certa adesea cu fiica sa și atunci își spuneau lucruri neplăcute. Într-o dimineață, după o nouă discuție, Tania începu să plîngă și se închise în camera ei. Nu mai ieși nici la prînz, nici la ceai. Tatăl ei, care mai întîi își luase un aer grav și bosumflat, ca și cum ar fi vrut să dea de înțeles că interesul ordinii și al dreptății era mai presus de orice, se înmuie repede și uită să mai facă pe grozavul. Începu să umble stingher prin parc, oprindu-se din cînd în cînd și oftînd: „Doamne, Doamne!“. La masă nu mîncă nimic. Apoi, simțindu-se vinovat și cu conștiința neîmpăcată, bătu la ușa încuiată și strigă sfios:

— Tania, Tania!

Drept răspuns se auzi în dosul ușii un glas istovit de lacrimi, dar îndîrjit:

— Lasă-mă, te rog!

Supărarea stăpînilor se răsfrîngea în toată casa, pînă și asupra muncitorilor din livadă. Deși cufundat în lucrările lui interesante, Kovrin se simți pînă la urmă și el trist și stingherit. Ca

să împrăștie posomoreala generală, se hotărî să intervină și, spre seară, bătu la ușa Taniei, care îi deschise.

— Vai, vai! începu el pe un ton glumeț, uitîndu-se surprins la fața scăldată în lacrimi a Taniei și acoperită de pete roșii. Ce rușine! E așa de grav? Vai, vai!

— Dacă ai ști cum mă chinuie! spuse Tania și alte lacrimi, lacrimi amare și grele, picurară din ochii ei mari. Mă chinuie și nu mai pot! își frînse ea mîinile. Nu i-am spus nimic... Nimic. I-am spus numai că nu-i nevoie de argați de prisos, cînd se pot găsi zilieri cît poftești. De o săptămînă oamenii stau degeaba... Atîta tot... Și din asta a făcut o adevărată dramă, mi-a spus... lucruri grele și foarte umilitoare. Pentru ce?

— Ei, lasă acum! spuse Kovrin mîngîindu-i ușor părul. V-ați supărat, ai plîns, ajunge! Nu trebuie să rămîneți certați atît de mult. Nu e bine... Mai ales cînd știi cît te iubește.

— Mi-a... mi-a stricat toată viața, continuă Tania să plîngă. Nu e zi în care să nu mă jignească, să nu mă înjosească. Socotește că sînt de prisos în casa lui. Poate că are dreptate. Am să plec chiar mîine. Mă fac funcționară la poștă.

— Haide, haide, nu mai plînge, Tania. Nu trebuie, draga mea. Sînteți amîndoi porniți și nervoși și deopotrivă de vinovați. Vino. Am să vă împac eu.

Kovrin îi vorbea pe un ton alintător, încercînd s-o convingă, iar Tania continua să plîngă, ținînd mîinile împreunate și cu umerii scuturați de suspine, ca și cum i s-ar fi întîmplat o mare nenorocire. Și-i era cu atît mai mult milă de ea, cu cît își dădea seama că, deși pricina supărării nu era serioasă, suferea totuși adînc. O nimica toată putea s-o facă nefericită o zi întreagă și chiar toată viața.

În timp ce o mîngîia astfel, Kovrin se gîndea că, în afară de fata aceasta și de tatăl ei, cu greu ar fi putut găsi pe cineva care să-l socotească, în măsura în care o făceau ei, drept un prieten, drept de-al lor. Părinții îi muriseră de cînd era încă în leagăn și, de n-ar fi fost aceste ființe iubitoare, cu siguranță că nici nu ar fi putut ști ce este duioșia sinceră, iubirea naivă, necugetată, pe care nu o încerci decît pentru ai tăi, pentru cei de același sînge. Simțea, de asemenea, că nervii fetiței acesteia, scuturată de plîns, răspundeau, ca pilitura de fier unui magnet, nervilor săi bolnavi. N-ar fi putut iubi o femeie sănătoasă, voinică, cu obrajii rumeni; Tania îi plăcea tocmai fiindcă era palidă, plăpîndă și nefericită.

Simțea astfel o plăcere deosebită să-i dezmierde părul și umerii, să-i țină mîinile într-ale sale și să-i șteargă lacrimile... Tania se liniști în sfîrșit, dar continuă să se plîngă de tatăl ei, de viața de nesuferit pe care trebuia s-o ducă; îl implora pe Kovrin s-o înțeleagă. Apoi, încet-încet, începu să zîmbească, să suspine și să-i spună că-i pare rău că Dumnezeu îi dăduse un caracter atît de prost. Pînă la urmă, izbucni în rîs, spuse că este o proastă și o zbughi afară din cameră.

Puțin după aceea, Kovrin o găsi pe Tania plimbîndu-se cu tatăl ei prin grădină, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat; mîncau pîine de secară cu sare, fiindcă li se făcuse foame.

V

Mulțumit că izbutise în rolul său de împăciuitor, Kovrin se duse în parc, se așeză pe o bancă și se lăsă furat de gînduri. Se auzi un huruit de trăsură și răsunară rîsete zglobii.

Sosiseră iarăși musafiri. Cînd umbrele înserării începură să se întindă peste parc, îi ajunseră pînă la ureche sunetele nedeslușite de voci și de vioară, care îi reamintiră de călugărul negru. Unde, în ce țară, pe ce planetă rătăcea acum absurdul miraj?

Dar abia își aduse aminte de legendă, că revăzu în gînd întunecata vedenie de pe cîmpul de secară. Și, în aceeași clipă, din spatele unui brad ce se afla chiar în fața lui, se ivi, fără să fi făcut nici cel mai mic zgomot, un om de statură mijlocie, cu capul descoperit, cu părul cărunt, îmbrăcat în negru și desculț ca un cerșetor. Pe fața lui galbenă, ca aceea a unui mort, sprîncenele negre făceau un contrast izbitor. Salutîndu-l cu o înclinare prietenoasă a capului, cerșetorul sau pelerinul se apropie tot fără zgomot și se așeză lîngă el pe bancă. Kovrin își dădu seama atunci că era călugărul negru. O clipă se priviră în tăcere: Kovrin, plin de mirare, și călugărul, ca și data trecută, cu un aer binevoitor, dar puțin ironic și șiret.

— Ce cauți aici și de ce stai pe loc? izbucni Kovrin. Tu nu ești decît un miraj. Asta nu se mai potrivește cu legenda.

— Ce-are a face? răspunse călugărul după o clipă, cu o voce liniștită, întorcînd capul spre el. Legenda, mirajul și eu însumi nu sîntem decît plăsmuirea închipuirii tale înfierbîntate. Sînt o vedenie.

— Atunci nu exiști în realitate?

— Crezi ceea ce vrei, spuse călugărul cu un zîmbet ușor. Însă, din moment ce închipuirea ta există și face parte din realitate, înseamnă că fac parte eu însumi din realitate.

— Ai trăsături îmbătrînite, inteligente, extraordinar de expresive, ca și cum ai fi trăit cu adevărat peste o mie de ani. Nu știam că închipuirea mea poate să creeze astfel de fenomene, spuse

Kovrin. Dar de ce te uiți la mine cu atîta bunăvoință? Mă găsești pe placul tău?

— Da. Faci parte dintre puținii care pot fi numiți pe bună dreptate aleșii lui Dumnezeu. Tu slujești adevărul veșnic. Gîndurile, năzuințele tale, știința ta uimitoare și întreaga ta viață poartă pecetea divină, cerească, fiindcă sînt închinate rațiunii și frumosului, cu alte cuvinte, a tot ce este veșnic.

— Vorbești de „adevărul veșnic"... Dar acest adevăr veșnic este el oare al oamenilor și le poate fi de folos, atîta vreme cît nu există o viață veșnică?

— Dar există o viață veșnică?

— Crezi în nemurirea oamenilor?

— Desigur! Un viitor mare, strălucit vă așteaptă pe voi, oamenii. Și cu cît vor fi pe pămînt mai mulți oameni ca tine, cu atît mai curînd se va înfăptui acest viitor. Fără voi – slujitori ai celui mai de seamă principiu, care trăiți liber și conștient – omenirea ar da greș. Dacă ar fi trebuit să urmeze cursul dezvoltării ei firești, ar fi așteptat multă vreme sfîrșitul vieții sale pămîntene. Dar voi o conduceți cu un avans de cîteva mii de ani spre împărăția adevărului veșnic și în asta constă marele vostru merit. Voi întruchipați binecuvîntarea Domnului, care s-a revărsat asupra omenirii.

— Și care e scopul vieții veșnice? întrebă Kovrin.

— Scopul oricărei vieți este bucuria de a trăi. Adevărata bucurie constă în a ști și viața veșnică va dărui mereu mărețe și necesare izvoare din care să se adape mintea omenească dornică de a ști. În acest sens stă scris: „În casa Tatălui Meu multe lăcașuri sînt"[1].

1. Din *Evanghelia după Ioan* (capitolul 14, versetul 2). Pentru citatele din Biblie s-a folosit versiunea Gala Galaction.

— Nu-ți închipui, exclamă Kovrin frecîndu-și mîinile de mulțumire, ce mult îmi place să te ascult!

— Mă bucur!

— Cînd vei pleca însă, mă va frămînta problema realității tale. Ești o fantomă, o halucinație. Înseamnă deci că psihicul meu este bolnav, că nu sînt normal.

— Ei și? Chiar dacă ar fi așa, n-ai de ce să te neliniștești. Ești bolnav fiindcă ai muncit peste puterile tale și ai obosit. Înseamnă deci că ți-ai sacrificat sănătatea pentru o idee și nu-i departe vremea cînd îți vei da viața în același scop. Ce poate fi mai frumos? Spre asta năzuiesc, îndeobște, toate ființele nobile și superioare.

— Dacă mă știu atins de o boală mintală, cum mai pot oare crede în mine?

— Dar cine îți spune că oamenii de geniu, în care crede o lume întreagă, nu au avut vedenii? Savanții susțin astăzi că geniul este vecin cu nebunia. Află, prietene, că numai oamenii de rînd, masa cu spirit de turmă este sănătoasă și normală. Și noțiunile de surmenaj, de degenerare, de „secolul nervilor“ nu îi pot speria decît pe cei ce trăiesc numai pentru prezent, cu alte cuvinte, numai turma.

— Romanii spuneau: *Mens sana in corpore sano.*

— Romanii și grecii nu aveau întotdeauna dreptate în tot ce spuneau. Înălțarea spiritului, exaltarea, euforia – tot ce deosebește pe omul de rînd de proroci, de poeți și de cei ce au suferit pentru o idee –, toate acestea sînt potrivnice laturii animalice din om, cu alte cuvinte, sănătății sale trupești. Îți repet: dacă vrei să rămîi sănătos și normal, intră în rîndurile turmei.

— Ciudat! murmură Kovrin. Îmi spui lucruri la care m-am gîndit și eu adeseori. S-ar zice că mi-ai pătruns în suflet și mi-ai surprins gîndurile

cele mai ascunse. Dar să nu mai vorbim de mine. Spune-mi mai curînd: ce înțelegi prin adevărul veșnic?

Călugărul nu răspunse. Kovrin îl privi mai atent, dar nu-i mai deslușì chipul. Trăsăturile i se începețoșau, apoi se ștergeau, capul și mîinile îi pieiră și trupul i se contopi cu banca și amurgul și se făcu nevăzut.

„Halucinația s-a sfîrșit, își spuse rîzînd Kovrin. Păcat!"

Se îndreptă vesel, fericit spre casă. Puținul pe care i-l spusese călugărul îi măgulea nu numai mîndria, ci tot sufletul, întreaga făptură. Să fii un ales, să slujești adevărul veșnic, să fii printre cei ce vor face, cu cîteva mii de ani mai devreme, omenirea demnă de împărăția Domnului, cu alte cuvinte, să-i scutești pe oameni de cîteva mii de ani de luptă, să-i scapi de păcate și de suferințe, să sacrifici totul ideii de tinerețe, putere și sănătate; să fii gata să mori pentru binele obștesc – ce nobilă și fericită soartă! Trecutul i se înfățișa în minte curat, înțelept, închinat muncii. Kovrin revăzu în gînd tot ce învățase și învăța, la rîndul lui, pe alții. Și își spuse că nu era nici o exagerare în cuvintele călugărului.

Se întîlni cu Tania, care coborîse în parc să-l caute. Își schimbase rochia.

— Ah, iată-te! exclamă ea. Te-am căutat cu toții pretutindeni. Dar ce ai? se miră dînsa văzîndu-l atît de radios, plin de extaz și cu ochii uzi de lacrimi. Ce ciudat arăți, Andriușa!

— Tania, sînt mulțumit! spuse Kovrin punîndu-i mîna pe umăr. Sînt mai mult decît mulțumit, fericit, Tania! Draga mea Tania, ești o ființă nespus de drăgălașă. Ah, cît sînt de fericit, Tania, cît sînt de fericit! Îi sărută cu foc amîndouă mîinile, apoi continuă: Am trăit adineaori cîteva clipe radioase, eterate, mărețe! Dar nu-ți pot povesti totul, fiindcă m-ai socoti nebun sau nu

m-ai crede. Să vorbim mai bine despre tine, draga, buna mea Tania! Te iubesc și m-am și deprins să te iubesc. Prezența ta, putința de a te vedea de zece ori pe zi au ajuns pentru mine o adevărată nevoie sufletească. Nu știu cum o să mai pot sta fără tine cînd va trebui să plec.

— Ei, rîse ea, după două zile nici n-ai să te mai gîndești! Noi sîntem niște bieți muritori de rînd și tu ești un om mare.

— Nu, Tania, să vorbim serios. Am să te iau cu mine. Spune, vrei să vii cu mine, vrei să fii a mea?

— Glumești?

Vru să rîdă iar, însă rîsul nu o mai asculta și obrazul i se acoperi de pete roșii. Inima începu să-i zvîcnească și ea se îndepărtă repede, dar nu spre casă, ci spre fundul parcului.

— Nu mă gîndeam la asta, spuse ea frîngîndu-și mîinile, ca și cum ar fi fost deznădăjduită, nu mă gîndeam deloc!

Kovrin, venind în urma ei, șoptea cu același aer radios, extaziat:

— Vreau o dragoste care să mă cuprindă cu totul și dragostea asta numai tu singură mi-o poți da, Tania! Sînt fericit, fericit!

Uluită, copleșită, gîrbovită parcă, Tania păru că îmbătrînise dintr-odată cu zece ani. Dar el o găsea frumoasă și nu-și ascundea entuziasmul: „Cît e de frumoasă!“.

VI

Aflînd de la Kovrin că idila nu numai că se înfiripa, dar că se va sfîrși chiar cu o nuntă, Egor Semionîci se plimbă multă vreme, din colț în colț, încercînd să-și ascundă tulburarea. Mîinile îi tremurau și vinele gîtului, care se făcuse

stacojiu, i se umflaseră. Dădu ordin să se înhame calul la bihuncă și plecă peste cîmp. După felul cum dădu bici calului și cum își înfundă șapca pînă peste urechi, Tania înțelese starea lui de spirit. Alarmată, se închise la ea în cameră și plînse toată ziua.

În seră piersicile și prunele se și copseseră; împachetarea și expedierea la Moscova a fructelor acestora gingașe cereau o deosebită luare-aminte și multă bătaie de cap. Vara fiind secetoasă, livada trebui să fie necontenit udată, rădăcină cu rădăcină; bineînțeles că operația asta cerea și ea mult timp și multe brațe; apoi se produse o adevărată invazie de omizi; muncitorii, Egor Semionîci și chiar Tania le omorau cu degetele, spre marea scîrbă a lui Kovrin. Pe lîngă toate astea, începură să sosească și comenzile de fructe și de puieți pentru toamnă, astfel că trebui întreținută o vastă corespondență. Apoi, tocmai cînd lucrul era în toi și lumea nu-și mai vedea capul de treabă, sosi și vremea coasei și a secerișului, care lipsi grădina de jumătate din muncitori. Ars de soare, rupt de oboseală, exasperat, Egor Semionîci alerga din grădină în cîmp și de la cîmp în grădină, strigînd în gura mare că toți îl chinuiau ca pe Hristos și că avea să-și tragă un glonț în cap.

La toate acestea se adăugau și grijile trusoului, la care Pesoțki ținea foarte mult; clinchetul foarfecilor, zgomotul mașinilor de cusut, mirosul fiarelor de călcat și capriciile croitoresei, o femeie nervoasă și supărăcioasă, îi zăpăceau pe toți cei din casă. Și, ca un făcut, în fiecare zi veneau musafiri care trebuiau hrăniți, distrați, găzduiți peste noapte. Dar toate caznele acestea se scurseră, învăluite ca într-o ceață. Taniei i se părea că dragostea și fericirea o furaseră pe neașteptate, deși, fără să știe de ce, de la paisprezece ani fusese sigură că o să se mărite cu Kovrin.

Acum însă se frămînta, cînd uluită, cînd cuprinsă de îndoieli... Ba era copleșită de o bucurie atît de mare încît îi venea să zboare, să se înalțe în nori ca să-i mulțumească lui Dumnezeu; ba își amintea că în august trebuia să plece din casă și să-și părăsească tatăl, ba Dumnezeu știe de unde-i venea gîndul că nu-i bună de nimic, că e știearsă și nedemnă de un om mare cum era Kovrin. Se închidea atunci la ea în cameră și plîngea amarnic, ceasuri întregi. Cînd aveau musafiri, i se părea că Kovrin este nemaipomenit de frumos, că toate femeile sînt îndrăgostite de el și că o pizmuiesc. Sufletul i se umplea atunci de mîndrie și de încîntare, ca și cum ar fi cucerit lumea întreagă. Dar era destul ca Andrei Kovrin să surîdă politicos vreuneia din domnișoarele ce veneau în vizită, pentru ca ea să tremure de gelozie. Și iar se închidea în cameră, și iar vărsa torente de lacrimi. Sentimentele acestea noi o stăpîneau cu totul și Tania își ajuta acum tatăl în mod mașinal, fără să vadă nici piersicile, nici omizile, nici pe muncitori, nici cît de repede trecea timpul.

Același lucru se petrecea și cu Egor Semionîci. Muncea de dimineață pînă seara, era veșnic grăbit și mînios, dar și pentru el totul se petrecea într-un fel de semitrezie vrăjită. S-ar fi părut că în el sălășluiau doi oameni deosebiți: unul, adevăratul Egor Semionîci, care se înfuria și se bătea cu pumnii în cap de deznădejde cînd grădinarul Ivan Karlîci îi aducea la cunoștință ceva ce nu mergea cum trebuie, și altul, parcă pe jumătate beat, care întrerupea brusc o convorbire serioasă despre treburile grădinii, îl bătea pe umăr pe grădinar și începea să filozofeze:

— Orice s-ar zice, ereditatea face mult! spunea el. Mama lui Kovrin a fost o femeie uimitoare, un suflet ales și foarte inteligentă. Ți-era mai mare dragul să-i privești fața bună, curată,

luminoasă, ca a unui înger. Picta minunat, scria poezii, vorbea cinci limbi, cînta... Sărmana, Dumnezeu s-o ierte, a murit de piept.

Egor Semionîci, dar nu cel adevărat, ofta și, după o clipă, îi dădea înainte:

— Cînd era copil și stătea la noi, și el avea un chip de înger, luminos și bun. Privirea, gesturile și vorbele îi erau tot atît de drăgălașe, de blînde ca și acelea ale mamă-sii. Și ce inteligență! Întotdeauna ne-am minunat de deșteptăciunea lui. Nu degeaba a ajuns el magistru! Și să vezi, Ivan Karlîci, ce-o să mai fie peste zece ani! Nici n-o să îndrăznim să ne apropiem de el!

Dar deodată adevăratul Egor Semionîci se arăta din nou mînios, holba ochii și, luîndu-și capul în mîini, începea să se vaiete:

— Diavolii! Strică, prăpădesc și profanează totul! Livada e pierdută! S-a isprăvit cu ea!

Fără să ia seama la fierberea din jurul lui, Kovrin muncea cu aceeași rîvnă. Dragostea turnase numai bine gaz peste foc. După fiecare ceas petrecut cu Tania, se întorcea la el în cameră fericit, extaziat, și se așternea pe citit sau pe scris cu aceeași patimă cu care-și sărutase logodnica și îi jurase că o iubește. Spusele călugărului negru despre aleșii Domnului, despre adevărul veșnic și strălucitorul viitor al omenirii dădeau muncii sale o însemnătate deosebită, excepțională, îi umpleau sufletul de mîndrie și de conștiința propriei sale iluminări. O dată sau de două ori pe săptămînă Kovrin se întîlnea, în parc sau chiar prin casă, cu călugărul negru și stătea îndelung de vorbă cu el. Departe de a-l speria, întîlnirile acestea îl entuziasmau, fiind acum pe deplin încredințat că astfel de apariții nu sînt hărăzite decît oamenilor excepționali, aleșilor care își închină viața ideii.

Într-o zi, călugărul i se înfățișă chiar în timpul mesei și se așeză lîngă fereastra sufrageriei.

Kovrin se bucură și, continuînd conversația cu Tania și Egor Semionîci, o aduse dibaci în așa fel încît să-l poată interesa și pe călugăr, care asculta și încuviința prietenos din cap. Egor Semionîci și Tania ascultau și ei zîmbind. Fără să bănuiască, Kovrin nu vorbise cu ei, ci cu vedenia sa.

Postul Adormirii Maicii Domnului sosi pe nesimțite, apoi puțin după aceea, ziua în care fusese sorocită nunta. Potrivit dorinței lui Egor Semionîci, cununia se celebră cu multă strălucire, cu alte cuvinte, se transformă într-o zăpăceală de nedescris, care ținu două zile și două nopți. Se bău și se mîncă de trei mii de ruble, dar muzica proastă, adusă dintr-un orășel apropiat, discursurile gălăgioase, zăpăceala slugilor, hărmălaia și înghesuiala nu îngăduiră nici măcar ca vinurile și alte bunătăți comandate la Moscova să fie gustate și prețuite după merit.

VII

Într-o noapte lungă de iarnă, Kovrin citea în pat un roman franțuzesc. Biata Tania, care încă nu se obișnuise cu viața de la oraș și în fiecare seară se plîngea de dureri de cap, dormea de mult, șoptind din cînd în cînd prin somn cuvinte fără șir.

O pendulă sună ceasul trei, Kovrin stinse lumînarea și rămase multă vreme nemișcat, cu ochii închiși. Nu putea să adoarmă, fiindcă i se părea că în cameră e prea cald și fiindcă Tania vorbea în vis.

La patru jumătate aprinse lumînarea și îl zări pe călugărul negru șezînd într-un fotoliu, la picioarele patului.

— Bună seara! îi spuse arătarea. Apoi, după cîteva clipe de tăcere, îl întrebă: La ce te gîndești?

— La glorie! răspunse Kovrin. În romanul franțuzesc pe care-l citeam este vorba de un tînăr savant care face tot felul de nebunii, fiind însetat de glorie. Mie sentimentul acesta mi-e necunoscut.

— Fiindcă ești un om deștept și consideri gloria drept un lucru fără importanță, o jucărie care nu te interesează.

— E adevărat.

— Celebritatea nu te ispitește. Ce plăcere, ce măgulire sau ce lecție de viață poți găsi în faptul că ți se sapă numele pe un monument funerar, de pe care vremea șterge aurul și macină inscripția? Din fericire, sînteți prea mulți pentru ca slaba minte omenească să vă poată reține numele.

— Fără îndoială! încuviință Kovrin. Și de ce ne-am aminti? De ce? Dar să vorbim de altceva. Despre fericire, de pildă. Ce este fericirea?

Cînd pendula bătu ora cinci, Kovrin ședea pe marginea patului, cu picioarele pe covoraș, și îi spunea călugărului:

— În Antichitate trăia un om atît de fericit, încît pînă la urmă s-a temut de propria lui fericire și, ca să-i îmbuneze pe zei, le-a sacrificat inelul său preferat. Știi, întocmai ca pe Policrate, fericirea începe să mă neliniștească și pe mine. Mi se pare ciudat ca, de dimineață pînă seara, să nu simt decît fericire și bucurie. O bucurie atît de mare încît înăbușă orice alt sentiment. Nu știu ce e supărarea, tristețea, plictiseala. Uite, nu dorm. Insomnia îmi ține ochii deschiși și nu mă plictisesc defel. Ți-o spun foarte serios: încep să fiu neliniștit.

— De ce? se miră călugărul. Bucuria este oare un sentiment supranatural? Nu trebuie ea, dimpotrivă, să constituie starea de spirit normală a omului? Cu cît dezvoltarea intelectuală și morală a omului este mai ridicată, cu atît

omul e mai liber și viața îi dă mai multă satisfacție. Socrate, Diogene și Marc Aureliu erau plini de bucurie, nu de întristare. Apostolul spune și el: „Bucurați-vă pururea“[1]. Bucură-te deci și tu fără grijă și vei fi fericit.

— Și dacă zeii se mînie dintr-odată? rîse Kovrin. Dacă îmi iau îndestularea și mă obligă să cunosc foamea și frigul, nu o să-mi fie pe plac...

Tania, care se trezise, se uita cu uimire și spaimă la bărbatul ei, care stătea de vorbă cu fotoliul, gesticulînd și rîzînd. Ochii îi străluceau și în rîsul lui era ceva straniu.

— Andriușa, întrebă ea, cu cine vorbești? Spune-mi, cu cine?

— Cu cine? se tulbură el. Uite... Nu-l vezi? Șade în fotoliu – și arătă spre călugărul negru.

— Nu-i nimeni aici... nimeni! Andriușa, tu ești bolnav! Tania îl trase lîngă ea și se ghemui la pieptul lui, ca și cum ar fi vrut să-l apere de vedenii, acoperindu-i ochii cu mîna. Ești bolnav, se porni ea pe plîns, tremurînd toată. Iartă-mă, iubitul meu drag, dar mi-am dat seama mai demult că sufletul ți-e tulburat; ți-e mintea bolnavă, Andriușa!

Văzînd că tremură, începu și el să tremure, se mai uită o dată la fotoliul care acum era gol și, pe neașteptate, simți o ciudată slăbiciune în brațe și în picioare. I se făcu frică și începu să se îmbrace.

— Nu-i nimic, Tania, murmură el, continuînd să tremure. Nu-i nimic. E adevărat, sînt puțin bolnav... Trebuie să recunosc...

— Mi-am dat de mult seama de asta... și nu numai eu, ci și tata! spuse ea, încercînd să-și oprească lacrimile. Vorbești singur, zîmbești

1. Cuvintele Sfîntului Apostol Pavel din *Epistola întîi către tesaloniceni* (capitolul 5, versetul 16).

într-un chip ciudat... nu dormi. Dumnezeule, ai milă de noi! Dar să nu te sperii, Andriușa, o să-ți treacă, nu te teme...

Începu și ea să se îmbrace. Și abia atunci, văzînd-o atît de deznădăjduită, Kovrin înțelese gravitatea stării sale. Pricepu ce însemnau și călugărul negru, și convorbirile cu el; acum înțelegea limpede că era nebun. După ce se îmbrăcă, Tania și Kovrin trecură, fără să știe de ce, în salon. Tania ieși cea dintîi din cameră și el o urmă. Și se loviră piept în piept cu Egor Semionîci, care venise să stea cîteva zile la ei și care, trezit de plînsul Taniei, se grăbea cu o lumînare în mînă să vadă ce se petrece.

— Nu-ți fie frică, Andriușa! continuă Tania, tremurînd de parcă ar fi fost scuturată de friguri. Nu-ți fie frică... Nu-i așa, tată, că o să-i treacă? Sigur că o să-i treacă.

Emoționat, Kovrin nu putea vorbi. Ar fi vrut să-i spună socrului său, pe un ton glumeț: „Felicită-mă, cred că am înnebunit...“. Dar nu putu decît să-și miște buzele și surîse amar. Dimineața, la ceasurile nouă, îi puseră o șubă peste palton, îl înveliră cu un pled și îl duseră cu trăsura la un doctor. Începu un tratament.

VIII

Veni iarăși iarna. Doctorul îi prescrise bolnavului aerul de țară.

Vindecat, Kovrin nu mai vedea călugărul negru. Trebuia numai să-și redobîndească puterile. Instalat la socrul său, se hrănea cu mult lapte, nu lucra decît două ore pe zi, nu mai bea vin și nici nu fuma.

În ajunul Sfîntului Ilie, vecernia se sluji acasă. Cînd dascălul aduse preotului cădelnița,

în salonul cel mare, cu atmosferă bătrînească, se răspîndi un miros de cimitir. Cuprins de tristețe, Kovrin coborî în livadă. După ce se plimbă fără să arunce o privire florilor minunate și stătu o vreme pe bancă, trecu în parc. Ajungînd la rîu, coborî pe mal și rămase gînditor, privind cum se duce apa la vale. Pinii întunecați, cu rădăcini mustăcioase, care anul trecut îl văzuseră atît de tînăr, voios și plin de putere, nu mai fremătau. Stăteau nemișcați și muți, ca și cum nu l-ar mai fi recunoscut. Se tunsese scurt, nu mai avea părul lung și frumos de mai înainte, mersul i se îngreuiase și trăsăturile i se îngroșaseră, ofilindu-se în același timp.

Kovrin trecu puntea de cealaltă parte a rîului. Pe cîmpul verde, unde anul trecut se întindea secara, ovăzul era acum secerat în postate. Soarele asfințise și o geană de foc înroșea zarea, prevestind că a doua zi avea să fie vînt. Domnea o liniște desăvîrșită. Fără să-și ia ochii de pe punctul de unde îi apăruse anul trecut, pentru prima oară, călugărul negru, Kovrin așteptă vreo douăzeci de minute, pînă ce amurgul începu să se stingă...

Cînd se întoarse acasă, obosit și nemulțumit, slujba de vecernie se sfîrșise. Egor Semionîci își lua ceaiul pe terasă cu Tania. Cînd îl văzură apropiindu-se, tăcură dintr-odată și Kovrin înțelese că vorbeau despre el.

— Vino, îi spuse Tania, e tocmai ora cînd trebuie să-ți bei laptele.

— Nu încă..., răspunse el, așezîndu-se pe treapta de jos a terasei. Bea-l tu. Eu n-am poftă.

Tania îi aruncă tatălui ei o privire îngrijorată și voi parcă să se dezvinovățească.

— Tu singur ai spus că laptele ți-a făcut bine.

— Chiar foarte bine! zîmbi el. Te felicit: de vineri am mai cîștigat o jumătate de kilogram.

Își strînse puternic tîmplele în mîini și spuse cu deznădejde: De ce, de ce m-ați vindecat? Doctoriile cu bromură, inactivitatea, băile calde, supravegherea, teama neroadă pentru fiecare înghițitură, pentru fiecare pas – toate astea or să mă tîmpească pînă la urmă. E adevărat: eram pe cale să înnebunesc și ajunsesem megaloman. Dar eram vesel, puternic și chiar fericit. Eram interesant și original. Acum sînt serios și rezonabil, dar la fel ca toți oamenii. O mediocritate. Și mă plictisesc de moarte. Ah, de ce v-ați purtat atît de nemilos cu mine? Aveam halucinații, dar pe cine stinghéream? Făceam rău cuiva? Spuneți-mi: cui făceam rău?

— Nu știi ce spui, oftă Egor Semionîci. Nici nu vreau să aud.

— N-ai decît să nu asculți!

Prezența oamenilor și îndeosebi a lui Egor Semionîci îl întărîta acum. Îi răspundea rece, sec și chiar grosolan. Nu se mai uita la el decît cu un aer batjocoritor și cu ură. Socrul său se tulbura și tușea cu un aer vinovat, neînțelegînd cum se făcea că raporturile lor, atît de cordiale și de simple mai înainte, se schimbaseră. Tania se strîngea lîngă tatăl ei și îl privea neliniștită în ochi: ar fi vrut să priceapă și nu înțelegea nimic. Un singur lucru era limpede pentru ea: lucrurile se înrăutățeau din zi în zi; Egor Semionîci îmbătrînise văzînd cu ochii și bărbatul ei ajunsese nervos, capricios și mai puțin atrăgător. Nu-i mai venea nici să rîdă, nici să cînte, nu mai putea nici să doarmă. Stătea nopți întregi cu ochii deschiși, în așteptarea unei catastrofe. Era atît de obosită, încît într-o zi leșinase și nu se trezise de la prînz pînă seara. În timpul vecerniei i se păruse că bătrînul plîngea, dar acum, cînd se găseau toți trei pe terasă, încerca să nu se mai gîndească.

— Ce fericiți au fost Buddha, Mahomed sau Shakespeare, reluă Kovrin, că rudele lor nu s-au gîndit să-i vindece de extazele sau de inspirația lor! Dacă Mahomed s-ar fi îndopat cu bromură, n-ar fi lucrat decît două ceasuri pe zi și ar fi făcut o cură de lapte, nimeni nu și-ar mai aminti de el mai mult decît de cățelul lui. Doctorul și rudele grijulii or să îndobitocească omenirea. Mediocritatea o să fie luată drept geniu și civilizația o să se prăbușească. Dacă ați ști, spuse Kovrin înciudat, cît vă sînt de recunoscător!

Kovrin se simțea plin de iritare și, ca să nu spună nimic necuviincios, se ridică brusc și intră în casă. Nu se auzea nici un zgomot. Prin ferestrele deschise năvălea parfumul de flori de tutun și de regina-nopții. Pete verzui de lună se așterneau pe coada pianului. Kovrin își aminti cît de fericit era anul trecut, cînd pretutindeni plutea, ca și acum, mireasma de regina-nopții și luna înălbea ferestrele. Nădăjduind să găsească exaltarea de altădată, intră repede în birou, își aprinse o țigară tare de foi și îi porunci feciorului să-i aducă vin. Dar țigara îi amărî gura și vinul nu mai avea gustul de anul trecut. Ce înseamnă dezobișnuința! Trabucul și cele două înghițituri de vin îl amețiră; avu palpitații și trebui să ia bromură.

Înainte de a se culca, Tania îi spuse:

— Tata te adoră. Ești supărat pe el, nu știi nici tu de ce, și lucrul acesta îl frămîntă nespus. Nu-ți dai seama: îmbătrînește văzînd cu ochii. Pentru numele lui Dumnezeu, Andriușa, te rog, în amintirea răposatului tău tată și pentru liniștea mea, fii drăguț cu el.

— Nu pot și nici nu vreau.

— De ce? întrebă ea tremurînd. Explică-mi și mie, de ce?

— Fiindcă nu mi-e simpatic, atîta tot! răspunse el într-o doară, ridicînd din umeri. Să nu mai vorbim de asta: e tatăl tău.

— Nu te pot înțelege! stărui ea, cuprinzîndu-și tîmplele, cu privirea fixă. Se petrece aici, la noi, ceva de necrezut, groaznic. Tu nu mai ești același, te-ai schimbat... Tu, un om inteligent, superior, te superi din toate nimicurile, te legi de toate vorbele... Te frămînți întruna pentru orice fleac, că uneori nu te mai recunosc și mă întreb dacă ești într-adevăr tu. Haide – adăugă ea, înspăimîntîndu-se singură de spusele ei și sărutîndu-i mîinile –, nu te supăra! Ești inteligent, bun, ai un suflet mare, o să fii drept cu tata. E atît de cumsecade!

— Nu e cumsecade, e bleg. Unchii de operetă de soiul tatălui tău, cu cap blajin, rotund ca o lună plină, extrem de primitori și de originali, mă făceau să rîd și în povestiri, și în operetă, și în viață. Dar acum mă scîrbesc. Sînt egoiști pînă în măduva oaselor. Ce mă scîrbește mai mult la ei este îmbuibarea și optimismul burții lor, un optimism de bou sau de mistreț.

Tania se așeză pe pat și își culcă încet capul pe pernă.

— E un adevărat chin! De-abia putea să mai vorbească și, după glas, îi puteai măsura oboseala. De astă-iarnă nu mai am o clipă de liniște. Dumnezeule, este îngrozitor cît sufăr...

— Bineînțeles, eu sînt Irod, iar tu și tatăl tău sînteți niște prunci nevinovați. Firește!

Chipul lui i se păru dintr-odată Taniei antipatic și urît. Ura și aerul batjocoritor nu-l prindeau. Își dăduse mai demult seama că parcă-i lipsea ceva, că, de cînd se răsese pe cap, i se schimbaseră trăsăturile. Ar fi vrut să-i spună ceva jignitor, dar sentimentul acesta de neașteptată vrăjmășie o ului. Se înspăimîntă și ieși din cameră.

IX

Kovrin a fost numit profesor titular. Afișe anunțînd că lecția sa de deschidere va avea loc pe 2 decembrie au fost lipite pe sălile universității. Dar în ziua fixată, Kovrin l-a vestit pe rector, printr-o telegramă, că nu-și va putea ține prelegerea, fiind bolnav.

Începuse să aibă hemoptizii; scuipa sînge, însă cam de două ori pe lună sîngele îi curgea gîrlă și atunci se simțea îngrozitor de slăbit și avea stări de somnolență. La drept vorbind, hemoptiziile nu-l speriau prea mult, fiindcă știa că și mama lui trăise mai bine de zece ani, bolnavă de piept; doctorii îl asigurau și ei că starea lui nu era primejdioasă. Îl sfătuiau numai să nu aibă emoții, să ducă o viață regulată și să nu vorbească prea mult.

În ianuarie deschiderea cursului a fost din nou zădărnicită de același motiv și, cum în februarie era prea tîrziu, totul a trebuit să fie amînat pentru toamna următoare.

Kovrin nu mai trăia cu Tania, ci cu o altă femeie, cu doi ani mai mare ca el, care îl îngrijea ca pe un copil. Era liniștit și supus: nu se împotrivea niciodată și, cînd Varvara Nikolaevna (așa se numea prietena lui) hotărî să-l ducă în Crimeea, primi, deși nu se aștepta la nimic bun de la călătoria asta.

Ajunseră la Sevastopol seara și descinseră la un hotel, ca să se odihnească și să-și continue a doua zi drumul spre Ialta. Drumul îi ostenise pe amîndoi. După ce își bău ceaiul, Varvara Nikolaevna se culcă și adormi într-o clipită, Kovrin însă nu se culcă. Cu un ceas înainte de a pleca la gară, primise de la Tania o scrisoare, pe care nu se hotărîse să o deschidă. Scrisoarea se afla acum în buzunarul hainei lui și gîndul

la scrisoare îl zgîndări neplăcut. În adîncul lui, considera căsătoria cu Tania o greșeală. Era mulțumit că se despărțiseră definitiv. Tania slăbise într-atît, încît semăna mai degrabă cu niște moaște vii; numai ochii ei mari și inteligenți mai păreau să trăiască. Amintirea ei nu mai trezea în Kovrin decît milă pentru ea și ciudă împotriva lui. Scrisul de pe plic îi aducea aminte cît de crud și de nedrept fusese cu doi ani în urmă, cum se răzbunase pe două făpturi nevinovate de destrămarea lui sufletească, de plictiseala, de singurătatea și de sila lui de viață. Revăzu clipa în care își rupsese în bucățele disertația de magistru și articolele scrise în timpul bolii sale mintale. Zvîrlite pe fereastră, bucățelele de hîrtie se roteau, apoi rămîneau aninate pe ramuri și pe flori. În fiecare rînd vedea dovada unor pretenții pe care nimic nu le îndreptățea, agresivitate necugetată, înfumurare și megalomanie. Și avea impresia că citea o descriere a tuturor defectelor sale. Dar cînd cel din urmă caiet fusese rupt și aruncat pe fereastră, Kovrin încercase și părere de rău, și ciudă. Intrase la nevastă-sa în cameră și-i spusese o mulțime de lucruri neplăcute. Doamne, cît o mai chinuise! Altă dată, simțind nevoia s-o facă să sufere, îi spusese că tatăl ei jucase un rol puțin simpatic în toată povestea lor, fiindcă-l rugase să se căsătorească cu ea. Auzindu-l din întîmplare, Egor Semionîci se năpustise în cameră, dar, de disperat ce era, nu izbutise să spună nici un cuvînt. Nu putuse decît să se frămînte și să bîiguie în mod curios, de parcă i-ar fi paralizat limba. Văzîndu-l într-o asemenea stare, Tania scosese un strigăt sfîșietor și leșinase. Era groaznic!

Și scrisul de pe plic îi reamintea acum de toate astea. Kovrin ieși pe balcon. Aerul era blînd și cald și se simțea mirosul mării. Minunatul

golf oglindea luna și luminile de pe țărm și avea un colorit pentru care ar fi fost greu de găsit cuvîntul potrivit. Era o armonie gingașă, de albastru și de verde. Pe alocuri apa avea reflexe de piatră-vînătă și, mai departe, lumina lunii dădea impresia că s-a închegat și că umple golful. Ce minunată potrivire de tonuri, ce pace, ce liniște, ce măreție!

La etajul de jos ferestrele trebuie să fi fost deschise, fiindcă se auzeau deslușit rîsete și glasuri de femei. Fără îndoială, era o sindrofie.

Făcînd o sforțare, Kovrin rupse plicul și se reîntoarse în cameră să citească scrisoarea.

„Tata a murit. Tu ești vinovat de pierderea lui, căci tu l-ai omorît! Livada noastră s-a dus. A și încăput pe mîini străine. Cu alte cuvinte, se întîmplă tocmai lucrul de care tata se temea mai mult. Și asta tot din pricina ta. Te urăsc din toată inima și îți doresc să pieri cît mai repede! Nu-ți poți închipui durerea mea. O durere peste putință de îndurat. Fii blestemat! Te-am crezut un om extraordinar, un geniu... Te-am iubit... dar tu erai nebun..."

Kovrin nu putu să citească mai departe, rupse scrisoarea și o aruncă. Îl cuprinse o neliniște vecină cu frica. Varvara Nikolaevna dormea după paravan; o auzea răsuflînd. De la etajul de jos continuau să vină rîsete și glasuri de femei. Lui Kovrin i se părea însă că-i singur în tot hotelul. Era impresionat că Tania, nenorocită, doborîtă de durere, îl blestema și îi dorea moartea. Și se uita pe furiș la ușă, ca și cum i-ar fi fost teamă să nu intre și să pună iarăși stăpînire pe el forța aceea necunoscută, care în doi ani de zile adusese atîtea nenorociri în viața lui și alor săi.

Știa însă din experiență că cel mai bun leac cînd nervii sînt încordați este munca. Trebuia să se așeze la masa de lucru și să se concentreze asupra unei idei. Scoase din servietă un caiet

în care schițase o mică lucrare de compilație, pentru cazul cînd s-ar fi plictisit în Crimeea. Deschise caietul și i se păru că pacea și nepăsarea din ultima vreme i se reîntorceau în suflet. Paginile caietului îl făcură să cugete la zădărnicia lumească. Se gîndi cîtă suferință și strădanie îl costă pe om viața, în comparație cu bunurile mărunte sau mediocre pe care i le poate da în schimb. Ca să obțină, de pildă, o catedră la aproape patruzeci de ani, ca să fie un profesor ca atîția alții și să expună cu glas domol, plicticos și greoi idei obișnuite, ba chiar împrumutate de la alții, pe scurt, ca să obțină o situație de om de știință mediocru, Kovrin trebuise să învețe timp de cincisprezece ani, muncind din greu zi și noapte, să se îmbolnăvească grav de nervi, să treacă printr-o căsătorie nenorocită și să facă tot felul de nerozii, de care i-ar fi fost mai plăcut să nu-și mai aducă aminte. Kovrin își dădea limpede seama că nu e decît o mediocritate, dar acum accepta gîndul acesta, fiind convins că fiecare trebuie să se mulțumească cu ceea ce este.

Lucrul îl liniștise aproape cu totul, dar bucățelele albe ale scrisorii, împrăștiate pe parchet, îl împiedicau să-și concentreze atenția. Se ridică, le adună și le aruncă pe fereastră. O adiere ușoară, venind dinspre mare, le împrăștie însă pe pervaz. Din nou o neliniște plină de teamă îl cuprinse și i se păru că era singur în hotel. Ieși pe balcon.

Golful, parcă viu, îl privea cu nenumărați ochi albaștri, ca de peruzea sau de safir, și cu stropi de foc, chemîndu-l parcă.

Era cald, înăbușitor de cald. Ce plăcut trebuie să fi fost să te scalzi!

Dintr-odată, sub balcon, la etajul de jos, se auzi o vioară și două glasuri calde de femeie începură să cînte o melodie cunoscută. Romanța

vorbea despre o fată cu mintea bolnavă, care aude într-o noapte, în grădină, sunete atît de tainice, încît rămîne încredințată că nu poate fi vorba decît de o armonie cerească, peste putință să fie înțeleasă de muritori...

Lui Kovrin i se tăie respirația. Inima i se strînse de tristețe, apoi o bucurie adîncă, amețitoare, de mult uitată, i se trezi în piept.

De partea cealaltă a golfului se ivi o coloană neagră, înaltă, semănînd cu un vîrtej sau cu o trombă. Coloana înainta pe ape, cu o iuțeală înspăimîntătoare, în direcția hotelului. Pe măsură ce se apropia, se micșora și se înnegrea și Kovrin avu timp să se dea la o parte ca să-i facă loc...

Călugărul cu capul cărunt, cu sprîncene negre, descoperit, desculț, cu brațele încrucișate pe piept, trecu pe lîngă el și se opri în mijlocul camerei.

— De ce nu m-ai crezut? întrebă vedenia pe un ton de dojană, uitîndu-se prietenos la Kovrin. Dacă m-ai fi ascultat cînd îți spuneam că ești un geniu, ultimii doi ani ar fi fost pentru tine mai puțin serbezi și triști.

Kovrin se simțea din nou un geniu, un ales al lui Dumnezeu. Își aduse dintr-odată aminte de toate convorbirile lui cu călugărul negru și voi să vorbească, dar un val de sînge, țîșnindu-i din gură, i se răspîndi pe piept, și Kovrin, neștiind ce să facă, trecîndu-și mîinile peste haine, își înroși manșetele. Voind s-o strige pe Varvara Nikolaevna, care dormea după paravan, făcu o sforțare și spuse:

— Tania!

Căzu pe covor, se ridică în mîini și șopti din nou:

— Tania!

O chema pe Tania, chema grădina imensă, cu flori rare, strălucitoare de rouă, chema parcul,

pinii cu rădăcini mustăcioase, lanul de secară, minunata sa știință, tinerețea, îndrăzneala, fericirea de altădată. Chema viața care fusese atît de frumoasă. Vedea lățindu-se în jos, aproape de obraz, o baltă de sînge și, în sfîrșit, nu mai putu șopti nici un cuvînt, dar o nespusă fericire, o fericire nesfîrșită, îi umplea întreaga ființă.

De jos, de sub balcon, continua să se audă serenada și călugărul negru îi șoptea că era un geniu și că murea tocmai fiindcă se produsese o ruptură de echilibru în trupul lui, care, prea plăpînd, nu mai putea servi drept înveliș geniului.

Cînd Varvara Nikolaevna se trezi și ieși de după paravan, Kovrin nu mai respira. Un surîs fericit îi înghețase pe buze.

1894

Profesorul de literatură

I

Tropăitul copitelor răsună pe podeaua de bîrne. Din grajd a fost scos întîi Contele Nulin, negru ca pana corbului, apoi Uriașul, alb din cap pînă în picioare, și soră-sa Maika. Toți erau cai minunați, de preț. Bătrînul Șelestov puse el însuși șaua pe Uriaș și îi spuse fiicei sale Mașa:

— Hai, Maria Godefroy[1], încalecă! *Hop-lá!*

Mașa Șelestova era cea mai tînără din casă; împlinise optsprezece ani, dar familia nu pierduse încă obiceiul să o socotească tot o copilă și toți îi spuneau Mania sau Maniusia; iar de cînd trecuse prin oraș un circ la care se dusese aproape seară de seară, o porecliseră Maria Godefroy.

— *Hop-lá!* strigă ea, urcîndu-se pe Uriaș.

Soră-sa, Varia, se urcă pe Maika, Nikitin – pe Contele Nulin, ofițerii – pe caii lor; apoi, lung și falnic, șirul călăreților, în care tunicile albe ale ofițerilor contrastau cu ținuta neagră a amazoanelor, ieși la pas în curte.

Nikitin băgase de seamă atît la încălecare, cît și acum, pe stradă, că Maniusia nu se uita

1. Cunoscută călăreață de circ. Trupa fraților Godefroy fusese în turneu la Taganrog, orașul natal al lui Cehov, în 1877. Cehov o văzuse pe Marie nu o dată în spectacolele circului Godefroy.

decît la dînsul. Îi cerceta cu oarecare îngrijorare atît pe el, cît și pe Contele Nulin.

— Serghei Vasilici, îl sfătuia ea, ține-l tot timpul în frîu. Nu-l lăsa să se sperie, se preface.

Fie că Uriașul era bun prieten cu Contele Nulin, fie dintr-o simplă întîmplare, dar și ieri, și alaltăieri, Maniusia călărise tot alături de Nikitin. Iar el sorbea din ochi trupul ei mărunt, dar zvelt, pe care și-l ținea atît de drept pe calul alb și falnic, profilul ei fin, jobenul care nu o prindea deloc și o îmbătrînea; o învăluia toată într-o privire plină de încîntare, de iubire, de extaz și, ascultînd-o fără să mai înțeleagă bine ce îi spunea, se gîndea: „Îmi dau cuvîntul de onoare, jur pe bunul Dumnezeu că nu mă voi mai sfii și îi voi destăinui chiar azi totul...“.

Se făcuse șase seara – ceas la care salcîmul și liliacul răspîndesc un miros atît de puternic, încît ai zice că văzduhul și copacii înșiși se îmbată de parfumul lor. În grădina publică a orașului cînta muzica militară. Caii loveau sonor caldarîmul, pretutindeni se auzeau rîsete, crîmpeie de conversație și zgomotul porților care se trîntea. Soldații de pe stradă îi salutau pe ofițeri, iar elevii de liceu – pe Nikitin, și era vădit că lumea care ieșise la plimbare și se îndrepta spre grădina publică privea cu plăcere pîlcul de călăreți. Și cît de caldă era seara, cît de ușori și de albi erau norii care pluteau alene pe cer, cît de molatice și învăluitoare erau umbrele pe care plopii și salcîmii le așterneau pe caldarîm, chiar la balcoanele și ferestrele caselor cu etaj de pe partea cealaltă a străzii.

Călărețiii ieșiră și porniră în trap pe șosea. Aici nu mai mirosea a salcîm și a liliac și nu se mai auzea muzica. În schimb, te îmbătau mirosmele cîmpului, se vedeau lanurile verzi de secară și grîu, țipau țiștarii și croncăneau ciorile. Cît vedeai cu ochii, întinderile erau verzi, tărcate

ici-colo de fîșiile negre ale bostănăriilor, iar departe, spre stînga, în jurul cimitirului, se vedea, alb, un șir de meri înfloriți.

Trecură pe lîngă abator, apoi pe lîngă fabrica de bere și ajunseră din urmă muzicanții unei fanfare militare, care se grăbeau spre o grădină din afara orașului.

— Poleanski are un cal foarte bun, nimic de zis! îi spuse Maniusia lui Nikitin, arătînd din ochi spre ofițerul care mergea alături de Varia. Are însă un năravș – ca să nu mai vorbim de pata albă de pe piciorul stîng –, dă mereu din cap; acum nu mai poate fi dezvățat de năravul ăsta. O să tot dea din cap cît o să trăiască.

Maniusia era o cunoscătoare de cai la fel de pasionată ca și tatăl ei. Suferea cînd vedea la cineva un cal bun și era bucuroasă cînd putea descoperi metehne la caii altora. Nikitin însă nu se pricepea deloc și i se părea totuna dacă strunea calul cu frîul ori cu zăbala, dacă mergea la trap sau la galop; își dădea seama de un singur lucru: că ținuta lui pe cal e stîngace și țeapănă și își spunea că ofițerii care știu atît de bine să stea în șa fără doar și poate că-i plac Maniusiei mult mai mult decît el. Era gelos pe ei.

Trecînd prin fața grădinii publice de la marginea orașului, cineva propuse să se oprească și să bea sifon. Intrară toți călări. Prin frunzișul proaspăt, abia mijit, al stejarilor vedeai grădina ca-n palmă – cu băncile, măsuțele și scrînciburile ei, iar printre ramurile copacilor – cuiburile de ciori, semănînd cu niște căciuli mari. Călăreții și amazoanele coborîră din șa lîngă una din mese și cerură sifon. În jurul lor se strînseră cîțiva cunoscuți. Printre aceștia era și un medic militar, încălțat cu cizme, și capelmaistrul care își aștepta muzicanții. Se vede că medicul îl luase pe Nikitin drept student, fiindcă îl întrebă:

— Ați venit să vă petreceți vacanța la noi?

— Nu. Locuiesc în oraș, răspunse Nikitin. Sînt profesor de liceu.

— Cum se poate? se miră medicul. Atît de tînăr și profesor?

— Atît de tînăr? Slavă Domnului, merg pe douăzeci și șapte de ani...

— Deși purtați mustăți și barbă, nimeni nu v-ar da mai mult de douăzeci și doi, douăzeci și trei de ani. Ce tînăr păreți!

„Ce pacoste! se gîndi Nikitin. Și ăsta m-a luat drept un mucos!"

Nu-i plăcea deloc cînd cineva îi vorbea de tinerețea lui, mai ales în fața femeilor sau a elevilor. De cum sosise în oraș și își luase catedra în primire, începuse să urască înfățișarea lui de băiețandru. Din pricina ei nu izbutea să se impună școlarilor, domnii în vîrstă îi spuneau „tinere", iar femeile preferau mai curînd să danseze cu el decît să-l asculte discutînd despre lucruri serioase. Nikitin ar fi dat mult să poată îmbătrîni dintr-odată cu zece ani.

De la grădină plecară mai departe, spre ferma familiei Șelestov, unde se opriră la poartă, o strigară pe Praskovia, soția îngrijitorului, și cerură lapte muls proaspăt. Nimeni nu gustă însă din lapte; se uitară unii la alții, izbucniră în rîs și porniră înapoi spre oraș. În grădina unde băuseră sifon începuse să cînte muzica. Soarele se ascunsese în spatele cimitirului și în zare cerul ardea în văpaie.

Maniusia își apropiase din nou calul de cel al lui Nikitin. Tînărul profesor ar fi vrut să-i spună cu ce patimă o iubește, dar se temea că îl vor auzi ofițerii și Varia și de aceea tăcea. Maniusia tăcea și ea, dar el își dădea seama de ce tăcea, de ce călărea alături și era atît de fericit, încît pămîntul, cerul în flăcări, luminile orașului, silueta întunecată a fabricii de bere,

totul se contopea în ochii lui în ceva neînchipuit de frumos și de mîngîietor și i se părea că Nulin al lui plutește în văzduh, avîntîndu-se spre volburile de purpură ale apusului.

Ajunseră acasă. Pe masa din grădină fierbea samovarul. La unul din capetele mesei ședea bătrînul Șelestov cu prietenii săi, funcționari la tribunalul districtual, și, potrivit obiceiului său, critica pe cineva sau ceva.

— Asta-i mojicie, nu alta! spunea el. Mojicie sadea! Da: mo-ji-cie!

De cînd Nikitin se îndrăgostise de Maniusia, totul îi plăcea la Șelestovi: și casa, și grădina, și ceaiul zilnic în grădină, și scaunele de trestie împletită, și bătrîna dădacă, chiar și cuvîntul acesta, „mojicie“, pentru care bătrînul avea o deosebită slăbiciune. Nu se împăca doar cu mulțimea de cîini și pisici ce forfoteau pretutindeni și cu turturelele egiptene, care se tînguiau toată ziulica în colivia mare de pe terasă. Erau atît de mulți cîini de curte și de casă, încît, deși venea de atîta vreme la Șelestovi, nu-i recunoștea decît pe doi dintre ei: pe Mușka și pe Som. Mușka era o cățelușă mică, cu părul rar, cu botul lățos, rea și răsfățată. Îl ura pe Nikitin. Cum dădea cu ochii de el, își apleca într-o parte capul, își arăta colții și începea să mîrîie: „Rr-nga, rrr-nga, rr-nga“.

Apoi se așeza sub scaun. Dacă încerca s-o alunge de sub scaun, începea să latre ascuțit, iar gazdele se grăbeau să intervină:

— Nu te teme, nu mușcă, e foarte blîndă.

Som însă era un dulău negru, cît un vițel, cu picioarele lungi și coada țeapănă ca un băț. În timpul cinei, ca și în timpul ceaiului, se plimba în voie pe sub masă, plesnind cu coada picioarele mesei și ale musafirilor. Era un cîine blînd, bleg, dar Nikitin nu-l putea suferi, fiindcă avea obiceiul să-și pună botul pe genunchii

mesenilor și să le murdărească pantalonii cu bale. Nikitin încerca să scape de el, lovind cu mînerul cuțitului în fruntea lui cea lată, dîndu-i bobîrnace peste bot sau răstindu-se la el. Uneori îndrăznise chiar să se plîngă discret gazdelor, dar nimic nu-i salva pantalonii de pete.

După plimbarea călare, ceaiul, dulceața, untul și pesmeții s-au bucurat de mult succes. Prima ceașcă au băut-o toți cu multă poftă, în tăcere. În timp ce se servea al doilea rînd de cești, limbile se dezlegară. Atît la ceai, cît și la masă, discuția o începea întotdeauna Varia. Fiica cea mai mare a lui Șelestov împlinise douăzeci și trei de ani. Bine făcută, mai frumoasă decît Maniusia, era socotită drept cea mai deșteaptă și mai cultă din familie și avea o purtare serioasă, chiar severă, așa cum se cădea să aibă o fată mai mare, ce luase în casă locul mamei care murise. Ca stăpînă a casei, își îngăduia să se arate musafirilor numai în foi și bluză, li se adresa ofițerilor pe numele de familie, o considera pe Maniusia tot o fetiță și vorbea cu ea pe un ton profesoral. Deseori își spunea „fată bătrînă", deși era convinsă că se va mărita.

Orice conversație, chiar și despre vreme, era neapărat transformată de ea în controversă. Avea o ciudată pasiune să te prindă cu o contrazicere, să se lege de orice vorbă, de cîte o frază spusă cu totul la întîmplare. Începeai să-i vorbești despre te miri ce și numai ce o vedeai uitîndu-se la tine și întrerupîndu-te: „Iartă-mă, iartă-mă, Petrov, alaltăieri ai spus exact contrariul!".

Alteori o vedeai dintr-odată surîzînd ironic și o auzeai spunînd: „Bravo, văd că începi să adopți principiile Secției a III-a[1]. Te felicit!".

1. Temuta poliție politică înființată de țarul Nicolae I.

Dacă spuneai o vorbă de duh sau făceai un calambur, murmura ridicînd ușor din umeri: „Răsuflat“ sau „Ieftin“, iar dacă cel ce făcuse gluma era ofițer, Varia strîmba dispreţuitor din nas și exclama: „Spirit de cazar-rmă!“. Acest „rr“ era atît de impunător, încît Mușka îi răspundea de sub masă: „Rrr-nga, rr-nga“.

În seara aceea discuția pornise de la examenele de sfîrșit de an, despre care Nikitin pomenise în treacăt.

— Dă-mi voie, Serghei Vasilici, îl întrerupse Varia, spui că elevii se plîng că examenele sînt prea grele. Dar dă-mi voie să te întreb: cine e de vină? Se pare că li s-a dat elevilor din clasa a cincea o teză cu subiectul „Pușkin ca psiholog“. În primul rînd: cum se pot da teze atît de grele? În al doilea rînd: ce fel de psiholog este Pușkin? Șcedrin sau Dostoievski – înțeleg. Dar Pușkin? E un mare poet și atîta tot!

— Șcedrin este una și Pușkin – alta! răspunse Nikitin posac.

— Știu, la dumneavoastră, la liceu, meritele lui Șcedrin nu sînt recunoscute. Dar nu de asta e vorba. Spune-mi dumneata, ce fel de psiholog este Pușkin?

— Cum să nu fie psiholog? Iată, am să vă dau cîteva exemple.

Și Nikitin recită cîteva crîmpeie din *Evgheni Oneghin*, chiar din *Boris Godunov*.

— Nu văd în exemplele dumitale nici umbră de psihologie, răspunse cu un ușor oftat Varia. Pentru mine, psiholog este acel ce descrie ascunzișurile sufletului omenesc, iar versurile pe care ni le-ai recitat sînt versuri admirabile și atît!

— Știu eu ce fel de psihologie vrei dumneata! se supără Nikitin. Ți-ar plăcea să-mi reteze cineva cu un ferăstrău tocit un deget și eu să urlu cît

mă țin puterile. După părerea dumitale, asta e psihologie.

— Ieftin, și nu demonstrează în ce măsură Pușkin e psiholog!

Cînd Nikitin era scos din fire de o afirmație care i se părea o dovadă de mărginire sau de rutină, sărea de pe scaun, se prindea cu mîinile de cap și începea să se plimbe dintr-un colț într-altul, gemînd și suspinînd. Și acum se întîmplă la fel: sări de pe scaun, se prinse cu mîinile de păr și făcu ocolul mesei, tînguindu-se. Apoi se așeză mai la o parte.

Ofițerii îi veniră în ajutor; căpitanul Poleanski începu s-o asigure pe Varia că Pușkin este într-adevăr un psiholog și, ca să-și întărească spusele, îi cită două versuri de Lermontov. Locotenentul Ghernet declară și mai convingător:

— Dacă Pușkin nu ar fi fost psiholog, nu i s-ar fi ridicat o statuie la Moscova.

— Asta e o mojicie! se auzi din celălalt capăt al mesei. I-am spus-o, de altfel, și guvernatorului: „Excelență, este o mojicie!".

— Nu mai discut! strigă Nikitin. Altfel, Împărăția Lui nu va avea sfîrșit![1] Basta! Ei, dar mai du-te odată de aici, javră! se răsti apoi la Som, care își puse iarăși botul și o labă pe genunchii lui.

„Rr-nga", se auzi de sub scaun.

— Recunoaște că n-ai dreptate! se încăpățînă Varia.

Sosirea unei domnișoare în vizită curmă discuția. Trecură cu toții în salonul cel mare. Varia se așeză la pian și începu să cînte arii de dans. Se dansară mai întîi un vals și o polcă, apoi cadril, cu *grand-rond*, condus prin toate încăperile de căpitanul Poleanski. După aceea se dansă din nou vals.

---

1. Nikitin pomenește, ironic, versetul 33, capitolul I, din *Evanghelia după Luca*.

În acest timp, bătrînii ședeau în salon, pe canapele și în jilțuri, fumau și se uitau la cei tineri. Printre ei se afla și Șebaldin, directorul Societății de Credit Urban. Amator pasionat de teatru și de literatură, fondase „Cercul de muzică și artă dramatică" din localitate și participa el însuși la spectacole, jucînd întotdeauna numai roluri de bătrîni valeți caraghioși sau declamînd cu voce jalnică *Păcătoasa*[1]. Fusese poreclit „Mumia", fiindcă era înalt, uscat și vînos și avea întotdeauna un aer solemn întipărit pe figura cu ochi stinși, nemișcați. Pasiunea lui pentru teatru mersese pînă-ntr-acolo încît își răsese mustățile și barba, ceea ce îi dădea și mai mult înfățișarea unei mumii.

Îndată după *grand-rond*, Șebaldin se apropie cu oarecare șovăială de Nikitin și, dregîndu-și glasul, îi spuse:

— Am avut plăcerea să fiu de față la discuția din timpul ceaiului. Împărtășesc întru totul părerea dumitale. Avem același fel de a vedea. Mi-ar face mare plăcere să stăm mai mult de vorbă. Ai citit *Dramaturgia de la Hamburg* a lui Lessing?

— Nu, n-am citit-o!

Șebaldin păru îngrozit de o asemenea mărturisire, își scutură mîinile, ca și cum și-ar fi fript degetele și, fără să mai spună un cuvînt, se îndepărtă de tînărul profesor. Figura „Mumiei", întrebarea și uimirea sa i se părură nespus de caraghioase lui Nikitin. Totuși se gîndi:

„Într-adevăr, e cam rușinos; eu, profesor de literatură, să nu-l fi citit pe Lessing. Va trebui să-l citesc".

Înainte de cină se așezară cu toții, tineri și bătrîni, să joace „soarta". Se aduseră două pachete de cărți de joc. Unul din ele a fost împărțit jucătorilor, celălalt – pus pe masă.

---

1. Poezia *Păcătoasa* de A.K. Tolstoi se recita la aproape toate spectacolele de amatori.

— Cine are în mînă cartea asta, spuse solemn bătrînul Șelestov, ridicînd în sus prima carte din pachetul de pe masă, acela se va duce imediat în odaia copiilor s-o sărute pe dădacă.

Plăcerea aceasta i-a fost hărăzită lui Șebaldin. Toți îl înconjurară, îl duseră în odaia copiilor, unde, rîzînd și bătînd din palme, îl siliră să o sărute pe dădacă. Toți rîdeau și făceau gălăgie.

— Nu atît de pătimaș! strigă Șelestov rîzînd cu lacrimi. Nu atît de pătimaș!

Lui Nikitin soarta îi hărăzi să-i spovedească pe toți cei de față. Îl așezară pe un scaun în mijlocul salonului și îi puseră pe cap un șal mare. Cea dintîi veni la spovedanie Varia.

— Vă cunosc păcatele, începu Nikitin privind în semiîntuneric profilul ei sever. Spuneți-mi, domnișoară, de ce vă plimbați în fiecare zi cu Poleanski? Nu-n zadar, nu-n zadar, umblă ea cu un husar![1]

— E ieftin! spuse Varia și plecă.

Sub șal străluciră apoi doi ochi mari, nemișcați; în întuneric se desenă profilul drag și se răspîndi parfumul minunat, atît de bine cunoscut, care îi amintea de odaia Maniusiei.

— Maria Godefroy! spuse el cu un ton atît de tandru, de drăgăstos, încît nu-și mai recunoscu propria voce. Cu ce ai păcătuit?

Maniusia își miji ochii și îi arătă vîrful limbii, apoi izbucni în rîs și fugi.

După un minut reapăru în mijlocul salonului, strigînd:

— La masă, la masă!

Și toți trecură în sufragerie.

În timpul cinei, Varia se avîntase iarăși într-o discuție, de data aceasta cu tatăl ei; Poleanski mînca lacom, bea vin roșu și îi povestea lui Nikitin cum odată, într-o iarnă, în timpul războiului,

1. Din epigrama *Tolstoi* de Lermontov.

stătuse toată noaptea într-o baltă pînă la genunchi. Inamicul fiind aproape, nu era voie nici să vorbești, nici să fumezi. Noaptea era rece și întunecoasă și bătea un vînt pătrunzător. Nikitin îl asculta și se uita pe furiș la Maniusia. Ea îl privea fără să clipească, nemișcată, ca și cum nici nu l-ar fi văzut, pierdută în gînduri...

Îngîndurarea aceasta a ei îl fermeca, dar îl și neliniștea.

„De ce se uită așa la mine? se frămînta el. Lumea poate să bage de seamă. Doamne, cît e de tînără și de naivă!"

Pe la miezul nopții musafirii începură să plece. Cînd Nikitin ieși și el în curte, o fereastră se deschise la etaj și apăru Maniusia.

— Serghei Vasilici! strigă ea.

— Poruncește!

— Iată ce e..., spuse Maniusia și se opri cu intenția vădită de a născoci chiar atunci ceva. Iată ce e... Poleanski ne-a făgăduit că va veni zilele acestea cu aparatul de fotografiat. Ar trebui să ne adunăm cu toții.

— Bine... Voi veni bucuros.

Maniusia dispăru, fereastra se închise și îndată după acea se auzi pianul.

„Ce casă! se gîndea Nikitin traversînd strada. O casă în care numai turturelele egiptene se tînguie, și acelea doar fiindcă nu-și pot manifesta altfel bucuria!"

Dar nu numai la Șelestovi se ducea o viață atît de veselă. Nikitin nu făcuse nici două sute de pași și dintr-o altă casă se auziră acorduri de pian. Puțin mai departe, în poarta unei curți, un țăran cînta din balalaică. Iar în grădina publică orchestra intona un potpuriu de cîntece rusești...

Nikitin locuia cam la o jumătate de verstă depărtare de casa Șelestovilor, într-un apartament de opt camere, pentru care plătea trei sute

de ruble pe an, împreună cu un coleg al său, Ippolit Ippolitîci, profesor de istorie și geografie. Acest Ippolit Ippolitîci era un om încă tînăr, cu nasul cîrn, cu o țăcălie roșcovană pe chipul blajin, dar cam grosolan, care nu avea nimic de intelectual. Cînd Nikitin intră în casă, îl găsi la masa de lucru, corectînd hărțile elevilor. El socotea că la geografie lucrul cel mai important este să știi să desenezi hărți, iar la istorie – să cunoști datele cronologice. Stătea nopți întregi cu creionul albastru în mînă, corectînd hărțile făcute de elevii și elevele sale sau alcătuind tabele cronologice.

— Ce seară minunată! spuse Nikitin intrînd în odaie. Mă mir cum te lasă inima să stai în casă pe o asemenea vreme.

Ippolit Ippolitîci era de felul lui un om scump la vorbă. Sau tăcea, sau spunea lucruri de toți știute.

— Da, este o vreme minunată! răspunse. Sîntem în mai, acuși vine vara. Iar vara nu este același lucru ca iarna. Iarna trebuie să faci foc în sobă; pe cîtă vreme vara e cald și fără foc în sobă. În nopțile de vară lași geamul deschis și e cald; dimpotrivă, iarna pui geamuri duble și tot îngheți de frig.

Nikitin rămase lîngă masa acoperită cu hărți cîteva clipe, dar îndată se simți cuprins de plictiseală.

— Noapte bună! spuse el căscînd. Eram gata să-ți povestesc ceva romantic în legătură cu mine, dar mi-am adus aminte că ești „geografie"! Dacă aș începe să-ți vorbesc despre dragoste, m-ai întrerupe și m-ai întreba în ce an s-a dat bătălia de pe rîul Kalka. Să te ia naiba cu bătăliile și cu peninsulele tale!

— De ce te superi?

— Uite-așa, mi-e necaz!

Și, necăjit că nu-i mărturisise încă Maniusiei sentimentele sale și că acum nu avea cu cine să vorbească despre dragostea ce-i umplea sufletul, se duse în biroul său și se întinse pe divan. În cameră era întuneric și liniște. Stînd culcat, cu privirea pierdută în întuneric, Nikitin începu să se gîndească cum va fi cînd, peste doi sau trei ani, se va duce cu vreo treabă oarecare la Petersburg; cum Maniusia îl va petrece la gară și va plînge; la Petersburg va primi de la ea o scrisoare lungă, prin care-l va ruga să se întoarcă acasă cît mai curînd. Îi va scrie și el o scrisoare, pe care o va începe așa: „Draga mea pisicuță...".

— Da, chiar așa: „Draga mea pisicuță!" spuse el cu glas tare și începu să rîdă.

Nu stătea comod. Își încrucișă mîinile sub cap și-și rezemă piciorul stîng pe spătarul divanului. Așa se simțea mult mai bine. Văzduhul albastru din cadrul ferestrei începu să pălească. Afară prinseră să cînte, încă somnoroși, cocoșii. Nikitin continua să se gîndească cum se va întoarce de la Petersburg, cum îi va ieși Maniusia în întîmpinare la gară și, cu un strigăt de bucurie, îi va sări de gît. Sau mai bine nu: va fi mai șiret; va veni noaptea, tiptil, fără veste; bucătăreasa îi va deschide ușa, apoi va intra în vîrful picioarelor în dormitor, se va dezbrăca fără zgomot și... buf!... în pat. Ea se va trezi și... Doamne, ce bucurie!

Văzduhul se lumină de tot. Odaia și fereastra dispăruseră dintr-odată. Maniusia ședea pe scările fabricii de bere pe lîngă care trecuseră mai înainte și îi spunea ceva. Apoi îl luă de braț și intră cu el în grădina aceea din afara orașului, unde revăzu stejarii și cuiburile de ciori semănînd cu niște căciuli. Unul din cuiburi începu să se aplece. Din el scoase capul Șebaldin și îi strigă tare: „Nu l-ai citit pe Lessing!".

Nikitin se cutremură din tot trupul și deschise ochii. În fața divanului stătea Ippolit Ippolitîci, care își înnoda cravata, cu capul dat pe spate.

— Scoală-te! E timpul să mergem la școală. Nu e bine să dormi îmbrăcat, se strică hainele. Omul doarme în pat, dezbrăcat...

Și, după obiceiul său, continuă să vorbească pe îndelete despre lucruri de mult cunoscute de toată lumea.

Prima oră a lui Nikitin era de limba rusă, la clasa a II-a. Cînd, la ceasul nouă punct, intră în clasă, văzu pe tablă, scrise cu cretă, două litere mari: M și Ș. Cu siguranță că însemnau Maria Șelestova.

„Au și mirosit, pușlamalele! gîndi Nikitin. Nimic nu le scapă!"

Ora a doua era de literatură, la clasa a V-a. Și aici era scris pe tablă: M.Ș. Iar la sfîrșitul lecției, cînd Nikitin ieși din clasă, în urma lui izbucni un strigăt ca la teatru, de la galerie:

— Ura-a-aa! Trăiască Șelestova!!!

Fiindcă dormise îmbrăcat și nu se odihnise ca lumea, capul îi era greu și trupul ostenit, cuprins de un fel de moleșeală. Elevii, care așteptau din zi în zi să li se dea obișnuita vacanță dinaintea examenelor, nu învățau nimic, fremătau de nerăbdare în bănci și se țineau de șotii. Nikitin se frămînta și el de aceeași nerăbdare, nu le lua în seamă năzbîtiile și se apropia mereu de fereastră. Privirea i se furișa spre strada scăldată în soare, spre cerul albastru, transparent, de deasupra caselor; urmărea zborul păsărelelor, apoi se pierdea peste acoperișuri și peste grădinile verzi, în depărtările întinse, împînzite de pădurici albăstrui și de fumul unui tren care alerga printre lanuri...

Pe stradă, pe sub umbra salcîmilor, trecură doi ofițeri în tunici albe de vară, învîrtind cravașele între degete. Hurui apoi un brec în care

se aflau niște evrei cu bărbi cărunte și purtînd șepci pe cap. Nepoțica directorului se plimba de mînă cu guvernanta... de după colț apăru Som, însoțit de două javre și urmat de Varia, într-o rochie simplă, de culoare gri, cu ciorapi roșii, ținînd în mînă un număr din *Vestnik Evropi*[1]. Se vede că fusese la biblioteca municipală...

Orele nu se mai terminau – abia pe la ceasul trei avea să scape de la liceu! Și nici atunci nu se putea duce acasă sau la Șelestovi: trebuia să fie la Wolf, pentru o meditație. Acest Wolf, un evreu bogat, care trecuse la protestantism, nu-și dădea copiii la liceu, ci îi chema la el acasă pe profesori, plătindu-le cinci ruble ora...

„Ce plictiseală, ce plictiseală, ce plictiseală!"

La ceasul trei se duse la Wolf, unde i se păru că stă de o veșnicie. Ieși de acolo abia la cinci, iar la șase trebui să se întoarcă la liceu, la un consiliu pedagogic pentru alcătuirea programului examenelor orale pentru clasa a IV-a și a VI-a!

Cînd, seara tîrziu, se îndreptă în sfîrșit spre casa Șelestovilor, inima îi bătea puternic și fața îi ardea. Cu o săptămînă, cu o lună mai înainte, de cîte ori își pusese în gînd să-i vorbească Maniusiei, Nikitin pregătise un întreg discurs, cu introducere și încheiere, acum însă nu avea nici o idee în cap. Totul se amestecase în mintea lui și nu știa decît atît: că astăzi îi va vorbi *neapărat* și că îi era peste putință să mai aștepte.

„Am s-o rog să coboare în grădină, să ne plimbăm puțin, se gîndea el, și am să-i spun..."

În vestibul nu era nimeni; trecu în salonul cel mare, apoi într-altul mai mic... Nici acolo nu întîlni pe nimeni. Se auzea însă sus, la etaj, cum Varia discuta cu cineva și cum în odaia

1. Revistă lunară, istorico-politică și literar-artistică, de orientare liberală; a apărut la Moscova, între 1866 și 1918.

de alături, a copiilor, o croitoreasă cu ziua clănțănea foarfeca.

În casă era o odăiță care purta trei denumiri: mică, de trecere și întunecoasă. În ea se afla un dulap mare, vechi, în care se țineau medicamentele, praful de pușcă și toate cele de trebuință pentru vînătoare. O scară mică de lemn, pe treptele căreia dormeau veșnic pisici, ducea la etaj. Odăița avea două uși: una dădea în odaia copiilor, cealaltă – în salon. Cînd Nikitin intră acolo cu gîndul să urce la etaj, ușa de la odaia copiilor se deschise brusc, apoi se trînti cu atîta putere, încît făcu să se cutremure și scara, și dulapul, și în cămăruță năvăli Maniusia. Purta o rochie de culoare închisă, iar în mînă avea o bucată de stofă albastră; fără să-l vadă pe Nikitin, se îndreptă glonț spre scară.

— Stai puțin..., o opri el. Bună seara, Godefroy... dă-mi voie să...

Respirația i se tăiase, i se făcuse un gol în cap; cu o mînă o ținea de braț și cu cealaltă de stofa albastră. Iar ea, surprinsă și parcă un pic speriată, se uita la el cu ochii mari.

— Dă-mi voie, reluă el grăbit, de frică să nu o vadă plecînd. Trebuie să-ți spun ceva... Atît numai că... aici nu e locul. Nu pot... nu sînt în stare... Înțelegi, Godefroy, nu pot... asta-i...

Stofa albastră lunecă jos și Nikitin o apucă pe Maniusia și de mîna cealaltă. Ea se făcu palidă, își mișcă buzele, se dădu înapoi și se trezi în colțul dintre perete și dulap.

— Îți dau cuvîntul meu de onoare, șopti el, te asigur, Maniusia, pe cuvînt de onoare că...

Ea își lăsă capul pe spate și el o sărută pe buze, iar ca sărutul să dureze cît mai mult, o ținu cu mîna de bărbie; fără să știe cum, se treziră în colțul acela strîmt dintre dulap și scară, iar Maniusia îi cuprinse gîtul cu brațele și își lipi capul de obrazul lui.

Apoi amîndoi fugiră în grădină. Grădina Șelestovilor era de peste patru hectare. Afară de vreo două duzini de arțari și de tei bătrîni și de un singur brad, tot restul era plantat numai cu pomi fructiferi: cireși, meri, peri, castani, măslini argintii... Erau și multe flori.

Nikitin și Maniusia alergau tăcuți pe alei, rîdeau, își puneau din cînd în cînd întrebări scurte, la care nu răspundeau; un firicel de lună atîrna deasupra grădinii și din iarba întunecată, abia poleită de lună, se înălțau lalele și stînjenei somnoroși, rugîndu-se parcă să le spună și lor cineva vorbe de dragoste.

Cînd Nikitin și Maniusia se întoarseră în casă, obișnuitul grup de ofițeri și domnișoare era în păr și se dansa mazurca. Din nou Poleanski conduse prin toate încăperile cadrilul și se jucă „soarta". Înainte de cină, în timp ce musafirii treceau în sufragerie, Maniusia, rămînînd singură cu Nikitin, se lipi de el și îi spuse:

— Vorbește tu singur cu tata și cu Varia. Mie mi-e rușine...

Îndată după cină, vorbi cu bătrînul. După ce îl ascultă, Șelestov stătu puțin pe gînduri, apoi îi spuse:

— Îți sînt recunoscător pentru cinstea pe care ne-o faci, mie și fiicei mele. Dar, dă-mi voie să vorbesc cu dumneata prietenește, ca de la bărbat la bărbat. Spune-mi, te rog, ce ți-a venit să te însori așa devreme? Numai țăranii au obiceiul ăsta, dar ei, mă rog, îs necioplițí! Pe cînd dumneata! Ce plăcere poate fi să-ți pui singur lanțuri de mîini și de picioare, cînd ești atît de tînăr?

— Dar nu sînt deloc tînăr! se supără iarăși Nikitin. Merg pe douăzeci și șapte.

— Tată, a venit veterinarul! strigă Varia din odaia vecină.

Și convorbirea a fost întreruptă.

Varia, Maniusia și Poleanski îl conduseră pe Nikitin acasă. Apropiindu-se de portița de fier a curții sale, Varia îl întrebă:

— De ce oare misteriosul dumitale Mitropolit Mitropolitîci nu se arată nicăieri? Ar trebui să-l aduci pe la noi.

Cînd Nikitin intră în odaie, misteriosul Ippolit Ippolitîci ședea pe pat și-și scotea pantalonii.

— Nu te culca încă, dragul meu! îi strigă Nikitin abia ținîndu-și răsuflarea. Stai puțin!

Ippolit Ippolitîci își trase înapoi pantalonii și întrebă alarmat:

— Dar ce s-a întîmplat?

— Mă însor...

Nikitin se așeză și el pe pat, alături de colegul său, și îl privi uimit, ca și cum s-ar fi mirat de el însuși:

— Închipuie-ți că mă însor cu Maria Șelestova! Chiar astă-seară i-am cerut mîna.

— Foarte bine. Mi se pare că e o fată bună, atît numai că e foarte tînără.

— Da, e adevărat! Foarte tînără..., oftă Nikitin și strînse îngrijorat din umeri. Foarte, foarte tînără!

— A fost eleva mea la liceu. La geografie era așa și așa, iar la istorie – slabă. Era cam neatentă în clasă.

Fără să știe de ce, lui Nikitin i se făcu milă de colegul său și vru să-i spună ceva prietenos și mîngîietor:

— De ce nu te însori și tu, dragul meu? De ce n-ai lua-o, bunăoară, pe Varia, Ippolit Ippolitîci? Este o fată minunată, desăvîrșită... Ce-i drept, îi cam place să despice firul în patru, dar, în schimb, are o inimă... Ce inimă! Tocmai adineaori a întrebat de dumneata. Căsătorește-te cu ea, dragul meu... Ce zici?

Nikitin știa foarte bine că Varia nu l-ar lua niciodată pe omul acesta cîrn și plicticos. De

ce oare mai încerca atunci să-l convingă să se însoare cu ea?

— Însurătoarea este un pas serios! spuse Ippolit Ippolitîci după ce reflectă adînc. Trebuie să judeci și să cîntărești totul bine. Altfel nu se poate. Prudența nu strică niciodată, dar mai ales la însurătoare, cînd omul, încetînd să mai fie burlac, începe o viață nouă.

Și se porni iarăși să înșire o serie de locuri comune. Nikitin îi ură noapte bună și trecu în camera lui. Se dezbrăcă numaidecît și se întinse în pat, ca să se poată gîndi în liniște la fericirea sa, la Maniusia, la viitor. Surîse și, dintr-odată, își aduse aminte că nu-l citise pe Lessing.

„Va trebui neapărat să-l citesc! își spuse el. Dar, la urma urmei, de ce să-l citesc? Să-l ia dracu!"

Copleșit de atîta fericire, adormi îndată și zîmbi în somn pînă dimineața.

I se părea prin vis că aude tropăitul copitelor pe podeaua de bîrne și că din grajd era scos întîi Contele Nulin, negru ca pana corbului, apoi Uriașul, alb din cap pînă în picioare, și soră-sa, Maika...

II

„În biserică era îmbulzeală și zumzet de glasuri; la un moment dat, cineva chiar a strigat ceva și protoiereul care mă cununa cu Mania s-a uitat peste ochelari la mulțime și a spus aspru: «Nu vă foiți prin biserică și nu faceți zgomot; stați liniștiți și rugați-vă. Trebuie să fim cu frica lui Dumnezeu!».

Cavalerii mei de onoare erau doi colegi de la liceu, iar ai Maniei – căpitanul Poleanski și locotenentul Gherent. Corul catedralei cînta admirabil. Sfîrîitul lumînărilor, strălucirea lor, toaletele,

uniformele ofițerilor, privirile tuturor, vesele și mulțumite, aerul serafic al Maniei, ambianța generală și cuvintele slujbei de cununie, toate mă mișcau pînă la lacrimi și în același timp îmi dădeau un sentiment de triumf. Mă gîndeam: cum a înflorit, ce frumos s-a orînduit în ultima vreme viața mea! Acum doi ani eram încă student, trăiam într-una din locuințele ieftine de pe strada Neglinnaia, fără bani, fără rude și – după cum mi se părea atunci – fără viitor. Iar acum, iată-mă profesor de liceu într-una din cele mai de seamă capitale de gubernie, cu viitorul asigurat; iată-mă, mai ales, iubit și răsfățat. Pentru mine s-a adunat toată această mulțime, pentru mine ard trei policandre, pentru mine slujește protoiereul și își dau silința cîntăreții; și tot pentru mine ființa aceasta fermecătoare, unică în lume, căreia în curînd îi voi putea spune «nevasta mea», este atît de tînără, de elegantă, de fericită! Mi-am adus aminte din nou de primele noastre întîlniri, de excursiile afară din oraș, de declarația mea de dragoste, de vremea care parcă înadins fusese atît de frumoasă în vara asta. Și fericirea aceea, pe care altădată o socoteam cu putință numai în romane și în basme, iată că o trăiam acum aievea atît de intens, încît mi se părea că o pot atinge cu mîinile.

După cununie, toată lumea din biserică ne-a înconjurat, pe mine și pe Mania, exprimîndu-ne o bucurie sinceră, felicitîndu-ne și urîndu-ne noroc. Un general de brigadă, septuagenar, a felicitat-o pe Mania, spunîndu-i cu o voce hodorogită de bătrîn, dar atît de tare, încît s-a auzit în toată biserica: «Sper, draga mea, că și după nuntă ai să rămîi același boboc de trandafir ca și acum!».

Ofițerii, directorul liceului și toți profesorii au zîmbit politicos și am simțit că pe buzele

mele se schițase același surîs convențional, fățarnic. Ippolit Ippolitîci, profesorul de geografie și de istorie, care se exprimă numai în truisme, mi-a spus cu multă însuflețire: «Pînă acum n-ai fost însurat și ai fost singur. De acum ești însurat și veți fi doi!».

De la biserică ne-am îndreptat spre casa cu etaj, de cărămidă roșie, pe care am primit-o de zestre. Afară de această casă, Mania are douăzeci de mii de ruble bani și o moșioară cam părăginită – Melitonovskaia, cu o ogradă plină de găini și rațe care se sălbăticesc din lipsă de îngrijire. Sosind acasă, m-am întins să mă odihnesc puțin pe divanul turcesc din noul meu birou și mi-am aprins o țigară. Divanul era moale, confortabil; mă simțeam mai bine ca oricînd; jos, la parter, musafirii strigau neîncetat: «Ura», iar în vestibul o orchestră ca vai de lume cînta: «Mulți ani trăiască!» și fel de fel de alte fleacuri. Deodată ușa s-a deschis și Varia, sora Maniei, a intrat în fugă în birou cu o cupă în mînă, cu o expresie neobișnuită, încordată, de parcă i-ar fi fost gura plină cu apă. Se vede că voia să treacă mai departe, în cealaltă cameră, dar, pe neașteptate, a început să rîdă, apoi a izbucnit în hohote de plîns și cupa s-a rostogolit cu zgomot pe parchet. Am luat-o pe Varia de braț și am încercat s-o liniștesc.

«Nimeni nu poate să înțeleagă! suspina ea mai tîrziu, stînd pe patul dădacei din camera cea mai retrasă a casei. Nimeni, nimeni, nimeni! Doamne, nimeni nu poate să înțeleagă!»

Totuși, toți înțelegeau cît se poate de bine că era cu patru ani mai mare decît Mania, că rămăsese încă nemăritată și că nu din invidie plîngea, ci din presimțirea tristă că îi trece timpul și că poate îi și trecuse. Cînd a început să se danseze cadrilul, Varia era din nou în salon, cu ochii plînși și tare pudrată. Am văzut apoi cum

căpitanul Poleanski ținea în fața ei o cupă din care ea mînca înghețată cu linguriță...

E șase dimineața. Am început să scriu jurnalul ca să descriu fericirea mea deplină, atît de diversă. Credeam că voi umple pe puțin șase, șapte pagini, pe care apoi le voi citi Maniei, dar ciudat, în amintirea mea totul s-a învălmășit, s-a contopit ca într-un vis.

Nu-mi mai aduc aminte limpede decît episodul cu cumnată-mea și am impresia că singurul lucru pe care mai găsesc să-l scriu este: sărmana Varia! Aș tot sta să scriu unul și același lucru: sărmana Varia! Dar frunzișul copacilor din grădină a început să freamăte – va ploua. Ciorile croncănesc prelung și, nu știu de ce, Mania mea, care abia a adormit, are fața tristă."

Nikitin închise jurnalul și multă vreme după aceea nu se mai atinse de el. În primele zile ale lunii august începură examenele de corigență și cele de admitere, iar după Adormirea Maicii Domnului – cursurile. Pleca la școală dimineața, după ora opt, iar pe la nouă i se făcea dor de Mania, de noul lui cămin, și începea să se uite la ceas. La clasele inferioare punea pe unul dintre elevi să dicteze și, pe cînd ceilalți scriau, el se așeza pe pervazul ferestrei, cu ochii închiși, și visa. Fie că făcea planuri de viitor, fie că se gîndea la trecut, totul i se părea la fel de minunat, ca un basm. În clasele superioare elevii citeau cu glas tare din Gogol sau din proza lui Pușkin; lectura aceea cu glas monoton îl făcea să picotească; oamenii, caii de călărie, copacii și cîmpiile întinse i se perindau prin fața ochilor și el exclama într-un suspin, ca și cum s-ar fi extaziat în fața prozei lui Gogol sau a lui Pușkin.

— Minunat!

În recreația mare, Mania îi trimitea micul dejun într-un șervet alb ca zăpada și el mînca încet, tacticos, pentru a-și prelungi desfătarea;

iar Ippolit Ippolitîci, care de obicei își aducea o chiflă, se uita la el cu respect și invidie și-i spunea, ca totdeauna, cîte ceva bine cunoscut. Bunăoară: „Fără hrană, oamenii n-ar putea trăi".

De la liceu, Nikitin mergea la meditații și, cînd în sfîrșit, după ora cinci, se întorcea acasă, îl cuprindeau o bucurie și o îngrijorare, de parcă ar fi lipsit un an întreg. Urca scările în goană, gîfîind, o găsea pe Mania, o strîngea în brațe, o săruta, îi jura că o iubește și că nu poate trăi fără ea, o asigura că i-a fost un dor nebun și o întreba cu teamă dacă se simte bine și de ce e atît de serioasă. După aceea se așezau la masă, numai ei doi. După masă se întindea pe divanul turcesc din biroul lui și fuma, iar ea se așeza lîngă el și îi povestea cu glas scăzut o mie de nimicuri.

Zilele cele mai fericite pentru ei erau acum duminicile și sărbătorile, cînd rămîneau acasă de dimineață pînă seara. În zilele acelea gusta din plin viața naivă, tihnită, dar neobișnuit de frumoasă, care îi aducea aminte de idilele pastorale. Urmărea cu nesaț grija cu care Mania lui cuminte și chibzuită își gospodărea și înfrumusețea cuibul și uneori, dorind să-i arate că nu stă nici el cu mîinile în sîn, se apuca de ceva cu totul nefolositor: bunăoară, scotea din șopron șarabana și o cerceta cu luare-aminte pe toate părțile. Cu laptele de la trei vaci, Mania înjghebase o adevărată lăptărie: pivnița și cămara erau pline de urcioare cu lapte și străchini cu smîntînă. Ca să o necăjească, Nikitin îi cerea cîteodată un pahar cu lapte; ea se speria, fiindcă laptele și smîntîna se păstrau numai pentru unt. Atunci el o cuprindea în brațe, rîzînd, și-i spunea:

— Lasă, lasă, am glumit, comoara mea, am glumit!

Alteori rîdea de spiritul ei de economie, cînd, de pildă, găsind în dulap cîte o rămășiță de

cîrnat sau de brînză, tari ca piatra, Mania declara pe un ton grav:

— Asta o să mănînce slugile la bucătărie.

Nikitin îi spunea că o bucată atît de mică e bună doar pentru o capcană de șoareci. Dar ea începea să-i demonstreze cu aprindere că bărbații habar n-au de gospodărie și că pe servitori nu-i poți mulțumi cu nimic, chiar dacă le-ai da și cincizeci de ocale de gustări. Pînă la urmă, el ceda și o îmbrățișa transportat. Tot ce era logic în cuvintele ei i se părea uimitor, neobișnuit, iar ceea ce nu concorda cu convingerile sale era, după părerea lui, naiv și înduioșător.

Uneori avea chef să filozofeze și începea să vorbească despre lucruri abstracte. Mania îl asculta atentă, făcînd ochii mari.

— Sînt nesfîrșit de fericit cu tine, bucuria mea! spunea el, jucîndu-se cu degetele mîinilor ei sau despletindu-i cozile și împletindu-i-le la loc. Dar eu nu consider fericirea drept ceva picat din cer. Această fericire este un fenomen cît se poate de firesc, de neîndoielnic și corect din punct de vedere logic. Am credința că omul este făuritorul propriei sale fericiri și acum eu culeg ceea ce singur am creat. Da, o spun fără falsă modestie: această fericire am creat-o eu însumi și am tot dreptul să mă bucur de ea. Cunoști trecutul meu: singur, orfan, sărăcie, copilărie nefericită, o adolescență destul de tristă – toate acestea au reprezentat o luptă, au fost drumul pe care-l croiam spre fericire.

În luna octombrie liceul suferi o pierdere grea: Ippolit Ippolitîci se îmbolnăvi de erizipel și muri. În ultimele două zile, înainte de a-și da sfîrșitul, nu mai recunoștea pe nimeni și delira, dar chiar și în delir spunea tot lucruri îndeobște cunoscute:

— Volga se varsă în Marea Caspică... În general caii mănîncă ovăz și fîn.

În ziua înmormîntării nu s-au ținut cursuri la liceu. Sicriul și capacul au fost purtate de colegi și de elevi, iar corul liceului a cîntat tot drumul pînă la cimitir: „Sfînte Dumnezeule, sfînte tare, sfînte fără de moarte!“.

La cortegiul funebru au luat parte trei preoți, doi diaconi, tot liceul de băieți și corul catedralei în odăjdii de ceremonie. Văzînd o înmormîntare atît de solemnă, trecătorii se opreau, își făceau semnul crucii și spuneau:

— Să dea Dumnezeu oricui să moară astfel!

Întors de la cimitir, Nikitin, mișcat, se așează la biroul său, își deschise jurnalul și scrise:

„Adineaori a fost coborît în mormînt Ippolit Ippolitîci Rîjițki.

Pace cenușii tale, modest truditor!

Mania, Varia și toate femeile care au asistat la înmormîntare au plîns sincer, poate pentru că știau că pe omul acela șters, lipsit de orice farmec, nu l-a iubit nici o femeie. Aș fi vrut să spun la mormîntul camaradului meu un cuvînt din inimă, dar am fost înștiințat că treaba asta ar putea să-i displacă directorului, care nu l-a prea simpatizat.

Mi se pare că e prima zi de la căsătoria mea cînd îmi simt sufletul greu...“

În tot restul anului școlar nu s-a mai petrecut nici un eveniment deosebit.

Iarna a fost blîndă, fără geruri mari, cu zăpadă puțină; în ajun de Bobotează, bunăoară, toată noaptea vîntul s-a jeluit ca toamna, streșinile au curs, iar dimineața, la sfințirea apelor, poliția nu a lăsat pe nimeni să coboare pe rîu, din pricină că gheața se umflase și se înnegrise. Dar, cu toată vremea închisă a iernii, Nikitin era tot atît de fericit ca și vara. La plăcerile lui se mai adăugase o distracție nouă: învățase să joace vint. Un singur lucru îl tulbura și îl supăra cîteodată, împiedicîndu-l să fie cu totul fericit:

pisicile și cîinii pe care îi primise de zestre. Dimineața, mai ales, domnea în casă un miros de menajerie, pe care nimic nu-l putea face să dispară. Adesea pisicile se încăierau cu cîinii și se stîrnea o hărmălaie de nedescris. Mușka cea arțăgoasă era hrănită de zece ori pe zi. Ca și înainte, nu-l putea suferi pe Nikitin și mîrîia la el: „Rr-nga, rrr-nga".

Într-o seară din Postul Mare se întorcea acasă pe la miezul nopții, de la club, unde jucase cărți. Ploua, era întuneric, noroi. Nikitin simțea în adîncul sufletului un fel de amărăciune și nu se putea dumeri care să-i fie pricina: pierderea celor douăsprezece ruble sau tonul cu care unul din parteneri, cînd îl văzuse punînd pe masă rublele pierdute, spusese că Nikitin e doldora de bani, făcînd vădit aluzie la zestrea pe care o primise. Nu-i părea rău nici de cele douăsprezece ruble și nici cuvintele partenerului nu avuseseră, în fond, nimic jignitor. Totuși nu era în apele lui. Nu mai regăsea în el nici graba și nici plăcerea de altădată de a se întoarce acasă.

— Ptiu, ce-o fi cu mine? exclamă el, oprindu-se lîngă un felinar.

Se gîndi că nu-i părea rău nici de cele douăsprezece ruble pierdute, fiindcă erau bani nemunciți. Dacă ar fi muncit, ar fi cunoscut prețul fiecărei copeici și nu ar fi fost nepăsător la cîștig sau la pierdere. Toată fericirea lui, de altfel, își spuse mai departe, o dobîndise tot atît de gratuit, pe degeaba. Pentru el această fericire era un lux, ca o doctorie pentru un om sănătos. Dacă ar fi fost și el ca marea majoritate a oamenilor, copleșit de grija unei bucăți de pîine, dacă ar fi trebuit să lupte din greu pentru existență, dacă l-ar fi durut spinarea și pieptul de muncă grea, masa cea de toate zilele, căminul cald și plăcut și căsnicia-i fericită ar fi fost o necesitate, o răsplată, un farmec al vieții. Așa însă toate

acestea căpătau o semnificație stranie, nelămurită.

— Ptiu, ce-o fi cu mine? repetă el, dîndu-și limpede seama că însuși faptul că îi putuseră trece prin minte asemenea gînduri era un semn rău.

Cînd ajunse acasă, Mania dormea; respira regulat și surîdea în somn. S-ar fi zis că și somnul îi face plăcere.

Lîngă ea torcea pisoiul alb, strîns ghem. Nikitin aprinse lumînarea, apoi o țigară. În timpul acesta Mania se trezi și bău cu sete un pahar cu apă.

— Am mîncat prea multă marmeladă! spuse ea, începînd să rîdă. Ai fost la ai noștri? întrebă apoi, după o scurtă tăcere.

— Nu, n-am fost.

Nikitin aflase că Poleanski, în care Varia își pusese în ultima vreme mari speranțe, primise ordin de mutare într-una din garnizoanele din apusul țării și începuse să facă în oraș vizitele de rămas-bun; de aceea în casa Șelestovilor nu domnea prea multă veselie.

— Spre seară a trecut Varia pe aici, spuse Mania așezîndu-se în capul oaselor. Nu mi-a spus nimic, dar i se vedea pe față cît de greu îi vine, sărăcuța de ea! Nu-l pot suferi pe Poleanski. E gras, greoi și, cînd merge sau dansează, îi tremură obrajii... Nu, nu-mi place deloc! Totuși îl consideram un om cinstit.

— Eu și acum îl consider un om cinstit.

— Atunci de ce s-a purtat atît de urît cu Varia?

— De ce urît? întrebă Nikitin, simțind în el o pornire împotriva pisoiului care se sculase și își întindea mădularele. După cîte știu, nu i-a făcut nici o cerere în căsătorie și nu s-a angajat cu nimic.

— De ce venea atît de des la noi? Dacă nu ai intenția să te însori, nu veni toată ziua-bună ziua în casa oamenilor.

Nikitin stinse lumînarea și se culcă, dar nu-i era somn și nici nu putea sta întins. Capul îi părea nemăsurat de mare, gol, ca un hambar pustiu, și în golul acesta rătăceau gînduri noi, ciudate, ca niște umbre amenințătoare. Își spunea că, dincolo de lumina blîndă a candelei, dincolo de fericirea tihnită și surîzătoare a familiei, dincolo de universul acesta îngust, în care el și pisoiul alb duceau o viață atît de molcomă și de dulce, mai exista și o altă lume... Și, dintr-odată, îl cuprinse un dor nebun să se ducă în acea lume, să muncească și el undeva într-o fabrică sau într-un atelier mare, să vorbească de la o catedră universitară, să scrie, să publice, să trudească, să sufere... Simțea c-ar vrea să fie mistuit de o pasiune nobilă, de o chemare căreia să i se consacre pînă la uitare de sine, pînă la nepăsare față de fericirea personală, atît de monotonă. În minte îi apăru pe neașteptate Șebaldin, care striga la el îngrozit:

— Nici măcar nu l-ai citit pe Lessing! Ce mult ai rămas în urmă! Doamne, cum ai decăzut!

Mania se sculă din nou să bea apă. Nikitin se uita la gîtul, la umerii și la sînii ei plini, și-și aduse dintr-odată aminte de complimentul făcut de generalul de brigadă în biserică: să rămînă întotdeauna un boboc de trandafir.

— Un boboc de trandafir! murmură el și începu să rîdă.

— Rr-nga, rrr-nga, îi răspunse de sub pat cățelușa somnoroasă.

O răutate tăioasă ca un pumnal rece i se răsuci în inimă; îi veni să-i spună Maniei o grosolănie, ba chiar să sară la ea și s-o lovească. Inima începu să-i bată puternic.

— Prin urmare – o întrebă el, stăpînindu-se – dacă eu veneam zilnic la voi în casă, însemna că trebuia neapărat să te iau de nevastă?

— Bineînțeles! De altfel, îți dai seama și tu singur foarte bine.

— Frumos!

Și după o clipă repetă:

— Frumos!

Pentru a nu spune vorbe de prisos și pentru a-și potoli bătăile inimii, Nikitin se duse în birou și se culcă întîi pe divan, fără pernă, apoi jos, pe covor

„Prostii! încerca el să se liniștească. Ești profesor, muncești pe un tărîm dintre cele mai nobile... Ce altceva mai vrei? E absurd!“

Dar îndată tot el își răspunse că nu era deloc profesor, ci un funcționar tot atît de puțin înzestrat și lipsit de personalitate ca și profesorul ceh de limbă greacă, și că nu avusese niciodată o adevărată chemare pentru profesorat; că nu cunoștea deloc pedagogia, care nu-l interesase cîtuși de puțin; că nu știa să se poarte cu copiii; că rostul materiilor pe care le preda îi era necunoscut; poate erau chiar fără de nici un folos. Răposatul Ippolit Ippolitîci era un om mărginit, de aceea și profesorii, și elevii știau bine ce puteau și ce nu puteau aștepta de la el; Nikitin însă, întocmai ca și cehul, știa să-și ascundă mărginirea, să înșele cu îndemînare pe toată lumea și să dea impresia că, slavă Domnului, totul merge cum nu se poate mai bine.

Gîndurile acestea îl speriau. Voia să le alunge, își spunea că nu sînt decît prostii pricinuite de nervii săi încordați și că mîine va fi cel dintîi care va rîde de ele...

Și, într-adevăr, spre ziuă începu să-i vină a rîde de această nervozitate nefirească și se învinui că „e mai rău ca o muiere“. Totuși în adîncul sufletului își dădea limpede seama că liniștea

lui de mai înainte se spulberase pentru totdeauna și că în casa netencuită, cu etaj, nu va mai exista de acum încolo fericire pentru el. Ghicea că vremea amăgirilor se sfîrșise, că iluziile secaseră și că începea o viață nouă, frămîntată, conștientă, care nu se împăca deloc cu tihna și fericirea personală.

A doua zi fiind duminică, se duse la biserica liceului și îi întîlni acolo pe director și pe colegi. I se părea că toți sînt stăpîniți de o singură grijă: aceea de a-și ascunde cît mai adînc ignoranța și nemulțumirea lor de viață și că, la rîndul său, pentru a nu-și dezvălui propria neliniște, surîdea și el tot atît de convențional și de fățarnic, vorbind despre nimicuri. De la biserică pașii îl purtară la întîmplare spre gară, unde văzu sosind și plecînd un marfar. Se simțea fericit că era singur și că nu trebuia să stea de vorbă cu cineva.

Acasă îi găsi pe tata-socrul și pe Varia, care veniseră la masă. Varia avea ochii roșii de lacrimi și se plîngea că o doare capul, iar Șelestov mînca fără măsură și, făcînd vădit aluzie la Poleanski, vorbea cu amărăciune despre tinerii din ziua de azi, care nu inspiră nici o încredere și sînt atît de puțini gentlemeni.

— Este o mojicie. Am să i-o spun de la obraz! O mojicie, domnul meu!

Soarele strălucea vesel și își trimitea prin ferestrele mari razele fierbinți. Era abia 20 martie, dar afară, pe străzile orașului, trăsurile luaseră locul săniilor și grădinile răsunau de ciripitul graurilor. Dintr-o clipă într-alta Maniusia avea să deschidă ușa, să-i cuprindă gîtul cu brațele și, vestindu-l că s-a pus șaua pe cai sau că s-a tras șarabana la scară, avea să-l întrebe cu ce să se îmbrace ca să nu-i fie frig. Începea o primăvară tot atît de minunată ca și cea de anul trecut, făgăduind aceleași bucurii... Dar Nikitin se

gîndea că ar fi bine să-și ia un concediu, să se ducă la Moscova, să tragă undeva pe Neglinnaia... În odaia vecină se bea cafeaua și se vorbea despre căpitanul Poleanski, dar el se silea să nu asculte și scria în jurnalul lui: „Unde mă aflu, Doamne?! Mă împresoară și mă cotropește banalitatea. Oameni plicticoși, meschini, strâchini cu smîntînă, urcioare cu lapte, gîndaci, femei proaste... Nu există nimic pe lume mai înspăimîntător, mai înjositor și mai plicticos decît banalitatea! Trebuie să fug de aici, să fug chiar astăzi, altfel înnebunesc!“.

1894

Ionîci

I

Cînd nou-sosiții în S., capitală de gubernie, se plîngeau de urîtul și de monotonia vieții din acel oraș, localnicii, căutînd parcă să se dezvinovățească, spuneau că, dimpotrivă, la S. e foarte bine, că există bibliotecă, teatru, club, se dau baluri, că, în sfîrșit, întîlnești familii culte, interesante, plăcute, cu care poți face cunoștință. Și dădeau drept exemplu familia Turkin, considerată a fi cea mai cultă și mai talentată.

Această familie locuia pe strada principală, lîngă guvernator, în casa proprie. Ivan Petrovici Turkin, un bărbat voinic, chipeș, oacheș la față, cu favoriți, organiza spectacole de amatori în scop de binefacere; în aceste spectacole el juca roluri de generali bătrîni, prilej cu care tușea într-un chip foarte hazliu. Știa o mulțime de anecdote, de șarade și de zicători, îi plăcea să glumească și să spună vorbe de duh și întotdeauna avea un aer care te făcea să nu știi niciodată dacă glumea sau vorbea serios. Soția lui, Vera Iosifovna, o doamnă slăbuță, drăgălașă, cu pince-nez, scria nuvele și romane și nu se lăsa mult rugată să le citească musafirilor. Fiica lor, Ekaterina Ivanovna, o tînără fată, cînta la pian. Într-un cuvînt, fiecare membru al familiei era înzestrat de natură cu un talent. Turkinii

erau foarte primitori și își arătau talentele cu simplitate și cu multă voie bună. Impunătoare, zidită în piatră, casa lor spațioasă era foarte răcoroasă în timpul verii: jumătate din ferestre dădeau într-o grădină cu copaci bătrîni și umbroși, în care primăvara cîntau privighetorile; cînd în casă erau musafiri, în bucătărie zăngăneau cuțitele, iar în curte mirosea a ceapă prăjită, ceea ce prevestea întotdeauna o cină îmbelșugată și gustoasă.

Îndată ce doctorul Starțev, Dmitri Ionîci, a fost numit medic de zemstvă și s-a stabilit la Dealij, la nouă verste de S., s-a spus că el, ca intelectual, trebuia neapărat să facă cunoștință cu Turkinii. Într-una din zilele acelei ierni cineva îl prezentă pe stradă lui Ivan Petrovici; după ce vorbiră despre vreme, despre teatru, despre holeră, acesta îl pofti să vină pe la el pe acasă. Sosi primăvara și, într-o zi de sărbătoare – era de Înălțare –, după ce sfîrși cu vizita bolnavilor, Starțev plecă la oraș să se mai vînture puțin și, cu acest prilej, să-și facă și ceva cumpărături. Mergea pe jos, agale (încă n-avea cai și trăsură) și fredona:

Pe-atunci din cupa vieții eu lacrimi nu sorbisem încă...[1]

În oraș prînzi, se plimbă prin grădina publică, apoi, își aduse ca de la sine aminte de invitația lui Ivan Petrovici și se hotărî să se ducă la Turkini, să vadă ce fel de oameni sînt.

— Bună ziua, vă rog! îi spuse Ivan Petrovici ieșindu-i în întîmpinare la scară. Sînt foarte bucuros să am un musafir atît de plăcut. Vino să te prezint consoartei mele. Verocika – urmă el, prezentîndu-l soției sale –, îi spuneam doctorului că n-are nici un drept roman să se

1. Fragment din liedul lui M.L. Iakovlev, pe versurile *Elegiei* lui A. Delvig.

zăvorască la el în spital și că trebuie să dăruiască societății clipele dumisale libere. N-am dreptate, sufletelule?

— Ia loc aici, îl pofti Vera Iosifovna pe musafir să se așeze lîngă ea. Poți chiar să-mi faci curte. Bărbatul meu e gelos ca un Othello, dar o să căutăm să facem în așa fel încît să nu observe nimic.

— Of, puișorule, răsfățato..., mormăi drăgăstos Ivan Petrovici și o sărută pe frunte. Ai nimerit tocmai bine, i se adresă el din nou musafirului, consoarta mea a scris un roman mărișor, din care tocmai intenționează să ne citească astăzi ceva.

— Jancik, îi spuse Vera Iosifovna bărbatului ei, *dites que l'on nous donne du thé*[1]!

Starțev i-a fost prezentat apoi Ekaterinei Ivanovna, o fată de optsprezece ani, leit mamă-sa: tot atît de firavă și de drăgălașă. Avea încă o expresie de copil și mijlocul subțire, gingaș, iar pieptul ei feciorelnic, bine dezvoltat, frumos, sănătos amintea de primăvară, adevărata primăvară. Apoi luară ceaiul cu dulceață, miere, bomboane și prăjiturele de casă, foarte gustoase, care se topeau în gură. Pe măsură ce se înserа, numărul musafirilor creștea și el, iar Ivan Petrovici îl întîmpina pe fiecare cu ochii lui plini de zîmbet, spunînd:

— Bună ziua, vă rog.

Apoi trecură în salon și se așezară cu toții foarte gravi, iar Vera Iosifovna purcese la lectura romanului său, care începea astfel: „Gerul se întețea...".

Ferestrele erau larg deschise, de la bucătărie venea zăngănit de cuțite și miros de ceapă prăjită... Fotoliile erau moi, adînci și odihnitoare,

1. Spune să ni se aducă ceaiul! (în fr., în orig.)

luminile pîlpîiau prietenos în penumbra salonului... Și acum, în seara de primăvară, cînd pe stradă se auzeau glasuri vesele și rîsete și cînd din grădină adiau miresme de liliac, îți venea greu să-ți închipui cum se întețea gerul și cum soarele, în asfințit, lumina cu razele sale reci cîmpia înzăpezită, pe care rătăcea un drumeț singuratic; Vera Iosifovna citea cum o contesă tînără, frumoasă ridicase în satul de pe moșia ei școli, biblioteci și spitale și cum se îndrăgostise de un pictor hoinar; citea despre lucruri care nu se întîmplă niciodată în viață și pe care totuși era plăcut să le asculți, iar prin minte îți treceau gînduri la fel de bune, tihnite și nu-ți mai venea să te scoli din fotoliu.

— Bunișoruț..., zise încet Ivan Petrovici.

Iar unul din musafiri, care asculta cu gîndul undeva, departe de tot, spuse aproape în șoaptă:

— Da... într-adevăr...

Trecu un ceas, trecură două... În grădina publică din apropiere cîntau o fanfară și un cor. Cînd Vera Iosifovna își închise caietul, toți tăcură preț de vreo cinci minute, ascultînd *Lucinușka*[1], intonat de cor, și cîntecul acesta vorbea de ceea ce nu exista în romanul Verei Iosifovna, dar exista în viață.

— Vă publicați operele la vreo revistă? o întrebă Starțev pe Vera Iosifovna.

— Nu, răspunse ea, nu le public nicăieri. După ce le scriu, le pun în sertar. Pentru ce să le public? Doar avem cu ce trăi.

Și toți oftară, fără să știe lămurit de ce.

— Acum e rîndul tău, Kotik, cîntă-ne ceva, îi spuse Ivan Petrovici fiicei sale.

Capacul pianului a fost ridicat, notele dinainte pregătite au fost și ele deschise. Ekaterina Ivanovna se așeză și lovi cu amîndouă mîinile în

1. În traducere, *Surcica* – un cîntec popular rus.

clape; apoi lovi iar cu toată puterea, o dată și încă o dată; continuă să lovească cu îndîrjire, mereu în același loc; umerii și pieptul i se cutremurau și, văzînd-o, ai fi zis că își pusese în gînd să nu se oprească pînă ce nu va fi înfundat cu tot dinadinsul clapele în adîncul pianului. Salonul se umplu de tunet; totul bubuia: și podeaua, și tavanul, și mobila... Ekaterina Ivanovna cînta un pasaj greu, interesant tocmai prin greutatea lui, lung și monoton, și, ascultînd-o, lui Starțev i se părea că vede niște bolovani care se rostogolesc de pe un munte înalt, se rostogolesc și se tot rostogolesc, iar el ar fi vrut ca rostogolirea lor să înceteze cît mai curînd. În același timp, Ekaterina Ivanovna, așa cum era, îmbujorată de efort, energică, cu o șuviță de păr căzîndu-i pe frunte, îi plăcea nespus de mult. După o iarnă întreagă petrecută la Dealij, printre bolnavi și mujici, era atît de bine să stai într-un salon, să privești o făptură tînără, grațioasă și, desigur, neprihănită și să asculți aceste sunete zgomotoase, plicticoase, dar care însemnau totuși artă...

— Ah, Kotik, astăzi ai cîntat ca niciodată! spuse Ivan Petrovici cu lacrimi în ochi, cînd fiică-sa isprăvi și se ridică de la pian. Orice-ai face, Denis, mai bine tot n-ai să compui, vorba ceea[1].

Toți făcură cerc în jurul ei, toți o felicitară, arătîndu-se uimiți și căutînd s-o convingă că de mult nu auziseră o muzică atît de frumoasă, iar fata îi asculta fără să spună o vorbă, zîmbind ușor, și toată înfățișarea ei trăda un sentiment de triumf.

— Minunat! Superb!

---

1. Cuvinte adresate de prințul G.A. Potemkin lui Denis Ivanovici Fonvizin, autorul comediei *Neisprăvitul*.

— Minunat! spuse și Starțev, lăsîndu-se furat de entuziasmul general. Unde ați studiat muzica? o întrebă el apoi pe Ekaterina Ivanovna. La Conservator?

— Nu, abia acum am de gînd să urmez Conservatorul; deocamdată am studiat aici, cu doamna Zavlovskaia.

— Ați urmat pensionul în localitate?

— O, nu! răspunse în locul ei Vera Iosifovna. I-am adus profesori acasă; cred că vei admite și dumneata că la liceu sau la pension ar fi putut suferi influențe rele; în perioada de creștere, o fată trebuie să se afle numai sub influența mamei.

— Și totuși am să mă duc la Conservator! spuse Ekaterina Ivanovna.

— Nu, Kotik. Kotik n-o să-i supere pe tăticul și pe mămica. Kotik o iubește pe mama ei.

— Ba ai să vezi că am să mă duc! Am să mă duc! stărui Ekaterina Ivanovna, mai mult în glumă, și bătu răsfățată din picioruș.

În timpul cinei, veni rîndul lui Ivan Petrovici să-și arate talentele. Rîzînd numai din ochi, povesti anecdote, spuse vorbe de duh, propuse șarade hazlii, pe care tot el le dezlega, vorbind tot timpul în limbajul lui neobișnuit, caraghios, alcătuit anume printr-o îndelungată practică a ghidușiilor, care-i intrase acum în obicei; mărișoruț, bunișoruț, mulțumesc multos...

Dar nici asta n-a fost totul. În vestibul musafirii, sătui și mulțumiți, erau ajutați să-și pună paltoanele și să-și caute bastoanele de către un fecior, Pavlușa, sau, cum i se spunea în casă, Pava, un băiat de vreo paisprezece ani, cu părul tuns scurt, cu obraji bucălați.

— Pava, ia dă-ne o reprezentație! îi spuse Ivan Petrovici.

Pava luă o poziție de actor, ridică o mînă în sus și rosti pe un ton tragic:

— Să mori, nenorocito!

Toți se porniră pe hohote de rîs.

„Nostim“, se gîndi Starțev ieșind în stradă.

Mai trecu pe la restaurant să bea o bere, apoi o luă pe jos spre casă, spre Dealij. Tot drumul fredonă:

Pentru mine glasul tău e și dezmierdător
și galeș[1].

Culcîndu-se, nu simți pic de oboseală, deși străbătuse nouă verste; dimpotrivă, i se părea că ar mai face cu plăcere încă douăzeci.

„Bunișoruț...“, își aduse el aminte prin toropeala care începea să-l cuprindă și începu să rîdă.

II

Starțev își punea mereu în gînd să se mai ducă pe la familia Turkin, dar la spital avea mult de lucru și nu putu să-și găsească o oră liberă. Trecu astfel, în muncă și singurătate, mai bine de un an și iată că, într-o zi, i se aduse din oraș o scrisoare într-un plic albastru...

Vera Iosifovna suferea de mult de migrene, dar în ultima vreme, de cînd Kotik o speria zilnic spunîndu-i că pleacă la Conservator, crizele începuseră s-o supere mai des. Toți medicii din oraș se perindaseră pe la Turkini și acum venise și rîndul medicului de zemstvă. Vera Iosifovna îi trimise o scrisoare mișcătoare, prin care îl ruga să treacă s-o vadă și să-i aline suferințele. Starțev îi îndeplini rugămintea și de atunci începu să se ducă la Turkini des, foarte des... Ce-i drept, amelioră întru cîtva starea

1. Începutul liedului *Noaptea* de A.G. Rubinstein, pe versurile poeziei cu același titlu de A.S. Pușkin.

Verei Iosifovna, care le spuse tuturor cunoscuților că-i un medic extraordinar, nemaipomenit. Dar nu din pricina migrenelor Verei Iosifovna se ducea el acum atît de des la Turkini...

Era zi de sărbătoare. După ce Ekaterina Ivanovna își isprăvi lungile și chinuitoarele exerciții la pian, trecură cu toții în sufragerie, unde șezură o bună bucată de timp, bînd ceai și ascultîndu-l pe Ivan Petrovici, care le povestea ceva hazliu. Deodată se auzi soneria; Turkin se duse în antreu să-l întîmpine pe nou-venit; profitînd de neatenția celorlalți, Starțev îi șopti Ekaterinei Ivanovna, foarte tulburat:

— Pentru Dumnezeu, nu mă chinui! Să ieșim puțin în grădină, te rog din suflet!

Ekaterina Ivanovna ridică din umeri, ca și cum ar fi fost nedumerită și n-ar fi înțeles ce aștepta de la ea, dar se ridică și se îndreptă spre grădină.

— Cînți cîte trei, patru ceasuri la pian, spuse el urmînd-o, după aceea te așezi lîngă mama dumitale și nu-i chip să mai stau de vorbă cu dumneata. Acordă-mi măcar un sfert de oră, te implor.

Se apropia toamna și peste bătrîna livadă cufundată în somn se lăsase parcă un văl de tristețe, iar pe alei zăceau mormane de frunze întunecate. Înserarea se lăsa devreme.

— Nu te-am văzut de o săptămînă încheiată, continuă Starțev, dacă ai ști ce chin înseamnă asta pentru mine! Să stăm o clipă. Ascultă-mă.

Aveau locul lor preferat: o bancă de sub un arțar bătrîn, cu ramuri bogate. Se așezară și acum pe această bancă.

— Ce dorești? îl întrebă Ekaterina Ivanovna rece, pe un ton oficial.

— Nu te-am văzut de o săptămînă întreagă, n-am mai stat de vorbă nici nu mai țin minte

de cînd. Simt o dorință fierbinte să-ți aud glasul, mi-e sete de el. Vorbește.

Îl încîntau prospețimea ei, expresia naivă a ochilor și a obrajilor ei. Chiar și în felul în care cădea rochia pe ea, Starțev vedea ceva neobișnuit de drăgălaș, de mișcător, plin de grație simplă și naivă. În ciuda acestei naivități, Kotik i se părea foarte deșteaptă și matură pentru vîrsta ei. Puteai discuta cu ea despre literatură, despre artă, despre orice; putea să i se plîngă de viață, de oameni, cu toate că se mai întîmpla ca în timpul unei discuții serioase Kotik să înceapă să rîdă fără rost sau să fugă în casă. Ekaterina Ivanovna, ca aproape toate fetele din S., citea mult (în general însă, în orașul S. se citea foarte puțin, ceea ce îi și făcuse pe unii să spună că, dacă n-ar fi fost fetele și tinerii evrei, biblioteca ar fi putut să-și închidă porțile) și lucrul acesta îi plăcea nespus lui Starțev, care o întreba întotdeauna, emoționat, ce a citit în ultimele zile și o asculta fermecat cînd începea să-i povestească.

— Ce-ai mai citit săptămîna asta, de cînd nu ne-am văzut? o întrebă el și acum. Spune-mi, te rog.

— Am citit din Pisemski.

— Ce anume?

— *O mie de suflete*, răspunse Kotik. Ce nume caraghios avea Pisemski: Aleksei Feofilaktîci!

— Unde te duci? se sperie Starțev văzînd-o că se ridică deodată și se îndreaptă spre casă. Trebuie neapărat să-ți vorbesc, am atîtea lucruri să-ți spun... Mai rămîi cu mine măcar cinci minute! Te implor!

Kotik se opri, vrînd parcă să-i spună ceva, apoi îi strecură cu stîngăcie un bilețel în mînă și fugi în casă, unde se așează din nou la pian.

„Diseară la ora unsprezece, citi Starțev, la cimitir, lîngă monumentul Demetti."

„Asta chiar că n-are nici un haz, își spuse el venindu-și în fire. Ce rost are la cimitir? Pentru ce?“

Era limpede. Lui Kotik îi ardea de ștrengării. Într-adevăr, cui putea să-i treacă prin minte să-și dea întîlnire noaptea, departe, afară din oraș, la cimitir, cînd lucrul acesta se putea face foarte simplu pe stradă sau în grădina publică? Și frumos îi ședea lui, medic de zemstvă, om deștept și serios, să ofteze, să primească bilețele, să hoinărească prin cimitire și să facă prostii de care în ziua de astăzi rîd chiar și liceenii! Unde avea să ducă această idilă? Ce-ar spune colegii lui dacă ar afla? Așa gîndea Starțev, plimbîndu-se la club în jurul meselor, dar la ora zece și jumătate se hotărî deodată și plecă spre cimitir.

Avea acum o trăsură cu doi cai și vizitiul său, Panteleimon, era îmbrăcat cu jiletcă de catifea. Luna lumina ca ziua. Noaptea era liniștită și caldă, cum poate fi o noapte de toamnă. Într-o mahala, lîngă abator, urlau cîinii. Starțev își lăsă trăsura la marginea tîrgului, într-o ulicioară, și porni spre cimitir pe jos. „Fiecare are ciudățeniile sale, își spunea el. Kotik e și ea ciudată și – cine știe? – poate că nu glumește, poate că o să vină“, și Starțev se lăsă pradă acestei speranțe care, slabă și deșartă, îl îmbătă totuși.

Cam o jumătate de verstă merse pe cîmp. Cimitirul se zărea în depărtare, ca o dungă întunecată, ca o pădure sau ca un parc mai mare. Se deslușiră apoi împrejmuirea de piatră albă, poarta... La lumina lunii se putea citi pe poartă: „Că vine ceasul în care...“[1]. Starțev intră

1. Din *Evanghelia după Ioan* (capitolul 5, începutul versetului 28).

pe portiță și prima oară îl izbiră crucile albe și monumentele ce se înșirau de amîndouă părțile aleii largi și umbrele aruncate de ele și de plopi; de jur împrejur, pînă departe, nu se vedea decît alb și negru și pe acest fond alb se deslușeau crengile aplecate ale copacilor somnoroși. În cimitir părea să fie mai multă lumină decît pe cîmp; frunzele arțarilor, ca niște palme cu degetele răsfirate, se desenau limpede pe nisipul galben al aleilor și pe lespezi, iar inscripțiile de pe monumente se puteau citi ușor. Din prima clipă Starțev a fost impresionat de priveliștea aceasta, ce i se înfățișa pentru prima oară în viață și pe care, probabil, nu avea să-i mai fie dat să o vadă; o lume ce nu semăna cu nici o alta, o lume în care lumina lunii era atît de frumoasă și de blîndă, încît ai fi zis că leagănul ei se află acolo, unde nu este viață, nu, nu este, dar unde în fiecare plop întunecat, în fiecare mormînt se simte prezența unei taine ce făgăduiește o viață tihnită, minunată, veșnică. De la lespezi și de la florile veștejite vine, odată cu mireasma de toamnă a frunzelor moarte, o adiere de împăcare, de jale și de odihnă.

De jur împrejur – tăcere; stelele priveau de pe cer cu adîncă smerenie și pașii lui Starțev răsunau brutal și nelalocul lor. Și abia atunci cînd ceasul bisericii începu să bată și Starțev se închipui pe el însuși mort, îngropat aici pe vecie, i se păru că cineva îl privește și timp de o clipă își dădu seama că ceea ce domnea acolo nu era odihnă și liniște, ci jalea surdă a neființei, o deznădejde înăbușită...

Monumentul Demetti era o capelă cu un înger în vîrf; pe timpuri trecuse în turneu prin S. o trupă de operă italiană, una dintre cîntărețe murise, fusese înmormîntată în cimitirul orașului și i se ridicase acest monument. În oraș

nimeni nu-și mai aducea aminte de ea, dar candela de deasupra intrării oglindea lumina lunii și părea că arde.

Lîngă monument nu era nimeni. Cine era să vină acolo la miezul nopții? Starțev continua însă să aștepte și parcă lumina lunii îi înflăcăra și mai mult pasiunea; aștepta cu pasiune și se gîndea cu înfrigurare la îmbrățișările și sărutările ce aveau să urmeze. Stătu vreo jumătate de oră lîngă monument, apoi se plimbă pe aleile lăturalnice, cu pălăria în mînă, așteptînd mereu și gîndindu-se cît de multe femei și fete erau îngropate acolo, în mormintele acelea, femei și fete ce fuseseră cîndva frumoase, fermecătoare, care iubiseră, care fuseseră mistuite de pasiuni și se dăruiseră dezmierdărilor nopți de-a rîndul. La drept vorbind, ce cumplit își bate joc natura-mamă de om și ce dureros e să-ți dai seama de acest lucru! Așa gîndea Starțev și totuși îi venea să strige că vrea, că așteaptă cu orice preț dragostea; ceea ce se vedea alb în jurul lui nu mai erau lespezi de marmură, ci trupuri minunate, goliciuni care se ascundeau rușinate în umbra copacilor; i se părea că simte căldura lor și nostalgia lui se făcea tot mai apăsătoare...

Dar, ca și cum s-ar fi lăsat o cortină, luna se ascunse după nori și deodată totul se întunecă în jur. Starțev abia nimeri poarta – se făcuse întuneric, ca într-o noapte de toamnă –, apoi rătăci vreun ceas și jumătate căutînd ulicioara în care își lăsase trăsura.

— Am obosit, abia mă mai țin picioarele, îi spune el lui Panteleimon.

Și așezîndu-se cu o adevărată încîntare pe pernele trăsurii, se gîndi: „N-ar trebui să mă mai îngraș!“.

III

A doua zi spre seară, Starțev se duse la Turkini, hotărît s-o ceară pe Ekaterina Ivanovna în căsătorie. Lucrul nu se dovedi însă ușor, deoarece Kotik se afla în odaia ei – venise coaforul – și se pregătea pentru o serată dansantă la club.

Se văzu din nou nevoit să stea o eternitate în sufragerie și să bea ceai. Observînd că musafirul e dus pe gînduri și preocupat, Ivan Petrovici scoase din buzunarul vestei niște fițuici și citi scrisoarea hazlie a unui bătrîn neamț, administratorul moșiei, care se plîngea că la moșie s-au stricat toate *încheieturile* și s-a *isprăvit profizia de far*.

„Cu siguranță că-i vor da o zestre bună“, se gîndea Starțev ascultînd distrat.

După o noapte nedormită era buimăcit, ca și cum ar fi băut ceva dulce și adormitor; simțea în suflet un fel de ceață, amestecată însă cu bucurie și căldură; în același timp, o părticică rece și apăsătoare din creierul lui mai raționa totuși:

„Oprește-te cît mai e vreme! Kotik nu-i de tine! E răsfățată, capricioasă, doarme pînă la ora două, iar tu ești fiu de țîrcovnic, medic de zemstvă...“.

„Ei și? își răspundea tot el. Ce-are a face?“

„Apoi, dacă o iei de nevastă, stăruia părticica lucidă din creier, rudele ei te vor sili să-ți părăsești serviciul la zemstvă și să stai în oraș.“

„Ei și? răspundea el iarăși. Dacă-i vorba de oraș, hai și la oraș. O să capete zestre, ne vom înjgheba un cămin...“

Ekaterina Ivanovna intră în sfîrșit, într-o rochie de bal decoltată, drăguță, proaspătă, iar Starțev nu-și mai putea lua ochii de la ea și

era atît de răpit, încît nu mai reuși să rostească o vorbă; nu făcea decît să privească și să zîmbească.

Ekaterina Ivanovna începu să-și ia rămas-bun, iar el, neavînd pentru ce să mai rămînă, se ridică spunînd că trebuie să se întoarcă acasă, unde îl așteptau bolnavii.

— Dacă-i așa, n-am ce face, spuse Ivan Petrovici, te las să pleci, dar cu condiția s-o duci pe Kotik pînă la club.

Afară se cernea o burniță măruntă, era întuneric beznă și numai după tusea răgușită a lui Panteleimon se putea ghici unde e trăsura. Poclitul trăsurii a fost ridicat.

— Ține-te de capră și vezi să nu te-mpungă, spuse Ivan Petrovici așezîndu-și fiica în trăsură și apoi strigă: Dați-i drumul! La revedere, vă rog!

Plecară.

— Am fost aseară la cimitir, începu Starțev. Nu-i deloc generos, e chiar crud din partea dumitale...

— Ai fost la cimitir?

— Da, am fost și te-am așteptat pînă aproape de ora două. Am suferit...

— N-ai decît să suferi, dacă nu înțelegi de glumă.

Ekaterina Ivanovna, mulțumită că îi jucase îndrăgostitului o festă atît de reușită și că era iubită cu atîta înfocare, începu să rîdă în hohote, dar deodată scoase un țipăt de spaimă, deoarece caii cotiseră brusc pe poarta clubului și trăsura se aplecase într-o parte. Starțev o cuprinse de mijloc; Ekaterina Ivanovna se lipi speriată de el, iar doctorul, nemaiputîndu-se stăpîni, o sărută cu patimă pe buze, pe bărbie, strîngînd-o și mai puternic cu brațul.

— Ajunge, spuse ea scurt.

În clipa următoare nu mai era în trăsură, iar sergentul de stradă de lîngă scara luminată

a clubului îi striga cu glas neplăcut lui Panteleimon:

— Ce stai, gură-cască? Ia-o din loc!

Starțev se duse acasă, unde nu rămase însă mult. La miezul nopții – îmbrăcat într-un frac împrumutat, cu o lavalieră albă, tare, care naiba știe de ce se îmbățoșa mereu, alunecînd de pe guler –, doctorul se afla la club și-i vorbea Ekaterinei Ivanovna plin de înflăcărare:

— O, cît de puțin știu cei ce n-au iubit niciodată! Mi se pare că nimeni n-a descris încă exact iubirea și nici nu cred că acest sentiment gingaș, plin de încîntare și totuși chinuitor, poate fi descris. Cine l-a cunoscut măcar o dată nu va încerca să-l redea în cuvinte. La ce bun introducerile și descrierile? La ce bun toată această vorbărie? Dragostea mea n-are margini... Te rog, te implor, spuse în sfîrșit Starțev, fii soția mea!

— Dmitri Ionîci, răspunse după cîteva clipe de gîndire Ekaterina Ivanovna cu un aer grav. Dmitri Ionîci, îți mulțumesc pentru cinstea pe care mi-o faci, te prețuiesc, dar..., se ridică și continuă în picioare, dar, iartă-mă, nu pot să fiu soția dumitale. Să vorbim serios. Știi, Dmitri Ionîci, că iubesc arta mai mult decît orice pe lume, o iubesc la nebunie, și m-am hotărît să-i închin muzicii toată viața mea. Vreau să fiu artistă, vreau libertate, glorie, triumf, iar dumneata vrei să rămîn în acest oraș, să duc mai departe această viață searbădă, fără nici un rost, care mi-a ajuns de nesuferit. Să devin soție... O, nu, iartă-mă! Omul trebuie să năzuiască spre ceva mai înalt, mai măreț, iar viața de familie m-ar încătușa pentru totdeauna. Dmitri Ionîci (zîmbi ușor, deoarece, spunînd „Dmitri Ionîci“, își aduse aminte de „Aleksei Feofilaktîci“), Dmitri Ionîci, ești un om bun, un om deștept, ești o fire aleasă, mai presus de toți..., în ochi

i se iviră lacrimi, te înțeleg din tot sufletul, dar... trebuie să mă înțelegi și dumneata...

Și, pentru a nu izbucni în plîns, întoarse capul și ieși din salon.

Inima lui Starțev încetă să mai bată nebunește. Primul lui gest, ieșind din club, a fost să-și smulgă de la gît cravata tare și să răsufle adînc, umplîndu-și pieptul cu aerul nopții. Îi era rușine, se simțea jignit – nu se așteptase la un refuz – și nu-i venea să creadă că toate visurile, toate chinurile și speranțele lui ajunseseră la un sfîrșit atît de prostesc, ca într-o melodramă jucată la un spectacol de amatori. Îi părea rău de dragostea lui, atît de rău, încît mai-mai că-i venea să izbucnească în hohote de plîns sau să croiască din toate puterile cu umbrela spinarea lată a lui Panteleimon.

Vreo trei zile n-a fost bun de nimic, n-a mîncat, n-a dormit, dar cînd a ajuns pînă la el zvonul că Ekaterina Ivanovna plecase la Moscova pentru a urma Conservatorul, s-a liniștit și și-a reluat viața de mai înainte.

Mai tîrziu, aducîndu-și din cînd în cînd aminte cum hoinărise prin cimitir sau cum colindase tot orașul în căutarea unui frac, își întindea alene mădularele și spunea:

— Cînd te gîndești cîtă bătaie de cap!

IV

Trecură patru ani. În oraș Starțev avea o clientelă numeroasă. În fiecare dimineață se grăbea să-și vadă bolnavii la el acasă, la Dealij, apoi pleca la cei din oraș, și nu într-o trăsură cu doi cai, ca mai înainte, ci într-una cu trei cai, cu zurgălăi. Nu se întorcea acasă decît noaptea tîrziu. Se îngrășase, se buhăise și nu-i mai plăcea să umble pe jos, deoarece suferea

de astm. Și Panteleimon se îngrășase și, cu cît creștea mai mult în lățime, cu atît ofta mai jalnic și se tînguia de soarta lui amară, spunînd că drumurile l-au dat gata!

Starțev se ducea în multe case și întîlnea multă lume, dar nu se împrietenise cu nimeni. Localnicii îl scoteau din fire cu discuțiile, cu felul lor de a privi viața și chiar cu înfățișarea lor. Experiența îl învățase, încetul cu încetul, că atîta timp cît joci cărți sau iei aperitivul cu un localnic, acesta se arată om pașnic, blajin și nu prea prost, dar cum aduci vorba despre ceva mai greu de mistuit, bunăoară despre politică sau știință, omul sau rămîne nedumerit, sau începe să-ți țină niște teorii atît de neroade și de răutăcioase, încît ți se face lehamite și te lași păgubaș. Cînd Starțev încerca să pornească vreo discuție cu un localnic – fie el și cu vederi liberale – și îi spunea, bunăoară, că omenirea, slavă Domnului, merge înainte și că lumea se va putea lipsi, cu timpul, de acte de identitate și de pedeapsa cu moartea, acesta îl privea chiorîș și cu neîncredere și îl întreba: „Înseamnă că fiecare va putea înjunghia pe stradă pe oricine?“. Iar cînd, într-o societate, la o cină sau la un ceai, Starțev spunea că omul trebuie să muncească și că nu se poate trăi fără muncă, fiecare lua această afirmație drept o aluzie, se supăra și se porneau discuții cumplit de plicticoase. Unde mai pui că acești oameni nu făceau nimic, dar absolut nimic, și nici nu se interesau de nimic, astfel că era foarte greu să găsești un subiect de discuție cu ei. De aceea Starțev ocolea discuțiile, mulțumindu-se să ia aperitive și să joace vint, iar cînd nimerea într-o casă la vreo sărbătoare de familie și era poftit să rămînă la masă, se așeza și mînca fără să scoată o vorbă, privind în farfurie; tot ce se spunea în timpul mesei era nedrept, lipsit de interes și cu

totul stupid. Starțev își simțea enervarea sporind, se mînia, dar tăcea. Fiindcă luase obiceiul să se închidă în această muțenie posacă și să nu-și mai ridice ochii din farfurie, fusese poreclit în oraș „polonezul îngîmfat“, cu toate că nu avea nici un dram de sînge polonez.

Se ferea de distracții cum ar fi teatrul ori concertele, în schimb, în fiecare seară juca vint timp de două-trei ceasuri, ceea ce îi făcea multă plăcere. Mai avea o distracție cu care se obișnuise și care începuse, încetul cu încetul, să-i placă: să scoată seara din buzunare bancnotele cîștigate la consultațiile din timpul zilei. Deseori se întîmpla ca toate aceste hîrtiuțe – de o rublă sau de trei ruble – mirosind a parfum, a oțet, a tămîie sau a untură de pește, pe care le vîra mototol în toate buzunarele, să ajungă la suma de șaptezeci de ruble; și, cînd se adunau astfel cîteva sute, le ducea la Societatea de Credit Mutual, unde le depunea în contul lui curent.

În răstimpul celor patru ani care se scurseseră de la plecarea Ekaterinei Ivanovna, doctorul fusese numai de două ori la Turkini, și atunci chemat de Vera Iosifovna, care tot mai suferea de migrene. În fiecare vară Ekaterina Ivanovna venea să-și vadă părinții, dar Starțev nu avusese niciodată ocazia s-o întîlnească.

Iată însă că, după patru ani, într-o dimineață liniștită și caldă, i se aduse la spital o scrisoare. Vera Iosifovna îi scria lui Dmitri Ionîci că i se făcuse tare dor de el, că-l ruga să vină neapărat să-i aline suferințele și că astăzi, de altfel, era și ziua ei de naștere. La sfîrșitul scrisorii era un adaos: „Mă asociez și eu la rugămintea mamei. K.“.

Starțev șovăi, dar seara se duse totuși la Turkini.

— A, bună seara, vă rog! îl întîmpină Ivan Petrovici, zîmbind numai din ochi. Fiți bonjurat.

Vera Iosifovna, mult îmbătrînită, cu părul alb, îi strînse mîna, oftă afectat și-i spuse:

— Dumneata, doctore, nu vrei să-mi faci curte, nu vii niciodată la noi; sînt prea bătrînă pentru dumneata. Dar iată că a venit una tînără, poate că ea va avea mai mult noroc.

Și Kotik? Slăbise, pălise, se făcuse mai frumoasă, mai zveltă; dar acum era Ekaterina Ivanovna și nu Kotik; nu mai avea prospețimea dinainte și nici acea expresie de naivitate copilărească. Atît în privire, cît și în felul ei de a se purta era ceva nou, sfios și vinovat, ca și cum aici, în casa Turkinilor, nu s-ar mai fi simțit acasă.

— Nu ne-am văzut de-un car de ani! spuse ea întinzîndu-i mîna și se cunoștea că inima îi bătea tare; apoi continuă privindu-l țintă, cu vădită curiozitate: Cum te-ai îngrășat! Ești ars de soare, te-ai maturizat, totuși nu te-ai schimbat prea mult.

Ea îi plăcea și acum, îi plăcea mult, dar ceva lipsea în ea sau poate era de prisos – nici el n-ar fi putut să spună ce anume –, ceva care îl împiedica să simtă ca înainte. Nu-i plăceau paloarea ei, noua expresie a feței, zîmbetul șters, glasul ei și după cîteva clipe nu-i mai plăcură nici rochia, nici fotoliul în care ședea; îl nemulțumea episodul din trecut, cînd fusese cît pe ce să se însoare cu ea. Își aduse aminte de dragostea lui, de visurile și de speranțele care-l frămîntaseră cu patru ani în urmă și se simți stînjenit.

Se servi ceai și plăcintă cu dulceață. Apoi Vera Iosifovna citi cu glas tare un roman, unde era vorba de lucruri care nu se întîmplă niciodată în viață, iar Starțev ascultă, privind capul ei frumos, cărunt, și așteptînd să sfîrșească.

„Lipsit de talent nu-i cel ce nu știe să scrie romane, își spuse el, ci cel ce scrie și nu știe să ascundă c-o face."

— Bunișoruț, spuse Ivan Petrovici.

După aceea Ekaterina Ivanovna cîntă îndelung și zgomotos la pian și, după ce isprăvi, musafirii îi mulțumiră și se extaziară îndelung.

„Ce bine că nu m-am însurat cu ea!“, își spuse Starțev.

Ea îl privea așteptînd, pesemne, ca el să-i propună să se ducă în grădină, dar doctorul tăcea.

— Hai să stăm de vorbă, spuse ea în cele din urmă, apropiindu-se. Cum o duci? Ce mai e pe la dumneata? Ce faci? Zilele astea m-am gîndit tot timpul la dumneata, continuă ea cu oarecare nervozitate, voiam să-ți trimit o scrisoare, voiam să vin chiar eu să te văd la Dealij; eram hotărîtă să vin, dar după aceea m-am răzgîndit, fiindcă nu știam cum mă privești acum. Nu știi cu ce emoție te-am așteptat astăzi. Pentru Dumnezeu, hai să mergem în grădină.

Se duseră în grădină și se așezară pe bancă, întocmai ca acum patru ani, sub bătrînul arțar. Era întuneric.

— Ce mai faci? îl întrebă Ekaterina Ivanovna.

— Binișor, o ducem și noi cum putem, răspunse Starțev.

Și nu mai găsi nimic altceva de zis. Tăcură un timp.

— Sînt emoționată, spuse Ekaterina Ivanovna acoperindu-și fața cu mîinile, dar nu lua în seamă. Mă simt așa de bine acasă și sînt atît de bucuroasă că-i văd pe toți, încît nu-mi vine să cred. Cîte amintiri! Credeam că n-o să mai isprăvim de vorbit pînă dimineață.

Acum îi vedea de aproape fața, ochii strălucitori și aici, în întuneric, părea mai tînără decît în casă, ba parcă-și recăpătase chiar expresia copilărească de odinioară. Și într-adevăr, îl privea cu o curiozitate naivă, ca și cum ar fi vrut să-l pătrundă, să-l cunoască mai de aproape pe cel care pe timpuri o iubise cu atîta duioșie,

cu atîta patimă și care fusese atît de nefericit; ochii ei îi mulțumeau pentru această dragoste. Și el își aduse aminte de tot ce fusese, de cele mai mici amănunte, cum rătăcise prin cimitir, cum după aceea, spre ziuă, se întorsese acasă ostenit. Și deodată se trezi cuprins de un sentiment de tristețe și îi păru rău de trecut. În suflet i se aprinse o mică flacără.

— Îți aduci aminte cum te-am condus la serata de la club? spuse el. În seara aceea ploua, era întuneric...

Flacăra ce i se aprinsese în suflet creștea din ce în ce și, dintr-odată, simți nevoia să vorbească, să se plîngă de viață...

— Ei! oftă el. Dumneata mă întrebi cum o mai duc. Cum s-o ducem aici? Nici într-un fel. Îmbătrînim, ne îngrășăm, decădem. Trece ziua, trece noaptea, viața se scurge ștearsă, fără impresii, fără gînduri... Ziua cîștigi bani, seara te duci la club, stai într-o societate de cartofori, de alcoolici, de bîrfitori, pe care nu-i poți suferi. Vezi ceva bun în toate astea?

— Dar ai munca dumitale, ai un scop nobil în viață. Îți plăcea atît de mult să vorbești de spitalul dumitale. Pe atunci eram tare naivă: îmi închipuiam că sînt o mare pianistă. Acum însă toate domnișoarele cîntă la pian; cîntam și eu, ca toate celelalte, și n-aveam nimic deosebit în mine; sînt tot atît de pianistă cum e mama scriitoare. Pe atunci nu te înțelegeam, firește, dar la Moscova m-am gîndit deseori la dumneata. Ce fericire să fii medic de zemstvă, să-i ajuți pe cei care suferă, să slujești poporul. Ce fericire! repetă Ekaterina Ivanovna cu căldură. La Moscova, cînd mă gîndeam la dumneata, îmi apăreai ca un om ideal, superior...

Starțev își aduse aminte de bancnotele pe care le număra cu atîta plăcere seara și mica flacără din suflet i se stinse.

Se ridică pentru a se întoarce în casă. Ekaterina Ivanovna îl luă de braț.

— Ești omul cel mai de preț pe care l-am cunoscut în viața mea, continuă ea. O să ne mai vedem și o să mai discutăm, nu-i așa? Făgăduiește-mi. Nu sînt pianistă, nu-mi mai fac iluzii în ceea ce mă privește, iar în prezența dumitale n-am să mai cînt, nici n-am să mai vorbesc de muzică.

În clipa cînd intrară în casă și Starțev îi văzu la lumina lămpilor fața și ochii triști, recunoscători, cercetători, îndreptați asupra lui, încercă un sentiment de neliniște și se gîndi din nou: „Ce bine că nu m-am însurat cu ea!".

Începu să-și ia rămas-bun.

— N-ai nici un drept roman să pleci fără a fi cinat, îi spuse Ivan Petrovici petrecîndu-l. Asta-i foarte *perpendicular* din partea dumitale. Hai, dă-ne o reprezentație! îi spuse el lui Pava în vestibul.

Pava, care nu mai era un băiețandru, ci un tînăr cu mustață, luă o poză de actor, ridică o mînă și rosti pe un ton tragic:

— Să mori, nenorocito!

Toate acestea îl enervau acum pe Starțev. Urcîndu-se în trăsură și privind casa întunecată și grădina, care îi fuseseră atît de dragi odinioară, își reaminti dintr-odată și romanele Verei Iosifovna, și felul zgomotos al răsfățatei Kotik de a cînta la pian, și ghidușiile lui Ivan Petrovici, și poza tragică a lui Pava și se gîndi că, dacă oamenii cei mai talentați din tot orașul sînt atît de lipsiți de talent, ce să mai vorbim de ceilalți.

Peste trei zile Pava îi aduse o scrisoare de la Ekaterina Ivanovna.

„Nu ai venit pe la noi. De ce? scria ea. Mă tem că ți-ai schimbat sentimentele față de noi; mă tem și gîndul acesta mă îngrozește. Liniștește-mă, vino și spune-mi că totul e bine.

Trebuie neapărat să stau de vorbă cu dumneata. A dumitale E.T.“

Starțev citi scrisoarea, se gîndi o clipă și-i spuse lui Pava:

— Comunică-le, te rog, că astăzi nu pot să vin, sînt foarte ocupat. Am să vin peste vreo trei zile.

Dar trecură trei zile, trecu o săptămînă și Starțev nu se arătă. Într-o zi, trecînd din întîmplare prin fața casei Turkinilor, își aduse aminte că ar fi trebuit să intre, măcar pentru cîteva clipe, dar se răzgîndi și... nu intră.

Și nu mai călcă niciodată pe la familia Turkin.

V

Au mai trecut cîțiva ani, Starțev s-a îngrășat și mai mult, l-a năpădit grăsimea, răsuflă greu și umblă cu capul dat pe spate. Acum, cînd trece, puhav și stacojiu, cu trăsura lui cu trei cai, cu zurgălăi, și cu Panteleimon pe capră – care e și el puhav, stacojiu, cu ceafa groasă și strigă: „Țineți drreap-ta-a!“, stînd cu brațele întinse înainte, de parcă ar fi de lemn, spectacolul e impunător și ai zice că nu trece un om, ci un zeu păgîn. Are în oraș o clientelă atît de mare, încît nu mai găsește o clipă să răsufle. Și-a cumpărat o moșie și două case în oraș și umblă să-și mai cumpere și o a treia, bineînțeles, dacă găsește un chilipir. Iar cînd i se vorbește la Societatea de Credit Mutual de vreo casă care urmează să fie vîndută la licitație, se duce cu neobrăzare s-o viziteze și, trecînd prin toate odăile, fără să se sinchisească de femeile și copiii pe jumătate dezbrăcați, care îl privesc cu uimire și teamă, împunge cu bastonul în toate ușile și întreabă:

— Ăsta-i biroul? Ăsta-i dormitorul? Dar aici ce-i?

Vorbește suflînd greu și ștergîndu-și mereu nădușeala de pe frunte.

Are multe angarale, totuși nu-și lasă serviciul de la zemstvă; l-a biruit lăcomia, vrea să facă și slujbă, și afaceri. Atît la Dealij, cît și în oraș i se spune acum pur și simplu Ionîci. „Unde s-o fi ducînd Ionîci?“ sau „Ce-ar fi să-l chemăm la consult pe Ionîci?“

Se vede că din pricină că pînă și gîtlejul îi e năpădit de grăsime, glasul i s-a schimbat, i s-a făcut pițigăiat și ascuțit. I s-a schimbat și caracterul: s-a făcut ursuz și supărăcios. Cînd are consultații, își iese întruna din sărite, bate nerăbdător cu bastonul în podea și țipă cu glasul lui neplăcut:

— Te rog să nu răspunzi decît la întrebări! Nu discuta!

Trăiește de unul singur. Duce o viață plicticoasă, nimic nu-l interesează.

În tot timpul de cînd se află la Dealij, dragostea pentru Kotik a fost singura și, desigur, ultima sa bucurie. Seara joacă vint la club, iar după aceea se așază singur la masa cea mai de vază din local și cinează. Îl servește lacheul Ivan, cel mai bătrîn și mai respectabil dintre feciorii clubului, care îi aduce, fără să mai întrebe, o sticlă de Lafitte nr. 17. Toți – și intendenții clubului, și bucătarul, și lacheul – știu ce-i place și ce nu-i place și se silesc din răsputeri să-l mulțumească, fiindcă altfel se supără și numai ce-l vezi că începe să bată cu bastonul în podea.

În timp ce cinează, întoarce din cînd în cînd capul și se amestecă în convorbirile de la mesele vecine!

— Despre ce vorbești? Cum? Despre cine?

Și cînd i se întîmplă ca la una din mesele vecine să se vorbească de Turkini, întreabă:

— Despre care Turkini vorbiți? Despre ăia a căror fată cîntă la pian?

Asta-i tot ce se poate spune despre el.

Dar Turkinii? Ivan Petrovici n-a îmbătrînit, nu s-a schimbat deloc; face mereu glume și povestește anecdote; Vera Iosifovna continuă, ca și înainte, să le citească musafirilor cu aceeași plăcere și simplitate romanele sale. Iar Kotik cîntă la pian în fiecare zi, vreo patru ceasuri. S-a ofilit mult, tînjește și în fiecare toamnă pleacă împreună cu mama ei în Crimeea. Ivan Petrovici le însoțește la gară și, cînd pornește trenul, își șterge lacrimile și le strigă:

— La revedere, vă rog!

Și își flutură batista.

1898

Omul în carapace

Chiar la marginea satului Mironosițkoe, în șura starostelui Prokofi, se hotărîseră să mîne niște vînători pe care-i apucase noaptea pe cîmp. Erau numai doi: medicul veterinar Ivan Ivanîci și profesorul de liceu Burkin. Ivan Ivanîci avea un nume de familie compus, cam fistichiu, care nu i se potrivea deloc: Cimșa-Himalaiski, și de aceea toată gubernia îi spunea, pur și simplu, Ivan Ivanîci; locuia la o crescătorie de cai din apropierea orașului și plecase la vînătoare ca să mai respire și el puțin aer curat. Cît despre profesorul de liceu Burkin, care era în fiecare vară oaspetele familiei contelui P., se simțea pe meleagurile astea ca la el acasă.

Nici unul din ei nu dormea. Ivan Ivanîci, un bătrîn înalt și uscățiv, cu mustăți lungi, se așezase pe prag și trăgea din lulea; luna îi lumina fața din plin. Burkin se culcase în fîn, dar în șură era atît de întuneric, încît nici n-ai fi putut deslușI unde anume se cuibărise.

Stăteau la taifas. Vorbiră de una și de alta, apoi veterinarul se minună de Mavra, nevasta starostelui, o femeie zdravănă și destul de ageră la minte, care nu păsise niciodată afară din satul ei, nu văzuse niciodată nici oraș, nici cale ferată, iar în ultimii zece ani ședea de dimineață pînă seara cocoțată pe cuptor și nu mai ieșea din casă decît pe înnoptat.

— Nu văd nimic extraordinar în asta, spuse Burkin. Întîlnești pe lume mulți oameni, singuratici din fire, care nu au decît un gînd: să se tragă în carapacea lor, ca racul solitar sau ca melcul. S-ar putea să fie o pornire atavică, o întoarcere la vremurile străvechi, cînd strămoșul omului nu era încă un animal sociabil și trăia singur în bîrlogul lui, sau poate, pur și simplu, una din nenumăratele manifestări ale firii omenești. Cine știe? Nu sînt naturalist și nu mă îndeletnicesc cu asemenea probleme: vreau să spun numai că făpturi ca Mavra nu sînt o raritate. Nici nu e nevoie să cauți prea departe; uite, chiar în orașul nostru a murit acum vreo două luni un coleg de-al meu, un oarecare Belikov, profesor de limba greacă. Trebuie să fi auzit de el. Îl știa toată lumea, fiindcă ieșea întotdeauna, chiar și pe timpul cel mai frumos, cu galoși, cu umbrelă și cu palton gros. Umbrela și-o ținea într-o învelitoare, ceasul îl avea de asemenea într-o învelitoare cenușie din piele de căprioară, iar cînd trebuia să-și ascută creionul, vedeai că și briceagul și-l scotea tot dintr-o învelitoare; ai fi zis că pînă și fața, mereu ascunsă în gulerul ridicat al paltonului, și-o ținea în învelitoare. Purta ochelari fumurii, flanelă de lînă, își băga vată în urechi și, cînd se urca într-o birjă, punea să se ridice poclitul. Într-un cuvînt, în omul acesta se vădea o pornire continuă și nestăvilită de a se ascunde sub un înveliș, de a-și făuri o carapace, ca să zic așa, care să-l izoleze, să-l apere de tot ce ar fi putut veni din afară. Realitatea îl supăra, îl speria, îi provoca o stare de necontenită alarmă și poate că de aceea și lăuda mereu trecutul și lucruri care n-au existat niciodată, pentru a-și justifica teama și sila față de prezent. Pînă și limbile antice pe care le preda reprezentau pentru el, în esență, tot niște galoși și o umbrelă care îl fereau de viața reală.

— O, ce frumos sună, ce minunată este limba greacă! spunea el și fața i se umplea de încîntare; apoi, ca și cum ar fi vrut să dovedească temeinicia vorbelor sale, își mijea ochii, ridica un deget și rostea: *Antropos!*

Pînă și gîndurile Belikov își dădea toată silința să le ascundă într-o carapace. Pentru el nu glăsuiau limpede decît circularele și articolele din ziar care interziceau ceva. Cînd o circulară îi oprea, de pildă, pe elevi să iasă pe stradă după ora nouă seara sau un articol de gazetă susținea că dragostea trupească ar trebui interzisă, totul îi părea limpede și bine stabilit: e interzis și basta! În schimb, în orice autorizație, în orice învoire i se părea că se ascunde întotdeauna ceva suspect, ceva subînțeles și tulbure. Cînd autoritățile aprobau înființarea în oraș a unui cerc dramatic sau a unei săli de lectură sau deschiderea unei noi ceainării, Belikov clătina din cap și spunea încet:

— Ei da, firește, e foarte bine, foarte frumos, numai să nu iasă din asta vreun bucluc.

Orice încălcare a rînduielilor, orice abatere sau sustragere de la ele îl umpleau de mîhnire, chiar cînd lucrul acesta nu-l privea direct. Dacă vreunul dintre colegii noștri întîrzia la un tedeum, dacă se răspîndeau zvonuri despre vreo strengărie oarecare făptuită de elevi sau dacă vreo pedagogă de la liceul de fete era zărită, seara tîrziu, în tovărășia unui ofițer, Belikov se frămînta și spunea întruna: numai să nu iasă vreun bucluc. La consiliile profesorale ne chinuia, nu altceva, cu prudența, cu suspiciunea și cu ideile lui închistate de om în carapace, repetînd, de pildă, că atît la liceul de băieți, cît și la cel de fete, tineretul are purtări urîte, că face prea mult zgomot în clasă – vai, să nu afle cumva șefii, vai, să nu iasă vreun bucluc – și că ar fi bine dacă din clasa a doua l-am elimina

pe Petrov și din clasa a patra, pe Egorov. Și ce crezi? Cu oftaturile și cu văicărelile lui, cu ochelarii fumurii de pe fața lui mică și palidă – știi, avea o fețișoară ca de dihor – ne exaspera pe toți. Nu se lăsa pînă nu ne dădeam bătuți, le scădeam nota la purtare și lui Petrov, și lui Egorov, îi băgam la arest și, în cele din urmă, îi eliminam pe amîndoi. Avea un obicei ciudat: să ne facă vizite acasă. Cînd venea la vreunul din noi, se așeza pe scaun și tăcea, ca și cum ne-ar fi iscodit. Stătea așa, aproape fără să scoată o vorbă, un ceas-două, apoi pleca. Asta se chema la el „a întreține bunele raporturi cu colegii". Era vădit că aceste vizite prelungite îi erau nesuferite și lui; ni le făcea numai fiindcă le socotea o datorie de coleg. Noi, profesorii, ne temeam de el. Pînă și directorul se temea. Lucru ciudat, colegii noștri erau cu toții oameni inteligenți, respectabili, crescuți în tradițiile lui Turgheniev și ale lui Șcedrin. Totuși omul acesta, care umbla întotdeauna cu galoși și cu umbrelă, a terorizat întreg liceul timp de cincisprezece ani! Da' parcă numai liceul? Orașul întreg! Cucoanele nu mai organizau sîmbăta spectacole de amatori pe la casele lor, temîndu-se să nu afle el; preoțimea se ferea să mănînce în fața lui mîncăruri de frupt și să joace cărți. Sub influența unor oameni de soiul lui Belikov, în ultimii zece-cincisprezece ani orășenii noștri au început să se teamă de orice: să vorbească tare, să trimită scrisori, să facă cunoștințe noi, să citească, să-i ajute pe săraci și să-i învețe carte...

Ivan Ivanîci își drese glasul, voind să spună ceva, dar mai întîi își aprinse luleaua, privi la lună și numai după aceea rosti rar, cu pauze între cuvinte:

— Da. Oamenii inteligenți, respectabili îi citesc pe Șcedrin, pe Turgheniev, pe Buckle și pe alții, și totuși au plecat capul, l-au răbdat... Asta e!

— Belikov locuia în aceeași casă cu mine, continuă Burkin, la același etaj, ușă-n ușă; ne vedeam des și știam ce fel de viață duce. Acasă era aceeași poveste: halat, scufă, obloane, zăvoare, o serie întreagă de opreliști și îngrădiri și aceleași vorbe: vai, să nu iasă vreun bucluc! Mîncarea de post nu-i sănătoasă, iar să mănînci de frupt nu se poate, fiindcă lumea ar putea spune că Belikov nu ține posturile, astfel că mînca șalău, gătit cu unt, mîncare ce nu e de post, dar despre care nici nu s-ar putea susține că ar fi de frupt. Nu ținea servitoare, de frică să nu-i scoată lumea vorbe, și tocmise un bucătar, pe un oarecare Afanasi, un moșneag de vreo șaizeci de ani, bețiv și cam scrîntit, care fusese cîndva ordonanță și învățase, de bine, de rău, să gătească. Acest Afanasi stătea de obicei lîngă ușă, cu brațele încrucișate, ofta adînc și mormăia mereu același lucru:

— Tare s-au mai înmulțit *ăștia* în ziua de azi!

Belikov avea un iatac mic, ca o cușcă, și pat cu polog. Cînd se culca, se învelea pînă peste cap; căldura era înăbușitoare, vîntul lovea în ușile încuiate, vuia în sobă și dinspre bucătărie veneau oftaturi care te băgau în sperieți...

Stînd așa sub plapumă, pe Belikov îl apuca frica. Se temea să nu iasă vreun bucluc, să nu-l înjunghie Afanasi, să nu se furișeze la el hoții și toată noaptea era chinuit de vise groaznice, iar dimineața, cînd porneam împreună spre liceu, era morocănos, galben la față și se vedea limpede că liceul plin de oameni, spre care se îndrepta, îi umplea întreaga ființă de groază și scîrbă și că acestui om singuratic din fire îi venea greu pînă și să meargă alături de mine.

— La noi în sălile de clasă e prea multă larmă, spunea el, ca și cum s-ar fi silit să găsească o justificare apăsătoarei lui stări de spirit. E scandalos!

Și închipuie-ți că acest profesor de limba greacă, acest om în carapace a fost la un pas de însurătoare.

Ivan Ivanîci aruncă o privire grăbită spre șură și spuse:

— Glumești!

— Deloc. Oricît de ciudat ți s-ar părea, era cît pe-aci să se însoare. La noi fusese numit un nou profesor de istorie și geografie, un oarecare Mihail Savvici Kovalenko, un ucrainean. Nu venise singur, ci cu soră-sa, Varenka. Era tînăr, înalt, brun, cu niște mîini uriașe și era de-ajuns să-i vezi fața, ca să ghicești că are o voce groasă. Într-adevăr, glasul lui răsuna ca dintr-un butoi: bu-bu-bu... Soră-sa nu mai era chiar așa tînără – să tot fi avut treizeci de ani, dar și ea era înaltă, zveltă, cu sprîncene negre și obraji rumeni; într-un cuvînt, o bomboană de fată, vioaie, veselă, cînta întruna romanțe ucrainene și rîdea în hohote. Pentru cel mai mic lucru, se pornea pe un rîs răsunător: ha-ha-ha! Mi-aduc aminte că i-am cunoscut mai îndeaproape pe frații Kovalenko în casa directorului, cu prilejul zilei onomastice a acestuia. Printre belferii severi, plicticoși și plini de ei, care, chiar la sărbătorirea unui coleg, veneau numai din obligație, am văzut deodată născîndu-se parcă din spuma mării o nouă Afroditǎ: se plimba cu mîinile în șold, rîdea în hohote, cînta și dansa... Ne-a cîntat cu mult sentiment *Bate vîntul*, apoi încă o romanță, și încă una, și ne-a vrăjit pe toți, chiar și pe Belikov, care s-a așezat lîngă ea și i-a spus cu un zîmbet dulce:

— Prin gingășia și sonoritatea ei plăcută, limba ucraineană amintește de greaca veche.

Măgulită, Varenka i-a povestit cu multă duioșie și putere de convingere că are un mic conac în județul Gadeaci[1], că la acel conac locuiește

1. Județul Gadeaci aparținea guberniei Poltava.

mămica ei și ce mai pere, ce mai zemoși, ce mai dovlecei cresc acolo! Că la ucraineni dovleacul se cheamă *kabak*, ceea ce pe rusește ar însemna *crîșmă*, iar la crîșmă ei îi zic *șinok*, că ucrainenii fac din pătlăgele vinete și roșii un borș „așa de gustos – o grozăvie!".

Și cum stăteam noi și o ascultam, ne-a venit dintr-odată tuturor același gînd.

— Ce-ar fi să-i căsătorim? mi-a șoptit nevasta directorului.

Nu știu de ce, ne-am adus cu toții aminte că Belikov al nostru nu era însurat și, deodată, ni s-a părut ciudat că pînă atunci nu luaserăm în seamă, scăpaserăm cu totul din vedere un amănunt atît de important din viața lui. Am început să ne întrebăm cum o fi privind el femeia, cum o fi rezolvat el această problemă esențială? Pînă atunci acest lucru nu ne interesase deloc; poate că nici nu concepeam măcar că un om care ieșea, pe un timp oricît de frumos, neapărat cu galoși și dormea sub polog ar putea să iubească.

— El e de mult trecut de patruzeci de ani, iar ea are treizeci... își precizase nevasta directorului gîndul. Cred că l-ar lua.

Cîte nu se pun la cale la noi în provincie din plictiseală, cîte lucruri inutile, absurde! Și asta fiindcă nu se face tocmai ceea ce ar trebui făcut. Iată, de pildă, ce nevoie am simțit noi deodată să-l însurăm pe acest Belikov, pe care nimeni nu și-l putea închipui însurat? Nevasta directorului, nevasta inspectorului și toate cucoanele liceului nostru au prins parcă viață, s-au făcut chiar mai frumoase, ca și cum și-ar fi descoperit deodată un țel în viață. Cînd nevasta directorului merge acum la teatru, o vedem în loja ei pe Varenka strălucind de fericire, cu un evantai cît o coadă de curcan, iar alături de ea pe Belikov, mic, sfrijit, ca și cum ar fi fost scos din casă

cu cleștele. Cînd se întîmplă să dau o serată, cucoanele îmi cer să-i poftesc neapărat pe Belikov și pe Varenka. Pe scurt, mașina se pusese în mișcare. Am aflat curînd că Varenka nu avea nimic împotriva căsătoriei. Traiul în casa fratelui ei nu prea era vesel; toată ziua se certau și se ocărau. Să-ți povestesc, bunăoară, o scenă: Kovalenko, o matahală de om înalt, zdravăn, cu cămașă brodată și cu un moț de păr ieșindu-i de sub șapcă, merge pe stradă, ținînd într-o mînă un pachet cu cărți și în cealaltă o bîtă noduroasă. În spatele lui vine Varenka, ducînd și ea niște cărți.

— Mihailik, tu nici nu le-ai citit! îl dojenește ea cu glas tare. Eu știu ce spun! Pot să jur că n-ai citit nimic din toate astea.

— Și eu îți spun că am citit! țipă Kovalenko lovind cu bîta în trotuar.

— Of, Doamne, Dumnezeule, Mincik! De ce te superi? Discutăm doar în principiu.

— Dar dacă îți spun că le-am citit? țipă și mai tare Kovalenko.

Iar acasă la ei, cum intra cineva străin, începea cearta. Se vedea că-i era și ei lehamite de așa viață, îi era dor de un colț al ei; unde mai pui că se gîndea și la vîrstă; nu mai avea vreme să aleagă, trebuia să se mărite cu oricine, chiar și cu un profesor de limba greacă. La drept vorbind, celor mai multe dintre domnișoarele noastre le era totuna cu cine se măritau, numai nemăritate să nu rămînă. Oricum, Varenka începuse să-i arate lui Belikov al nostru o bunăvoință deosebită.

Dar Belikov? Îi făcea vizite lui Kovalenko, la fel ca și nouă. Venea, se așeza pe scaun și tăcea. Tăcea chitic, iar Varenka îi cînta *Bate vîntul*, îl privea gînditoare, cu ochii ei întunecați, sau se pornea deodată pe hohote de rîs:

— Ha-ha-ha!

În dragoste și mai ales în căsnicie sugestia joacă un rol de căpetenie. Toți – și colegii, și cucoanele – începuseră să-l asigure pe Belikov că trebuie să se însoare, că era singurul lucru care-i mai rămăsese de făcut în viață; toți îl felicitau și-i spuneau cu un aer solemn că însurătoarea este un pas serios... și tot soiul de alte banalități. Unde mai pui că Varenka era frumușică, atrăgătoare, fată de consilier de stat, avea și un conac, dar mai ales era prima femeie care se purta cu el prietenește, cu căldură. Astfel că, în cele din urmă, Belikov își pierduse capul și se convinsese că trebuie într-adevăr să se însoare.

— Era momentul potrivit să i se ia galoșii și umbrela, spuse Ivan Ivanîci.

— Închipuie-ți că lucrul acesta s-a dovedit cu neputință. Acasă, avea fotografia Varenkăi pe masă; de cîte ori venea la mine îmi vorbea de ea, de viața de familie, de faptul că însurătoarea e un pas serios; toată ziua îl găseai la frații Kovalenko, dar felul de viață nu și-l schimba întru nimic. Dimpotrivă, hotărîrea de a se însura îi dăduse un fel de stare bolnăvicioasă... slăbise, se gălbejise și se ascunsese parcă și mai mult în carapacea lui.

— Varvara Savvișna îmi place, îmi spunea el cu un zîmbet sfios, strîmb, și știu că orice om trebuie neapărat să se însoare, dar... totul s-a întîmplat cam prea dintr-odată... Trebuie să mă mai gîndesc.

— Ce să te mai gîndești? îi răspundeam eu. Însoară-te și gata!

— Nu, căsătoria este un pas serios, mai întîi trebuie bine cîntărite îndatoririle viitoare, răspunderea... ca să nu iasă pe urmă vreun bucluc... Chestiunea asta mă neliniștește mult, nu mai dorm noaptea deloc. Și mărturisesc că mă cam

tem: și ea, și fratele ei au un fel cu totul neobișnuit de a gîndi; amîndoi raționează în mod foarte ciudat și au o fire atît de aprigă! Te pomenești că după însurătoare dau de vreo belea.

Și azi așa, mîine așa, își tot întîrzia cererea în căsătorie, o amîna, spre marea nemulțumire a nevestei directorului și a tuturor cucoanelor noastre; nu mai sfîrșea cu cîntărirea îndatoririlor și răspunderilor viitoare. În schimb, se plimba aproape zilnic cu Varenka, socotind poate că așa se cade în situația lui, apoi venea la mine să vorbească despre viața de familie. Cred însă că, pînă la urmă, ar fi cerut-o și astfel s-ar fi înfăptuit una din acele căsătorii stupide și fără rost, cum se fac la noi cu miile din plictiseală, din lipsă de altă îndeletnicire, dacă nu s-ar fi iscat ca din senin un *kolossalische Skandal.* Trebuie să-ți spun că lui Kovalenko, fratele Varenkăi, Belikov îi fusese antipatic încă din prima zi și nu putea să-l sufere.

— Nu înțeleg, ne spunea el, ridicînd din umeri, nu înțeleg cum îl puteți înghiți pe delatorul ăsta, cu mutra lui scîrboasă! Și apoi, cum puteți trăi aici, domnilor? Atmosfera e înăbușitoare, otrăvită. Vă credeți pedagogi, profesori?

Nu sînteți decît niște conțopiști; liceul vostru nu e un templu al științei, ci o direcțiune a bunei-cuviințe; miroase a acru, ca la un comisariat de poliție. Nu, fraților, nu mai zăbovesc decît puțină vreme printre voi; plec, mă duc acasă, să prind raci și să-i învăț carte pe puii de ucraineni. Da, plec, iar pe voi vă privește, n-aveți decît să rămîneți aici, cu Iuda al vostru, pînă ce-o crăpa!

Alteori îl apuca rîsul și rîdea în hohote, pînă la lacrimi, cu glasul lui cînd gros ca de bas, cînd subțire și ascuțit. După ce se mai potolea, mă întreba făcînd un gest de nedumerire cu brațele:

— De ce tot vine pe capul meu? Ce vrea? Stă, tace și se uită.

Îl poreclise pe Belikov „Ciocoiul sau Păianjenul“[1]. Bineînțeles că noi ne feream să-i vorbim despre intenția surorii sale de a se mărita cu „Păianjenul“. Cînd într-o zi nevasta directorului i-a dat a înțelege că ar fi bine ca Varenka să-și facă un rost în viață, alături de un om atît de serios, atît de unanim stimat ca Belikov, Kovalenko s-a încruntat și a mîrîit:

— Nu-i treaba mea. N-are decît să se mărite cu cine o vrea, fie și o năpîrcă: eu nu mă amestec în treburile altora.

Și acum, ascultă mai departe. Un poznaș a făcut o caricatură: Belikov, cu galoși, pantaloni suflecați și umbrelă deschisă, la braț cu Varenka, iar jos era scris: „Antroposul amorezat“. Expresia era prinsă uimitor de bine. Se vede că artistul lucrase multe nopți la rînd, deoarece toți profesorii liceului de băieți, ai liceului de fete și ai seminarului, precum și funcționarii au primit cîte un exemplar. Belikov de asemenea. Caricatura i-a făcut o impresie zdrobitoare.

Duminica următoare era tocmai întîi mai, o zi de duminică, și noi toți, profesori și elevi, hotărîserăm să ne adunăm la liceu pentru a merge împreună la iarbă verde, afară din oraș. Am ieșit din casă odată cu Belikov; era galben la față și mai întunecat ca norul de furtună.

— Ce oameni răi, plini de ură, sînt pe lumea asta! mi-a spus el și buzele au început să-i tremure.

Mi s-a făcut milă de el. Cum mergeam așa pe stradă, ce crezi? Ne-a ajuns din urmă, pe bicicletă, Kovalenko, urmat de Varenka, și ea pe bicicletă, roșie la față, obosită, dar veselă, bucuroasă.

---

1. Titlul piesei în patru acte și cinci tablouri, scrisă de M.L. Kropivnițki în limba ucraineană.

— Noi o luăm înainte! ne-a strigat ea. Vremea e atît de frumoasă, atît de frumoasă – o grozăvie!

Și pe aci le-a fost drumul la amîndoi. Din galben ce era, Belikov al meu s-a făcut alb și a rămas locului ca trăsnit.

— Dă-mi voie, te rog, ce înseamnă asta? m-a întrebat el, privindu-mă stăruitor. Sau poate mă înșală vederea? Se cade oare ca profesorii de liceu și femeile să se plimbe cu bicicleta?

— Și de ce nu? Doar nu-i ceva necuviincios, i-am răspuns eu. N-au decît să se plimbe.

— Ce tot vorbești! a strigat el, uimit de seninătatea mea. Se poate una ca asta?!

Era atît de indignat, încît nici n-a mai vrut să meargă cu noi și s-a întors acasă.

A doua zi își freca întruna mîinile, nervos; tresărea mereu și se cunoștea după față că nu-i în apele lui. A plecat chiar de la lecții, ceea ce i se întîmpla pentru întîia dată în viață. Nici de mîncat n-a mîncat. Spre seară s-a îmbrăcat cît mai gros, cu toate că era cald ca vara, și s-a dus la Kovalenko. Varenka nu era acasă; nu l-a găsit decît pe fratele ei.

— Ia loc, te rog, i-a spus Kovalenko rece, încruntîndu-se; avea ochii cîrpiți de somn – dormise după-amiază și nu era în apele lui.

Belikov a stat vreo zece minute fără să scoată o vorbă, apoi a început:

— Am venit la dumneata să-mi ușurez sufletul. Ceva mă apasă greu, foarte greu. Un măscărici m-a desenat cu o înfățișare ridicolă, pe mine și pe o altă persoană, care ne este apropiată amîndurora. Socotesc de datoria mea să te asigur că n-am nici o vină în această întîmplare... N-am oferit nici un prilej pentru o asemenea batjocură, dimpotrivă, m-am purtat întotdeauna cît se poate de corect.

Kovalenko ședea morocănos și tăcea. Belikov a așteptat cîteva clipe un răspuns, apoi a continuat încet, cu glas trist.

— Și încă ceva voiam să-ți mai spun. Sînt de mult în învățămînt, iar dumneata abia îți începi apostolatul, așa că, în calitate de coleg mai bătrîn, socotesc de datoria mea să te feresc de anumite greșeli. Dumneata te plimbi cu bicicleta și această îndeletnicire este cu totul nepotrivită pentru un educator al tineretului.

— Și de ce? l-a întrebat Kovalenko cu glasul său de bas.

— Mai e nevoie să lămuresc acest lucru Mihail Savvici? Nu se înțelege de la sine? Ce să mai facă elevii, dacă profesorii se plimbă cu bicicleta? Nu le mai rămîne decît să umble cu capul în jos și cu picioarele în sus! Și apoi, dacă lucrul acesta nu este autorizat prin circulară, înseamnă că este oprit. Ieri m-am îngrozit! Cînd am văzut-o pe surioara dumitale, mi s-a făcut negru înaintea ochilor. O femeie sau o fată pe bicicletă! E ceva îngrozitor!

— Și, la urma urmei, dumneata ce dorești?

— Nu doresc decît un singur lucru: să te previn, Mihail Savvici. Ești tînăr, ai înaintea dumitale tot viitorul; trebuie să te porți foarte, foarte prudent, iar dumneata nu ții socoteală de nimic, de nimic! Porți cămăși brodate, te plimbi mereu pe stradă cu mai știu eu ce cărți și acum văd că umbli și pe bicicletă. Vrei să afle directorul că dumneata și sora dumitale vă plimbați cu bicicleta și să ajungă la cunoștința epitropului?... La ce bun?

— Faptul că eu și sora mea ne plimbăm cu bicicleta nu privește pe nimeni! i-a răspuns Kovalenko făcîndu-se stacojiu. Iar dacă îndrăznește cineva să se amestece în treburile mele casnice sau de familie, îl trimit la toți dracii.

Belikov a pălit și s-a ridicat.

— Dacă-mi vorbești pe un asemenea ton, nu pot să continui, a spus el. În prezența mea, te rog să nu-ți îngădui să te exprimi astfel despre superiori. Trebuie să ai respect față de autorități.

— Am spus eu ceva rău despre autorități? l-a întrebat Kovalenko privindu-l cu ură. Și, la urma urmelor, te poftesc să mă lași în pace. Sînt un om cinstit și cu domni ca dumneata nu vreau să stau de vorbă. Nu-mi plac delatorii.

Cuprins de un tremur nervos, Belikov a început să se îmbrace în grabă; i se citea pe față groaza. Pentru prima dată în viața lui îi era dat să audă asemenea grosolănii.

— Poți să spui ce vrei, a bolborosit el, ieșind din vestibul și oprindu-se în capul scării. Trebuie însă să te previn: s-ar putea să ne fi auzit cineva; de aceea mă văd nevoit să-i raportez domnului director discuția noastră... în linii generale, pentru ca această discuție să nu fie răstălmăcită și să nu iasă vreun bucluc. Sînt dator s-o fac.

— Să-i raportezi? Du-te și-i raportează sănătos!

Kovalenko l-a apucat de guler, i-a făcut vînt și Belikov s-a rostogolit pe scară, bocănind înfundat cu galoșii. Cu toate că scara era înaltă și repede, a ajuns cu bine jos, unde s-a ridicat în picioare, pipăindu-și nasul, ca să vadă dacă nu i se spărseseră ochelarii. Dar tocmai în clipa în care se ducea de-a berbeleacul, Varenka intra în casă, însoțită de două doamne; tustrele s-au oprit la intrare, contemplîndu-i căderea, ceea ce pentru Belikov a fost mai îngrozitor ca orice. Ar fi preferat să-și rupă gîtul și amîndouă picioarele, decît să ajungă de rîsul lumii; acum, pățania lui avea să fie aflată de tot orașul, avea să ajungă pînă la urechile directorului și ale epitropului – vai, de n-ar ieși vreun bucluc! Îl aștepta desigur o nouă caricatură și toate aveau să se termine cu ordinul de a-și da demisia...

Cînd s-a ridicat în picioare, Varenka l-a recunoscut; văzîndu-i mutra caraghioasă, paltonul mototolit, galoșii și, neînțelegînd ce se petrecuse,

crezînd pesemne că Belikov se împiedicase și căzuse din întîmplare, n-a putut să se stăpînească și s-a pornit pe un rîs cu hohote, care a răsunat prin toată casa:

— Ha-ha-ha!

Cu acest „ha-ha-ha", răsunător, prelung, s-au sfîrșit toate; și cererea în căsătorie, și existența pămîntească a lui Belikov. N-a mai auzit ce spunea Varenka și nici n-a mai văzut nimic. Întors acasă, primul lucru pe care l-a făcut a fost să ia de pe masă fotografia ei, apoi s-a culcat și nu s-a mai dat jos din pat.

Peste vreo trei zile m-am pomenit cu Afanasi, care venea să mă întrebe dacă n-ar fi bine să se ducă după doctor, deoarece cu stăpînul său nu e lucru curat. Am intrat la Belikov. Stătea lungit sub polog, acoperit cu plapuma, și tăcea; la toate întrebările mele n-a răspuns decît prin da sau nu și atît. Stătea lungit, iar în jurul lui, Afanasi umbla de colo-colo, întunecat, încruntat și oftînd adînc; mirosea a votcă taman ca într-o cîrciumă.

Peste o lună, Belikov a murit. L-am dus la groapă cu toții, adică amîndouă liceele și seminarul. Așa cum stătea întins în coșciug, avea o expresie blîndă, plăcută, veselă chiar, ca și cum s-ar fi bucurat că nimerise în sfîrșit într-o carapace din care nu avea să mai iasă niciodată. Da, își atinsese idealul! Și parcă în cinstea lui, tot timpul înmormîntării vremea a fost posomorîtă, ploioasă și noi toți eram cu galoși și umbrele. Varenka a fost și ea la înmormîntare și la coborîrea sicriului în groapă a izbucnit în plîns. Am constatat că ucrainencele nu știu decît să plîngă sau să rîdă în hohote; ele nu cunosc o stare sufletească intermediară.

Mărturisesc că e o adevărată plăcere să înmormîntezi oameni ca Belikov. Întorcîndu-ne de la cimitir, eram toți, chipurile, amărîți, pleoștiți;

nici unul nu îndrăznea să-și manifeste simțământul ascuns de plăcere, simțământ asemănător celui pe care-l încercam pe timpuri, în copilărie, cînd cei mari plecau de acasă, iar noi puteam alerga în voie, un ceas sau două, prin grădină, îmbătîndu-ne de o deplină libertate. Ah, libertatea, libertatea! Chiar numai o aluzie, o licărire de nădejde de a o dobîndi vreodată dă aripi sufletului, nu-i așa?

Ne-am întors de la cimitir binedispuși. Dar nici n-a trecut o săptămînă și viața a început să curgă iarăși ca mai înainte, la fel de aspră, obositoare, fără rost, neinterzisă prin vreo circulară, dar nici autorizată pe deplin; nu se simțea nici o îmbunătățire. Și, într-adevăr, pe Belikov îl înmormîntaserăm, dar cîți oameni ca el, în carapace, nu rămăseseră și cîți nu vor mai fi?

— Da, asta-i! spuse Ivan Ivanîci aprinzîndu-și luleaua.

— Cîți nu vor mai fi? repetă Burkin.

Profesorul de liceu ieși din șură. Era un om scund, gras, cu desăvîrșire chel, cu o barbă neagră, lungă, mai-mai să-i ajungă pînă la brîu; odată cu el ieșiră și doi cîini.

— Ce lună minunată! spuse el, privind spre cer.

Se făcuse miezul nopții. Spre dreapta se vedea tot satul; ulița lungă se întindea departe, pe vreo cinci verste. Totul era cufundat într-un somn liniștit, adînc; nici o mișcare, nici un sunet – cu greu îți venea să crezi că în natură poate fi atîta liniște. Cînd privești pe o noapte cu lună o uliță largă de sat, cu casele, cu stogurile, cu sălciile ei adormite, sufletul ți se umple de atîta tihnă; ascunzîndu-se în umbrele nopții, de trudă, de griji și de mîhniri, sufletul e gingaș, năpădit de tristeți, minunat. Ți se pare că și stelele îl privesc cu dragoste și înduioșare, că nimic rău nu mai dăinuie pe pămînt și că peste tot domnește

fericirea... în stînga, chiar de la marginea satului, începea cîmpul; îl vedeai așternîndu-se departe, pînă în zare, și pe tot întinsul lui, scăldat în lumina lunii, domnea aceeași nemișcare, aceeași tăcere.

— Da, asta-i! spuse iarăși Ivan Ivanîci. Dar faptul că trăim la oraș, înghesuiți într-o atmosferă înăbușitoare, că scriem hîrtii de prisos și jucăm vint nu este oare și asta un fel de carapace? Și faptul că ne petrecem toată viața în mijlocul unor trîndavi, al unor pisălogi, al unor femei toante și lenețe, că spunem și ascultăm fel de fel de fleacuri, nu este oare tot un fel de carapace? Dacă vrei, am să-ți povestesc și eu o întîmplare foarte instructivă.

— Nu, s-a făcut tîrziu, trebuie să ne culcăm, spuse Burkin. S-o lăsăm pe mîine.

Intrară în șură și se întinseră în fîn. Abia se cuibăriseră și ațipiseră, cînd deodată auziră pași ușori: tup, tup... Cineva umbla în apropierea șurii; făcea cîțiva pași, după o clipă se oprea, apoi se auzea din nou: tup, tup... Cîinii începură să mîrîie.

— E Mavra, spuse Burkin.

Pașii încetară.

— Să-i vezi și să-i auzi pe toți cum mint, își continuă Ivan Ivanîci gîndul cu glas tare, întorcîndu-se pe partea cealaltă, și cum, după aceea, tot pe tine te socotesc tîmpit că le rabzi minciuna; să înduri jigniri, înjosiri, să nu îndrăznești să declari pe față că ești de partea oamenilor cinstiți, liberi, să minți și tu cu zîmbetul pe buze, și toate astea pentru o bucată de pîine, pentru un colțișor cald, pentru un nenorocit de cin care nu face doi bani – nu, așa nu se mai poate trăi!

— Ei, asta-i altă poveste, Ivan Ivanîci! spuse profesorul. Hai să dormim!

Peste zece minute Burkin dormea dus. Ivan Ivanîci se tot răsucea, oftînd, cînd pe o parte, cînd pe cealaltă. După o vreme se sculă, ieși din nou afară și, așezîndu-se pe prag, își aprinse luleaua.

1898

Un caz din practică

Profesorul primi o telegramă de la fabrica Lealikov; era rugat să vină cît mai grabnic. Se îmbolnăvise fiica unei oarecare doamne Lealikova, pesemne stăpîna fabricii, și mai mult nu se putea desluși din telegrama lungă, alcătuită anapoda. Profesorul nu plecă, ci-l trimise în loc pe subalternul său, doctorul Koroliov.

De la Moscova trebuia să mergi două stații cu trenul, apoi să faci vreo patru verste cu trăsura. La gară venise să-l aștepte pe Koroliov o trăsură cu trei cai; vizitiul purta pălărie cu pană de păun și la orice întrebare răspundea ostășește, cu glas tare: „Nu, să trăiți!“, „Da, să trăiți!“. Era sîmbătă seara, soarele scăpăta. Muncitorii se îndreptau în pîlcuri de la fabrică spre gară și salutau trăsura care-l ducea pe Koroliov. Medicul privea plin de încîntare înserarea, conacele și vilele din dreapta și din stînga șoselei, mestecenii și întreaga tihnă din jur. În ajunul acela de sărbătoare s-ar fi zis că, odată cu oamenii, se pregăteau de odihnă și cîmpul, și pădurea, și soarele – de odihnă și, poate, de rugăciune...

Născut și crescut la Moscova, Koroliov nu cunoștea viața de la țară, nu se interesase niciodată de fabrici și nu vizitase încă nici una. Citise numai întîmplător despre ele, vorbise cu unii fabricanți, ba fusese chiar poftit acasă la cîte unul din ei; de cîte ori zărea, de departe sau de aproape, vreo fabrică, se gîndea că pe

dinafară totul pare bine orînduit și tihnit, dar că înăuntru trebuie să domnească, pe lîngă egoismul mărginit al stăpînilor, cea mai neagră înapoiere, munca anostă și nesănătoasă pentru muncitori, certuri mărunte, votcă și insecte. Și acum, cînd muncitorii se dădeau respectuos și plini de sfială în lături din calea trăsurii, Koroliov ghicea după fețele, șepcile și felul lor de a umbla mizeria fizică, buimăceala în care trăiau.

Trăsura intră pe poarta fabricii. În dreapta și în stînga se iveau, apoi rămîneau în urmă, căsuțe de muncitori, chipuri de femei, rufe și plăpumi întinse în cerdacuri. „Păzea!“, striga vizitiul, fără să încetinească goana cailor. Iată curtea întinsă, fără iarbă, iar de jur împrejur și la oarecare distanță unele de altele, cinci corpuri mari de clădiri cu coșuri, depozite de mărfuri, barăci și peste toate un strat cenușiu de praf. Ici-colo, asemenea unor oaze în pustiu, se vedeau grădinițe sărăcăcioase și acoperișurile verzi sau roșii ale caselor în care locuiau funcționarii administrației. Vizitiul struni deodată caii și trăsura se opri în fața unei clădiri, vopsită proaspăt în cenușiu și înconjurată de o grădiniță cu liliac, acoperit și el cu praf; iar cerdacul galben mirosea tare a vopsea.

— Poftiți, domnule doctor, se auziră în coridor și în antreu glasuri de femei. Poftiți, de cînd vă așteptăm..., șopteau și oftau glasurile. Curată nenorocire... Poftiți pe aici.

Doamna Lealikova – o femeie grasă, trecută, în rochie neagră de mătase cu mîneci la modă, dar, judecînd după fața ei, o femeie simplă, fără prea multă carte – se uita neliniștită la doctor și nu se hotăra să-i dea mîna – nu îndrăznea. Alături de ea stătea o femeie uscățivă, mai în vîrstă, cu părul tăiat scurt, cu pince-nez și purtînd o bluză înflorată. Servitorii îi spuneau Kristina Dmitrievna și Koroliov ghici că trebuia

să fie guvernanta. Se vede că, fiind socotită cea mai cultă din casă, i se dăduse ei însărcinarea să iasă în întîmpinarea doctorului și să-l primească. Într-adevăr, de cum îl văzu, începu să-i povestească în pripă, cu amănunte plicticoase, de prisos, cauzele bolii, fără să spună însă cine era bolnav și ce se întîmplase.

Doctorul și guvernanta luară loc și începură să vorbească, în timp ce gazda rămase nemișcată în picioare, lîngă ușă, așteptînd. Koroliov înțelese din spusele guvernantei că persoana bolnavă era Liza, o fată de douăzeci de ani, singura fiică a doamnei Lealikova și moștenitoarea ei; era de mult suferindă și fusese tratată de numeroși medici, dar în ultima noapte avusese palpitații atît de puternice, încît nimeni nu dormise în casă; se temeau să nu moară.

— Încă din copilărie a fost cam șubredă, ca să zic așa, spuse Kristina Dmitrievna cu glas alintat, ștergîndu-și mereu buzele cu mîna. Doctorii spun că e din cauza nervilor, dar tot ei au băgat-o în scrofuloză cînd era mică și cred că de aici vin toate.

Intrară la bolnavă. Tînără, destul de voinică, cu trupul bine împlinit, dar urîtă, semănînd cu mamă-sa, cu ochii la fel de mici și cu falca de jos prea lată, dezvoltată excesiv, nepieptănată și cu plapuma trasă pînă peste bărbie, fata îi făcu în prima clipă lui Koroliov impresia unei ființe oropsite, sărmane, oploșite aici, căreia îi purtau de grijă din milă, și nu-i venea să creadă că ea era moștenitoarea celor cinci mari corpuri de clădiri.

— Am venit la dumneata, începu Koroliov, să te îngrijim. Bună ziua!

Își spuse numele și îi strînse mîna – o mînă mare, rece, urîtă. Bolnava se așeză în capul oaselor și, obișnuită pesemne de mult cu doctorii,

se lăsă ascultată, fără a se sinchisi că umerii și pieptul îi erau descoperite.

— Am palpitații, spuse ea. Toată noaptea am avut o senzație de groază... Era să mor de groază! Dați-mi ceva.

— Am să-ți dau, am să-ți dau, liniștește-te!

Koroliov o examină și ridică din umeri.

— Inima e normală, spuse el, totu-i bine, totu-i în regulă. Se vede că nervii au cam luat-o razna, dar nu-i nimic îngrijorător. Cred că accesul a trecut. Culcă-te liniștită.

În clipa aceea cineva intră în iatac cu o lampă. Bolnava închise ochii pe jumătate, ferindu-i de lumină, și, cuprinzîndu-și capul cu mîinile, începu să plîngă în hohote. Impresia că avea în fața lui o biată ființă urîtă și oropsită se șterse deodată. Koroliov uită și de ochii ei mici, și de falca de jos, dezvoltată grosolan, și, înduioșat de expresia de blîndețe, de cumințenie și de suferință care se citea pe chipul fetei, aceasta i se păru deodată grațioasă, proaspătă, plină de feminitate. Nu cu medicamente ar fi vrut să-i redea liniștea, nu cu sfaturi, ci cu o vorbă bună, prietenească. Mama cuprinse cu brațele capul copilei și-l strînse la piept. Cîtă durere, cîtă deznădejde se citea pe fața bătrînei! Ea, mama, își crescuse și îngrijise fiica, nu precupețise nimic, își jertfise toată viața ca s-o învețe franțuzește, dansul, muzica, îi adusese cei mai buni medici, o duzină de profesori, angajase o guvernantă și acum nu pricepea de ce varsă atîtea lacrimi, pentru ce se chinuie atîta; nu pricepea și simțea că își pierde capul. Avea o expresie vinovată, speriată, deznădăjduită, ca și cum ar fi scăpat din vedere ceva foarte important, n-ar fi făcut tot ce se putea face, ca și cum ar fi trebuit să mai aducă pe cineva, dar nu știa nici ea pe cine.

— Lizanka, iarăși... iarăși, Lizanka! spuse ea, strîngîndu-și fiica la piept. Draga mea, scumpa mea, fetița mea, spune-mi, ce-i cu tine? Fie-ți milă de mine, spune-mi!

Plîngeau amîndouă amarnic. Koroliov se așeză pe marginea patului și o luă pe Liza de mînă.

— Ei, haide, liniștește-te! zise el prietenos. Se poate să plîngi așa?! Gîndește-te că nu există nimic pe lumea asta care să merite aceste lacrimi. Hai, nu mai plînge; nu trebuie...

Iar în sinea lui își spuse: „I-a venit vremea să se mărite...“.

— Doctorul nostru, al fabricii, îi dădea bromură de potasiu, spuse guvernanta, dar am observat că-i face mai rău. După părerea mea, dacă-i vorba de inimă, mai bine să i se dea... sînt niște picături... Am uitat cum le spune... Picături de lăcrămioară, pare-mi-se.

Și iar se pierdu în tot soiul de amănunte. Îi tăia vorba doctorului, îl împiedica să vorbească și se arăta plină de rîvnă; știindu-se femeia cea mai luminată la minte din casă, se simțea obligată să discute întruna cu medicul și neapărat despre medicină.

Koroliov se plictisi.

— Nu găsesc nimic deosebit, i se adresă el mamei, ieșind din iatac. Dacă pe fiica dumitale a îngrijit-o doctorul fabricii, poate s-o îngrijească și de aci înainte. Tratamentul aplicat de el pînă acum a fost foarte indicat și nu văd nici o nevoie să-l schimbați. Pentru ce să-l schimbați? Boala e din cele mai obișnuite, nimic grav...

Vorbea pe îndelete, punîndu-și mănușile, în timp ce doamna Lealikova stătea nemișcată, privindu-l cu ochii plînși.

— Pînă la trenul de zece nu mai e decît o jumătate de oră, spuse el, sper să-l mai prind.

— N-ați putea să mai rămîneți la noi? îl întrebă stăpîna casei și lacrimile începură să-i

șiroiască din nou pe obraji. Mi-e rușine că vă necăjesc, dar fiți atît de bun... pentru numele lui Dumnezeu, stărui ea aproape în șoaptă, uitîndu-se spre ușă. Stați noaptea asta la noi. N-o am decît pe ea... e singurul meu copil... M-a speriat noaptea trecută, nu pot să-mi vin în fire... Nu plecați, pentru numele lui Dumnezeu...

Koroliov ar fi vrut să-i spună că avea multă treabă la Moscova și că era așteptat acasă de ai săi; îi venea greu să rămînă, fără nici un rost, toată seara și toată noaptea într-o casă străină, dar văzînd chipul ei chinuit, oftă și, fără să mai rostească o vorbă, începu să-și scoată mănușile.

În salonul cel mare și în salonaș se aprinseră în cinstea lui toate lămpile și toate lumînările. Koroliov se așeză la pian și începu să răsfoiască notele, apoi cercetă tablourile și portretele de pe pereți. Tablourile, pictate în ulei, în rame aurite, reprezentau priveliști din Crimeea, o corabie pe o mare furtunoasă, un călugăr catolic cu un păhăruț în mînă... totul plat, banal, executat fără pic de talent... Portretele nu înfățișau nici o singură figură mai arătoasă, mai interesantă, numai pometi lați și ochi nedumeriți. Lealikov, tatăl Lizei, avea o frunte îngustă și mulțumirea de sine i se citea pe chip cît de colo; tunica stătea ca un sac pe trupul lui mătăhălos; pe piept avea o medalie și insigna Crucii Roșii. În acest salon, totul dovedea o spoială de cultură, un lux întîmplător, lipsit de gust, greoi, ca și uniforma omului din portret; podelele te supărau prin luciul lor, supărător era și policandrul și, fără să știi de ce, îți venea în minte povestea negustorului care intră în baie cu decorația la gît...

Din antreu se auzeau șoapte; cineva sforăia ușor. Deodată în curte răsunară lovituri metalice, aspre, scurte, cum nu mai auzise Koroliov

niciodată, pe care nu le înțelese și care îi treziră o senzație ciudată, neplăcută.

„Cred că pentru nimic în lume n-aș sta aici…“, se gîndi el și începu din nou să răsfoiască notele de pe pian.

— Poftiți la o gustare, domnule doctor! îl chemă cu jumătate de glas guvernanta.

Se duse să cineze. Masa era mare, încărcată cu gustări și vinuri, dar la cină erau numai doi: el și Kristina Dmitrievna. Guvernanta bea vin de Madeira, mînca repede și povestea, privindu-l prin pince-nez:

— Muncitorii sînt foarte mulțumiți la noi. În fiecare iarnă avem la fabrică spectacole date chiar de ei; lecturi însoțite de proiecții cu lanterna magică, o ceainărie minunată și cîte altele. Ne sînt foarte devotați și, cînd au aflat că Lizanka se simte mai rău, au rînduit o slujbă la biserică. Sînt inculți, dar își au și ei sensibilitatea lor.

— Mi se pare că n-aveți nici un bărbat în casă, spuse Koroliov.

— Nici unul. Piotr Nikanorîci a murit acum un an și jumătate, și am rămas noi trei singure. Vara stăm aici și iarna la Moscova, pe strada Polianka. Sînt de unsprezece ani în această casă. Am ajuns să fiu privită ca o rudă.

La masă se aduseră cegă, chiftele de pasăre și compot; vinurile erau scumpe, franțuzești.

— Vă rog, domnule doctor, nu vă sfiiți, serviți-vă, spuse Kristina Dmitrievna mîncînd și ștergîndu-și gura cu mîna ei micuță, făcută pumn. Se cunoștea că era pe deplin mulțumită de traiul pe care-l ducea. Vă rog, serviți-vă.

După cină doctorul a fost condus în odaia în care i se pregătise un pat. Dar nu-i era somn, în casă era cald și mirosea a vopsea; și-a pus paltonul și a ieșit.

Afară era răcoare; se crăpa de ziuă și, prin aerul umed, cele cinci corpuri de clădiri cu

coșurile înalte, barăcile și magaziile se deslușeau nespus de limpede. A doua zi, fiind duminică, nu se lucra; ferestrele erau întunecate și numai într-unul din corpurile de clădiri mai ardea un furnal; două ferestre erau purpurii și pe coș, odată cu fumul, țîșnea din cînd în cînd o vîlvătaie. Dincolo de curte, în depărtare, orăcăiau broaștele și cînta o privighetoare.

Uitîndu-se la corpurile de clădiri și la barăcile în care dormeau muncitorii, doctorului îi veniră din nou în minte gîndurile pe care i le trezea întotdeauna vederea unei fabrici. Cu toate spectacolele pentru muncitori și proiecțiile cu lanterna magică, medicii și feluritele îmbunătățiri, muncitorii pe care îi întîlnise astăzi pe drumul de la gară nu se deosebeau întru nimic prin înfățișarea lor de muncitorii pe care îi văzuse demult, în copilărie, cînd nu se pomenea încă de spectacole și de îmbunătățiri. El, care, ca medic, cunoștea atît de bine suferințele cronice, a căror cauză principală rămînea de neînțeles și pentru care părea că nu există vindecare, privea și fabricile drept o absurditate, a cărei cauză era la fel de necunoscută și de neînlăturat, și, fără să socotească de prisos îmbunătățirile aduse traiului celor ce munceau în ele, le asemuia cu tratamentul aplicat bolilor fără leac.

„Firește, e la mijloc o neînțelegere..., gîndea el privind ferestrele purpurii. O mie cinci sute-două mii de muncitori trudesc fără odihnă, într-un aer insalubru, produc o stambă de proastă calitate, duc o viață de mizerie și nu se trezesc din acest vis urît decît din cînd în cînd, la cîrciumă; vreo sută de inși supraveghează munca și toată viața lor acești o sută de inși nu fac altceva decît să toarne amenzi și ocări și să comită tot felul de nedreptăți; și numai doi-trei oameni, așa-zișii patroni, trag foloasele, cu toate că nu muncesc deloc și disprețuiesc stamba de proastă

calitate. Dar care sînt acele foloase, cum se bucură de ele? Lealikova și fiica ei sînt nenorocite, de ți-e mai mare mila; singura pe deplin mulțumită de traiul ei este Kristina Dmitrievna, o fată bătrînă, proastă și cu pince-nez. Rezultatul este deci că în toate aceste cinci corpuri de clădiri se muncește, iar pe pieptele din răsărit se vinde stambă proastă numai pentru ca această Kristina Dmitrievna să poată mînca cegă și să bea vin de Madeira!"

Deodată răsunară aceleași lovituri ciudate, pe care Koroliov le auzise și înainte de cină. Lîngă unul din corpurile de clădiri cineva bătea într-o bucată de fier, bătea și se oprea, astfel că sunetele erau scurte, aspre, lipsite de sonoritate – un soi de: „der... der... der...". Urmară cîteva clipe de liniște, apoi, pe lîngă un alt corp de clădiri, se auziră lovituri tot atît de seci și de neplăcute, de data aceasta mai joase, ca de bas: „drîn... drîn... drîn...". De unsprezece ori. Pesemne că paznicii băteau ora unsprezece.

Lîngă un al treilea corp de clădiri se auzi: „jac... jac... jac...". Același lucru se repetă și lîngă celelalte clădiri, apoi dincolo de bărăci și de poartă. Ai fi zis că sunetele acestea erau scoase în liniștea nopții de însăși dihania cu ochi de foc, de însuși diavolul, care îi stăpînea aici atît pe patroni, cît și pe muncitori, înșelîndu-i și pe unii, și pe alții.

Koroliov ieși din curte.

— Cine-i? strigă de lîngă poartă un glas grosolan.

„Ca la închisoare...", se gîndi Koroliov și nu răspunse.

Aici privighetorile și broaștele se auzeau mai limpede și se simțea noaptea de mai. De la gară venea duduitul unui tren; undeva cîntau niște cocoși somnoroși, totuși noaptea era plină de tihnă și întreaga fire dormea liniștită. Pe cîmp,

în apropierea fabricii, se afla un șopron sub care se adunau materialele de construcție. Koroliov se așează pe niște scînduri și continuă să se gîndească.

„Numai guvernanta se simte bine aici, iar fabrica lucrează pentru a-i asigura ei un trai îndestulat. Dar și asta e numai o aparență, fiindcă Kristina Dmitrievna nu-i decît un om de paie. Personajul principal pentru care se face totul aici este diavolul."

Se gîndea la diavol, în care nu credea, și se uita la cele două ferestre luminate și i se părea că de acolo îl privește cu ochi de foc însuși diavolul, acea putere nevăzută care statornicise rînduielile dintre cei tari și cei slabi, săvîrșind cumplita greșeală, pe care nimeni și nimic n-o mai putea îndrepta. Trebuie neapărat ca omul puternic să-l împiedice pe cel slab să trăiască. Asta e legea firii; dar lucrul acesta nu e de înțeles și nu se așază lesne în minte decît în articolele de ziar sau în manuale, pe cînd în harababura traiului de fiecare zi, în haosul lucrurilor mărunte din care sînt țesute relațiile dintre oameni, cînd și cel puternic, și cel slab cad deopotrivă jertfă relațiilor lor reciproce, supunîndu-se fără voia lor unei forțe conducătoare, necunoscute, aflate în afara vieții și străină omului, aceasta nu mai e o lege, ci o aberație. Astfel gîndea Koroliov stînd pe stiva de scînduri, și încet-încet îl cuprinse simțămîntul că acea forță necunoscută, tainică, era într-adevăr pe aproape și îl privea. Între timp spre răsărit cerul se făcea tot mai palid, timpul se scurgea repede. Acum, cînd în jur nu era țipenie, cînd totul murise parcă, cele cinci corpuri de clădiri, cu coșurile lor ce se profilau pe fondul cenușiu al zorilor, aveau o înfățișare deosebită, alta decît în timpul zilei; Koroliov uitase cu desăvîrșire că în dosul zidurilor acelora se

găseau mașini cu aburi, electricitate, telefoane, dar fără să știe bine de ce, se gîndea mereu la așezările lacustre, la epoca de piatră și simțea prezența unei forțe brutale, oarbe...

Și din nou se auzi:

— Der... der... der... der...

De douăsprezece ori. Apoi liniște, o liniște de cîteva clipe, și din celălalt capăt al curții porni același:

— Drîn... drîn... drîn...

„Groaznic!“, se gîndi Koroliov.

— Jac... jac..., țîșni dintr-un al treilea colț, scurt, aspru, cu ciudă parcă, ...jac... jac...

Pentru a vesti miezul nopții trebuiră vreo patru minute. În cele din urmă, se făcu liniște; și din nou doctorul avu impresia că totul murise în jur.

Koroliov mai stătu un timp locului, apoi se întoarse în casă, dar nu se culcă. Încă multă vreme prin odăile vecine s-au auzit șoapte, lipăit de papuci și de picioare goale.

„Nu cumva o fi avînd din nou un acces?“, se întrebă Koroliov într-un tîrziu.

Ieși din odaie să vadă ce face bolnava. Prin camere se luminase acum de-a binelea și în salonul cel mare razele soarelui ce răzbăteau sfioase prin pîcla dimineții tremurau pe perete și pe podea. Ușa ce dădea în odaia Lizei era deschisă și Liza ședea lîngă pat, într-un fotoliu; era în capot, nepieptănată și îmbrobodită cu un șal. La ferestre storurile erau lăsate.

— Cum te mai simți? întrebă Koroliov.

— Mulțumesc!

Îi pipăi pulsul, apoi îi ridică părul căzut pe frunte.

— Văd că nu dormi, spuse el. Afară e o vreme minunată, e primăvară, cîntă privighetorile și dumneata stai aici, în întuneric, cu gîndurile dumitale.

Liza îl asculta, privindu-l drept în față; ochii ei erau triști, inteligenți și se vedea că vrea să-i spună ceva.

— Ai des astfel de crize? o întrebă el.

Buzele fetei tremurară ușor înainte de a răspunde:

— Da, des. Aproape în fiecare noapte simt ceva ca o apăsare.

Chiar în clipa aceea paznicii începură să bată în curte ceasurile două. Se auzi: „der... der...“ și Liza tresări.

— Te neliniștesc aceste bătăi? întrebă medicul.

— Nu știu. Totul mă neliniștește aici, răspunse fata dusă pe gînduri. Da, totul. Deslușesc în glasul dumitale un sentiment de simpatie: nu știu de ce, dar de cum te-am văzut, mi s-a părut că se poate vorbi cu dumneata despre orice.

— Vorbește, te rog.

— Vreau să-ți spun părerea mea. Eu cred că nu sînt bolnavă, dar mă apasă o neliniște și o teamă neîncetată, fiindcă așa trebuie să fie și nu poate fi altfel. Chiar omul cel mai sănătos nu poate să nu se neliniștească atunci cînd știe că, bunăoară, pe sub fereastra lui umblă un tîlhar. Sînt mereu supusă la tot felul de tratamente medicale, continuă ea, privindu-și genunchii și zîmbind sfios. Firește, sînt foarte recunoscătoare și nu tăgăduiesc folosul tratamentelor, dar aș vrea să stau de vorbă nu cu un medic, ci cu o ființă apropiată, cu un prieten care să mă înțeleagă, care să mă convingă, să-mi spună dacă am dreptate sau nu.

— Nu ai prieteni? întrebă Koroliov.

— Nu. Sînt foarte singură. E adevărat, o am pe mama, pe care o iubesc, și totuși sînt foarte singură. Așa mi-a fost dat... Cei care sînt din fire singuratici citesc mult, dar sînt scumpi la vorbă, nu prea află multe și viața pentru ei e

plină de taine; sînt mistici și adesea îl văd pe diavol acolo unde nu-i. Tamara lui Lermontov era și ea o singuratică și îl vedea pe diavol.

— Dumneata citești mult?

— Da, mult. Gîndește-te că tot timpul mi-e liber, de dimineață pînă seara. Ziua citesc, iar noaptea capul mi-e gol; în loc de gînduri, am un fel de umbre.

— Vezi ceva noaptea? o întrebă Koroliov.

— Nu, dar simt...

Zîmbi din nou, ridică ochii și-i aruncă o privire nespus de tristă, inteligentă. Koroliov simți că i-a cîștigat încrederea, că fata vrea să-i vorbească deschis și că în adîncul ei gîndește la fel ca el. Dar Liza tăcu, așteptînd poate să înceapă dînsul.

Știa ce-ar fi trebuit să-i spună, își dădea limpede seama că pentru Liza ar fi fost bine să lase cît mai curînd cele cinci corpuri de clădiri și milionul, dacă-l avea, și să fugă de diavolul acela care pîndea în timpul nopții. Tot atît de limpede își dădea seama că și ea gîndea la fel și că nu aștepta decît un lucru: ca un om în care să aibă încredere să-i risipească șovăielile.

Nu știa însă cum să-i spună toate acestea. Da, cum? Pe un osîndit te sfiești să-l întrebi de ce a fost osîndit; la fel de neplăcut îți este să-i întrebi pe niște oameni foarte bogați pentru ce au nevoie de atîția bani, de ce își folosesc atît de stupid bogăția și de ce n-o părăsesc nici chiar atunci cînd văd că ea este pricina nenorocirii lor; iar dacă începi o discuție pe această temă, e aproape întotdeauna lungă, penibilă și parcă te simți rușinat.

„Cum să-i spun? se frămînta Koroliov. Și oare e nevoie să-i spun?“

Totuși izbuti să-i explice ceea ce credea el, nu de-a dreptul, ci pe ocolite.

— Ești nemulțumită de situația dumitale de proprietară de fabrică și de moștenitoare bogată, nu crezi în dreptul dumitale și de aceea nu dormi; firește, asta-i mai frumos decît dacă ai fi mulțumită, ai dormi liniștită și ai crede că totul este așa cum se cuvine. Suferi de o insomnie explicabilă; oricum, e un semn bun. Pentru părinții noștri, o discuție precum cea pe care o avem noi acum ar fi de neconceput; noaptea ei nu discutau, ci dormeau adînc; noi însă, generația noastră, dormim prost, ne frămîntăm, discutăm mult și căutăm mereu să stabilim dacă avem sau nu dreptate. Pentru copiii sau nepoții noștri această problemă va fi de mult dezlegată. Ei vor vedea mai limpede decît noi. Ce frumoasă o să fie viața peste vreo cincizeci de ani și ce păcat că noi n-o s-o mai apucăm! Ar fi interesant de văzut.

— Dar ce vor face oare copiii și nepoții noștri? întrebă Liza.

— Nu știu... presupun că vor părăsi totul și vor pleca.

— Unde să plece?

— Unde?... Oriunde! spuse Koroliov și începu să rîdă. Un om deștept și curat la inimă poate să se ducă oriunde. Se uită la ceas. Soarele a și răsărit, spuse el. E timpul să te culci. Dezbracă-te și dormi liniștită. Sînt foarte bucuros că te-am cunoscut, continuă el, strîngîndu-i mîna. Ești o ființă simpatică și interesantă. Noapte bună!

Se duse în odaia lui și se culcă.

A doua zi dimineață, cînd trăsura trase la scară, toți cei din casă ieșiră în prag să-l petreacă. Liza era îmbrăcată de sărbătoare, într-o rochie albă, cu o floare în păr; era palidă și visătoare; îl privea ca și în ajun, cu ochi triști și inteligenți, zîmbea, vorbea și avea aceeași expresie, de parcă

ar fi vrut să-i spună ceva deosebit, ceva important, dar numai lui. Se auzeau cîntînd ciocîrliile și la biserică băteau clopotele. Ferestrele clădirilor fabricii străluceau vesel și, străbătînd în trăsură curtea, apoi drumul spre gară, Koroliov nu-și mai aduse aminte nici de muncitori, nici de așezările lacustre, nici de diavol, ci se gîndi la vremea, poate apropiată, cînd viața avea să fie tot atît de luminoasă și plină de bucurie ca dimineața aceasta tihnită de duminică; și se gîndi cît de plăcut era să mergi pe o asemenea dimineață de primăvară, într-o trăsură bună, trasă de trei cai, sub mîngîierea caldă a soarelui.

1898

În interes de serviciu

Judecătorul de instrucție și medicul de zemstvă județeană se duceau să facă o autopsie în satul Sîrnea.

Surprinși de viscol pe drum, rătăciseră un timp, orbiți de zăpadă, și, în loc de amiază, cum își făcuseră socoteala, ajunseră abia pe înnoptate. Traseră la casa zemstvei. Întîmplarea făcea ca tot acolo să se afle și cadavrul. Mortul era însuși agentul de asigurare al zemstvei, Lesnițki; sosise la Sîrnea cu trei zile înainte și, după ce trăsese la zemstvă, ba ceruse chiar și un samovar, se împușcase, spre uimirea tuturor. Faptul că își pusese capăt zilelor în chip atît de ciudat, lîngă samovar și cu pachetele de merinde în fața lui, îi făcuse pe mulți să creadă că ar fi fost la mijloc o crimă; de aceea se și ceruse autopsia.

Doctorul și judecătorul de instrucție se scuturau de zapadă în tindă, tropăind din picioare, iar lîngă ei stătea vătășelul Ilia Loșadin, un moșneag care le făcea lumină, ținînd sus o lămpiță de tinichea. Mirosea puternic a gaz.

— Dar dumneata cine ești? îl întrebă doctorul.

— Vă-tă-jă-lul..., răspunse el.

Tot așa iscălea și la poștă: vătăjăl.

— Dar unde sînt martorii?

— Se vede treaba că s-au dus să bea ceai, Înălțimea Voastră.

În dreapta era o odaie curată – „odaia de musafiri“ sau a „boierilor“, cum i se mai zicea; în stînga, alta, de toate zilele, cu o sobă mare și cu lavițe de jur împrejur. Doctorul și judecătorul, urmați de vătășel, care ținea lămpița ridicată deasupra capului, intrară în prima odaie, unde un trup lung, acoperit cu un cearșaf, zăcea înțepenit, întins pe podea, chiar la picioarele mesei. La lumina slabă a lămpiței se vedeau ieșind de sub cearșaf galoșii noi ai mortului. Totul în odaie te izbea neplăcut și-ți strecura în suflet un fel de neliniște nelămurită: și pereții întunecați, și tăcerea, și galoșii, și rigiditatea cadavrului. Pe masă se afla un samovar, de mult răcit, iar în jurul lui, pachețele cu de-ale mîncării, pesemne.

— Să se împuște chiar în casa zemstvei! Ce lipsă de tact! spuse doctorul. Dacă îți vine chef să-ți tragi un glonț în cap, apoi trage-ți-l la tine acasă, undeva, într-o șură!

Fără să se dezbrace, așa cum era, cu căciula, cu șuba și cu pîslarii, doctorul se lăsă pe bancă. Tovarășul său de drum, judecătorul, se așeză în fața lui.

— Istericii și neurastenicii ăștia sînt niște mari egoiști, continuă doctorul posac. Cînd un neurastenic doarme cu tine în aceeași odaie, nu mai termină de foșnit ziarul; dacă iei masa cu el, găsește cu cale, fără să se sinchisească de prezența ta, să-i facă o scenă nevesti-sii; iar cînd îi vine chef să se împuște, poftim, se duce să-și pună capăt zilelor într-un sat, în casa zemstvei, ca să-ți pricinuiască cît mai multe încurcături. În toate împrejurările vieții, acești domni nu se gîndesc decît la ei, numai la ei! De aceea nu le place bătrînilor acest „secol nervos“ în care trăim.

— Ei, multe nu le-or fi plăcînd bătrînilor, răspunse judecătorul căscînd. Încearcă de le

explică, de pildă, diferența dintre sinuciderile de pe timpuri și cele de astăzi. Altădată omul, așa-zisul om respectabil, se împușca fiindcă mîncase banii statului; pe cînd cel de azi – fiindcă s-a săturat de viață și moare de urît. Ce e preferabil oare?

— Bine, bine, s-o fi săturat el de viață, l-o fi apucat neurastenia, dar recunoaște că ar fi putut să se împuște în altă parte decît la zemstvă.

— Mare belea! spuse vătășelul. Curată năpastă! Lumea e foarte neliniștită, Înălțimea Voastră. E a treia noapte de cînd nu mai doarme nimeni. Copiii plîng. Femeilor le e frică să se ducă la grajd să mai mulgă vacile: nu cumva să li se arate în întuneric stafia mortului... Muierile, de!, știut e că-s proaste, dar vezi că și printre bărbați sînt unii care au intrat în sperieți. De cum se face seară, nu mai trec singuri prin fața zemstvei, ci numai cu hurta. Și martorii la fel...

Doctorul Starcenko, om între două vîrste, cu barbă neagră, cu ochelari, și judecătorul Lîjin, blond, încă tînăr, care-și absolvise studiile cu doi ani în urmă și arăta mai mult a student decît a funcționar, stăteau tăcuți, pe gînduri. Le era ciudă că întîrziaseră. Acum trebuiau să stea pînă dimineață, să înnopteze acolo și nu era nici măcar ora șase. Se gîndeau la seara lungă care îi aștepta, apoi la noaptea tot atît de lungă și întunecoasă, la plictiseală, la patul străin și incomod, la gîndaci, la frigul din zori și, ascultînd tînguirea viscolului în horn și prin pod, măsurau în gînd cît de departe erau toate acestea de viața pe care și-ar fi dorit-o, la care visaseră altădată, cît de departe erau de colegii lor, care acum se plimbau prin oraș, pe străzi luminate, fără să le pese de vremea rea, se pregăteau să meargă la teatru sau stăteau, pur și simplu, la ei acasă, cu o carte în mînă. Ce n-ar fi dat doctorul și judecătorul în seara asta să

poată trece măcar o dată pe Nevski[1] sau pe Petrovka[2], să asculte un concert bun sau să petreacă un ceas-două într-un restaurant...

— Uu-u-u-u! cînta viscolul în pod, iar afară ceva se izbea cu putere de perete: desigur, tăblia de deasupra ușii. U-u-u-u!

— Fă cum vrei, dar eu nu rămîn aici, spuse Starcenko sculîndu-se. E abia cinci trecute: e prea devreme să ne culcăm, am să mă duc la o cunoștință. Aici, în apropiere, la vreo trei verste de Sîrnea, stă Von Taunitz. Voi petrece seara la el. Vătășelule, spune-i vizitiului să nu deshame. Dumneata ce faci? îl întrebă el pe Lîjin.

— Nu știu. Probabil că am să mă culc.

Doctorul se înfășură bine în șubă și ieși. Lîjin îl auzi vorbind cu vizitiul, în timp ce caii, pătrunși de frig, tremurau zornăindu-și zurgălăii. Apoi sania plecă.

— Boierule, nu se cade să rămîi aici peste noapte! spuse vătășelul. Du-te în cealaltă odaie. Nu e tocmai-tocmai curat acolo, dar pentru o noapte, merge. Am să împrumut de prin vecini un samovar ș-apoi am să-ți aștern niște fîn, Înălțimea Voastră, ca să poți și tu să te odihnești ca oamenii, ce Dumnezeu!

Curînd după aceea judecătorul ședea la masă în odaia din dos și-și sorbea ceaiul, iar vătășelul Loșadin stătea lîngă ușă și vorbea. Era un bătrînel de peste șaizeci de ani, de statură mică, foarte slab, adus de spate, cu părul alb și cu un zîmbet de copil. Ochii îi lăcrimau și plescăia mereu din limbă, de parcă ar fi supt o acadea. Era îmbrăcat cu un cojocel și în picioare avea pîslari. Ținea în mînă un toiag, pe care nu-l lăsa nici o clipă. Se vede că tinerețea judecătorului

1. Nevski Prospekt, principalul bulevard al Petersburgului.
2. Stradă principală din Moscova.

îl înduioșa, de aceea i se adresa cînd cu „tu“, cînd cu „Înălțimea Voastră“.

— Șeful plasei, Fiodor Makarovici, a dat ordin să i se raporteze de îndată ce va sosi zapciul sau judecătorul de instrucție, spunea el. Asta înseamnă că ar cam trebui s-o iau la picior... Pînă la reședința de plasă e cale de patru verste și afară e viscol mare. S-au adunat nămeți, nu glumă!... S-ar putea să n-ajung acolo decît tocmai pe la miezul nopții. Auzi cum urlă?

— N-am nevoie de șeful plasei, răspunse Lîjin. N-are ce căuta aici în cazul de față. Privi cu atenție la bătrîn și-l întrebă: Ia spune-mi, moșule, de cîți ani ești vătășel?

— De cîți ani? Să tot fie vreo treizeci. Am intrat în slujbă la cinci ani după dezrobire. Socotește și tu. De atunci mă tot vîntur de colo-colo! Oamenii își văd de sărbători, eu umblu pe drumuri. Vine Săptămîna Mare, clopotele bisericilor sună, Hristos a înviat, și pe mine tot cu tașca mea mă vezi, cînd pe la vistierie, cînd la poștă, cînd la zapciu acasă, cînd la șeful zemstvei, cînd la perceptor, cînd pe la domni, la cancelarie, cînd pe la mujici și pe la toți creștinii pravoslavnici. Duc pachete, citații, foi de biruri, scrisori, tot felul de țîdule, de înștiințări și, vezi tu, dragă domnule, Înălțimea Voastră, tare s-au mai înmulțit la noi țîdulele astea, care trebuiesc completate cu țifre. Sînt de tot felul: galbene, albe, roșii. Orice boier sau popă sau țăran mai înstărit trebuie neapărat să arate în scris, de vreo zece ori pe an, cît a semănat, cît a strîns, cîte puduri de secară, cîte de ovăz, cît fîn are, cum a fost timpul și ce fel de gîngănii au năpădit. Se-nțelege că omul scrie ce vrea, asta e numai așa, ca să se facă forma. Dar vorba e că eu tot trebuie să mă vîntur, să împart țîdulele. Și după aceea, să trec din nou, să le adun. Iată, bunăoară, tu ai venit aici să spinteci

pe boierul ăsta care s-a împușcat. Știi singur că n-are nici un rost s-o faci, că este o treabă de pomană; îți spurci doar mîinile. Și totuși ți-ai dat osteneala, Înălțimea Voastră, și-ai venit, fiindcă așa cere forma; n-ai ce-i face! De treizeci de ani umblu numai cu forma. Vara mai merge: e cald, e uscat; dar toamna sau iarna e greu. Mi s-a întîmplat să mă înzăpezesc, să îngheț. Ei, multe mi s-au mai întîmplat! S-au găsit și oameni răi, care să-mi smulgă tașca în pădure, să mă bată... M-au purtat și pe la judecăți...

— De ce te-au judecat?

— Pentru înșelăciune.

— Cum așa, pentru înșelăciune?

— Păi să vezi: secretarul plășii, Hrisanf Grigoriev, a vîndut unui antreprenor niște scînduri care nu erau ale lui, l-a înșelat, carevasăzică. Am fost și eu de față; m-au trimis la cîrciumă după votcă; ce-i drept, Grigoriev nu mi-a dat nimic, nici nu m-a cinstit măcar cu vreun păhărel. Dar cînd a fost la o adică, văzîndu-mă așa sărac cum sînt, de nu dai doi bani pe mine – un om de nimic, în care nu te poți încrede –, ne-au dus la judecată pe amîndoi. Pe el l-au trimis la închisoare, iar pe mine, mulțumesc lui Dumnezeu, m-au achitat în toată regula. La judecătorie s-a citit chiar o hîrtie, cum ar veni. Și toți erau în uniformă. Adicătelea la judecată. Să mă crezi, Înălțimea Voastră, pentru unul care nu-i deprins cu ea, slujba mea, să te ferească Dumnezeu, e o adevărată pacoste. Dar pentru mine merge, m-am învățat. Cînd nu umblu, mai că mă dor picioarele. Acasă e și mai rău. Acasă, adică la cancelaria plășii, trebuie să fac focul pentru pisar, să-i car apă, să-i curăț cizmele.

— Și ce leafă primești? întrebă Lîjin.

— Optzeci și patru de ruble pe an.

— Dar desigur că mai cîștigi și pe de lături cîte ceva. Fără asta nu merge.

— Ce să cîștig? Domnii de azi rar să-ți dea cîte un bacșiș. Se țin mîndri acum și se burzuluiesc cînd nici nu gîndești. Le aduci o hîrtie – se supără. Ți-ai scos căciula – se supără. Apoi te-ntreabă de ce ai intrat pe ici și nu pe dincolo, te fac bețiv, îți spun că trăsnești a ceapă, că ești dobitoc, te înjură de mamă. De bună seamă că se mai găsesc și oameni cumsecade, da' orice-ai face, te batjocoresc și-ți dau tot felul de porecle. Bunăoară, boierul Altuhin – e bun, nimic de zis, de băut nu bea, e întotdeauna treaz, dar cum mă zărește, numai ce-l auzi că începe să-mi strige o vorbă urîtă, care cred că nici el nu știe ce vrea să zică. Așa m-a poreclit el, îmi spune...

Vătășelul murmură ceva, dar atît de încet, încît nimeni nu l-ar fi putut înțelege.

— Cum îți spune? întrebă Lîjin. Mai zi o dată.

— Ad-mi-ni-stra-ția! repetă vătășelul cu glas tare. De mult îmi zice așa, de vreo șase ani. Bună ziua, administrație! Dar eu nu-i răspund nimic, îl las în plata Domnului. Se mai întîmplă ca vreo cucoană să-mi trimită un păhăruț de votcă sau o bucată de plăcintă, beau și eu în sănătatea ei. Dar mai mult te cinstesc mujicii, îs oameni mai inimoși, cu frica lui Dumnezeu: unul îți întinde o bucată de pîine, altul o strachină de ciorbă, cîte unul te poftește chiar la un păhăruț. Starostii satelor îmi mai dau un ceai, prin ceainării. Uite, adineaori, cînd martorii s-au dus să bea ceai: „Mă Loșadin – mi-au spus ei –, rămîi aici în locul nostru, să stai de pază". Și mi-au dat cîte o copeică. De, le e frică de mort, nu-s obișnuiți. Ieri mi-au dat chiar cincisprezece copeici și m-au cinstit cu o cinzeacă.

— Dar ție nu ți-e frică?

— Ei, mi-e frică și mie, boierule, dar ce să fac? Asta mi-e meseria: slujba! Nu poți să dai înapoi. Uite, astă-vară, duceam un arestat la

oraș, iară el, deodată, jap! jap! jap!, dă în mine. Și dă-i și dă-i! Și de jur împrejur nici țipenie de om, cît vedeai cu ochii numai cîmp și pădure. Unde să te ascunzi? Tot așa și acum. Pe boierul ăsta, Lesniţki, care și-a făcut seama, l-am cunoscut de cînd era uite-așa, de-o șchioapă. Și pe tat-su, și pe mă-sa i-am cunoscut. Eu îs de fel din satul Nedoșciotovo, iar ei, domnii Lesniţki, erau la o verstă de noi, ba nici atît: erau hotar în hotar cu obștea noastră. Și avea domnul Lesniţki o soră, o duducă miloasă și cu frica lui Dumnezeu... Pomenește, Doamne, sufletul roabei tale Iulia, fie-i veșnică pomenirea! Nu s-a măritat și, cînd a fost să-și dea sufletul, și-a împărțit toată averea: mănăstirii i-a lăsat o sută de desetine, iar nouă, obștii țărănești din satul Nedoșciotovo, ne-a lăsat, pentru pomenirea sufletului ei, două sute de desetine. Dar frate-său, adică boierul, a dosit hîrtia, lumea zice că ar fi ars-o în sobă, și a păstrat pămîntul nostru pentru el. Se gîndise că o să-i prindă bine, da' uite că n-a fost așa, nu se poate, Luminăția Voastră, să trăiască omul pe lume din nelegiuiri. Timp de douăzeci de ani nu s-a mai spovedit, uitase să mai dea pe la biserică, și așa a și murit: nepocăit. A crăpat. Era gras, gras, și a plesnit de sus în jos. Mai apoi, boierului celui tînăr, adică lui Serioja, ăsta de dincolo, i s-a luat tot avutul pentru datorii; cu învățătura n-a prea dus-o bine, nu era bun de nimic, și unchi-su, președintele consiliului zemstvei, s-a gîndit: „Ia să-l iau pe Serioja pe lîngă mine ca agent, să facă asigurări; nu e treabă grea". Dar vezi că boierul era tînăr și mîndru, i-ar fi plăcut și lui să trăiască bine, să fie om cu vază... Ce vrei, îi era urît să colinde județul într-o căruță hodorogită și să aibă de-a face cu mujicii. Cînd mergea pe uliță, ținea ochii în pămînt; mergea și tăcea; dacă îi strigai la ureche: „Serghei Sergheevici!",

tresărea și se uita o dată la tine: „Ce-i?“ și iar pironea ochii în pămînt. Iar acum, vezi bine, și-a venit singur de hac. Asta nu se cade, Luminăția Voastră. Nu-i drept. Și nici nu poți pricepe, Doamne milostive, cîte se mai petrec pe lumea asta. Ei, da, ta-su a fost bogat, iar el sărac. Era înjositor pentru dînsul, da' ce să-i faci? Trebuia să se obișnuiască. Și eu am trăit odată bine, Luminăția Voastră. Aveam doi cai, trei vaci, vreo douăzeci de oi... și a venit o vreme cînd am rămas numai cu tașca asta, și nici ea nu-i a mea, că-i a statului. Iar acum, în satul nostru, Nedoșciotovo, casa mea e cea mai prăpădită. Vorba ceea: „Mokei avea patru lachei, iar acum Mokei este el însuși lacheu. Petrak pînă mai ieri avea în curte zilieri, dar nu știu cum de făcu că-i el însuși zilier acu'“.

— Și de ce ai sărăcit? întrebă judecătorul.

— Apoi, de! Feciorilor mei tare le mai place să tragă la măsea. Grozav le mai place votca, da' așa de grozav, că de ți-aș spune, n-ai crede.

Lîjin îl asculta și se gîndea că el, mai curînd sau mai tîrziu, va ajunge iarăși la Moscova, pe cînd acest moșneguț va rămîne aici pentru totdeauna și va continua să bată drumurile; și cîți oameni ca dînsul avea să mai întîlnească în viață! Cîți oameni dărîmați ca el, nepieptănați, „oameni de nimic“, în sufletul cărora s-au contopit, într-o ciudată înfrățire, băncuța de cincisprezece copeici, cinzeaca și adînca încredințare că nu poți trăi pe lume din nelegiuiri. Totuși, plictisit pînă la urmă să-l mai asculte, judecătorul îi porunci să-i aștearnă niște fîn ca să doarmă. În odaia de musafiri se găsea, ce e drept, un pat de fier, cu pernă și pătură, și ar fi putut foarte bine să i-l aducă aici, dar la picioarele patului zăcuse aproape trei zile mortul, care poate că se întinsese pe el înainte de

a-și da sufletul, și îi era neplăcut gîndul să doarmă pe el.

„E abia șapte jumătate, se gîndi Lîjin uitîndu-se la ceas. E îngrozitor!"

Nu-i era defel somn, dar neavînd ce face și pentru a scurta în felul acesta vremea, se culcă și se acoperi cu pătura. Loșadin, care strîngea talerele, intră și ieși de mai multe ori, plescăind din limbă și oftînd. Se mai învîrti o vreme în jurul mesei și, în cele din urmă, își luă lămpița și plecă. Uitîndu-se la părul lui alb, netuns de mult și la spinarea lui adusă, Lîjin se gîndi: „Seamănă leit cu un vrăjitor de operă".

Se înnoptase de-a binelea. Luna se ascundea pesemne după nori, căci ferestrele cu cercevelele lor tivite cu zăpadă se desenau clar pe peretele întunecat.

— U-u-u-u-u! cînta viscolul. U-u-u-u!

— Ma-a-aicăăăă! strigă, sau poate i se păru numai că strigă, o femeie în pod. Maaaicăăă!

— Buh! Trosc! se izbi ceva de peretele de afară.

Judecătorul își încordă auzul. Nu era nici o femeie. Doar vîntul șuiera. Se făcuse cam frig și își trase și șuba peste pătură. Acum îi era mai cald. Începu să se gîndească cît de departe erau toate – viscolul, casa aceasta sărăcăcioasă, moșneagul, cadavrul din odaia vecină –, cît de departe erau de viața pe care și-o dorise, cît erau de străine, de meschine, de neinteresante. Dacă acest om s-ar fi omorît bunăoară la Moscova sau undeva prin împrejurimi și ar fi trebuit să instruiască afacerea acolo, ar fi fost cu totul altceva. Acolo cazul ar fi devenit interesant, important chiar, și poate că i-ar fi fost frică să doarmă în vecinătatea cadavrului. Aici însă, la o mie de verste de Moscova, totul apărea altfel, de parcă n-ar fi fost viață adevărată, oameni adevărați, ci ceva ce există numai „fiindcă așa cere forma", cum spunea Loșadin. Era sigur că

toate acestea nu-i vor lăsa în minte nici cea mai mică urmă și că le va uita de îndată ce el, Lîjin, va pleca din Sîrnea. Patria, adevărata Rusie, este Moscova, Petersburgul, aici este provincie, colonie. Cînd visezi să joci un rol de seamă, să fii cunoscut, să fii, de pildă, judecător de instrucție pentru chestiuni deosebit de importante sau procuror de tribunal, să fii un cuceritor al saloanelor – te gîndești neapărat la Moscova. Dacă vrei să trăiești cu adevărat, nu poți face asta decît la Moscova. În provincie ajungi să nu-ți mai dorești nimic, te împaci ușor cu rolul tău șters și nu aștepți de la viață decît un singur lucru: să pleci cît mai curînd, să pleci. Și Lîjin se plimba cu gîndul pe străzile Moscovei, intra în casele cunoscuților, se ducea la rude, la colegi, și îi creștea inima amintindu-și că are abia douăzeci și șase de ani și că, dacă va putea scăpa și ajunge la Moscova, chiar peste cinci sau zece ani, nici atunci nu va fi prea tîrziu și va avea încă înainte viața întreagă. Și pierzînd treptat conștiința realității înconjurătoare, gîndurile lui începură s-o ia razna și i se păru dintr-odată că se află pe lungile coridoare ale judecătoriei din Moscova, că ține un discurs, că le vede pe surorile lui și aude o orchestră care, cine știe de ce, cîntă mereu:

— U-u-u-u-u!

— Buh! Trosc! se auzi din nou. Buh!

Și își aminti deodată cum, mai demult, la zemstvă, pe cînd stătea de vorbă cu contabilul, se apropiase de birou un domn cu părul negru, slab și palid: ochii lui aveau o expresie neplăcută, expresia unui om care a dormit prea mult după masă, ceea ce dăuna profilului său fin și inteligent. Cizmele pe care le purta nu se prea potriveau cu înfățișarea lui și păreau oarecum grosolane. Contabilul îl prezentase: „Agentul nostru de asigurări".

„Era deci Lesniţki... chiar el...“, se gîndi Lîjin.

Îşi aduse aminte de vocea lui liniştită, îşi închipui mersul lui şi i se păru că alături de el păşea acum cineva, exact aşa cum mergea Lesniţki.

Deodată i se făcu frică şi-l trecu un fior.

— Cine e? întrebă el speriat.

— Vă-tă-jălul.

— Ce vrei?

— Am venit să vă întreb, Înălţimea Voastră. Aţi spus adineaori că n-aveţi nevoie de şeful de plasă, dar mă tem să nu se supere. Mi-a dat ordin să-l vestesc. Ce să fac? Să mă duc?

— La naiba, mă plictiseşti! spuse Lîjin înciudat şi se băgă din nou sub pătură.

— Numai să nu se supere... Am să mă duc, Înălţimea Voastră. Rămîneţi cu bine.

Loşadin ieşi.

În tindă se auzeau şoapte şi voci înăbuşite. Pesemne că se întorseseră martorii.

„Mîine o să le dăm cît mai devreme drumul acestor nenorociţi, se gîndi judecătorul. Vom începe autopsia în zori.“

Somnul începuse iarăşi să-l fure, cînd deodată auzi din nou glasuri şi paşi. Dar nu sfioşi, ci grăbiţi şi grei. Uşa se lovi cu putere de perete şi un chibrit se aprinse sfîrîind.

— Cum, dormi? Dormi? întrebă repede şi supărat doctorul Starcenko, aprinzînd chibrit după chibrit. Era plin de zăpadă şi mirosea a frig şi a aer proaspăt. Dormi? Hai, scoală-te! Mergem la Von Taunitz. A trimis sania după dumneata. Hai să mergem. Acolo vei putea cel puţin să mănînci şi să dormi cumsecade. Vezi, am venit chiar eu să te iau. Caii sînt straşnici, în douăzeci de minute sîntem acolo.

— Dar cît e ceasul?

— Zece şi un sfert.

Adormit și morocănos, Lîjin își puse pîslarii, șuba, căciula și *baș̆lîk*[1]-ul și ieși împreună cu doctorul. Nu era chiar atît de frig, dar sufla un vînt puternic, tăios, care stîrnea de-a lungul uliței vîrtejuri de zăpadă ce păreau că aleargă, fugărite din urmă; pe sub zăplazuri și pe lîngă prispe crescuseră troiene mari. Doctorul și judecătorul se urcară în sanie și vizitiul, alb de zăpadă, se răsuci înspre ei, pentru a prinde burduful. Acum le era cald.

— Dă-i drumul!

O porniră prin sat. *Tăind nămeți, pe calea largă*[2], se gîndea judecătorul somnoros, privind cum alergau picioarele calului lăturaș. În toate izbele licăreau lumini, ca și cum ar fi fost ajunul unei mari sărbători. Țăranii nu dormeau: se temeau de mort. Vizitiul tăcea posac. Se vede că-l plictisise așteptarea în fața casei de zemstvă; cu siguranță că și el se gîndea la mort.

— Cînd au aflat la Taunitz, spuse Starcenko, că ai rămas să dormi aici, s-au năpustit toți asupra mea, mustrîndu-mă că nu te-am luat cu mine.

La ieșirea din sat, la o cotitură, vizitiul strigă dintr-odată:

— Fereșteee!

O clipă se zări un om: era cufundat în nămeți pînă la genunchi, fiindcă se dăduse la o parte ca să lase să treacă troica; judecătorul văzu un toiag, o barbă și o tașcă pe șold și i se păru că este Loșadin. I se păru chiar că zîmbea. Apoi pieri ca o nălucă.

Drumul trecea mai întîi pe la marginea unei păduri, pe urmă printr-un luminiș larg, pe unde

1. O glugă mare, care se leagă în jurul gîtului.
2. Fragment din romanul în versuri *Evgheni Oneghin* de A.S. Pușkin, capitolul V, strofa 2 (în traducerea lui George Lesnea).

pădurea fusese tăiată. Apăreau și dispăreau pini bătrîni, mesteceni tineri și stejari înalți și noduroși, care fuseseră cruțați de securi și vegheau singuratici prin poieni. Curînd însă totul se topi într-un nor de zăpadă; vizitiul susținea morțiș că vede pădurea, judecătorul însă nu vedea nimic, afară de calul lăturaș. Vîntul sufla în spate.

Dintr-odată, caii se opriră.

— Asta ce mai e? întrebă Starcenko.

Vizitiul coborî tăcut de pe capră și începu să alerge în jurul saniei, călcînd apăsat; dădea tîrcoale din ce în ce mai mari, îndepărtîndu-se treptat, ai fi zis că execută un dans ciudat. În cele din urmă, veni înapoi și întoarse sania spre dreapta.

— Nu cumva te-ai rătăcit? îl întrebă Starcenko.

— Nu-i nimic...

Intrară într-un sat necunoscut, cufundat în întuneric. Iarăși pădure și iarăși cîmp, iarăși pierdură drumul și vizitiul coborî și începu să se învîrtă în jurul saniei. În cele din urmă troica, zburînd nebunește, intră pe o alee întunecoasă; lăturașul, sprinten, bătea cu copitele dindărăt în tăblia saniei. Copacii aleii gemeau și șuierau prelung, nu se zărea nimic și parcă ți-era frică să nu se prăvălească sania într-o prăpastie. Și, dintr-odată, se iviră ferestrele și intrarea viu luminate, se auzi lătratul prietenos al unui cîine, apoi zvon de glasuri... Sosiseră.

În timp ce jos, în antreu, oaspeții se descotoroseau de șube și de pîslari, sus, la etaj, se auzeau cineva cîntînd la pian *Un petit verre de Clicquot*[1] și picioruțe de copii tropăind. Musafîrii au fost izbiți de un val de căldură, de atmosfera

1. Începutul refrenului din *La Valse de Clicquot* de J. Rivière.

vechilor așezări boierești, unde, oricare ar fi fost vremea afară, era întotdeauna cald, curat și plăcut.

— Așa da! îi întîmpină Von Taunitz, un bărbat voinic, cu un grumaz nemaipomenit de gros și cu favoriți, strîngînd mîna judecătorului. Așa mai zic și eu. Poftiți, vă rog! Încîntat de cunoștință. Sîntem întru cîtva colegi. Pe timpuri, am fost și eu substitut de procuror. Dar nu prea multă vreme: numai doi ani. Apoi am venit aici să mă ocup de gospodărie și aici am îmbătrînit. Am devenit, cum s-ar zice, un hodorog bătrîn. Poftiți, continuă el, stăpînindu-și vocea, pentru a nu vorbi prea tare, și porni pe scări împreună cu musafirii. Nevastă nu mai am, mi-a murit. Dar iată, vi le recomand pe fiicele mele. Și, întorcîndu-se, le strigă slugilor cu o voce tunătoare: Spuneți-i lui Ignat să tragă sania mîine la ora opt!

În salon se aflau cele patru fiice ale sale – tinere, frumoase, îmbrăcate toate patru în rochii gri și pieptănate la fel – și o vară de-a lor, și ea tînără și frumoasă, cu copiii. Starcenko, care le cunoștea, se grăbi să le roage să cînte ceva. Două dintre domnișoare protestară că nu știu, că n-au note, apoi verișoara se așeză la pian și ele începură, cu voci tremurătoare, duetul din *Dama de pică*[1]. Urmă apoi din nou *Un petit verre de Clicquot* și copiii se apucară să țopăie în ritm. Starcenko începu și el să țopăie, spre hazul celorlalți.

După aceea copiii spuseră „noapte bună“ și se duseră la culcare. Judecătorul rîdea, dansa cadril, făcea curte și se gîndea: oare nu visează? Odaia afumată de la zemstvă, maldărul de fîn din colț, foșnetul gîndacilor negri, atmosfera

1. Duetul Lizei și al Polinei din opera *Dama de pică* de P.I. Ceaikovski.

sărăcăcioasă, respingătoare, vocile martorilor, vîntul, viscolul, primejdia de a rătăci drumul și, în sfîrșit, dintr-odată, aceste încăperi luxoase, luminate, acordurile pianului, fetele frumoase, copiii cu zulufi, rîsul vesel și fericit; această bruscă schimbare de decor i se părea un basm. Și era într-adevăr de necrezut că asemenea schimbări sînt cu putință la o distanță de numai trei verste, după aproape un ceas de drum. Gînduri triste îl împiedicau să se bucure din plin și își tot spunea că ceea ce-l înconjura nu era viața adevărată, ci numai petice de viață, crîmpeie din ea, că toate acestea erau întîmplătoare și deci nu se putea trage din ele nici o concluzie. Începu chiar să le compătimească pe aceste fete, care aveau să-și sfîrșească zilele tot prin aceste coclauri, după ce își vor fi petrecut întreaga viață aici, în provincie, departe de un mediu intelectual, unde nimic nu este lăsat la voia întîmplării, unde toate au un sens și se înlănțuie logic, unde, bunăoară, orice sinucidere poate fi înțeleasă, fiind ușor de explicat de ce s-a produs și ce semnificație are în întregul vîrtej al vieții. Fiindcă nu putea pricepe rostul vieții din jur pe aceste meleaguri îndepărtate și fiindcă nu o putea vedea, i se părea că aici nu există viață.

La masă veni vorba despre Lesnițki.

— Și-a lăsat pe drumuri nevasta și copilul! spuse Starcenko. Eu, unul, le-aș interzice neurastenicilor și, în general, celor care au un sistem nervos șubred să se căsătorească. Le-aș lua dreptul și posibilitatea să procreeze oameni ca ei. Este o crimă să dai naștere unor copii bolnavi de nervi.

— Bietul băiat! spunea Von Taunitz oftînd și clătinînd din cap. Cît trebuie să te frămînți, să suferi, pînă să te hotărăști să-ți iei viața... o viață tînără. În orice familie se poate întîmpla

o asemenea nenorocire. Îngrozitor! E greu să suporți așa ceva, e peste puteri...

Fetele îl ascultau tăcute, cu o expresie gravă, privindu-l țintă pe tatăl lor. Lîjin simțea că ar fi trebuit să spună și el ceva, dar nu găsea nimic de zis. Murmură numai:

— Da, sinuciderea nu este un lucru de dorit.

A fost culcat într-o odaie caldă, într-un pat moale, acoperit cu plapumă și cu un cearșaf fin și curat. Dar, fără să știe de ce, nu se simțea bine; poate fiindcă în camera alăturată doctorul și Von Taunitz au stat pînă tîrziu de vorbă, iar sus în pod și în sobă, viscolul nu înceta nici o clipă să urle, întocmai ca și în căsuța zemstvei și tot atît de jalnic:

— U-u-u-u-u!

Taunitz își pierduse soția cu vreo doi ani în urmă și nici pînă astăzi nu se obișnuise cu lipsa ei; orice s-ar fi vorbit, își aducea aminte de dînsa; în toată persoana lui nu rămăsese nimic care să amintească de procurorul de altădată.

„Oare am să ajung și eu cîndva în starea asta?“, se gîndea Lîjin și somnul îl fură pe nesimțite, în timp ce auzea prin perete vocea înăbușită a gazdei; o voce strunită, de om rămas stingher pe lume.

Judecătorul avu un somn zbuciumat. Îi era prea cald, se întorcea cînd pe o parte, cînd pe cealaltă și i se părea în vis că nu se află în casa lui Taunitz, într-un pat moale și curat, ci tot la zemstvă, pe maldărul de fîn; auzea cum martorii sporovăiesc pe înfundate și i se părea că Lesnițki e pe aproape, la cîțiva pași de el. Își aduse din nou aminte prin somn cum agentul de asigurare al zemstvei, palid, cu păr negru și încălțat cu cizme prăfuite, se apropiase de biroul contabilului: „Agentul nostru de asigurări...“.

Apoi i se păru că Lesnițki și vătășelul Loșadin merg pe cîmp, prin zăpadă, cot la cot, sprijinindu-se unul pe altul. Viscolul ridică în jurul lor vîrtejuri și îi împinge din spate, iar ei merg cîntînd încet:

— Noi mergem, mergem, mergem...

Bătrînul seamănă cu un vrăjitor de operă și amîndoi cîntă întocmai ca la operă.

— Noi mergem, mergem, mergem... Voi sînteți la căldură, aveți lumină, vi-e bine, iar noi mergem prin ger, prin viscol, prin zăpada groasă... Nu cunoaștem odihna, n-avem bucurii... Purtăm pe umeri întreaga greutate a acestei vieți, și a noastră, și a voastră... U-u-u! Noi mergem, mergem, mergem...

Lîjin se trezi și se ridică în capul oaselor. Ce vis straniu, urît! Și de ce oare îi văzuse pe agent și pe vătășel împreună? Ce absurditate! Și stînd așa, cu capul în mîini și ascultîndu-și bătăile inimii, se gîndea că și agentul de asigurări și vătășelul aveau într-adevăr ceva în comun în viață. Nu merg ei oare și în viață cot la cot, sprijinindu-se unul pe altul? Pe amîndoi îi unește o legătură nevăzută, însă temeinică și necesară. O legătură există și între ei și Taunitz, și între toți, absolut toți. În viață, chiar și prin coclaurile cele mai uitate, nimic nu este întîmplător, totul este călăuzit de un gînd comun, unic, totul are un suflet unic, un scop unic și, ca să înțelegi acest lucru, nu este de-ajuns să te gîndești, să cugeți, îți mai trebuie desigur și darul înțelegerii vieții, un dar care, pesemne, nu-i este hărăzit oricui. Și bietul sinucigaș, copleșit de viață, „neurastenic“, cum spunea doctorul, și bătrînul mujic, care nu face toată ziua decît să colinde pe la casele oamenilor, îi par cazuri întîmplătoare, crîmpeie de viață numai aceluia care socotește propria-i existență tot ca pe ceva întîmplător; dar pentru cel ce consideră viața sa ca pe o

părticică dintr-un tot și care înțelege acest tot, și unii, și alții sînt fragmente vii ale unui singur organism minunat și înțelept. Așa cugeta Lîjin și gîndul acesta adînc, pe care-l purtase atîta vreme nelămurit în suflet, se limpezea în sfîrșit în conștiința sa, desfășurîndu-se larg și precis.

Se întinse din nou în pat și începu să aţipească; și iată-i deodată pe cei doi, unul lîngă altul, mergînd și cîntînd:

— Noi mergem, mergem, mergem... Luăm din viață ceea ce are ea mai greu și mai amar și vouă vă lăsăm ceea ce este ușor și plăcut. Iar voi, stînd la masă, puteți discuta cu sîngerece și cu mintea limpede de ce noi suferim și pierim, de ce nu sîntem la fel de sănătoși și de mulțumiți ca voi.

Toate acestea lui Lîjin îi trecuseră prin minte și înainte vreme, dar parcă zăcuseră undeva în umbra altor gînduri, licărind sfios, ca un foc îndepărtat pe vreme de ceață. Și simțea că atît sinuciderea agentului, cît și soarta trudnică a mujicului apăsau și pe conștiința lui; e îngrozitor să te împaci cu gîndul că acești oameni, supuși destinului lor, poartă pe umeri tot ce e mai greu, mai întunecat în viață! Să te împaci cu gîndul acesta și să-ți dorești o viață luminoasă, zgomotoasă, printre oameni fericiți și mulțumiți, să visezi o asemenea viață înseamnă să visezi noi sinucideri de oameni copleșiți de muncă și de griji sau de oameni slabi, uitați, despre care nu se vorbește decît ararеori la masă, cu ciudă sau ironie, și pe care nu se gîndește nimeni să-i ajute. Și din nou:

— Noi mergem, mergem, mergem...

Parcă îl lovea cineva cu un ciocan în tîmplă.

A doua zi îl treziră devreme zgomotele din odaia vecină. Îl durea capul; îl auzi pe Von Taunitz spunîndu-i cu glas tare doctorului:

— Nu puteți pleca acum. Ia privește ce-i afară! Nu protesta, ci întreabă-l mai bine pe vizitiu: pe o astfel de vreme, nu v-ar duce nici pentru un milion.

— Dar nu sînt decît trei verste, spunea doctorul cu o voce rugătoare.

— Chiar de n-ar fi decît o jumătate de verstă. Ce nu se poate, nu se poate. Ieși numai pînă dincolo de poartă, să vezi: e un adevărat iad. Într-o clipă te-ai rătăcit. Credeți ce vreți, dar eu nu vă las să plecați pentru nimic în lume.

— Se poate ca spre seară să se liniștească, spuse mujicul care făcea focul în sobă.

Și doctorul începu să vorbească în odaia de alături despre natura aspră care influențează firea rusului, despre iernile lungi care împiedică circulația, oprind dezvoltarea intelectuală a oamenilor... Lîjin asculta cu ciudă aceste teorii, se uita pe geam la troienele care acoperiseră gardul, se uita la pulberea albă care umplea văzduhul cît cuprindeai cu ochii, privea copacii care se frîngeau chinuitor cînd spre stînga, cînd spre dreapta, asculta urletul vîntului și răbufnelile lui înăbușite și se gîndea întunecat: „La urma urmei, ce concluzie poți trage din toate acestea? E viscol și atîta tot...“.

La amiază luară dejunul, după aceea se învîrtiră prin casă fără rost, apropiindu-se din cînd în cînd de ferestre.

„În acest timp Lesnițki zace înțepenit!“, se gîndea Lîjin privind la vîrtejurile de zăpadă care se roteau nebunește deasupra troienelor. „Lesnițki zace, martorii așteaptă...“

Pălăvrăgiră despre vremea rea, despre viscolul care ține de obicei două zile și două nopți și rareori mai mult. La ora șase cinară, apoi jucară cărți, se cîntă, se dansă și, în cele din urmă, se așezară din nou la masă. Ziua trecu pe nesimțite; toată lumea se culcă.

Spre dimineață viscolul se potoli. Cînd se treziră și se uitară pe geam, sălciile desfrunzite stăteau nemișcate, cu ramurile atîrnînd în jos. Se cernea o lumină alburie, era o vreme liniștită, ca și cum naturii i-ar fi fost rușine acum de urgia din ajun, de nopțile nebune, în care parcă dăduse frîu liber patimii sale. Caii, înhămați unul în spatele altuia, așteptau la scară de la cinci dimineața. Cînd se făcu ziuă de-a binelea, doctorul și judecătorul de instrucție își puseră șubele și pîslarii și, luîndu-și rămas-bun de la gazdă, ieșiră.

La scară, lîngă vizitiu, stătea vătășelul Ilia Loșadin, cu căciula în mînă, cu tașca lui jerpelită peste umăr, plin de ninsoare; fața îi era roșie, lac de sudoare. Feciorul, care ieșise pentru a-i ajuta pe musafiri să se urce în sanie și să le acopere picioarele, îl privi aspru și îi spuse:

— Ce stai aici, diavol bătrîn? Hai, șterge-o!

— Înălțimea Voastră, oamenii se frămîntă..., începu Loșadin cu un zîmbet nevinovat, care îi lumina tot chipul, și vădit mulțumit că dădea, în sfîrșit, de cei pe care-i așteptase atîta. Tare se mai frămîntă. Copiii plîng... Am crezut, Înălțimea Voastră, că v-ați întors la oraș. Faceți-vă pomană cu noi, binefăcătorilor...

Doctorul și judecătorul de instrucție nu spuseră nimic, se urcară în sanie și plecară la Sîrnea.

1899

În rîpă

I

Satul Ukleevo era așezat într-o rîpă, astfel că dinspre șosea sau de la gară nu se zăreau decît clopotnița bisericii și coșurile fabricilor de stambă imprimată. Cînd vreun drumeț întreba ce sat este acela, i se răspundea întotdeauna:

— Ia, satul cu dascălul care a mîncat toate icrele la un praznic.

Și drept este că la un parastas, la fabricantul Kostiukov, bătrînul dascăl al satului, ochind printre gustările de pe masă un castron cu icre moi, începuse să le înfulece cu lăcomie. Cei din jurul mesei îl înghionteau, îl trăgeau de mînecă, dar el – nimic: îi dădea înainte, fără să vadă, fără să audă, pînă ce ajunsese la fundul castronului, care avea aproape două ocale. S-a scurs multă vreme de atunci, dascălul s-a stins și el de mult, dar oamenii tot nu uită povestea cu icrele. Să fi fost oare atît de săracă în întîmplări viața de toate zilele din satul acela sau oamenii nu știuseră să ia seama decît la acea măruntă întîmplare petrecută cu zece ani în urmă, fapt e că despre Ukleevo nu se povestea nimic altceva.

Satul era mereu bîntuit de friguri și noroiul nu se zbicea nici în timpul verii, întinzîndu-se în smîrcuri mocirloase, mai ales pe sub zăplazurile peste care se aplecau bătrînele sălcii pletoase, ce așterneau sub ele umbră deasă. Pretutindeni

plutea mirosul greu de scursori de fabrică și de acid acetic, folosit la colorarea stămburilor. Fabricile – trei țesătorii de stambă și o tăbăcărie – nu se aflau chiar în sat, ci la marginea lui, mai la o parte. Nu erau tocmai din cele mari, toate la un loc să tot fi avut patru sute de muncitori. Din pricina tăbăcăriei, apa rîului se umplea adesea de miasmele scursorilor, fînețele se stricau, iar vitele satului se îmbolnăveau de dalac; drept urmare, venise ordin ca fabrica să fie închisă. Și închisă a rămas, dar numai pe hîrtie. Ea a continuat să lucreze pe-ascuns, însă cu buna știință a zapciului și a medicului de județ, cărora fabricantul le plătea cîte zece ruble pe lună. În tot satul nu erau decît două case mai arătoase, de piatră, acoperite cu tablă; într-una din ele se afla administrația plasei, în cealaltă, cu etaj, așezată drept în fața bisericii, locuia Grigori Petrovici Țîbukin, tîrgoveț pripășit de prin Epifan.

Grigori ținea o băcănie, dar asta numai de ochii lumii, fiindcă adevărata lui îndeletnicire era negustoria cu votcă, cu vite, cu piei, cu cereale, cu porci și cu tot ce se nimerea. Grigori Petrovici era gata să facă negustorie cu orice. Așa, bunăoară, dacă se cereau la export coțofene pentru pălării de damă, făcea ce făcea și cîștiga treizeci de copeici la pereche; lua păduri în exploatare, dădea bani cu dobîndă, pe scurt, bătrînul știa să se chiverniséască.

Avea doi feciori. Cel mai mare, Anisim, era agent la poliția judiciară și nu dădea decît arareori pe-acasă. Cel mai mic, Stepan, se apucase de negoț și-l ajuta pe taică-său. Adică vorba vine, fiindcă prea mare ajutor nimeni nu aștepta de la el – avea o sănătate cam șubredă și, pe deasupra, era și surd. În schimb, Aksinia, nevasta lui, era o femeie falnică, frumoasă, care în zilele de sărbătoare ieșea la plimbare cu pălărie și

umbreluță. Se scula devreme, se culca tîrziu și toată ziulica o vedeai alergînd, ținîndu-și poalele și zornăindu-și cheile, cînd la hambar, cînd la beci, cînd în dugheană. Iar bătrînului Țîbukin îi creștea inima privind-o; ochii îi rîdeau de bucurie și îi părea rău că nu e nevasta feciorului său mai mare, ci a celui mic, a surdului, care, fără doar și poate, nu prea știa să prețuiască frumusețea femeiască.

Bătrînului îi plăcuse totdeauna viața de familie și-i iubea pe ai săi mai mult decît orice pe lume; mai ales pe fiul cel mare, agentul, și pe noră-sa. De cum îl luase pe surd, Aksinia și începuse să dea dovadă de un pătrunzător simț practic; de pildă, știa cui putea să-i dea pe datorie și cui nu. Nu se despărțea nici o clipă de chei (pe care nu le încredința nici bărbatului ei); de dimineață pînă seara socotea la abac, cunoștea caii după dinți, ca un mujic, și era tot timpul veselă, cu rîsul pe buze, atunci cînd nu ocăra. Dar orice făcea sau spunea ea, bătrînul era mulțumit și șoptea înduioșat:

— Așa noră mai zic și eu! Maică, ce frumusețe de femeie! Bătrînul rămăsese văduv, însă la un an după nunta feciorului său n-a mai răbdat și s-a însurat și el. I-au găsit la vreo treizeci de verste de Ukleevo o fată de familie mai răsărită, cam tomnatică, dar frumoasă și trupeșă, pe nume Varvara Nikolaevna. Îndată ce s-a așezat în odăița de sus, totul s-a luminat în casă, ca și cum la ferestre s-ar fi pus geamuri noi. În unghere s-au aprins candele, mesele s-au acoperit cu fețe albe ca zăpada, la ferestre și în grădinița din fața casei au răsărit flori care deschideau ochișori roșii, iar la masă nu mai mîncau cu toții dintr-o strachină, ci se punea o farfurie în fața fiecăruia. Varvara Nikolaevna zîmbea plăcut și dulce și totul în casă părea că se bucură. În curte au început să se strecoare

cerșetori, pelerini, hagioaice – lucru ce mai înainte nici nu se pomenea –, iar pe sub ferestre se auzeau acum glasurile plîngărețe ale femeilor din Ukleevo și tusea sfîoasă, vinovată parcă, a bețivanilor slabi și prăpădiți, dați afară de la fabrică. Varvara îi ajuta cu bani, le dădea pîine, haine vechi și, pe măsură ce deprindea treburile casei, începuse să le dea chiar mărunțișuri luate pe furiș din dugheană. Odată, surdul o văzuse luînd două pachețele de ceai și lucrul acesta îl pusese în mare încurcătură.

— Mămica a luat două pachete de ceai, îi spusese el mai tîrziu tatălui său. Unde să le trec?

Bătrînul nu răspunsese nimic. Stătuse locului, dus pe gînduri, mișcînd din sprîncene. Apoi se dusese sus la nevastă:

— Varvaruṣka, îi spusese el plin de înduioșare, dacă ai nevoie de ceva din prăvălie, ia, maică, ia tot ce vrei, nu te sfii!

A doua zi, surdul, trecînd în fugă prin curte, îi strigase:

— Mămico, dacă ai nevoie de ceva din dugheană, ia, ia tot ce vrei!

Faptul că Varvara dădea de pomană era ceva nou, luminos, care-ți bucura sufletul, întocmai ca și candelele și florile roșii. Astfel, atunci cînd de Lăsata-secului sau la hramul bisericii, care ținea trei zile în șir, li se vindea țăranilor slănină rîncedă și cu miros atît de greu, că nici nu puteai sta lîngă butoi, cînd se luau zălog de la bețivi coase, căciuli și basmalele nevestelor, cînd muncitorii de la fabrică se tăvăleau prin noroi cu mințile furate de votca falsificată și cînd părea că păcatul, închegîndu-se, plutea ca o ceață înăbușitoare deasupra capetelor, erai parcă ușurat la gîndul că acolo, în casă, se află o femeie liniștită, curată, care nu are nimic de-a face nici cu slănina rîncedă, nici cu votca; în zilele acelea apăsătoare, învăluite în neguri,

milostenia ei era ca supapa de siguranță a unei mașini.

În casa lui Țîbukin timpul trecea fără ca treburile să mai contenească. Nici nu răsărea bine soarele și o auzeai pe Aksinia spălîndu-se zgomotos în tindă. Samovarul fierbea în bucătărie și scîncea, cobind a rău. Bătrînul Grigori Petrovici, îmbrăcat cu o haină lungă, neagră, cu pantaloni de doc, cu cizme lustruite, se plimba prin odăi, curățel și mărunțel, bocănind din tocuri ca tata-socrul cel din cîntec[1]. Se deschidea dugheana. Cînd se făcea ziuă, se trăgea la scară bihunca și bătrînul sărea în ea voinicește, înfundîndu-și șapca pînă peste urechi. Văzîndu-l, nimeni nu ar fi crezut că are cincizeci și șase de ani. Nevasta și noră-sa îl petreceau întotdeauna. În clipa aceea, cînd se știa cu o haină bună și curată pe el și la bihuncă – cu un falnic armăsar negru, care îl ținea trei sute de ruble, bătrînului nu-i plăcea să se apropie de el mujicii, cu veșnicele lor tînguiri și milogeli. Lui Grigori Petrovici îi era scîrbă de ei, îi ura și, dacă vedea pe cîte unul pîndindu-l în poartă, îi striga mînios:

— Ei, ce stai acolo? Cată-ți de drum!

Iar dacă era un cerșetor, se răstea:

— Să-ți mai dea și Dumnezeu!

Pleca după treburi; îmbrăcată într-o rochie de culoare închisă, cu șorț negru pe dinainte, nevastă-sa deretica odăile sau ajuta la bucătărie. Aksinia stătea în dugheană, la tejghea, și toată curtea răsuna de zăngănitul banilor și al sticlelor, de rîsetele sau ocările ei, uneori, chiar de ocările mușteriilor, pe care îi cam ciupea la socoteli, și toată zarva aceasta dovedea că acolo,

1. Într-un cunoscut cîntec popular rus se spune: „Tata-socrul umblă prin tindă. Se plimbă supărat prin tinda cea nouă. Bocănește din tocuri...".

în dugheană, vînzarea clandestină de votcă era în toi. Surdul stătea și el în dugheană, dar de cele mai multe ori se plimba pe uliță, fără căciulă, cu mîinile în buzunare, uitîndu-se buimac cînd la izbele țăranilor, cînd la cer. În casa lui Țîbukin se bea ceai de vreo șase ori pe zi și de vreo patru ori se mînca de-a binelea. Seara făceau socoteala cîștigului, treceau totul în catastif, apoi se culcau și dormeau duși.

La Ukleevo, cele trei fabrici de stambă și locuințele proprietarilor lor, Hrîmin-tatăl, Hrîmin-fiii și Kostiukov, erau legate prin telefon. Se instalase telefon și la administrația plasei, dar acolo încetase curînd să mai funcționeze, fiindcă se cuibăriseră în el ploșnițe și gîndaci roșii. Șeful de plasă era cam certat cu știința de carte și, cînd întocmea vreo hîrtie oficială, scria fiecare cuvînt cu literă mare, ceea ce nu-l împiedicase să spună cînd întepenise telefonul:

— Da, acu' o să ne fie cam greu fără telefon!

Firma Hrîmin-tatăl se judeca necontenit cu firma Hrîmin-fiii; cîteodată, aceștia din urmă se certau și ei între ei și porneau pe la judecăți; fabrica rămînea atunci închisă o lună, două, pînă cînd se împăcau, și satul se bucura de aceste gîlcevi, cu prilejul cărora se răspîndeau tot felul de vorbe și de clevetiri. În zilele de sărbătoare Kostiukov și Hrîmin-fiii plecau la plimbare cu trăsura, trecînd în goana cailor pe ulițele satului și călcînd viteii. Gătită, foșnindu-și fustele scrobite, Aksinia ieșea să se plimbe prin fața dugheneI; Hrîmin-fiii se aplecau și o urcau în trăsură, luînd-o cu dînșii, ca și cum ar fi vrut s-o răpească. Atunci ieșea și bătrînul Țîbukin, ca să-și arate calul cel nou, și o lua și pe Varvara cu el.

Seara, după plimbare, cînd toți se duceau să se culce, în curte la Hrîmin-fiii se auzea pînă tîrziu o armonică, din acelea care costă o groază de bani, și dacă era lună, sunetele armonicii

trezeau în suflete o zvîcnire de bucurie înfiorată și, pentru o clipă, Ukleevo înceta să mai fie o văgăună.

II

Anisim, fiul cel mare al lui Grigori Petrovici, dădea rar pe acasă, numai la sărbătorile mari, în schimb, trimitea deseori prin oameni din Ukleevo, veniți cu diferite treburi la oraș, mici daruri, însoțite de răvașe scrise de o mînă străină, tare meșteră în mînuirea condeiului, și întotdeauna pe o coală ministerială, astfel că răvașul aducea mai mult a jalbă. Scrisorile erau împestrițate cu expresii pe care Anisim nu le folosea niciodată în vorbirea sa obișnuită: „Iubite tăticule și iubită mămică, scria el, bunăoară, vă trimit un pfund de floare de ceai pentru îndestularea nevoilor dumneavoastră fizice".

În josul hîrtiei era parcă zgîriat cu o peniță stricată numele lui: „Anisim Țîbukin", iar dedesubt, din nou cu slova măiestrită, cu care era scris răvașul, era adăugat: „Agent".

Scrisorile se citeau cu glas tare de cîteva ori și bătrînul, înduioșat și roșu de emoție, spunea:

— Ce vreți! N-a vrut să rămînă aici, la noi. S-a dus printre cărturari. Fie și așa! Fiecare cu ale lui.

Într-o zi, înainte de cîșlegi, se porni dintr-odată o ploaie mare cu măzăriche; bătrînul și Varvara se apropiară de fereastră să privească și iată că îl văzură pe Anisim, care tocmai venea cu sania de la gară. Nu se așteptau deloc să sosească. Intră în casă neliniștit, ros parcă de un gînd ascuns, și rămase tot timpul astfel. În toată purtarea lui era ceva sfidător. Acum nu mai părea deloc grăbit, ca altădată, să se întoarcă la oraș; s-ar fi putut bănui că fusese dat afară

din slujbă. Varvara era însă bucuroasă de sosirea lui. Îl învăluia cu o privire șireată, ofta și clătina din cap.

— Oare cum vine asta, maică? se minuna ea. Flăcău de douăzeci și șapte de ani și tot neînsurat umblă. Ț-ț-ț...

În odaia vecină, din vorba ei liniștită, domoală, nu se auzea decît: „ț-ț-ț". Începu să se sfătuiască în șoaptă cu bătrînul și cu Aksinia, ale căror fețe căpătară și ele o înfățișare șireată și tainică, de complotiști.

Hotărîră să-l însoare pe Anisim.

— Ț-ț-ț!... Frate-tău cel mic s-a însurat de mult, îl lua la zor Varvara, iar tu ești tot stingher, parcă ai fi un cocoș la iarmaroc. Spune și tu, cum vine asta? Ai să te-nsori, cu voia Domnului, pe urmă faci ce vrei. Tu te-ntorci la slujbă și nevastă-ta rămîne acasă, să ne dea o mînă de ajutor. Prea trăiești fără rost, băiete! După cum se vede, ai cam uitat rînduielile. Apoi nici așa nu se poate... Ț-ț-ț-ț... Cu voi, ăștia de la oraș, e o adevărată pacoste.

Cînd se însurau, Țîbukinilor li se alegeau fetele cele mai frumoase, ca unor bogătași ce erau. Se găsi, așadar, și pentru Anisim o asemenea fată. El, însă, nu avea nimic atrăgător în înfățișarea lui mai mult ștearsă; slab, sfrijit, mic de statură, avea niște obraji rotunzi, de parcă i-ar fi umflat mereu, și ochi pătrunzători, care nu clipeau; barba îi era roșiatică și rară și, cînd se gîndea mai mult la ceva, și-o tot vîra în gură, morfolind-o; pe deasupra, îi mai și plăcea să tragă la măsea, ceea ce se și ghicea după fața și mersul lui. Asta nu-l împiedică, bineînțeles, să spună cînd veniră să-i aducă vestea că i se găsise o logodnică foarte frumoasă:

— Foarte bine, că doar nici eu nu-s de lepădat. Se știe doar că noi, Țîbukinii, sîntem oameni arătoși.

În imediata apropiere a orașului se afla satul Torguevo. O parte din el fusese de curînd înglobată în oraș, iar cealaltă rămăsese sat. În jumătatea ajunsă oraș trăia în căsuța ei o văduvă, care avea o soră foarte săracă, lucrătoare cu ziua, iar aceasta din urmă avea o fată, Lipa, care lucra și ea cu ziua. Despre frumusețea Lipei începuse să se vorbească încă mai demult la Torguevo și numai sărăcia ei lucie făcuse pe fiecare să-și ia gîndul de la ea; lumea spunea că doar un bărbat mai în vîrstă sau un văduv s-ar putea căsători cu ea sau poate o va lua dînsul, doar „așa“, și astfel, pe lîngă ea, va avea și mama ei ce să mănînce. Aflînd de la peţitoare despre Lipa, Varvara plecase în grabă la Torguevo.

În scurt timp, o vedere a fost pusă la cale în casa mătușii, o vedere în toată regula, cu gustări și cu băutură, și Lipa era îmbrăcată într-o rochie roz, anume făcută pentru această ocazie. O panglică roșie se împletea ca o flacără în părul ei. Lipa era subțire, palidă, plăpîndă, cu trăsături gingașe, pîrguite de munca în aer liber. Un surîs sfielnic și trist îi lumina necontenit fața și ochii ei priveau copilărește, plini de încredere și de curiozitate.

Era foarte tînără, aproape o fetiță, cu sînii abia mijind, dar de cununat se putea cununa, fiindcă avea vîrsta. Era într-adevăr frumoasă și în toată înfățișarea ei un singur lucru putea să nu-ți placă: mîinile ei mari, bărbătești, care acum atîrnau stîngace de-a lungul trupului, ca niște clești uriași de rac.

— Nouă nu ne pasă că n-are zestre, îi spunea bătrînul Țîbukin mătușii ei. Și pentru fiul nostru, Stepan, tot o nevastă săracă am ales, iar acum nu știm cum s-o mai lăudăm. Are mîini de aur și în gospodărie, și în negustorie.

Lipa stătea lîngă ușă și parcă voia să spună: „Faceți cu mine ce vreți, mă las în voia voastră“,

iar mama ei, Praskovia, lucrătoare cu ziua, stătea pitită în bucătărie și murea de frică. Odată, demult, un negustor la care freca scîndurile se mîniase pe ea și-i bătuse din picior; ea se speriase atît de rău, încît încremenise, iar de-atunci rămăsese cu această necontenită spaimă în ea. Pentru o nimica toată îi tremurau mîinile și picioarele, pînă și obrajii îi tremurau. Acum stătea în bucătărie, trăgea cu urechea, silindu-se să audă ce vorbesc musafirii, pînă și își tot făcea semnul crucii, lipind degetele de frunte și uitîndu-se la icoană. Puțin afumat, Anisim deschidea din cînd în cînd ușa bucătăriei și-i spunea cu un zîmbet obraznic:

— Ce stai aci, scumpă mămică? Ni-i tare urît fără mata!

Iar Praskovia, fîstîcită, lipindu-și mîinile de pieptul ei uscățiv, răspundea:

— Vai de mine... lăsați... Vă mulțumesc tare frumos.

După vedere, hotărîră și ziua nunții. Mai apoi, acasă, Anisim se plimba fără rost prin odăi, fluierînd; deodată își amintea de ceva și rămînea nemișcat, dus pe gînduri, cu ochii pironiți în podea, de parcă ar fi vrut s-o sfredelească, să vadă adînc în pămînt. Nu arăta nici o mulțumire la gîndul că se va însura curînd, în Duminica Tomei, și nici dorința de a-și vedea logodnica. Stătea numai și fluiera. Se vedea cît de colo că nu se însura decît fiindcă așa voiau tatăl și mama sa vitregă și fiindcă așa era obiceiul în sat: fiul să se însoare, ca să aducă un ajutor în casă. Dar nici de plecat nu era grăbit să plece și în tot felul lui de-a se purta acum era ceva neobișnuit: îndruga vrute și nevrute și era din cale-afară de sfidător.

III

În satul Șikalovaia trăiau două croitorese, două surori, aparținînd sectei *hlîștilor*[1]. Lor li se comandaseră rochiile de nuntă, așa că veneau deseori la încercat. Încercau și nu mai sfîrșeau cu băutul ceaiului. Varvara își alesese o rochie cafenie, cu dantele negre și cu broderie de mărgele, iar Aksinia – o rochie verde-deschis, cu trenă și cu partea din față a corsajului galbenă. Cînd croitoresele isprăviră, Țîbukin, în loc să le plătească în bani, le plăti în marfă din dugheană și ele plecară înciudate, ducîndu-și boccelele cu lumînări de stearină și cu cutii de sardele, de care nu aveau nici o nevoie. La ieșirea din sat se așezară pe un dîmb și începură să plîngă.

Anisim se întoarse de la oraș cu trei zile înainte de nuntă, îmbrăcat din cap pînă în picioare cu lucruri noi. Purta galoși strălucitori de cauciuc, un șnur roșu cu canafi în loc de cravată și un palton nou, aruncat pe umeri.

După ce se închină cu evlavie la icoane, îi dădu bună ziua tatălui său și îi dărui zece ruble de argint și zece monede de cincizeci de copeici; Varvarei îi dărui tot atîta, iar Aksiniei douăzeci de monede de cîte douăzeci și cinci de copeici. Farmecul lor deosebit era că toate străluceau, de parcă ar fi fost noi-nouțe, anume alese. Silindu-se să pară așezat și serios, Anisim își încorda mușchii feței și își umfla obrajii, dar de duhnit, tot duhnea a băutură. Se vede treaba că în fiecare gară se abătuse pe la bufet. Și din nou te izbea la el aceeași atitudine sfidătoare. Pe urmă, Anisim și bătrînul se așezară la ceai, iar Varvara

1. De la *hlîst* = nuia, vargă; biciușcă (rus.). *Hlîștii* („tremuricii") se autoflagelau pentru a ajunge la extazul mistic.

își răsfiră în palmă rublele strălucitoare și începu să întrebe de consătenii care trăiau acum la oraș.

— Slavă Domnului, o duc destul de bine! spuse Anisim. Atît doar că în familia lui Ivan Egorov s-a petrecut un fapt deosebit: a murit bătrîna Sofia Nikiforovna. De oftică. Masa pentru praznicul de înmormîntare a fost comandată la cofetar și a costat două ruble și jumătate de cap de om. S-a dat și vin. Și pentru musafirii de-aici, din sat, tot două ruble și jumătate s-a plătit. Pe degeaba. Fiindcă n-au mîncat nimic. Parcă știe țiganul ce-i șofranul!...

— Două ruble și jumătate? spuse bătrînul și clătină din cap.

— D-apoi cum! Doar acolo nu ești la țară. Bunăoară, intri seara într-un restaurant să mănînci ceva și nici nu știi cînd te apucă zorile. Atunci să te ții: plătești ca nimica trei-patru ruble de om. Cînd sînt cu Samorodov, costă și mai mult. Ăluia îi place să bea la sfîrșit cafea cu coniac și coniacul e șaizeci de copeici păhărușul!

— Astea-s brașoave, izbucni încîntat bătrînul. Zău că-s brașoave!

— În ultima vreme umblu mereu cu Samorodov. El vă scrie scrisorile mele. Tare frumos mai scrie! Și dacă v-aș povesti, mămico, continuă vesel Anisim întorcîndu-se spre Varvara, ce fel de om e Samorodov ăsta, n-ați crede. Îi spunem cu toții Muhtar, fiindcă are o mutră de armean – e negru tuci. Parcă îi citesc în suflet, îl cunosc cum îmi cunosc cele cinci degete de la mînă. El simte asta și se ține scai de mine, nu mă lasă nici un pas. Sîntem prieteni la cataramă! Se cam teme de mine, ce-i drept, dar nici fără mine nu poate. Unde merg eu, hop și el. Eu, mămico, am un ochi care nu se înșală. La talcioc, bunăoară, unul vinde o cămașă. „Stai, cămașa e furată!“ și așa și este.

— Da' de unde știi? întrebă Varvara.

— De nicăieri. Am eu un ochi așa... Nu știu ce fel de cămașă e, dar parcă mă atrage ceva și-mi spune: e furată. Asta e! La noi, la secție, se spune: „Anisim s-a dus să vîneze sitari!". Asta înseamnă că am plecat să dibuiesc lucruri de furat. Da... De furat, oricine poate fura. Dar cum să ții ce-ai furat? Este el mare pămîntul, dar lucrul de furat nu-l poți ascunde cu una, cu două.

— La noi în sat i s-a furat, săptămîna trecută, lui Guntoriov un berbec și două mioare, spuse Varvara oftînd și nu are cine să le caute... ț-ț-ț...

— De ce nu? Aș putea să le caut eu. Sigur că da.

Sosi ziua nunții. Era o zi de aprilie răcoroasă, dar senină și veselă. Încă din zori ulițele din Ukleevo răsunau de zvon și zurgălăi, căruțe cu doi sau trei cai, cu panglici colorate fluturînd pe cercurile atelajelor și în coamele cailor, treceau în sus și în jos. Prin sălcii, stoluri de stăncuțe cîrîiau speriate de atîta zarvă, iar graurii ciripeau, parcă s-ar fi bucurat și ei că la Țîbukini este nuntă.

În casă mesele erau întinse și încărcate cu tot felul de bunătăți: pești lungi, afumături, păsări umplute, cutii de sardele, fel de fel de sărături și marinate și puzderie de sticle de vin și de votcă; mirosea a cîrnat afumat și a homar nu tocmai proaspăt. Bocănind din tocuri, bătrînul se foia în jurul meselor, ascuțind cuțitele unele de altele. Varvara nu mai știa unde-i e capul; toată lumea trăgea de ea, întrebînd-o sau cerîndu-i cîte ceva; suflînd greu, cu privirea rătăcită, dădea mereu fuga la cuhnie, unde încă de la revărsatul zorilor bucătarul lui Kostiukov și bucătăreasa Hrîminilor-fiii nu mai pridideau. Cu părul numai cîrlionți, fără rochie, în corset și ghete noi cu scîrț, Aksinia trecea ca o vijelie

prin curte și abia i se zăreau, în treacăt, genunchii și pieptul gol. Toată casa era plină de freamăt, se auzeau exclamații, ocări; trecătorii se opreau în fața porții larg deschise și totul lăsa să se vadă că se pregătește ceva neobișnuit.

— Au plecat să aducă mireasa!

Clinchetul năvalnic al zurgălăilor se îndepărta, pierzîndu-se încet-încet dincolo de sat... Pe la ceasurile trei, lumea începu din nou să alerge, să iasă pe la porți. Zurgălăii se auzeau iar, venea mireasa! Biserica era înțesată de lume. Policandrul era aprins, iar corul, la cererea bătrînului Țîbukin, cînta după note. Strălucirea luminilor și a rochiilor în culori vii o orbea. Lipei i se părea că glasurile sonore ale cîntăreților din cor îi lovesc tîmplele ca niște ciocane; corsetul, pe care îl pusese pentru prima oară în viața ei, o strîngea, ghetele la fel, și Lipa arăta de parcă abia s-ar fi trezit dintr-un leșin – privea în jurul ei și părea că nu înțelege nimic. Îmbrăcat într-o redingotă neagră, cu același șnur roșu cu canafi în loc de cravată, Anisim era dus pe gînduri, se uita într-un singur punct, iar cînd corul cînta mai tare, tresărea și își făcea repede semnul crucii. Era înduioșat și îi venea să plîngă. Această biserică îi era cunoscută din fragedă copilărie; pe vremuri răposata mamă-sa îl aducea aici să-l împărtășească; pe vremea aceea el cînta cu băieții în cor; cunoștea fiecare colțișor, fiecare icoană. Și iată că acum se cununa! Se însura, fiindcă așa se cădea, pentru buna rînduială. La drept vorbind, nici nu se mai gîndea la asta, parcă ar fi uitat cu totul de cununie. Lacrimile îi împăienjeneau ochii, îl împiedicau să vadă limpede icoanele, o greutate îl apăsa pe inimă; se ruga și îi cerea lui Dumnezeu ca nenorocirile de neînlăturat, care dintr-o clipă în alta aveau să se dezlănțuie asupra capului său, să-l ocolească într-un fel sau altul, așa cum, pe vreme de secetă,

norii amenințători de furtună ocolesc pînă la urmă satul, fără să lase un singur strop de ploaie. Și, Doamne, cîte păcate se adunaseră de-a lungul anilor, cîte păcate! Și nu mai era nimic de făcut, nu se mai putea îndrepta nimic, aproape că i se părea nefiresc să se mai roage de iertare. Și totuși își cerea iertare, ba îi scăpă și un sughiț de plîns, pe care însă nimeni nu-l luă în seamă, fiindcă toți îl credeau beat.

Deodată se auzi un scîncet speriat de copil:

— Mamă, mămico, haidem de-aici!

— Liniște acolo! strigă preotul.

Nuntașii ieșiră apoi din biserică și se îndreptară spre casă, cu tot alaiul. Oamenii se îmbulzeau; în fața dughenei, la poartă, în curte, sub ferestre, se adunase de asemenea mulțime mare. Femeile satului veniseră la urări, așa cum cereau datinile. Îndată ce tinerii păși peste prag, corul, care-i aștepta în tindă, cu notele în mîini, izbucni deodată cu toată puterea; în același timp începu să cînte și orchestra, adusă anume de la oraș. Se servi șampanie de Don în cupe cu picior și dulgherul-antreprenor Elizarov, un bătrîn înalt și uscățiv, cu sprîncene atît de stufoase încît abia i se mai puteau zări ochii, ridică paharul și se adresă tinerilor:

— Anisim, și tu, fetițo, să vă iubiți unul pe altul, să trăiți în frica lui Dumnezeu, copilașii mei, și Maica Precista o să vă aibă în pază. Se sprijini apoi de umărul bătrînului Țîbukin și trase un hohot de plîns. Grigori Petrovici, să plîngem, să plîngem de bucurie! spuse el cu glas pițigăiat, apoi izbucni în rîs și continuă cu voce de bas: Ha-ha-ha! Și nora asta a ta tot frumoasă e! Totu-i la ea cum se cuvine, totul merge lin, nimic nu scîrțîie, mașinăria e în regulă și șurubăria e fainâ!

Elizarov era din județul Egorievsk, dar încă din tinerețe lucra la Ukleevo, atît pentru fabrici,

cît și pentru satele din împrejurimi; se obișnuise aici. Lumea însă parcă tot bătrîn îl apucase, tot lung și uscățiv, și de mult nu-i mai spunea nimeni altfel decît Cîrjă. Poate fiindcă de peste patruzeci de ani se îndeletnicea numai cu reparații prin fabrici, Elizarov judeca totul, oameni și lucruri, numai din punctul de vedere al rezistenței: nu cumva are nevoie de reparație? Și de data aceasta, înainte de a se așeza la masă, încercase cîteva scaune, ba pipăise și peștele cu degetul.

După șampanie, purceseră cu toții să se așeze la masă. Musafirii vorbeau, își trăgeau scaunele cu zgomot. În tindă se auzea corul, în timp ce, în curte, femeile se întreceau să aducă tradiționalele laude mirilor, toate într-un glas, și era un amestec sălbatic de sunete și de zgomote care te zăpăceau.

Cîrjă se sucea și se răsucea pe scaunul lui, își împingea vecinii cu coatele, nu-i lăsa să vorbească și aci plîngea, aci rîdea în hohote:

— Puișorii mei, puișorii mei, puișorii mei..., bolborosea el întruna. Aksiniușka maică, Varvarușka, să trăim cu toții în pace și înțelegere, dragii mei toporași...

Nu prea era obișnuit să bea și de la primul păhărel de rachiu englezesc se făcu turtă. Rachiul ăsta păcătos, făcut Dumnezeu știe din ce, îi amețea pe toți cei care-l dădeau pe gît, de parcă îi trăsnea. Curînd limbile începură să se împleticească.

Fuseseră poftiți preoții, administratorii fabricilor cu soțiile lor, negustori și cîrciumari de prin satele vecine. Șeful plasei și secretarul plasei, care de paisprezece ani făceau slujbă împreună și care în tot acest răstimp nu iscăliseră hîrtie și nu lăsaseră să plece om de la administrația plasei fără să-l jecmănească sau să-l repeadă, ședeau și aici la masă tot unul

lîngă altul. Grași, bine hrăniți, păreau amîndoi atît de pătrunși de tertipuri, încît parcă și pielea de pe fața lor căpătase o înfățișare deosebită, coțcărească. Nevasta secretarului, o femeie uscată și sașie, își adusese cu ea toți copiii și, întocmai ca o pasăre de pradă, pîndea cu priviri piezișe farfuriile și, cu mîini dibace, culegea tot ce îi era la îndemînă, umplîndu-și buzunarele ei și pe ale plozilor.

Lipa ședea împietrită, cu aceeași expresie pe care o avusese și în biserică. De cînd făcuseră cunoștință, Anisim nu schimbase nici un cuvînt cu ea, așa că aproape nici nu-i știa vocea. Și acum, stînd alături de ea, continua să tacă și să bea întruna rachiu englezesc, iar cînd se îmbătă de-a binelea, începu să-i povestească mătușii care ședea în fața lui:

— Am un prieten, îl cheamă Samorodov. E un om de seamă, are titlul de cetățean de onoare și știe grozav să vorbească. Da' eu, mătușico, știu în ce ape se scaldă și el simte asta. Dă-mi voie, mătușico dragă, să beau cu dumneata un pahar în sănătatea lui Samorodov!

Varvara alerga în jurul meselor, servind și îmbiind musafirii; era ostenită și zăpăcită, dar încîntată că erau atît de multe mîncăruri și că totul arăta atît de bogat; nimeni nu-i va putea vorbi de rău. Soarele apusese și masa tot nu se sfîrșise; nici unul nu mai știa ce mănîncă și ce bea; nu se mai înțelegea nimic din tot ce se vorbea, dar în răstimpuri, cînd muzica tăcea pentru o clipă, se auzea limpede glasul unei femei care striga de pe uliță:

— Ne-ați supt sîngele, nemernicilor! Cum de vă mai rabdă pămîntul?!

Seara se dansă în acordurile orchestrei aduse de la oraș. Sosiră și Hrîmin-fiii cu vinul lor și în timpul dansului unul din ei luă în fiecare mînă cîte un clondir și în gură un păhărel, ceea

ce îi înveseli foarte mult pe nuntași. În mijlocul cadrilului cîte unul îi trăgea deodată o căzăceașcă îndrăcită, lăsîndu-se pe vine. Aksinia se învîrtea în rochia ei verde cu trenă, făcînd să se învolbureze în urma ei o adiere de vînt. Cineva o călcă pe trenă și-i rupse o bucățică de voal, iar Cîrjă strigă numaidecît:

— Uite că i-au rupt pervazul! Măi puișorilor!

Aksinia avea ochi brumării, naivi, care clipeau foarte rar, și un zîmbet copilăresc îi juca mereu pe buze. Ochii aceia neclintiți, capul mic deasupra gîtului lung și toată zvelțețea ei aveau ceva de șarpe; în rochia ei verde cu pieptul galben, cu zîmbetul ei, aducea grozav cu o viperă ce se înalță primăvara din secara tînără și privește la trecători. Hrîminii se purtau cu ea foarte liber și era vădit că cel mai mare se afla de mult cu ea în relații intime. Surdul însă nu vedea nimic, nici nu se uita măcar la ea; stătea picior peste picior și mînca nuci, pe care le spărgea în măsele cu atîta zgomot, de-ai fi zis că trage cineva cu pistolul.

Dar iată că bătrînul Țîbukin păși și el în mijlocul încăperii și flutură din batistă, făcînd semn că vrea să joace căzăceasca; un murmur de admirație se auzi prin casă și prin curte:

— Joacă stăpînul! Stăpînul!

De jucat, juca Varvara, bătrînul flutura doar din batistă și tropăia din călcîie. Cei din curte însă, care se uitau pe fereastră, sprijinindu-se unii de alții, erau încîntați și o clipă îi iertară totul: și bogăția, și fărădelegile.

— Bravo, Grigori Petrovici! se auzea din mulțime. Așa, așa, dă-i înainte, dă-i cu foc! Vezi că mai poate să joace? Ha-ha-ha!

Nunta se sfîrși tîrziu, abia după unu noaptea. Cînd petrecerea se încheie, Anisim trecu clătinîndu-se printre coriști și printre muzicanții din orchestră și le dădu la fiecare cîte o monedă de

cincizeci de copeici, iar bătrînul, fără să se clatine, dar sprijinindu-se parcă numai într-un picior, își duse pe rînd musafirii pînă la ușă, șoptindu-i fiecăruia:

— Două mii de ruble mă ține nunta asta!

În învălmășeala plecării, cineva luă din greșeală haina cîrciumarului din Șikalovaia, haină bună, lăsînd în loc una veche. Auzind de această poveste, Anisim se mînie dintr-odată și începu să strige:

— Stați! O găsesc pe loc! Știu cine a furat-o! Stați!

Ieși în goană pe uliță, luîndu-se după unul din nuntași; dar ceilalți îl ajunseră din urmă, îl prinseră, îl luară de subsuori și îl duseră, beat turtă, roșu de mînie și leoarcă de sudoare, pînă în iatac, unde mătușa și începuse s-o dezbrace pe Lipa, și zăvorîră ușa.

IV

Trecură cinci zile. Anisim, care se pregătea de plecare, se duse sus să-și ia rămas-bun de la Varvara. În camera ei ardeau toate candelele, mirosea a tămîie, iar ea stătea lîngă fereastră și împletea un ciorap de lînă roșie.

— N-ai prea stat mult cu noi! îi spuse ea. Se vede că ți s-a urît aici, ț-ț-ț... Drept că noi trăim bine, avem de toate, ți-am făcut o nuntă așa cum se cuvine; mi-a spus bătrînul că a costat două mii de ruble. Ce să mai vorbesc, trăim negustorește, numai că, vezi, în toată asta e o bubă: tare mai năpăstuim poporul. Mi se rupe inima, dragul meu, de cum îl năpăstuim, Doamne, Dumnezeule! Fie că schimbăm un cal, fie că ne cumpărăm ceva, fie că tocmim un argat, mereu înșelăm pe cîte cineva. Înșelăciune și iar înșelăciune! Untdelemnul din dugheană este

atît de rînced și de amar, încît pînă și catranul cu care își ung oamenii căruțele ți se pare mai bun la gust. Da' ia spune-mi, rogu-te: nu se poate face negustorie și cu untdelemn bun?

— Fiecare cu ale lui, mămico!

— Bine, bine, dar într-o zi o să ne ducem pe lumea cealaltă și atunci... Ț-ț-ț-ț... Eu cred că ar fi bine să vorbești odată cu tatăl tău în privința asta!...

— N-ar fi mai bine să vorbești dumneata?

— Ei, na-ți-o! Eu orice-i spun, el îmi răspunde ca și tine: fiecare cu ale lui. Pe lumea cealaltă, tot așa o să fim judecați, fiecare cu ale lui. Judecata lui Dumnezeu e dreaptă.

— Lasă, că n-o să ne mai judece nimeni, răspunse Anisim cu un oftat. Tot nu este Dumnezeu. Cine să mai judece?

Varvara se uită la el cu uimire, apoi izbucni în rîs și bătu din palme, atît i se păruse de caraghioasă vorba lui Anisim. Acesta, văzînd-o așa de uimită și uitîndu-se la el ca la o comedie, se descumpăni.

— La urma urmei, Dumnezeu poate să și fie, în schimb, nu este credință, urmă el. În timpul cununiei nu m-am simțit deloc în apele mele. Așa cum auzi țipînd puișorul în găoacea oului pe care-l iei de sub cloșcă, tot așa a țipat dintr-odată conștiința în mine atunci. Și cît a ținut cununia m-am tot gîndit: sigur că este Dumnezeu! Dar cum am ieșit din biserică, iar nimic! Și apoi, de unde să pot ști eu dacă e sau nu e Dumnezeu? Ne-a vorbit nouă cineva despre asta cînd eram copii? De cînd suge la pieptul mamei, pruncului i se spune mereu același lucru: fiecare cu ale lui! Nici tăticul nu crede în Dumnezeu. Mi-a spus deunăzi că lui Guntoriov i s-au furat niște oi... Le-am găsit; le-a furat un mujic din Șikalovaia. De furat, el le-a furat, dar pieile sînt la tata... Poftim credință!

Anisim clipi din ochi și clătină din cap. Nici șeful plasei, nici secretarul nu cred în Dumnezeu și nici paracliserul. Se duc la biserică și țin posturile numai de ochii lumii, ca să nu le scoată vorbe urîte. Și numai ca să fie la adăpost pentru cazul că s-ar putea totuși să vină și o Judecată de Apoi. Acum merge vorba că s-ar apropia sfîrșitul lumii, fiindcă poporul nu mai e credincios, nu-și mai respectă părinții și cîte altele. Astea sînt fleacuri. Eu așa socotesc, mămico: toată nenorocirea vine de acolo că oamenii au prea puțină rușine. Ți-am spus că eu știu în ce ape se scaldă oamenii și înțeleg multe. Dacă omul are o cămașă furată, eu văd că e furată. Stă un om în ospătărie și ți se pare că bea ceai, și atîta tot; ei bine, ceaiu-i ceai, dar eu mai văd că el n-are rușine. Umbli o zi întreagă și nu întîlnești un singur om cu rușine. Și toată pricina e că oamenii nu știu dacă este sau nu Dumnezeu... Și acum, mămico, să ne vedem cu bine. Rămîi sănătoasă și nu mă pomeni de rău! Anisim făcu o plecăciune adîncă în fața Varvarei. Îți mulțumesc pentru toate, mămico! spuse el. Familia noastră a avut mare noroc cu dumneata. Ești o femeie foarte cumsecade și sînt foarte mulțumit că te știu aici. Înduioșat, Anisim ieși, dar după o clipă se întoarse din nou și îi spuse: Samorodov m-a încurcat într-o treabă; sau mă îmbogățesc, sau mă curăț. Dacă se întîmplă ceva rău cu mine, te rog, mămico, să ai grijă de tata.

— Ei, nu mai vorbi așa! Ț-ț-ț-ț... Dumnezeu e milostiv! Dar știi, Anisim, ar fi bine să-ți mai dezmierzi nițel nevasta, ț-ț-ț... Vă uitați unul la altul parcă ați fi supărați; măcar o dată să văd și eu că vă zîmbiți, zău așa!

— E și ea tare nu știu cum..., răspunse Anisim oftînd. Nu pricepe nimic, tace mereu. Poate unde e prea tînără, las-o să mai crească.

La scară aștepta un armăsar alb, falnic, bine hrănit, înhămat la o șarabană.

Bătrînul Țîbukin sări voinicește în ea și luă hățurile. Anisim îi îmbrățișă pe Varvara, pe Aksinia și pe fratele său. Ieși și Lipa în pridvor, stătea nemișcată, uitîndu-se într-o parte, de parcă nici n-ar fi ieșit să petreacă pe cineva, ci numai așa, într-o doară. Anisim se apropie de ea și abia îi atinse obrazul cu buzele.

— Rămîi cu bine! spuse el.

Ea zîmbi straniu, fără să-l privească; fața începu să-i tremure și, fără să știe de ce, tuturor li se făcu milă de ea. Anisim sări și el voinicește în șarabană și, cum se socotea bărbat frumos, se îndreptă mîndru din șale, proptindu-și mîna în șold.

În timp ce șarabana urca din rîpă la deal, Anisim se uita mereu în urmă, spre sat. Era o zi caldă, senină. Se scoseseră pentru prima oară vitele la pășune și fete și neveste îmbrăcate în straie de sărbătoare mergeau pe lîngă cireadă. Un taur roșu-cafeniu boncăluia bucuros că se vede în libertate și scormonea țărîna cu copitele dinainte. Pretutindeni, în văzduh și în frunzișuri, cîntau ciocîrliile. Anisim se uită la biserica albă, frumoasă, văruită de curînd, și își aminti că acum cinci zile se rugase acolo. Văzu apoi școala, cu acoperișul ei verde, pîrîul în care se scălda și prindea pește pe vremuri și o bucurie caldă îi umplu pieptul, iar dintr-odată își dori din tot sufletul să vadă răsărind, ca din pămînt, înaintea lui, un zid înalt, care să nu-i îngăduie să plece mai departe, ca să rămînă numai cu trecutul.

La gară intrară în bufet și băură cîte un pahar de xeres. Bătrînul băgă mîna în buzunar ca să scoată punga.

— Eu fac cinste! îl opri Anisim.

Înduioșat, bătrînul Țîbukin îl bătu pe umăr și îi făcu bufetierului cu ochiul, vrînd parcă să spună: Uite ce băiat am!

— Hei, să fi rămas tu acasă, Anisim, la negustoria noastră, spuse el. Mare preț ai fi avut! Te-aș fi acoperit, băiete, cu aur din cap pînă-n picioare!

— N-a fost să fie, tată!

Xeresul era acrișor și parcă mirosea a ceară roșie, totuși mai dădură pe gît cîte un păhărel.

Cînd bătrînul se întoarse de la gară, mai-mai să nu-și recunoască nora cea mică. Nici nu-i plecase bine bărbatul din casă și Lipa se schimbase cu totul, se înveselise dintr-odată. Desculță, într-o fustă veche, ruptă, cu mînecile suflecate pînă la umăr, spăla scara de la intrare, cîntînd cu glas subțirel, argintiu, iar cînd se ducea să deșarte găleata cu apă, se uita la soare cu zîmbetul ei copilăresc și ți se părea că e și ea o ciocîrlie.

Un bătrîn lucrător, care trecea prin fața casei, clătină din cap și strigă:

— Frumoase nurori mai ai, Grigori Petrovici! Dumnezeu ți le-a trimis! Adevărate comori, nu alta!

V

În ziua de 8 iulie, într-o vineri, Elizarov, poreclit Cîrjă, și cu Lipa se întorceau din satul Kazanskoe, unde fuseseră să se închine la hramul Maicii Domnului din Kazan[1]. Mult în urma lor venea și Praskovia, mama Lipei, care rămînea tot mai în urmă – fiind bolnavă, se îneca de năduf. Era pe înserate.

— A-a-a! se minună Cîrjă de cele povestite de Lipa. O-o-o!

1. Rușii sărbătoresc hramul Maicii Domnului din Kazan pe 8 iulie și pe 22 octombrie pe stil vechi.

— Mie tare-mi place dulceața, Ilia Makarîci, spunea ea. Cîteodată, mă așez într-un colț, beau liniștită ceai și mănînc dulceață. Alteori bem amîndouă, Varvara Nikolaevna și cu mine. Ea povestește ceva duios și eu ascult. Au multă dulceață – patru borcane. „Mănîncă, Lipa, nu te sfii", îmi spune ea.

— A-a-a! Patru borcane!

— Trăiesc în belșug. Ceai cu franzelă albă; și carne, cîtă vrei. Belșug, nu glumă! Numai că vezi, Ilia Makarîci, mi-e frică la ei. Vai, ce frică mi-e!

— Și de ce ți-e frică, fetițo? o întrebă Cîrjă și se uită înapoi, să vadă dacă Praskovia nu rămăsese prea departe.

— La început, cînd am făcut nunta, mi-era frică de Anisim Grigorîci. Drept să spun, nu era rău, dar cum se apropia de mine, înghețam; simțeam cum mă ia cu frig, cum îmi îngheață parcă oasele. Cît a stat cu mine, n-am dormit o singură noapte, tot tremuram și mă rugam la Dumnezeu. Acum mi-e frică de Aksinia, Ilia Makarîci. N-am ce zice, ea tot cu zîmbetul pe buze umblă, numai că uneori o vezi uitîndu-se pe fereastră și ochii i se fac răi și scapără scîntei verzi, ca ochii oilor în staul. O scot Hrîmin-fiii din minți: „Socrul dumitale, îi spun ei, are la Butiokino o moșioară de vreo patruzeci de desetine, bună moșioară, cu nisip și apă! Așa că dumneata, Aksiușa, să ridici acolo o fabrică de cărămizi și, după aceea, intrăm și noi în *combenație*". Cărămida costă acum douăzeci de ruble mia. Socoteala nu e rea. Ieri, la masă, Aksinia i-a și spus bătrînului: „Eu, zice, vreau să fac la Butiokino o cărămidărie. Mă fac eu singură negustoreasă". Apoi a rîs. Dar Grigori Petrovici s-a întunecat la față; se vede că nu i-a plăcut treaba asta. „Cît timp trăiesc eu, a spus el, nu ne împărțim. Rămînem toți laolaltă." Iară dînsa

l-a fulgerat din ochi și a scrîșnit din dinți... S-au adus la masă clătite și nici nu s-a atins de ele!

— A-a-a! se miră Cîrjă. Nu s-a atins de ele?

— Și zău, mă-ntreb, cînd o fi dormind? continuă Lipa. Abia ațipește cîte o jumătate de ceas, apoi sare ca arsă și începe să umble prin casă, cu ochii pe la ferestre: să nu dea oamenii cumva foc la ceva, să nu fure... Tare mi-e frică de ea, Ilia Makarîci! După nuntă, Hrîmin-fiii nici nu s-au culcat. S-au dus de-a dreptul la oraș, să se judece; și lumea vorbește că tot Aksinia i-a învrăjbit. Doi dintre frați i-au făgăduit să-i zidească fabrica, iar cel de-al treilea s-a supărat și fabrica lor n-a mers vreo lună; din pricina asta unchiul meu, Prohor, a rămas fără lucru și a hoinărit pe la curți, cerînd cîte un colț de pîine. Unchiule, i-am spus eu, de ce nu te duci să ari ori să tai lemne? De ce te faci de rușine? „Am pierdut, zice, obiceiul să mai muncesc ca tot creștinul. Nu mai știu să fac nimic, Lipînka!...“

Se opriră lîngă o pădurice de plopi tineri să se odihnească și s-o aștepte pe Praskovia. Elizarov era de mult antreprenor de dulgherie, dar cal nu avea și colinda pe jos tot județul, ducîndu-și pe umăr desaga, în care avea pîine și ceapă. Mergea cu pași mari, bălăbănind brațele, și nu era chiar atît de ușor să te ții de el.

La intrarea în pădurice era un stîlp de hotar. Elizarov îl pipăi să vadă dacă-i zdravăn. Îi ajunse din urmă și Praskovia, suflînd greu. Fața ei zbîrcită, mereu speriată, strălucea de bucurie: astăzi fusese și ea la biserică, așa cum face tot omul, apoi se plimbase prin iarmaroc, băuse cvas de pere! Asta i se întîmpla rar, ba i se părea chiar că pentru prima oară în viața ei își făcuse poftele inimii. După ce se odihniră, porniră toți trei mai departe. Soarele apunea și razele lui,

strecurîndu-se pe sub frunzișuri, luminau trunchiurile copacilor. Păduricea răsuna de glasuri vesele. Erau niște fete din Ukleevo care le-o luaseră cu mult înainte, dar care întîrziaseră în desiș: se vede că se apucaseră să culeagă ciuperci.

— Hei, fetelor! Hei, frumoaselor! le strigă Elizarov.

Drept răspuns, păduricea răsună de rîsete.

— Băgați de seamă, vine Cîrjă! Cîrjă, hodorog bătrîn!

Și ecoul parcă rîdea și el. Rămase și păduricea în urmă. Curînd începură să se zărească vîrfurile coșurilor de la fabrici, apoi crucea de pe turla bisericii străluci în soare: nu mai era mult pînă-n sat, pînă-n satul cu „dascălul care a mîncat toate icrele la un praznic“. Ajunseră aproape de casă; mai aveau de coborît această rîpă adîncă. Lipa și Praskovia, care mergeau desculțe, se așezară în iarbă să se încalțe. Cîrjă se așeză și el alături. Privit de acolo, de sus, Ukleevo, cu biserica lui albă, cu sălciile și cu gîrla lui, părea frumos și liniștit. Numai acoperișurile fabricilor, vopsite din economie într-o culoare mohorîtă, sălbatică, supărau ochiul. Pe celălalt mal al rîpei se vedeau lanuri de secară: căpițe, snopi răzleți, împrăștiați parcă de furtună, și grămezi de paie abia secerate. Ovăzul era și el în pîrg și strălucea la soare ca sideful. Secerișul era în toi. În ziua aceea fusese sărbătoare. A doua zi, sîmbătă, avea să se strîngă secara, să se care fînul, apoi vine duminica, iarăși sărbătoare; în fiecare zi tunetul cutremura zările împînzite de dogoare; adieri umede, aburite, vesteau ploaie; privind cerul, fiecare se ruga să dea Domnul să aibă timp să-și strîngă bucatele și în suflete bucuria se împletea cu îngrijorarea.

— Secerătorii s-au scumpit, spuse Praskovia. O rublă patruzeci pe zi!

Pe drum treceau mereu oameni, întorcîndu-se de la iarmarocul din Kazanskoe: femei, muncitori din fabrici cu șepci noi, copii, cerșetori... Într-un nor de praf trecea cîte o teleagă, în urma căreia alerga un cal ce nu fusese vîndut și care parcă se bucura că se întoarce din nou în grajdul lui. Venea apoi un om, trăgînd de funie o vacă legată de coarne, care se lăsa dusă anevoie, aproape tîrîtă. Și din nou se ridica un nor de praf și trecea hurducîndu-se altă teleagă plină cu mujici beți, care-și bălăbăneau picioarele printre loitre. O bătrînă ducea de mînă un băiețaș cu o căciulă mare, încălțat cu niște cizme prea înalte pentru el; băiețașul nu mai putea de cald și abia își tîra picioarele din pricina cizmelor grele, care-l împiedicau să-și îndoaie genunchii, dar nu se lăsa și sufla întruna, din răsputeri, într-o trîmbiță de jucărie. Bătrîna și copilul coborîră în rîpă și curînd nu se mai văzură, trîmbița însă tot se mai auzea.

— Carevasăzică, fabricanților noștri iar nu li-s boii acasă..., spuse într-un tîrziu Elizarov. Mare belea cu ei! Kostiukov e supărat pe mine. „Prea mult lemn ai băgat în cornișe", mi-a spus el deunăzi înciudat. „Cum mult, Vasili Danilîci? Am băgat atîta cît trebuia. Doar nu mănînc lemnul!" Foc s-a făcut! „Cum îndrăznești să vorbești așa cu mine, dobitocule? mi-a spus el. Uiți cu cine ai de-a face? Eu te-am făcut antreprenor!" „Ei, mare pricopseală! i-am răspuns eu. Și cînd nu eram antreprenor, tot beam ceai în fiecare zi." „Sînteți toți niște pungași...", a strigat el. Am tăcut. Lasă, nu face nimic: noi sîntem pungași pe lumea asta și voi o să fiți pe lumea cealaltă, m-am gîndit eu. Ho-ho-ho! A doua zi s-a mai muiat. „Să nu fii supărat, Makarîci, pentru vorbele pe care ți le-am spus ieri, chiar dacă au fost cam grele. Eu, vezi, sînt negustor

din ghilda întîi[1], sînt mai mare decît tine și tu trebuie să taci.“ „Dumneavoastră, zic, sînteți negustor din ghilda întîi, iar eu nu sînt decît dulgher, asta așa e. Numai că și Sfîntul Iosif tot dulgher a fost. Meseria noastră e cinstită, pe placul lui Dumnezeu, dar dacă dumneavoastră, zic, vă place să fiți mai mare decît mine, apoi voia dumneavoastră, Vasili Danilîci.“ Vorba e că, după asta, am intrat la gînduri: oare cine să fie cu adevărat mai mare? Un negustor din ghilda întîi sau un dulgher? Să știți, puișorilor, că tot dulgherul este mai mare. Cîrjă se gîndi nițel, apoi adăugă: Da, da, puișorilor, așa e! Cine trudește, cine pătimește, ăla e mai mare.

Soarele apusese și de deasupra gîrlei, din curtea bisericii și de pe maidanele din jurul fabricilor se ridica o ceață deasă, lăptoasă. În întunericul care se lăsa acum repede, luminițele începură să se aprindă devale și uneori ți se părea că ceața ascunde un abis fără fund. În clipa aceea, Lipa și mama ei, care se născuseră sărace lipite pămîntului și care erau în stare să trăiască astfel pînă la sfîrșitul vieții, dînd totul celorlalți, afară de sufletul lor sfios și speriat, se pomeniră cuprinse de un simțămînt ciudat: pentru prima oară li se păru că sînt și ele cineva, că sînt mai mari decît alții, că înseamnă și ele ceva în lumea aceasta uriașă și tainică, în șirul nesfîrșit al vieților omenești. Se simțeau bine stînd acolo sus, pe culmea dealului; zîmbeau fericite și parcă uitaseră că pînă la urmă tot vor trebui să se întoarcă în vale.

---

1. În Rusia secolului al XIX-lea, negustorii erau înregistrați în două corporații (ghilde). Ghilda întîi cuprindea negustorii angrosiști, care plăteau un impozit consistent, cei din a doua ghildă erau negustori cu amănuntul și plăteau un impozit mult mai mic.

În sfîrșit, ajunseră acasă. La poartă și în fața dughenei, o mulțime de cosași ședeau pe pămînt. Cei din Ukleevo, de obicei, nu se duceau să muncească la Țîbukini și aceștia erau siliți să tocmească oameni de prin alte sate. În întuneric toți păreau acum să aibă bărbi mari, negre. Dugheana era deschisă și prin ușă se vedea că surdul juca dame cu un băiețandru. Niște cosași cîntau încet, aproape în șoaptă, sau cereau zgomotos să li se plătească ziua de lucru din ajun. Nu li se plătea însă, ca nu cumva să nu mai vină la lucru a doua zi. În curte, sub un mesteacăn, bătrînul Țîbukin, fără surtuc, numai în jiletcă, bea ceai cu Aksinia; pe masă ardea o lampă.

— Moșule-e-e! striga de după zăplaz un cosaș, ca să-l necăjească. Plătește-ne măcar jumătate! Moșule-e-e!

În întuneric izbucneau rîsete, apoi se auzea iarăși cîntecul îngînat aproape în șoaptă... Se așează și Cîrjă la masa lor, să bea ceai.

— Carevasăzică, am fost și noi la iarmaroc, începu el să povestească. Se cheamă că am petrecut și noi, puișorilor! Și am petrecut chiar de minune, slavă ție, Doamne! Numai că s-a întîmplat o daraveră cam urîtă: Sașka, fierarul, a cumpărat niște tutun și i-a dat omul o băncuță de cincizeci de copeici negustorului. Dar să vezi drăcie: băncuța era falsă, continuă Cîrjă și se uită cu grijă în jurul lui; ar fi vrut să vorbească în șoaptă, însă continuă să povestească, răgușit, cu o voce sugrumată și tocmai bine îl auzea toată lumea. Carevasăzică, băncuța era falsă. Firește, l-au întrebat de unde o are. Mi-a dat-o Anisim Țîbukin, a spus el, cînd am petrecut la el la nuntă.... Au chemat jandarmul și l-au ridicat... Ia vezi, Grigori Petrovici, să nu iasă vreo vorbă...

— Moșule-e-e! se auzi iarăși același glas șugubăț de după zăplaz. Moșule-e-e!

Se făcu tăcere.

— Ei, puișorilor, puișorilor! mormăi repede Cîrjă și se ridică în picioare. Pica de somn. Ei, mulțumesc pentru ceai și pentru zahăr, puișorilor. E timpul să mă duc la culcare. M-au cam lăsat balamalele. Au început să putrezească grinzile... Ha-ha-ha! Și, plecînd, adăugă: Se vede treaba că mi-a venit și mie vremea să mor!

Apoi scoase un sughiț de plîns. Bătrînul Țîbukin nu-și mai isprăvi ceaiul; rămase pe gînduri, nemișcat, părînd să asculte pașii lui Cîrjă, care se depărta pe uliță.

— Poate că fierarul Sașka a mințit, spuse atunci Aksinia, ghicindu-i gîndul.

Țîbukin intră în casă și, după un timp, se întoarse cu un fișic în mînă; îl desfăcu și pe masă străluciră rublele noi-nouțe. Luă una și o încercă în dinți, apoi o aruncă pe tava cu cești. Mai încercă încă una și o aruncă...

— Da, e adevărat, sînt false... Ridică ochii spre Aksinia, neștiind parcă ce să creadă. Știi ce monede sînt astea?... Le-a adus Anisim atunci... Darul lui! După o clipă, se aplecă spre ea și, băgîndu-i fișicul în mînă, îi șopti: Ia-le, fetițo, și aruncă-le în puț. Dracu să le ia!... Dar bagă de seamă să nu prindă careva de veste, să mai iasă vreun bucluc... ia samovarul, stinge lumina...

Lipa și Praskovia, care stăteau în șură, văzură luminile stingîndu-se una după alta; numai sus, la Varvara, pîlpîiau mai departe candelele albastre și roșii și o adiere de liniște, de împăcare, de neștiutoare seninătate venea dintr-acolo. Praskovia nu putea deloc să se obișnuiască cu gîndul că fata ei s-a măritat cu un om bogat și, de cîte ori venea la Țîbukin, rămînea sfioasă în tindă, cu zîmbetul ei umil; îi trimiteau acolo ceai și zahăr. Nici Lipa nu putea să se obișnuiască și, după plecarea lui Anisim, nu mai dormea în

patul ei, ci pe unde apuca, în bucătărie sau în șură. În fiecare zi spăla dușumelele sau rufele și i se părea că nimic nu s-a schimbat, că muncește ca și mai înainte, cu ziua. Și de data aceasta, cînd se întorseseră de la Kazanskoe, Lipa și Praskovia băură ceaiul în cuhnie, cu bucătăreasa, apoi se duseră în șură și se culcară pe jos, între sanie și zid. Era întuneric și mirosea a hamuri. Afară, pe lîngă case, se stinseseră toate luminile. Se auzi cum surdul închidea dugheana și cum cosașii își căutau un loc de dormit prin curte. Departe, la Hrîmin-fiii în grădină, cînta armonica cea scumpă... Praskovia și Lipa ațipiră.

Cînd le trezi un zgomot de pași, lumina lunii înălbise totul afară; Aksinia stătea în prag, cu așternutul în brațe.

— Poate că aici e mai răcoare..., spuse ea. Apoi intră și se culcă aproape de prag, iar luna o lumină toată.

Aksinia nu putea să adoarmă. Răsufla greu, se răsucea de căldură în așternut, aruncînd aproape totul de pe ea. Și ce animal frumos și falnic părea în lumina feerică a lunii! După un timp se auziră din nou pași: în ușa șurii se arătă bătrînul, alb și el de lună.

— Aksinia! strigă el! Aicea ești?

— Da, și? răspunse ea înciudată.

— Ți-am spus adineaori să arunci banii în puț. I-ai aruncat?

— De ce să arunc bunătate de bani în apă? I-am dat cosașilor...

— Doamne sfinte! izbucni bătrînul înmărmurit și îngrozit. Buclucașă femeie mai ești... Doamne, Dumnezeule!

Și plecă bodogănind și frîngîndu-și mîinile. Puțin după aceea Aksinia se așeză în capul oaselor și oftă din greu, cu ciudă, apoi se ridică, își adună în grabă așternutul și plecă și ea.

— De ce m-ai dat la ăștia, mamă? întrebă Lipa.

— Ei, fetițo, trebuia și tu să te măriți. Așa ne e scris la toți.

Și o deznădejde amară era gata să le cuprindă pe amîndouă. Dintr-odată însă li se păru că nu sînt chiar atît de părăsite, că cineva se uită la ele din înaltul, din albastrul cerului, de acolo unde scînteiează stelele, cineva vede tot ce se petrece în Ukleevo. Simțeau că, oricît de adîncă ar fi fost suferința, noaptea rămînea aceeași, liniștită și minunat de frumoasă, și că în lumea lui Dumnezeu există și va exista de-a pururi un adevăr tot atît de frumos și de minunat, cu care totul pe pămînt abia așteaptă să se contopească, așa cum lumina lunii se contopește cu noaptea.

Și potolite, alinate, se ghemuiră amîndouă una în alta și adormiră.

VI

Sosise de mult știrea că Anisim fusese băgat la închisoare pentru falsificare de bani și punere în circulație de monede false. De atunci trecuseră luni, mai bine de o jumătate de an; se sfîrșise iarna lungă, venise primăvara și atît cei din casă, cît și cei din sat se obișnuiseră cu gîndul că Anisim este la închisoare. Mulți chiar îl și uitaseră. Și cînd cineva trecea noaptea prin fața casei sau a dughenei, își aducea dintr-odată aminte că feciorul lui Țîbukin era întemnițat; iar cînd clopotele sunau la cimitir, nu se știe de ce, oamenii își aminteau că Anisim stă la închisoare și își așteaptă judecata.

O umbră parcă se întinsese peste curte. Casa se posomorîse, acoperișul se acoperise de rugină,

ușa dughenei, grea, îmbrăcată în tablă, vopsită în verde, se spălăcise, „se cătrănise“, cum spunea surdul; și însuși bătrînul se întunecase parcă. Nu-și mai tunsese de mult barba și părul, umbla ca un sălbatic. Cînd se urca pe bihuncă, nu mai sărea voinicește ca altădată și nu se mai răstea la cerșetorii de la poartă: „Să vă mai dea și Dumnezeu!“. Se vedea cît de colo că puterile începură să-l lase. Și oamenii îi știau mai puțin de frică. Ba polițaiul îndrăznise chiar să vină să încheie un proces-verbal de contravenție, pe loc, în dugheană, deși își primea peșcheșul de la bătrîn ca și mai înainte; de trei ori îl chemară la oraș pe Țîbukin, ca să-l judece pentru comerț clandestin cu băuturi spirtoase, dar procesul se tot amîna, pentru neprezentare de martori, iar bătrînul era tot mai sleit de puteri.

Se ducea deseori să-și vadă feciorul, tocmea pe cîte cineva să-l apere, scria cîte o jalbă, dăruise un prapur la o biserică. Directorului închisorii unde stătea Anisim îi dăduse un zarf de argint, pe care era scris cu litere smălțuite: „Sufletul își cunoaște măsura“, și o linguriță cu coadă lungă.

— Nu are cine să vorbească unde trebuie și cum trebuie, spunea Varvara. Ț-ț-ț!... Ar trebui să ne rugăm de vreun boier, să scrie la șefii cei mari... Să-i dea drumul măcar pînă la judecată! De ce să se chinuie bietul băiat?!

Necăjită era și ea, de bună seamă, dar tot mai plinuță la trup și mai albă la piele, aprindea ca și mai înainte candelele la ea în iatac și se îngrijea ca totul să fie curat în casă, cinstind musafirii, ca și altă dată, cu dulceață și pistil de mere. Surdul și Aksinia vedeau de dugheană. Se apucaseră și de o treabă nouă: fabrica de cărămizi de la Butiokino, unde Aksinia se ducea aproape zilnic cu căruța; mîna singură calul și, cînd întîlnea cunoscuți pe drum, lungea gîtul

întocmai ca vipera din secara tînără și zîmbea nevinovat și enigmatic. Lipa se juca toată vremea cu pruncul pe care-l născuse înainte de Postul Mare. Era un plod atît de micuț și de firav, că îți făcea milă și te prindea mirarea că privește și țipă, că este socotit și el o făptură omenească, ba că îl mai cheamă și Nikifor. Copilul stătea în leagăn, iar Lipa se dădea doi pași înapoi spre ușă, făcea o plecăciune și îi spunea:

— Bună ziua, Nikifor Anisimîci!

Și se repezea la el și îl săruta cu foc. Apoi iarăși se dădea înapoi spre ușă, făcea o plecăciune și îi spunea:

— Bună ziua, Nikifor Anisimîci!

Iar plodul dădea din piciorușele lui roșii și plînsul lui se făcea hohot de rîs, cum i se întîmpla și dulgherului Elizarov.

Se soroci și ziua judecății. Bătrînul plecă cu vreo cinci zile înainte. Se auzi apoi că fuseseră luați și duși la oraș toți mujicii chemați ca martori. Odată cu ei plecase și un argat bătrîn, care primise și el citație.

Judecata avu loc într-o joi. Dar trecu și ziua de duminică și bătrînul tot nu se întoarse, iar la Ukleevo nu veni nici o veste. Marți, către seară, Varvara stătea la fereastra deschisă și asculta: nu cumva vine bătrînul? În camera de alături, Lipa se juca cu copilul. Îl arunca în sus, îl prindea în brațe și îi spunea veselă:

— Ai să te faci ma-are, ma-a-are, ai să ajungi și tu bărbat și o să mergem împreună să muncim cu ziua! O să mergem să muncim cu ziua!

— Ei, asta e! se supără Varvara. Cum o să munciți cu ziua, prostuțo? O să-l facem negustor!

Lipa începu să îngîne un cîntec, dar după cîteva clipe uită de spusele Varvarei și începu iarăși:

— Ai să te faci ma-are, mare, ai să fii bărbat și o să mergem să muncim cu ziua!

— Ei, tu știi una și bună! rîse Varvara.

Lipa apăru în prag cu Nikifor în brațe și o întrebă:

— Mămico, de ce-l iubesc eu atîta? De ce mi-e așa milă de el? continuă ea cu glas tremurat și ochii i se umplură de lacrimi. Cine e el? Ce înseamnă el pe lume? E ușurel ca un fulg, ca o scamă, dar mie mi-e drag, parcă ar fi un om mare. Uite, nu poate face nimic, nici de vorbit nu poate să vorbească, dar eu înțeleg tot ce vrea să spună cu ochișorii lui mici.

Varvara ciuli urechea: în depărtare se auzea fluierînd trenul de seară, care se apropia de stație. N-o fi venit cumva bătrînul? Varvara nu mai asculta ce spunea Lipa, nici nu mai știa dacă timpul merge înainte sau dacă nu cumva s-a oprit. Tremura toată, dar nu de teamă, ci de așteptare înfrigurată. O căruță plină de oameni din sat trecu repede, huruind prin fața porții. Erau martorii care veneau de la gară. Din căruța care trecea prin fața dughenei sări argatul cel bătrîn și intră în curte. Se auzi cum un om de-al curții îi dădea bună seara și îl întreba ceva...

— Prevare de drepturi și de toată averea, spuse el, și l-au trimis în Siberia, la muncă silnică, pe șase ani.

În clipa aceea, Aksinia ieși din dugheană prin ușa din dos: tocmai vînduse niște gaz și ținea într-o mînă o sticlă și în cealaltă, pîlnia, iar în dinți niște bani de argint.

— Și tăticu' unde-a rămas? întrebă ea, peltică din pricina arginților din dinți.

— La gară, răspunse argatul. „Cînd s-o mai înnopta, a zis el, atuncea vin și eu."

În toată curtea se răspîndi repede vestea că Anisim fusese condamnat la muncă silnică. Socotind că așa se cuvine, bucătăreasa ieși în prag și începu să jelească, întocmai ca după mort:

— Cui ne-ai lăsat, Anisim Grigorîci, șoimul nostru mîndru? Cui ne-ai lăsat?

Speriați, cîinii începură să latre. Varvara se repezi din nou la fereastră și, stăpînindu-și durerea ce o cuprinsese, îi strigă bucătăresei din toate puterile:

— Ajunge, Stepanida, ajunge, nu ne mai chinui, pentru numele lui Hristos!

Pînă și de samovar uitară în seara aceea. Nimeni nu mai era în stare să se gîndească la ceva. Numai Lipa nu înțelegea despre ce e vorba și continua să se joace cu copilul.

Cînd veni și bătrînul de la gară, nu-l mai întrebă nimeni nimic. Le dădu bună seara, apoi începu să se plimbe în tăcere prin toate încăperile; de mîncare nici nu se atinse.

— N-a fost cine să pună o vorbă bună..., zise din nou Varvara cînd rămaseră numai ei doi. Spuneam eu că trebuie umblat pe la domni cu trecere, dar nu m-ai ascultat. Trebuia făcută o jalbă...

— Am făcut tot ce am putut! răspunse bătrînul dînd din mînă a lehamite. După ce l-au condamnat pe Anisim, m-am dus la boierul acela care îl apărase. „Nu se mai poate face nimic, mi-a spus el. E prea tîrziu.“ Chiar Anisim îmi spusese: „E prea tîrziu...“. Totuși, cînd am ieșit de la tribunal, am tocmit un avocat, i-am dat și arvună. Am să mai aștept o săptămînă și o să mă duc din nou. Cum o vrea Dumnezeu! Bătrînul trecu iarăși prin toate odăile și, cînd se întoarse la Varvara, îi spuse:

— Se vede că nu mi-e bine. Am așa un fel de ceață în cap. Parcă mi se întunecă gîndurile.

Închise ușa ca să nu audă Lipa și șopti:

— Cu banii nu e lucru curat. Ți-aduci aminte că înainte de nuntă Anisim mi-a adus niște ruble și niște băncuțe noi de cincizeci de copeici. Un

fișic l-am ascuns și l-am ținut deoparte. Dar celelalte băncuțe le-am amestecat cu banii mei... Pe vremuri, cînd trăia încă unchiu-meu, Dmitri Filatîci, Dumnezeu să-l ierte, tot pleca după marfă, cînd la Moscova, cînd în Crimeea. Avea nevastă tînără și, în timp ce el umbla după marfă, nevastă-sa umbla cu alții. Au avut șase copii și, cînd unchiului i se întîmpla să bea ceva mai mult, numai ce îl auzeai spunînd: „Nu mă pot dumeri deloc care sînt copiii mei și care sînt ai altora. Mereu mă încurc". Fire fericită, cum s-ar spune. Tot așa și eu acum: nu mă pot dumeri care sînt banii mei cei adevărați și care sînt cei falși și mereu mi se pare că toți sînt falși.

— Ei, ce Dumnezeu!

— Uite, la gară, cînd am cumpărat biletul, am dat trei ruble. Și mereu mi se părea că sînt false. Tare mi-a fost frică... Se vede că nu mi-e bine deloc.

— Da, toți sîntem în puterea lui Dumnezeu! spuse Varvara și clătină din cap. Trebuie să te gîndești și la asta, Petrovici... Nu știe omul ce-l așteaptă mîine. Nu mai ești om tînăr. Doamne ferește, mori, și ce-o să se facă atunci nepoțelul fără tine? Tare mi-e teamă că o să-l năpăstuiască toți pe bietul Nikifor! Tatăl, ca și cum n-ar fi, mama e prea tînără, prostuță... Ce-ar fi să pui pe numele băiatului măcar pămîntul, adică Butiokino. Zău, Petrovici, gîndește-te! Băiețelul e așa de drăgălaș, păcat de el! Ia du-te chiar mîine și fă-i o hîrtie, ce să mai aștepți?

— Chiar și uitasem de nepoțel..., răspunse Țîbukin. Să-i dau și lui bună seara. Zici că-i drăgălaș băiatul? Să dea Dumnezeu să crească sănătos.

Deschise ușa și îi făcu Lipei semn cu degetul. Ea se apropie cu copilul în brațe.

— Ascultă, Lipînka, dacă ai nevoie de ceva, spune-ne, fetițo, nu te sfii! o îndemnă el. Dacă vrei să mănînci ceva, mănîncă tot ce-ți poftește inima, nouă nu ne pare rău. Numai sănătoasă să fii... Făcu semnul crucii peste copil. Și îngrijește bine de nepoțel. Nu mai am fecior, atîta mi-a rămas: nepoțelul.

Îl podidi plînsul și începură să-i curgă lacrimi pe obraz. Scoase un sughiț ușor și se depărtă. După aceea se culcă și adormi buștean, după șapte nopți nedormite.

VII

Bătrînul se mai duse la oraș, dar nu zăbovi mult acolo. Curînd după întoarcerea lui, cineva îi șopti Aksiniei că Țîbukin fusese la notar să-și facă testamentul și că Butiokino, unde ea făcea cărămida, fusese pus pe numele nepotului Nikifor. Vestea aceasta i-a fost adusă dimineața, cînd bătrînul și Varvara își beau ceaiul în fața casei, la umbra mesteacănului. Aksinia încuie amîndouă ușile dughenei, și pe cea care dădea în uliță, și pe cea care dădea în curte, adună toate cheile pe care le ținea la ea și le azvîrli la picioarele bătrînului.

— Nu vreau să mai muncesc pentru voi! țipă ea, izbucnind dintr-odată în hohote de plîns. Nu sînt o noră pentru voi, ci o slujnică! Toată lumea rîde de mine: „Ia uitați-vă ce mai slujnică și-au găsit Țîbukinii!“. Nu m-am tocmit la voi! Nu sînt o cerșetoare, o lepădătură! Am și eu tată și mamă.

Fără să se sinchisească de lacrimile care îi curgeau șiroaie, îl fulgeră pe bătrîn cu ochii ei răi, care priveau sașiu de mînie, iar fața și gîtul i se încordaseră și i se făcură stacojii, căci striga din răsputeri:

— Nu vreau să mai fiu slugă la voi! continuă ea. M-am spetit muncind! Să stau toată ziulica în dugheană și noaptea să mă furișez după votcă, pentru asta sînt bună, dar cînd e vorba de pămînt, pentru asta e bună nevasta ocnașului, cu lepădătura ei de copil! Ea e stăpînă aici, boieroaica, iar eu sînt sluga ei! Dați-i totul, băgați-i totul pe gît muierii pușcăriașului, pînă s-o înec a! Eu plec acasă! Să vă găsiți o altă proastă, fir-ați blestemați!

Niciodată în viața lui bătrînul nu-și certase sau pedepsise copiii și nu putea să admită nici gîndul măcar că cineva dintre ai lui ar putea să-i spună în față vreo vorbă urîtă sau să aibă o purtare necuviincioasă; înspăimîntat de această dezlănțuire de furie, fugi în casă și se ascunse după un dulap. Iar Varvara, de uluită ce era, nici nu putu să se scoale de pe scaun; dădea numai din mîini, ca și cum s-ar fi apărat de o viespe.

— Ce-i asta, maică? bîiguia îngrozită. De ce strigi așa? Ț-ț-ț!... Ne aude lumea... Mai încet! Mai încet!

— Ați dat Butiokino nevestei ocnașului, continuă să zbiere Aksinia. Puteți să-i dați totul. Nu mai vreau nimic de la voi! Să vă înghită pămîntul! Sînteți cu toții o bandă de borfași! Am văzut destule! Ajunge! N-a trecut un om pe-aici fără să-l jefuiți, hoților! Ați jefuit bătrîni și copii! Cine a vîndut votcă fără brevet? Și banii falși? V-ați umplut cuferele cu bani falși și acum nu mai aveți nevoie de mine!

În fața porții se și adunase lumea și se uita în curte.

— Foarte bine, să se uite lumea! țipa Aksinia. Am să vă fac de rîs! Să vă crape obrazul de rușine! Să vă văd tîrîndu-vă la picioarele mele! Ei, Stepane, îl chemă ea pe surd, haide, plecăm numaidecît acasă, la tata și la mama! Nu vreau să

mai stau la un loc cu pușcăriașii! Hai repede, pregătește-te!

În curte, pe frînghiile întinse, atîrnau rufe la uscat; Aksinia începu să smulgă fustele și bluzele ei încă ude și să le zvîrle în brațele surdului. Apoi, turbată, alergînd de colo-colo, trase pe rînd albiturile, le trînti pe jos și călcă în picioare tot ce nu era al ei.

— Maică, liniștiți-o, maică! gemea Varvara. Ce-i cu ea, ce vrea? Dați-i Butiokino, dați-i-l, pentru numele lui Hristos!

— Ia te uită ce muiere! spuneau cei de la poartă. Și-a dat poalele peste cap! A dracului muiere!

Aksinia intră în goană în cuhnie, unde tocmai se spălau rufe. Lipa spăla singură, iar bucătăreasa se dusese la gîrlă să limpezească. Din albie și din cazanul de lîngă plită se ridicau aburi înăbușitori și se vedea ca prin ceață. Pe podea mai era un maldăr de rufe murdare și, lîngă maldăr, ca să nu se lovească dacă cumva s-ar fi întîmplat să cadă, era culcat pe o bancă Nikifor, care se juca cu piciorușele lui roșii. În clipa în care intră Aksinia, Lipa tocmai luase din maldăr o cămașă a cumnatei și o pusese în albie, întinzînd mîna spre cofa cu apă clocotită care se afla pe masă.

— Dă-o încoace! se răsti Aksinia, aruncîndu-i o privire plină de ură, și își luă cămașa din albie. Nu e treaba ta să te atingi de rufele mele! țipă ea iarăși. Ești nevastă de ocnaș și trebuie să-ți cunoști lungul nasului, să știi cine ești!

Lipa se uită la ea înlemnită, fără să înțeleagă ceva. Dar, dintr-odată, prinse privirea pe care Aksinia i-o aruncă copilului și se îngrozi...

— Mi-ai luat pămîntul. Ei bine, na!

Zicînd aceasta, Aksinia puse mîna pe cofa cu apă clocotită și o deșertă pe Nikifor.

După asta se auzise un țipăt cum nu se mai auzise niciodată în Ukleevo și nu-ți venea să crezi că o făptură atît de firavă, de puțintică la trup ca Lipa, este în stare să scoată un asemenea țipăt. Și în curte se făcu dintr-odată tăcere. Aksinia intră în casă fără un cuvînt, cu obișnuitul ei surîs nevinovat pe buze. Surdul tot se mai plimba prin ogradă, năuc, cu rufele în brațe, apoi începu să le întindă la loc pe frînghie, fără să rostească un cuvînt și fără să se grăbească. Și, pînă cînd se întoarse bucătăreasa de la gîrlă, nimeni nu îndrăzni să intre în bucătărie, să vadă ce se întîmplase acolo.

VIII

Nikifor a fost dus la spitalul zemstvei și spre seară a murit acolo. Lipa n-a așteptat să vină cineva s-o ia, ci a învelit micul cadavru într-o pătură și a pornit-o spre casă.

Spitalul, o clădire nouă, cu ferestre mari, terminată de curînd, se afla sus, pe creasta unui deal. Scăldat în razele asfințitului, părea că arde pe dinăuntru. La poalele dealului se afla un cătun. Lipa coborî și, înainte de-a intra în cătun, se așeză pe malul unui iaz mic. O femeie își aduse calul la adăpat, dar calul nu voia să bea.

— Ce ți-e, de ce nu bei? bodogăni femeia mirată.

Un băiețaș în rubașcă roșie spăla în apa iazului cizmele tatălui său. Și altă făptură omenească nu se mai vedea, nici în cătun, nici pe deal.

— Nu vrea să bea..., murmură Lipa uitîndu-se la cal.

Femeia și băiețașul cu cizmele au plecat pînă la urmă și ea a rămas singură. Soarele s-a culcat și el, învelindu-se în purpura de aur, și

nori prelungi, trandafirii și liliachii, s-au răsfirat pe cer, parcă de strajă. Undeva departe, cine știe unde, un buhai-de-baltă mugea surd și trist, ca o vacă închisă în staul. Strigătul acestei păsări tainice se auzea în fiecare primăvară, dar nimeni nu știa cum arată, unde se aciuase. Sus pe deal, în jurul spitalului și în tufișurile dimprejurul iazului, dincolo de cătun și pe tot întinsul cîmpului, cîntau privighetorile. Un cuc număra anii cuiva și, tot încurcîndu-se la numărătoare, o lua mereu de la început. În iaz broaștele se chemau una pe alta, mînioase parcă, îngînîndu-se care mai de care; și ascultîndu-le, ți se părea că deslușești în strigătul lor: „Așa fac! Așa fac!“. Cîtă larmă! Ai fi zis că toate vietățile țipau și cîntau înadins, ca nimeni să nu doarmă în seara aceea de primăvară, ca tuturora, chiar și broaștelor mîniate, să le fie dragă fiecare clipă și să se bucure de ea: fiindcă viața nu ți-e hărăzită decît o singură dată!

Un firicel de lună argintie lumina cerul plin de stele. Lipa nu-și dădea seama cît timp stătuse lîngă iaz, dar cînd se ridică și porni din nou, toată lumea dormea în cătun și nu se vedea nici o lumină. Pînă acasă erau, de bună seamă, vreo douăsprezece verste, dar puterile o părăsiseră și nu mai știa bine drumul; luna trecea cînd în stînga, cînd în dreapta șoselei și același cuc, al cărui glas răgușise, cînta mereu, parcă făcîndu-i în ciudă: ei, uită-te pe unde mergi, să nu rătăcești drumul! Lipa mergea repede și nici nu băgă de seamă că-și pierdu-se năframa de pe cap... Se uita mereu la cer și se întreba unde o fi acum sufletul copilului ei: merge oare în urma ei sau zboară undeva acolo sus, printre stele, și nu se mai gîndește la mama lui? O, ce singur te simți noaptea pe cîmp, cînd ești înconjurat de cîntece și ție nu-ți arde de cîntat, cînd

de pretutindeni se înalță strigăte de bucurie și cînd numai tu nu te poți bucura, cînd de pe cer te privește luna, singuratică și ea, fără să-i pese dacă pe pămînt este primăvară sau iarnă, dacă oamenii sînt vii sau morți... Cînd o jale mare îți apasă sufletul, ți-e greu fără oameni. Dacă măcar ar fi fost cu ea mamă-sa, Praskovia, sau Cîrjă sau bucătăreasa sau oricare om din sat!

— Bu-hu! striga buhaiul-de-baltă. Bu-hu!

Și dintr-odată se auzi răsunînd limpede un glas omenesc:

— Înhamă, Vavila!

În față, chiar lîngă drum, ardea un foc. Flăcările se potoliseră, scînteia doar jarul roșu. Se auzeau caii mestecînd iarba. În întuneric se deslușeau două căruțe, una mare, cu un butoi, alta mai joasă, încărcată cu saci. Cu ele erau doi oameni: unul ducea de căpăstru un cal să-l înhame, celălalt stătea nemișcat lîngă foc, cu mîinile la spate. Un cîine începu să mîrîie lîngă una din căruțe. Omul care ducea calul se opri și spuse:

— Parcă vine cineva pe drum.

— Taci, Șarik! îi strigă celălalt cîinelui.

După glas se putea deslușI că omul care potolise cîinele era bătrîn. Lipa se opri și spuse:

— Dumnezeu să vă ajute!

Bătrînul se apropie de ea și, după o clipă de îndoială, răspunse:

— Seara bună!

— Nu mă mușcă cîinele, moșule?

— Nu, fii liniștită!

— Am fost la spital, spuse Lipa după o scurtă tăcere. Mi-a murit copilașul. Îl duc acum acasă.

Se vede că bătrînului nu-i era tocmai pe plac treaba asta, fiindcă se dădu un pas înapoi și spuse repede:

— Ce să-i faci, fata mea! Dacă așa a fost voia lui Dumnezeu. Apoi, întorcîndu-se către

tovarășul lui de drum: Prea mult te mocoșești, băiete. Dă-i zor!

— Nu găsesc cercul de la calul matale. Nu-l văd nicăieri.

— Tare de cap mai ești, Vavila!

Bătrînul se aplecă, luă un tăciune și suflă în el: i se luminară numai ochii și nasul. După ce găsi cercul, se apropie cu tăciunele de Lipa și se uită lung la ea; privirea lui era plină de milă și înțelegere.

— Ești mamă, spuse el. Oricărei mame îi pare rău după copilul ei.

Și spunînd asta, oftă și clătină din cap. Vavila aruncă ceva peste jăratic, ca să-l stingă, strivi apoi cu călcîiul tăciunii și dintr-odată se făcu întuneric; ai fi zis că oamenii și căruța nu fuseseră decît o vedenie ce pierise și că acum rămăseseră numai cîmpul gol, cerul cu stelele și larma păsărilor care se împiedicau una pe alta să doarmă. Un cristei se tînguia și parcă răsărise chiar acolo unde fusese focul.

Dar după o clipă, cînd ochii Lipei se obișnuiră iar cu întunericul, putu din nou să-i deslușească și pe bătrîn, și pe lunganul de Vavila, și căruțele. Acestea scîrțîiră din toate încheieturile, încercînd să iasă la drum.

— Sînteți sfinți? îl întrebă Lipa pe bătrîn.

— Nu. Noi sîntem din Firsanovo.

— Cînd te-ai uitat adineaori la mine, mi s-a muiat inima. Și dumnealui pare un băiat liniștit. Așa că m-am gîndit: poate sînteți sfinți.

— Te duci departe?

— La Ukleevo.

— Suie în căruță. Te ducem pînă la Kuzmenki. De acolo ții drumul drept înainte. Noi o luăm la stînga.

Vavila se urcă în căruța cu butoiul, iar bătrînul cu Lipa în cealaltă. Porniră la pas. Vavila mergea în față.

— Copilașul meu s-a chinuit toată ziua, zise Lipa. Se uita, se uita mereu cu ochișorii lui la mine și tăcea, voia să spună ceva și nu putea. Doamne, Dumnezeule, Maică Precistă! De atîta durere, nici eu nu mai răbdam! Tot timpul mă culegeau de pe podea. Stăteam lîngă pat și mă pomeneam pe jos. Ia spune-mi matale, moșule, de ce să se chinuie atîta un copil înainte să moară? Cînd se chinuie un om în toată firea, bărbat sau femeie, i se iartă păcatele, dar de ce să se chinuie un copil, care n-are păcate? De ce?

— Cine știe? răspunse bătrînul.

Vreo jumătate de ceas merseră în tăcere.

— Nu le poți ști pe toate, rosti într-un tîrziu bătrînul. De ce e așa și nu altfel. Vezi, păsării i s-au dat două aripi, nu patru, pentru că poate să zboare și cu două. Tot așa și cu omul: nu-i e dat să știe totul, ci numai cîte o jumătate sau cîte un sfert. Nu știe decît atît cît îi trebuie ca să trăiască.

— Moșule, parcă mi-e mai ușor să merg pe jos. Nu știu cum, dar îmi zvîcnește inima așa de tare...

— Nu-i nimic. Stai liniștită. Bătrînul căscă și-și făcu semnul crucii peste gură. Nu-i nimic, repetă el. Durerea ta e numai jumătate de durere. Viața e lungă, o să mai ai parte de multe. Și de bune, și de rele. Mare este maica Rusie! spuse el, privind spre zările cufundate în noapte. Prin toată Rusia am fost și toate le-am văzut. Să ai încredere în vorba mea, fetițo. O să ai parte în viață și de bune, și de rele. Am străbătut cu piciorul Siberia, am fost și pe malurile Amurului și m-am cățărat pe Altai. În Siberia m-am și strămutat, lucram pămîntul acolo, dar m-a apucat dorul de maica Rusie și m-am întors în satul meu. Tot pe jos m-am înapoiat. Uite, îmi aduc

aminte ca acum: treceam un rîu pe un pod plutitor, iar eu eram slab, slab, în zdrențe, desculț, zgribulit și sugeam o coajă de pîine; pe pod se afla și un tîrgoveț, dacă o fi murit, Dumnezeu să-l ierte! Se uita la mine plin de milă și dintr-odată i-au dat lacrimile: „Sărăcan de tine, mi-a zis el, neagră ți-i pîinea, negre-ți sînt zilele…". Ei, și cînd am ajuns acasă, nici tu casă, nici tu nevastă, că pe a mea o îngropasem în Siberia. Acum muncesc ca argat și, drept să-ți spun, am avut parte și de rele, dar și de bune. Și tot n-am nici un chef să mor, fetico! Aș vrea să mai trăiesc încă vreo douăzeci de anișori. Asta înseamnă că mi-a fost mai mult bine decît rău. Mare, mare este maica Rusie! spuse el din nou, privind spre zările cufundate în noapte.

— Moșule, întrebă Lipa, cînd moare omul, cîte zile după aceea rătăcește sufletul lui pe pămînt?

— Da' cine știe! Ia să-l întrebăm pe Vavila. El a umblat la școală. Acolo înveți de toate. Vavila! îl strigă bătrînul.

— Ei?

— Vavila, cînd moare omul, cîte zile mai umblă sufletul lui pe pămînt?

Vavila opri calul și numai după aceea răspunse:

— Nouă zile. Cînd a murit unchiul meu Kirilla, sufletul lui a stat treisprezece zile în izba noastră.

— De unde știi?

— Treisprezece zile s-a tot auzit bătînd în vatră.

— Bine, bine, lasă… Dă-i drumul! spuse bătrînul și se vedea că nu crede nimic din toate astea.

În apropiere de Kuzmenki, căruțele apucară pe șosea, iar Lipa ținu drumul drept înainte. Se lumina de ziuă. Cînd coborî în rîpă, casele și biserica din Ukleevo erau pitulate în ceață. Era frig și i se părea că același cuc cînta și aici.

Cînd Lipa ajunse acasă, nu se scoseseră încă vitele la păşune. Toţi dormeau. Se aşeză pe treptele pridvorului şi aşteptă. Cel dintîi se arătă bătrînul; pricepu de la prima privire ce se întîmplase şi mult timp nu putu să rostească un singur cuvînt. Doar ţocăia din buze.

— Lipa, Lipa, spuse el într-un tîrziu, n-ai ştiut să-mi păzeşti nepoţelul...

O sculară pe Varvara, care începu să-şi frîngă mîinile şi izbucni în hohote de plîns. Apoi se apucară să pregătească de înmormîntare.

— Şi ce frumuşel mai era copilul..., se tot tînguia ea. Un singur copil ai avut şi nici pe acela n-ai ştiut să-l păzeşti, prostuţo...

Veniră popii şi făcură slujbă şi dimineaţa, şi seara. A doua zi îngropară copilul. După înmormîntare musafirii şi popii se îndopară cu atîta lăcomie, de parcă n-ar fi mîncat de cine ştie cîtă vreme. Lipa servea la masă şi unul din popi îi spuse, gesticulînd cu furculiţa în care era înfiptă o ciupercă murată:

— Nu plînge după prunc... A lor este Împărăţia Cerurilor.

Abia după ce plecă toată lumea, Lipa pricepu cu adevărat că Nikifor nu mai este şi că nu va mai fi. Şi abia atunci izbucni în hohote de plîns. Nu ştia în ce odaie să se ducă să plîngă în voie, fiindcă simţea că, după moartea copilului, locul ei nu mai era în casa aceea, că nu mai avea ce să caute acolo, că era de prisos. Şi ceilalţi simţeau la fel.

— Ce urli aşa? strigă dintr-odată Aksinia arătîndu-se în uşă. Taci odată.

De înmormîntare, se îmbrăcase cu o rochie nouă-nouţă şi se pudrase.

Lipa ar fi vrut să tacă, dar nu putu să-şi oprească plînsul. Izbucni în hohote şi mai deznădăjduite.

— Auzi? strigă Aksinia și bătu mîniată din picior. Cu cine vorbesc eu? Pleacă din casa asta și să nu te mai prind că pui piciorul pe-aici, muiere de ocnaș! Afară!

— Ei, lasă, se amestecă bătrînul. Liniștește-te, Aksiuta, maică... Plînge femeia. Ce să facă? Doar i-a murit copilul...

— Ce să facă? îl îngînă Aksinia. Poate să mai rămînă noaptea asta, dar mîine să n-o mai văd. Ce să facă? îl îngînă din nou Aksinia și, izbucnind în rîs, se îndreptă spre dugheană.

A doua zi, dis-de-dimineață, Lipa plecă la Torguevo, la mama ei.

IX

Proaspăt vopsite, acoperișul și ușa dughenei strălucesc în prezent ca noi, în ferestre înfloresc ca mai înainte mușcate vesele și tot ce s-a petrecut acum trei ani în casa și curtea Țîbukinilor s-a uitat.

Bătrînul Țîbukin e socotit și acum drept stăpînul casei; dar, de fapt, totul a trecut în mîna Aksiniei; ea vinde, ea cumpără și nimic nu se face fără știrea sau voia ei. Fabrica de cărămizi merge bine; fiind mare cerere de cărămidă la drumul de fier, prețul s-a ridicat la douăzeci și patru de ruble mia; femeile și fetele din sat duc cărămida la gară și o încarcă în vagoane, primind pentru asta cîte douăzeci și cinci de copeici pe zi.

Aksinia a intrat în asociație cu Hrîmin-fiii și fabrica lor se numește Hrîmin-fiii et Co. Lîngă gară au deschis un birt și armonica scumpă nu se mai aude acum cîntînd în curtea fabricii, ci la birt, unde vin adesea șeful gării și dirigintele poștei, care a înjghebat și el un negoț. Hrîmin-fiii i-au dăruit lui Stepan surdul un ceas de aur,

iar el mereu îl scoate din buzunar și îl duce la ureche.

În sat se spune că Aksinia a ajuns cineva. Și, într-adevăr, cînd pleacă dimineața la fabrica ei, cu zîmbetul acela nevinovat, frumoasă, fericită, și cînd dă ordine în fabrică, se simte în ea o mare tărie. Toți se tem de ea: acasă, în sat și la fabrică. Atunci cînd intră la poștă, dirigintele sare în picioare și îi spune:

— Luați loc, vă rog, Ksenia Abramovna!

Un moșier sclivisit, dar cam tomnatic, care umblă îmbrăcat într-o haină de postav fin și poartă cizme de lac, a fost atît de fermecat de felul ei de-a se purta cînd i-a vîndut un cal, încît i-a dat calul cu cît a vrut ea. A ținut-o lung de mînă și, uitîndu-se în ochii ei veseli, șireți, dar cu o căutătură tot atît de nevinovată, i-a spus:

— Pentru o femeie ca dumneata, Ksenia Abramovna, sînt gata să fac orice! Spune-mi numai cînd ne putem vedea, fără să ne tulbure nimeni.

— Cînd doriți dumneavoastră!

Și de atunci moșierul cel tomnatic vine aproape în fiecare zi în dugheană să bea bere. Dar berea e rea, amară ca pelinul. Moșierul se strîmbă, dar bea.

Bătrînul Țîbukin nu se amestecă în treburi și nu ține bani la dînsul, fiindcă i se pare că nu mai poate să deosebească monedele false de cele adevărate; dar tace și nu pomenește nimănui de această slăbiciune. A ajuns tare uituc; pînă și de mîncare uită; dacă nu i se dă, el singur nu cere. Cei din casă s-au și obișnuit să mănînce fără el și nu o dată o auzi pe Varvara spunînd:

— Aseară, bătrînul iar s-a culcat nemîncat.

Și spune lucrul acesta cu nepăsare, pentru că s-a obișnuit. Fie iarnă, fie vară, moșneagul umblă îmbrăcat cu șubă și în zilele prea călduroase stă în casă și nu iese deloc. De obicei,

înfofolit în șuba lui și cu gulerul ridicat, se plimbă prin sat sau pe drumul care duce la gară, ori stă de dimineață pînă seara nemișcat, pe banca din poarta bisericii. Trecătorii îl salută, dar el nu le răspunde, fiindcă și acum, ca și înainte, nu-i poate suferi pe mujici. Cînd cineva îl întreabă ceva, răspunde cuviincios și cuminte, dar scurt.

În sat umblă zvonul că noră-sa, Aksinia, l-ar fi alungat din propria lui casă, că nu-i dă de mîncare și că bătrînul trăiește din milostenie. Unii se bucură, alții îi plîng de milă.

Varvara s-a făcut și mai plinuță, pielea i s-a albit și mai mult; face milostenii ca și mai înainte și Aksinia o lasă în pace. În casă este acum atît de multă dulceață, că nici nu are cine s-o mănînce pînă la noua recoltă. Se zaharisește în borcane și Varvara mai că plînge, neștiind ce să facă cu ea.

Pe Anisim lumea începe să-l uite. A venit odată o scrisoare de la el, scrisă în versuri, pe o coală mare de hîrtie, în chip de jalbă, și cu același scris minunat. Se vede că prietenul său, Samorodov, își ispășea pedeapsa laolaltă cu el. Sub versuri era zmîngălit, cu obișnuitul lui scris urît și neciteț de totdeauna, un singur rînd: „Eu tot bolesc pe-aici; mi-e greu, tare greu, ajutați-mă, în numele lui Hristos!“.

Odată, într-o după-amiază senină de toamnă, bătrînul Țîbukin ședea pe banca din fața bisericii, cu gulerul șubei ridicat, de nu i se vedeau decît nasul și cozorocul șepcii. La celălalt capăt al băncii lungi ședeau antreprenorul Elizarov și paznicul școlii, Iakov, un bătrîn de vreo șaptezeci de ani, fără dinți. Paznicul și Cîrjă discutau.

— Copiii trebuie să îngrijească de părinți... Asta e! Cinstește pe tatăl și pe mama ta, zicea Iakov supărat. Cînd colo, ce să vezi, ea, noră-sa, l-a dat afară din casă! Bătrînul n-are ce mînca și ce bea. Unde să se ducă? N-a mîncat de trei zile.

— De trei zile? se miră Cîrjă.

— Da. Uite-l, stă așa și tace. Nu vezi cum a slăbit? Da' de ce să tacă? Să fi dat o jalbă la judecătorie. Judecătorii nu pot să-i dea ei dreptate.

— Cui i-a dat dreptate? întrebă Cîrjă, care nu prea auzea bine.

— Ce?

— Nimic de zis, e o femeie care știe să se descurce! Ce vrei, în negustoria lor nu pot s-o scoată altfel la capăt... fără păcat adică...

— Auzi, să-l alunge din casa lui! reluă Iakov supărat. Fă-ți întîi casă și apoi gonește pe cine vrei. Auzi vorbă!... Scîrba!

Țîbukin asculta și nu se mișca.

— Ce mi-e casa mea și ce mi-e o casă străină, tot aia e, numai cald să fie și să nu te ocărască muierile..., zise Cîrjă rîzînd. Cînd eram tînăr, tare mult o iubeam pe Nastasia mea. Era o femeiușcă tare blîndă; îmi tot spunea: „Cumpără-ți o casă, Makarîci, cumpără-ți un cal!". Pînă și pe patul morții m-a rugat: „Cumpără-ți o bihuncă, Makarîci, să nu mai umbli pe jos". Dar eu îi cumpăram ei numai turtă dulce, nimic altceva.

— Bărbatul îi e surd și tont, continuă Iakov, fără să-l asculte pe Cîrjă. Dobitoc în toată legea! E ca un gîscan. Ce poate el să priceapă? Dă-i gînsacului cu bîta în cap și tot n-o să priceapă.

Cîrjă se sculă să se ducă acasă, la fabrică; Iakov se ridică și el și plecară împreună, continuînd să stea de vorbă. După ce se îndepărtară cam la vreo cincizeci de pași, bătrînul Țîbukin se sculă și el și porni în urma lor, pășind șovăitor, ca pe gheață.

Satul începea să se cufunde în umbrele asfințitului și soarele nu mai lumina decît coama povîrnișului rîpei, de unde drumul cobora șerpuit. Bătrîne și copii se întorceau din pădure: purtau coșuri cu bureți și iuțari. Iar dinspre

gară venea un cîrd de fete și femei care încărcaseră cărămidă în vagoane; nasul și pometii le erau mînjiți de praf roșu de cărămidă. Toate cîntau. În fruntea lor mergea Lipa. Și ea cînta cu glasul ei subțire și privea spre cer, cu un simțămînt de bucurie, de izbîndă chiar, la gîndul că, slavă Domnului, ziua se sfîrșise și putea să se odihnească. În mulțime se vedea și mama ei, Praskovia, lucrătoare cu ziua, care ducea o legăturică în mînă și, ca totdeauna, sufla greu.

— Bună seara, Makarîci! spuse Lipa văzîndu-l pe Cîrjă. Bună seara, dragul nostru!

— Bună seara, Lipînca! se bucură Cîrjă. Fetițe, fetițele mele dragi, vreți să-l iubiți pe dulgherul cel bogat? Ha-ha-ha! Puișorii mei, puișori, se înduioșă el dintr-odată, scoțînd un sughiț de plîns, toporașii mei dragi!

Cîrjă și Iakov trecură înainte, vorbind între ei. Cîrdul de femei și fete se întîlni apoi cu bătrînul Țîbukin și dintr-odată se făcu o tăcere adîncă. Lipa și Praskovia rămaseră mai în urmă. Cînd bătrînul ajunse în dreptul lor, Lipa făcu o plecăciune adîncă în fața lui și îi spuse:

— Să trăiești, Grigori Petrovici!

Mama ei se înclină și ea. Bătrînul se opri și se uită lung la amîndouă, fără să scoată un cuvînt; buzele îi tremurau și ochii îi erau plini de lacrimi. Lipa scoase din legătura mamei o bucată de plăcintă cu hrișcă și i-o întinse. Bătrînul o luă și începu să mănînce.

Soarele apuse. Stălucirea lui se stinse și acolo sus, pe deal. Se lăsa noaptea și începea să fie frig. Lipa și Praskovia porniră mai departe, făcîndu-și de mai multe ori semnul crucii.

1900

Arhiereul

I

La mănăstirea Sfîntul Petru-Moș vecernia din ajunul Floriilor era în toi. Cînd începură să se împartă ramurile de salcie, ceasurile se făcuseră aproape zece, strălucirea lumînărilor pălea prin fum, mucurile se sfîrlogeau, totul părea învăluit în ceață. În umbra nelămurită din biserică mulțimea se tălăzuia ca o mare, și Preasfințitului Piotr, care de vreo trei zile cam tînjea, i se părea că toate chipurile – și ale tinerilor, și ale bătrînilor, și ale bărbaților, și ale femeilor – sînt una; toți cei care veneau să-și primească ramura de salcie aveau în ochi aceeași expresie. Ușile nici nu se mai zăreau prin ceață, mulțimea continua să se scurgă spre altar și ai fi zis că nu are și nici nu va avea sfîrșit. Cînta un cor de maici, canonul îl citea o călugăriță.

Și ce zăpușeală era! Ce căldură! Și ce lungă era vecernia! Preasfințitul Piotr ostenise. Răsuflarea îi era scurtă, grăbită și uscată, umerii îl dureau de oboseală, picioarele îi tremurau. Și îl tulburau neplăcut țipetele ascuțite ale unui scrîntit întru Domnul, care se auzeau de la balconul corului. Ba, cuprins de un fel de vis ori rătăcire a minții, i se mai păru Preasfințitului că din mulțime se desprinde și înaintează spre el maică-sa, Maria Timofeevna, pe care nu o văzuse de nouă ani, sau poate vreo bătrînă care

semăna cu ea și care, după ce primi din mîna lui ramura de salcie, se îndepărtă fără a-și mai lua ochii de la el, privindu-l cu mulțumire, cu un zîmbet plin de bunătate și de bucurie, pînă ce se pierdu printre credincioși. Și fără să știe de ce, îl podidiră lacrimile. Cugetul îi era împăcat, totul era așa cum se cuvenea. De ce stătea atunci nemișcat, uitîndu-se spre stranele din stînga, unde se auzeau glasuri citind, unde, în ceața înserării, nu se mai deslușea nici un chip, și plîngea? Lacrimile i se prelingeau strălucind de-a lungul obrajilor și în barbă. Iată, în fața lui cineva începu de asemenea să plîngă, apoi altul, și altul, și încetul cu încetul, biserica se umplu toată de un plîns înăbușit. Iar cîteva clipe după aceea Preasfințitul auzi din nou înălțîndu-se corul maicilor și nimeni nu mai plîngea, totul era ca mai înainte.

Curînd slujba se sfîrși. În timp ce arhiereul se urca în cupeul lui și pornea spre casă, grădina mănăstirii, scăldată în lumina lunii, răsuna toată de glasul vesel, melodios, al clopotelor scumpe, grele. Pereții albi, crucile albe de pe morminte, mestecenii albi și umbrele negre și luna îndepărtată de pe cer, care strălucea drept deasupra mănăstirii, totul părea însuflețit, trăind o viață proprie, tainică, dar apropiată omului. Era început de aprilie și după ziua caldă de primăvară se făcuse frig, se lăsase un pic de ger, iar în aerul rece, dar blînd, se deslușeau adierile primăverii. Drumul de la mănăstire spre oraș era nisipos, nu se putea înainta decît la pas și, de o parte și de alta a trăsurii, mergeau agale șirurile de închinători sub lumina clară și liniștită a lunii. Și toți erau tăcuți, reculeși. Totul părea atît de proaspăt, de binevoitor, de prietenos, totul – și copacii, și cerul, pînă și luna –, încît te amăgea gîndul că așa va fi întotdeauna.

În cele din urmă, trăsura intră în oraș, străbătînd strada mare. Dughenele erau închise și numai la Erakin, negustorul milionar, se încerca lumina electrică și o mulțime de curioși urmăreau tremuratul ei. Se perindară apoi străzi întunecate, largi și pustii una după alta, șoseaua județeană de dincolo de oraș, cîmpul, miresme tari de pin năvăliră prin ferestrele cupeului. Și dintr-odată în fața ochilor crescu un zid alb de cetățuie, iar îndărătul lui se avînta spre cer o clopotniță înaltă, peste care luna revărsa aceeași lumină vie, și cinci cupole aurite străluceau în jurul clopotniței – era mănăstirea Sfîntul Pankrati, în care locuia Preasfințitul Piotr. Și aici luna veghea liniștită, gînditoare, sus pe cer, drept deasupra mănăstirii. Trăsura intră pe poartă, nisipul scîrțîi sub roți, umbre de călugări răsăriră ici-colo, în lumina lunii, se auziră pași răsunînd pe lespezi...

— Preasfinția Voastră, îi spuse un frate-ucenic în timp ce arhiereul intra în locuința sa, cît ați lipsit, a venit măicuța dumneavoastră.

— Măicuța? Cînd a venit?

— Înainte de vecernie. Îndată ce a aflat unde sînteți, s-a dus și dînsa la mănăstirea de maici.

— Prin urmare, pe ea am văzut-o adineaori în biserică! Doamne sfinte!

Și Preasfințitul izbucni în rîs de bucurie.

— Mi-a poruncit să înștiințez pe Preasfinția Voastră, continuă fratele-ucenic, că va veni mîine. Dumneaei era însoțită de o fetiță, pesemne vreo nepoțică. Au tras la han la Ovseannikov.

— Cît să fie ceasul acum?

— Unsprezece trecute.

— Păcat!

Preasfințitul rămase o vreme pe gînduri în camera sa de primire, fără să-i vină a crede că se făcuse atît de tîrziu. Îi treceau junghiuri prin mîini și prin picioare, o durere nelămurită îl

apăsa în ceafă. Îi era cald și nu se simțea deloc în apele lui. După ce se odihni un pic, trecu în camera de culcare și aici se așeză într-un jilț și continuă să se gîndească la maică-sa. Auzi pașii fratelui-ucenic îndepărtîndu-se și, dincolo de perete, în camera vecină, tusea răgușită a părintelui Sisoi, ieromonahul. Orologiul mănăstirii sună sfertul.

Preasfințitul își scoase giubeaua și începu să citească rugăciunile dinainte de culcare. Citea cu luare-aminte rugăciunile acelea vechi, de mult știute, și gîndurile îi zburau mereu la maică-sa. Bătrîna avea nouă copii și vreo patruzeci de nepoți. Pe vremuri, locuia cu bărbatul ei, diaconul, într-un sat sărăcăcios, unde stătuse multă vreme, de la șaptesprezece pînă la șaizeci de ani. Preasfințitul își amintea de ea din cea mai fragedă copilărie, aproape de cînd avea trei ani, și, Doamne, cît o mai iubea! Dragă, iubită, neuitată copilărie! De ce oare vremea aceea îndepărtată, dusă pentru vecie, de ce oare îi apărea acum mai luminoasă, mai plină de desfătări, mai darnică în bucurii decît fusese aievea? Cînd i se întîmpla, copil sau flăcăiandru, să cadă bolnav, cît de drăgăstoasă și de înțelegătoare era maică-sa cu el! Și acum amintirile se amestecau cu rugăciunile, din care se înălțau ca o flacără, și nimic nu-i mai putea împiedica gîndurile să se întoarcă necontenit la mama sa.

După ce își isprăvi rugăciunile, se dezbrăcă și se culcă, dar abia stinse lumina, că în fața ochilor îi și apărură din întuneric răposatul său tată, maică-sa, Lesopolie – satul în care se născuse... Scîrțiitul carelor, behăitul oilor, clopotele bisericii în diminețile limpezi de vară, hărmălaia țiganilor trecînd pe sub ferestre – o, cît de duios era să te gîndești în voie la toate astea! Își aduse aminte și de preotul din Lesopolie, liniștit, bun la suflet; părintele Simeon era uscățiv și mărunt,

iar fiul său, seminaristul, înalt ca un uriaș și cu o voce adîncă de bas; mîniindu-se odată pe bucătăreasă, feciorul popii, neștiind ce ocară mai grea să-i arunce, îi spusese: „O, tu, măgărița lui Iehudiil!“. Părintele Simeon auzise, dar tăcuse chitic, rușinat tare că nu-și mai putea aminti în ce loc din Sfînta Scriptură este vorba de o astfel de măgăriță. Părintelui Simeon i-a urmat la preoție părintele Demian, căruia îi plăcea grozav să tragă la măsea și uneori se îmbăta criță, de aceea îi și rămăsese numele Demian-Popa-Criță. Învățător în Lesopolie era Matvei Nikolaici, fost seminarist, un om pașnic, deloc prost, dar care și el bea de zvînta; de bătut nu bătea niciodată școlarii, dar ținea în clasă, spînzurat într-un cui, un mănunchi de nuiele de mesteacăn, sub care se afla o inscripție latinească născocită de el: *betula kinderbalsamica secuta*[1]. Avea un cîine mare, negru și lățos, pe care-l chema Sintaxa.

Și Preasfințitul începu să rîdă singur. La opt verste de Lesopolie se află satul Obnino, care are o icoană făcătoare de minuni. Vara, pe vreme de secetă, icoana era scoasă din Obnino și plimbată în procesiune prin satele învecinate și clopotele sunau atunci întruna, ziua întreagă, cînd într-un sat, cînd într-altul. Și i se părea atunci Preasfințitului că văzduhul fremăta de bucurie, iar el (pe atunci i se spunea Pavlușa) mergea în urma icoanei desculț, cu capul descoperit, cu inima plină de o credință nevinovată, cu un surîs nevinovat pe buze, copleșit de o nemărginită fericire. Își aducea de asemenea aminte că la Obnino venea întotdeauna lume multă la biserică și că preotul de acolo, părintele Aleksei,

1. Un amestec de cuvinte: *betula* (lat.) = mesteacăn; *kinder* (germ.) = copii; *balsamica* (lat.) = curativă; *secuta* (lat.) = căutată.

pentru a cîștiga timp, în vreme ce slujea proscomidia, îl punea pe nepotul său surd, Ilarion, să citească pomelnicele de pe prescuri: „pentru sănătatea celor vii“ și „pomenirea celor morți“. Ilarion citea cu luare-aminte și, din cînd în cînd, primea cîte un pitac pentru treaba asta. Tîrziu, cînd a încărunțit și a chelit, iar viața i s-a irosit fără rost, a găsit scris într-o zi pe un pomelnic: „Mare dobitoc mai ești, mă Ilarioane!“. Cel puțin pînă la paisprezece ani, Pavlușa a fost slăbănog, șubred și cam greu de cap și, fiindcă învăța cu mare caznă, voiseră chiar să-l ia de la seminar și să-l dea la o prăvălie. Odată, ducîndu-se după scrisori la poșta din Obnino, se uitase lung la funcționarii de acolo și-i întrebase: „Aș vrea să știu cum vi se plătește salariul; o dată pe lună sau în fiecare zi?“.

Preasfințitul își făcu semnul crucii și se întoarse pe partea cealaltă, încercînd să nu se mai gîndească la nimic și să adoarmă.

— A sosit mama..., își aduse el deodată aminte și rîse mulțumit.

Luna se uita pe fereastră, luminînd podeaua tărcată de umbre. Se auzea un greier. În camera vecină, în dosul peretelui, sforăia părintele Sisoi și sforăitul lui de bătrîn avea ceva de om singur pe lume, de orfan, de hoinar. Pe timpuri, Sisoi fusese econom pe lîngă arhiepiscop, iar acum toată lumea îi spunea: „fostul părinte econom“; are șaptezeci de ani, locuiește la o mănăstire, la șaisprezece verste de oraș; stă însă și în oraș, pe unde apucă. Cu trei zile mai înainte, se abătuse pe la mănăstirea Sfîntul Pankrati, și Preasfințitul îi spusese să mai rămînă, ca să se sfătuiască mai pe îndelete despre treburile sfîntului lăcaș...

Cînd orologiul mănăstirii sună ceasurile unu și jumătate de noapte, începu să bată toaca pentru utrenie. Preasfințitul îl auzi prin perete

pe părintele Sisoi tușind și bodogănind ceva cu glas înciudat; apoi călugărul se sculă pesemne, fiindcă arhiereul îl auzi lipăind desculț prin odaie.

— Părinte Sisoi! îl strigă Preasfințitul.

Părintele Sisoi se duse mai întîi în chilia sa, apoi veni încălțat, ținînd o lumînare în mînă. Își îmbrăcase anteriul de-a dreptul peste cămașă și pe cap purta o tichie veche, decolorată de soare.

— Nu se lipește somnul de mine, spuse Preasfințitul ridicîndu-se în capul oaselor. Se vede că nu mi-e bine. Și nu pricep ce poate să fie. Cred că am fierbințeală!

— Se vede că ai răcit, vlădică. Ar trebui să te trag cu seu de lumînare.

Sisoi stătu o clipă nehotărît, apoi căscă:

— Iartă-mă, Doamne, pe mine păcătosul! se scuză el. Apoi adăugă: La Erakin au aprins astăzi lumina electrică. Nu-mi place!

Părintele Sisoi era bătrîn, uscățiv, gîrbovit și întotdeauna nemulțumit de ceva, iar ochii îi erau mînioși, bulbucați ca ai unui rac.

— Nu-mi place! repetă el ieșind din odaie. Nu-mi place defel! Doamne, iartă-mă!

II

A doua zi, în Duminica Floriilor, Preasfințitul sluji liturghia în catedrala orașului, se duse apoi la arhiepiscop, făcu o vizită unei bătrîne neveste de general care era foarte bolnavă și în cele din urmă plecă acasă. La ceasurile două se așeză la masă cu dragii lui oaspeți: bătrîna sa mamă și Katia, nepoțica, o fetiță de vreo opt ani. În timpul prînzului, soarele de primăvară se uita pe fereastră, jucînd vesel pe fața albă de masă și în părul roșcat al Katiei. Prin geamurile duble răzbătea larma ciorilor din grădină și în răstimpuri se auzeau ciripind grauri.

— Nouă ani îs de cînd nu ne-am văzut, spunea bătrîna, da' vezi, ieri la mănăstire mă tot uitam la dumneata! Doamne, deloc nu te-ai schimbat, poate ai mai slăbit olecuță, parcă și barba ți-e mai lungă. Sfîntă Maică Precistă! Ce zici că ieri la vecernie lumea nu s-a mai putut ține și s-au pus toți pe plîns. Tot uitîndu-mă la dumneata, m-am pomenit și eu plîngînd, da' nici eu nu știu de ce. Facă-se voia Celui de Sus!

Și, cu toată duioșia cu care rostise aceste cuvinte, se vedea limpede că era stingherită, ca și cum n-ar fi știut cum trebuia să-i vorbească, cu „tu" sau cu „dumneata", să rîdă sau să fie serioasă, ca și cum s-ar fi simțit în fața lui mai mult nevastă de diacon decît mamă. Cît despre Katia, se uita țintă la unchiul ei, la Preasfințitul, încercînd parcă să ghicească dintr-o privire ce fel de om era. Părul ei strîns cu o panglică de catifea și prins cu un pieptene în creștet se ridica în spatele pieptenelui în chip de aureolă. Avea un năsuc obraznic, răsucit în sus, și ochii plini de șiretenie. Înainte de a se așeza la masă, spărsese un pahar, și acum, în timp ce vorbea, bunica îi lua din față cînd paharul cel mare de apă, cînd paharul de vin. Preasfințitul o asculta pe maică-sa, amintindu-și de vremea cînd cu mulți, mulți ani în urmă îi ducea pe el și pe frații și surorile lui în vizită la rude mai bogate. Maria Timofeevna le purta acum de grijă nepoților, cum purtase copiilor, de aceea o și luase pe Katia cu ea...

— Varenka, sora dumitale, continuă să povestească bătrîna, are patru copii; Katia este cea mai mare. Ginere-meu, părintele Ivan, s-a îmbolnăvit, Dumnezeu știe de ce, și a murit cu vreo trei zile înainte de Adormire. Iar Varenka mea a rămas pe drumuri.

— Dar Nikanor ce face? întrebă Preasfințitul de fratele său mai mare.

— Binișor, slavă Domnului! Binișor, cu voia lui Dumnezeu, se descurcă. Atît doar, că băiatul lui, Nikolașa, nepotul meu, n-a vrut să se preoțească, s-a dus la universitate, vrea să se facă doctor. Cică e mai bine așa. Așa socotește el. Dar cine poate ști? Cum o vrea Cel de Sus.

— Nikolașa spintecă morții! strigă dintr-odată Katia și își răsturnă paharul cu apă în poală.

— Stai binișor, copilă! o dojeni bunica, fără să se tulbure prea mult, luîndu-i paharul din mînă. Fii cuminte cînd mănînci!

— De cît timp nu ne-am văzut! oftă Preasfîntitul mîngîindu-și duios mama pe umăr și pe braț. Tare mi-a fost dor de dumneata, măicuță, printre străini.

— Mulțumesc dumitale!

— Mi se întîmpla uneori să stau seara la fereastra deschisă, singur cuc... Pe undeva pe aproape se auzea cîntînd muzică și dintr-odată mă cuprindea un dor cumplit de țară. Aș fi fost atunci în stare să dau totul, numai să mă pot întoarce la voi...

Bătrîna zîmbi, fața i se lumină toată, dar repede se stăpîni, luă o înfățișare smerită și răspunse, plină de respect:

— Mulțumesc dumitale!

Preasfințitul se întunecă la chip dintr-odată. Se uită la maică-sa nedumerit: de ce, de unde atîta smerenie și respect pe fața și în glasul ei? Nu o mai recunoștea. Era descumpănit și înciudat. Pe deasupra, îl mai durea și capul, ca și aseară; junghiuri îl fulgerau puternic prin brațe și picioare și peștele i se păru fără nici un gust, îi era tot timpul sete...

După masă, sosiră două doamne bogate, moșierițe, care stătură vreun ceas și jumătate fără să scoată aproape un cuvînt, cu fețele împietrite de respect. Veni apoi arhimandritul, ursuz și cam

surd, să-i vorbească despre nevoile mănăstirii. Apoi sunară clopotele pentru vecernie, soarele apuse dincolo de pădure și ziua trecu. Cînd se întoarse din biserică, Preasfințitul își făcu în grabă rugăciunile și se culcă, acoperindu-se cît mai bine.

Nu-i era tocmai plăcut să-și amintească de peștele pe care îl mîncase la prînz. Lumina lunii îl supăra și ea, apoi auzi un zvon de glasuri. Într-o încăpere alăturată, pesemne în camera de primire, părintele Sisoi vorbea despre politică.

— Japonezii sînt acum în război[1]. Se bat. Japonezii, maică, sînt ca și muntenegrenii, din același neam. Au stat împreună sub jugul turcesc.

Se auzi mai apoi glasul Mariei Timofeevna:

— Și cum spuneam, după ce ne-am rugat Domnului și ne-am băut ceaiul, am plecat la părintele Egor, la Novohatnoe; carevasăzică, se cheamă că...

În povestirea ei revenea necontenit același „după ce ne-am băut ceaiul", de parcă toată viața ei n-ar fi știut să facă altceva decît să bea ceai. Preasfințitul, lăsînd gîndurile să-i hoinărească alene, își amintea acum de seminar, de academie. Vreo trei ani fusese profesor de limba greacă la seminar, de atunci nu mai putea să citească fără ochelari, apoi se călugărise și îl făcuseră inspector. După aceea își susținuse teza. La treizeci și doi de ani fusese numit rector al seminarului, îl hirotonisiseră arhimandrit, și ce ușoară, ce plăcută era viața pe-atunci, părea lungă-lungă, de mai-mai s-o crezi fără sfîrșit. Și totuși, încă din vremea aceea sănătatea începuse să i se șubrezească, slăbise tare, fusese

1. Ultimul război chino-japonez avusese loc, față de timpul (aproximativ) al acțiunii, în anul 1895.

cît pe ce să-și piardă vederea și, după sfatul medicilor, fusese nevoit să lase totul și să plece în străinătate.

— Și pe urmă? întrebă Sisoi din camera de alături.

— Pe urmă ce să fie? Ia, ne-am băut ceaiul..., răspunse Maria Timofeevna.

— Părinte, barba Sfinției Tale parcă e verde! se minună dintr-odată Katia, izbucnind în rîs.

Preasfințitul își aduse aminte că barba încărunțită a părintelui Sisoi bătea într-adevăr în verde și îi veni și lui să rîdă.

— Doamne, Dumnezeule! Fata asta este o pedeapsă a cerului! oftă Sisoi supărat. Stai cuminte, răsfățato!

Preasfințitul revăzu biserica albă, nouă-nouță, în care slujea pe cînd era în străinătate; i se păru că aude freamătul mării calde. Locuința avea cinci încăperi înalte și luminoase, în camera de lucru se aflau un birou nou și o bibliotecă. Citea mult, scria mult. Își aduse de asemenea aminte cum îl apuca dorul de țară, cînd cerșetoarea oarbă venea să cînte sub ferestrele lui o romanță de dragoste, acompaniindu-se la ghitară, iar el, ascultînd-o, se gîndea întotdeauna la trecut, fără să știe de ce. Dar iată că s-au scurs opt ani și a fost rechemat în Rusia, iar acum este vicarul eparhiei, iar trecutul s-a pierdut undeva departe, în negură, ca și cum totul ar fi fost un vis...

În iatac intră părintele Sisoi cu o lumînare în mînă:

— Ehei! se minună el. Preasfinția Ta s-a și culcat?

— Ce este?

— Păi ce să fie? E devreme. Să tot fie ceasurile zece, poate și mai puțin. Am cumpărat o lumînare, voiam să trag cu seu pe Preasfinția Ta.

— Cred că am fierbințeală, spuse Preasfințitul și se așeză în capul oaselor. Ar trebui neapărat să fac ceva. Mă doare și capul...

Sisoi îi scoase cămașa și începu să-l tragă și pe piept, și pe spate cu seu de lumînare.

— Iac-așa! spunea el. Doamne Iisuse Hristoase... iac-așa. Am fost azi în oraș la... cum îi zice... la protopopul Sidonski... Am băut ceai cu el... Nu-mi place! Doamne Iisuse Hristoase... Nu-mi place... defel!

III

Arhiepiscopul, bătrîn și obez, era bolnav de podagră sau de reumatism și căzuse la pat de mai bine de o lună. Preasfințitul Piotr se ducea în fiecare zi să-l vadă și primea în audiență în locul lui. Iar acum, cînd nu se simțea bine, îl izbea mai mult ca niciodată nimicnicia celor ce veneau la el cu tot felul cereri și plîngeri și se frămîntau pentru lucruri într-adevăr de nimic; sfiala și judecata lor lipsită de orice zare mai luminoasă îl scoteau din sărite; nimicurile lor mărunte și zadarnice îl copleșeau cu noianul lor și i se părea că începe să înțeleagă de ce arhiepiscopul, care, pe vremuri, în tinerețea lui, scrisese *Învățături despre libertatea voinței*, se împotmolise acum în smîrcul acestor nimicuri, uitase de toate și nu se mai gîndea la Dumnezeu. Pesemne că Preasfințitul pierduse în străinătate obișnuința vieții rusești, nu o mai găsea deloc ușoară acum, poporul i se părea grosolan, femeile ce nu mai conteneau cu jalbele – pisăloage și toante, seminariștii și profesorii lor – inculți, uneori chiar sălbatici. Cît despre hîrtiile care intrau și ieșeau și care se numărau cu zecile de mii, nici nu se mai putea vorbi despre ele. Protopopii

le puneau preoților din întreaga eparhie, tineri și bătrîni, chiar și nevestelor, și copiilor lor, note la purtare, cinci și patru, cîteodată chiar și trei, și despre nimicurile acestea era el nevoit să citească, ba chiar să scrie rapoarte pline de gravitate! Nu aveai o singură clipă liberă ca să te reculegi, toată ziua sufletul îți era zbuciumat și Preasfințitul Piotr nu se liniștea decît atunci cînd se afla în biserică.

Nu se putea deloc obișnui nici cu teama pe care, fără să vrea, o insufla tuturor, cu toată firea lui blîndă și modestă. Cînd se aflau sub privirea lui, toți cei din această gubernie îi păreau mici, speriați, vinovați. În fața lui toți se fîstîceau, chiar bătrînii protopopi, toți „i se trînteau" la picioare și nu demult o bătrînă preoteasă de țară, de tare ce se sfia, nu mai fusese în stare să rostească un singur cuvînt și plecase tot așa cum venise. Iar el, care în predicile lui nu se lega niciodată de oameni și nu dojenea niciodată pe nimeni, fiindcă era peste măsură de milos, își ieșea din sărite cu cei ce veneau să-l asalteze cu jalbe, se mînia, arunca jalbele pe jos. De cînd venise aci, nu întîlnise un singur ins care să-i vorbească sincer, firesc, omenește; și iată că nici maică-sa, bătrîna, nu mai era aceeași, deloc aceeași! De ce oare, se întreba el, Maria Timofeevna vorbea cu Sisoi în voie și rîdea mereu, pe cînd cu el – el, copilul ei! – era tăcută, rușinată parcă, ceea ce n-o prindea deloc. Singurul om care se purta firesc în prezența sa și care nu se sfia să spună tot ce îi trecea prin cap era bătrînul Sisoi, care slujise toată viața pe lîngă arhierei și îngropase vreo unsprezece din ei. Și de aceea Preasfințitul se simțea cu Sisoi mai la largul lui decît cu oricine, deși bătrînul ieromonah era, fără doar și poate, un om ursuz, certăreț.

În ziua de marți, după liturghie, Preasfințitul se duse la casa episcopală și primi iarăși petiționari și din nou se umplu de mînie și de amărăciune; plecă apoi acasă. Tot nu se simțea în apele lui; parcă-l trăgea la pat; ar fi vrut să se culce, dar nici nu intră bine în iatac și i se și vesti că venise Erakin, tînărul negustor, donatorul, care pretindea că vrea să-i vorbească într-o chestiune importantă. Trebuia să-l primească. Erakin stătu aproape un ceas. Vorbea tare, aproape țipînd, fără șir și era foarte greu să pricepi ce urmărește.

— Să dea Domnul! spuse el la plecare. Cu siguranție! După împrejurări, Preasfințite vlădică! Vă urez să fie!

După plecarea lui, sosi stareța unei mănăstiri îndepărtate și, după ce plecă și ea, sună vecernia, era timpul să se ducă la biserică.

În seara aceea călugării cîntau frumos, plini de însuflețire; slujea un tînăr ieromonah cu barbă neagră; și Preasfințitul, ascultînd cum se citea în tropar despre mirele care vine la miezul nopții și despre încăperile împodobite[1], simțea sufletul umplîndu-i-se, nu de căința păcatelor și nici de tristețe, ci de o mare liniște, gîndurile îi fugeau iar spre trecutul îndepărtat, spre copilărie și adolescență, cînd tot așa se cînta despre mire și despre încăperile împodobite; și acest trecut îi apărea din nou viu, minunat, plin de lumină, cum desigur nici nu fusese vreodată. Poate pe lumea cealaltă, în viața viitoare, ne vom aduce aminte cu același simțămînt de trecutul nostru, de viața noastră de-aici. Cine știe!

Preasfințitul ședea în altar, acolo era întuneric. Lacrimi îi curgeau pe față. Se gîndea că,

1. Vezi *Evanghelia după Matei* (capitolul 25, versetele 1-13).

iată, ajunsese la cea mai înaltă treaptă la care putea nădăjdui un om în situația lui, credința lui era neștirbită, și totuși ceva nu era limpede, ceva lipsea încă, de aceea nu voia să moară; și totuși i se părea că nu izbutise să dobîndească tocmai ceea ce era mai adînc, mai însemnat din tot ce visase el nelămurit pe timpuri și că îl muncea și acum aceeași așteptare, aceeași nădejde în viitor, care îi umplea inima de încredere, ca în copilărie, ca la academie și ca în străinătate.

„Ce frumos cîntă astă-seară călugării! își spunea el ascultînd corul. Ce frumos!“

IV

Joi sluji liturghia în catedrală, era spălarea picioarelor. După terminarea slujbei la biserică, lumea se împrăștie, plecînd acasă sub un soare cald și voios, puhoaie repezi gîlgîiau în șanțurile șoselei și, afară din oraș, cîmpul răsuna de cîntecul gingaș al ciocîrliilor, care parcă te îndemna la odihnă. Copacii se treziseră din amorțeala iernii și surîdeau prietenos, iar acolo sus, Dumnezeu știe unde, pornea spre zările îndepărtate cerul albastru, de necuprins, fără sfîrșit.

Ajuns acasă, Preasfințitul Piotr își bău ceaiul, apoi se dezbrăcă și se urcă în pat, poruncind fratelui-ucenic să închidă obloanele la ferestre. În iatac se făcu un întuneric plăcut. Dar ce oboseală îi îngreuia tot trupul, iar în picioare și în șale, ce durere! O durere surdă, înghețată! Și ce vîjîit în urechi! I se părea că nu dormise de mult, de foarte de mult și că o nimica toată, care îi trecea prin minte de cîte ori închidea ochii, îl împiedica să adoarmă. Ca și în ajun, din odaia vecină venea prin perete zvon de glasuri, de cești și de linguriță... Maria Timofeevna

îi istorisea ceva hazliu părintelui Sisoi, împănînd povestirea cu tot felul de glume, iar acesta o întrerupea morocănos, cu o voce ursuză: „Ia mai dă-i încolo! Da' de unde!" tot spunea el. Și Preasfințitul se lăsă din nou cuprins de amărăciune, ba chiar de mînie că bătrîna sa mamă se purta simplu și firesc cu străinii, iar cînd se afla cu el, cu fiul ei, se fîstîcea, își alegea cu grijă vorbele și parcă nici nu îndrăznea să spună tot ce ar fi vrut. I se păruse chiar că Maria Timofeevna căuta mereu un prilej să se scoale în picioare, fiindcă nu cuteza să stea jos în fața lui. Dar răposatul său tată? Cu siguranță că, dacă ar mai fi fost în viață, n-ar fi putut scoate în fața lui nici un cuvînt...

Ceva căzu pe dușumea în odaia vecină și se sparse; fără îndoială, Katia scăpase din mînă o ceașcă sau o farfurioară, fiindcă părintele Sisoi icni dintr-odată, apoi spuse mînios:

— Fata asta este o adevărată pacoste, Doamne, iartă-mă! Cu ea numai vase de spart să ai!

Apoi se așternu liniștea, numai din curte mai venea cîte un zgomot îndepărtat. Deschizînd, într-un tîrziu, din nou ochii, Preasfințitul o văzu pe Katia la el în cameră, stînd nemișcată și uitîndu-se la el. Ca de obicei, părul ei roșcat se ridica de după pieptene ca o aureolă.

— Tu ești, Katia? o întrebă el. Cine tot deschide și închide ușa acolo jos?

— Eu n-aud nimic! răspunse Katia ciulind urechea.

— Uite, chiar acum am auzit că a trecut cineva.

— Burta dumitale face așa, unchiule!

Preasfințitul rîse și o mîngîie pe cap.

— Spuneai că fratele Nikolașa spintecă morții? o întrebă el după o scurtă tăcere.

— Da, învață...

— E bun la suflet?

— Da, e bun, zise ea cam cu jumătate de gură. Numai că grozav îi place să tragă la măsea.

— Dar tată-tău de ce boală a murit?

— Tăticul era slab, slab și subțirel-subțirel, și deodată – gîtul. Și eu m-am îmbolnăvit atunci, și fratele Fedia, toți, tot de gît. Și uite-așa, unchiule, noi ne-am vindecat și tăticul a murit.

Bărbia fetiței începu să tremure, ochii i se umeziră și lacrimi începură să-i curgă pe obraji.

— Preasfinția Ta, spuse ea într-un suflet, cu un firicel de glas, plîngînd de-a binelea, unchiule, am rămas tare sărmani cu mama... Să ne dai ceva bani... fii așa de bun... dragul nostru!

Începu și el să plîngă și mult timp nu putu să rostească un singur cuvînt, apoi o mîngîie pe cap, o bătu părintește pe umăr și îi spuse:

— Bine, bine, fetițo. Uite, o să vie luminata Înviere a lui Hristos și o să mai vorbim despre asta... Am să vă ajut, da, da, am să vă ajut...

Tiptil, cu sfială se strecură și bătrîna în cameră și se închină în fața icoanelor. Văzînd că Preasfințitul nu doarme, îl întrebă:

— Nu vrei să guști oleacă de supă?

— Nu, mulțumesc... Nu mi-e foame.

— Mă uit la dumneata și îmi pare că nu ești tocmai sănătos. Să nu te îmbolnăvești mai rău! Cît e ziulica de lungă stai în picioare și, Doamne, Dumnezeule! ostenește omul uitîndu-se la dumneata. Da' lasă, nu mai e mult și vine Sfîntul Paște. Ai să te poți odihni atunci. Și o să putem sta mai mult de vorbă. Acu' mă duc, că ți s-o fi urît cu trăncăneala mea. Haide, Katiușka, să-l lăsăm pe vlădica să doarmă.

Și Preasfințitul își aduse aminte că pe vremuri, cînd era încă copil, tot așa o auzea vorbindu-i protopopului, pe același ton, pe jumătate glumeț, pe jumătate respectuos... Numai după ochii ei neobișnuit de blînzi, după privirea smerită, îngrijorată, pe care i-o aruncă în treacăt,

ieșind din odaie, puteai ghici că e mama lui. Preasfințitul închise ochii și i se păru că adormise, totuși auzea în răstimpuri cum bătea orologiul și cum tușea, dincolo de perete, părintele Sisoi. Maică-sa mai intră odată cu sfială în cameră și se uită lung la el. O trăsură sau un cupeu trase la scară. Se auzi cineva bătînd ușor la ușă și în iatac intră fratele-ucenic.

— Preasfinția Voastră! spuse el încet.

— Ce este?

— Trăsura e la scară. E timpul să mergeți la denie.

— Cît e ceasul?

— Șapte și un sfert.

Preasfințitul se îmbrăcă și pleacă la catedrală.

În timpul tuturor celor Douăsprezece Evanghelii trebuia să stea în picioare, nemișcat, în mijlocul bisericii, iar Prima Evanghelie, cea mai lungă, cea mai frumoasă, o citea chiar el. Un simțămînt voios de sănătate, de bunăstare trupească și sufletească, pusese dintr-odată stăpînire pe el. Această Primă Evanghelie, „acum a fost preaslăvit Fiul Omului“[1], o știa pe de rost; citind-o, își ridica din cînd în cînd ochii și vedea în jurul lui o mare de lumini, auzea sfîrîitul lumînărilor, dar întocmai ca și în anii trecuți, chipurile oamenilor nu le putea desluși și i se părea că trebuie să fie tot cei din vremea copilăriei și a adolescenței, că vor fi mereu aceiași, an de an. Dar pînă cînd? Numai Dumnezeu putea să știe.

Tatăl său fusese diacon, bunicul – preot, străbunicul – diacon și tot neamul său, poate chiar de la creștinarea Rusiei încoace, aparținuse preoției. Și dragostea lui pentru slujbele bisericești,

1. Din *Evanghelia după Ioan* (capitolul 13, versetul 13).

pentru preoție, pentru dangătul clopotelor era înnăscută, profundă, de neclintit. Numai în biserică se simțea cu adevărat folositor, plin de avînt, fericit, mai ales cînd lua el însuși parte la slujbă. Același sentiment îl susținea și acum. Abia după ce se citi a Opta Evanghelie, simți că vocea îi slăbește, nici tusea nu i se mai auzea, capul începu să-l doară cumplit și îl năpădi teama că, din clipă în clipă, ar putea să se prăbușească. Și, într-adevăr, picioarele îi amorțiră cu totul, așa că puțin cîte puțin încetă să le mai simtă și nu înțelegea cum și pe ce se mai ține, de ce nu se rostogolește...

Cînd se termină slujba, se făcuseră ceasurile douăsprezece fără un sfert. Îndată ce ajunse acasă, Preasfințitul se dezbrăcă și se culcă, fără să se mai roage la Dumnezeu. Nu mai putea vorbi și i se părea că nici în picioare n-ar mai fi putut să stea. În timp ce se acoperea cu pătura, îi veni o poftă nebună să plece în străinătate! În clipa aceea și-ar fi dat și viața ca să nu mai vadă obloanele astea jalnice, ieftine, tavanele joase, ca să nu mai simtă mirosul ăsta greu de mănăstire. Dacă ar fi avut măcar un singur om cu care să poată vorbi, în fața căruia să-și descarce sufletul!

Cu tot vîjîitul din urechi, auzea în camera vecină pașii cuiva și nu izbutea să-și amintească ai cui puteau fi. În cele din urmă, ușa se deschise și intră Sisoi cu o lumînare într-o mînă și cu o ceașcă în cealaltă.

— Te-ai și culcat, Preasfințite? întrebă el. Iacă, veneam să te trag cu votcă și cu oțet. Dacă te trag zdravăn, leacul are să-ți facă bine. Doamne Iisuse Hristoase... uite așa... Uite așa... Am dat adineaori o raită prin mănăstirea noastră... Nu-mi place! Mîine plec de-aici, vlădică, nu mai vreau să stau. Doamne Iisuse Hristoase... Uite așa...

Sisoi nu putea sta multă vreme în același loc. De aceea i se părea că a trecut un an întreg de cînd se afla la mănăstirea Sfîntul Pankrati. Adevărul este că greu era să pricepi unde își avea el urma, dacă se simțea legat de cineva sau de ceva și dacă mai credea în Dumnezeu... El singur nu mai știa de ce era călugăr, dar nici nu se mai gîndea la asta. De mult i se șterse din minte vremea cînd se călugărise: i se părea că se născuse pustnic.

— Plec chiar mîine. Las totul în plata Domnului!

— Am tot vrut să stau de vorbă cu dumneata mai pe îndelete... dar n-am avut cînd, îi spuse Preasfințitul încet, cu mare greutate. Și eu mă simt străin și nu cunosc pe nimeni aici...

— Ei, dacă vrei, am să rămîn pînă duminică, fie și așa! Dar nici o zi mai mult!

— Ce fel de arhiereu sînt eu? continuă în șoaptă Preasfințitul. Ar trebui să fiu un preot de sat, un dascăl... sau un simplu călugăr... Mă apasă toate astea... mă copleșesc...

— Cum? Doamne Iisuse Hristoase... Ei lasă, acum să dormim, Preasfințite!... Ce să-i faci? Noapte bună!

Preasfințitul nu dormi toată noaptea. Iar dimineața, pe la ceasurile opt, începu o hemoragie intestinală. Fratele-ucenic se înspăimîntă și alergă mai întîi la arhimandrit, apoi la medicul mănăstirii, Ivan Andreici, care locuia în oraș. Medicul, un bătrîn corpolent, cu barbă mare, căruntă, îl examină îndelung pe Preasfința Sa, dînd mereu din cap și încruntîndu-se, apoi spuse:

— Știți, Preasfințite, că aveți febră tifoidă?

Din pricina pierderilor de sînge, în răstimp de un ceas, Preasfințitul slăbise mult, pălise, se scofîlcise; chipul i se supsese, ochii îi rămăseseră mari; parcă îmbătrînise și se făcuse mai mic și lui însuși i se părea că este mai slab,

mai neputincios decît toți, că tot ce fusese odată se dusese undeva, departe, fără putință de întoarcere.

„Ce bine! gîndea el, ce bine!“

În cameră intră bătrîna. Văzîndu-i fața suptă și ochii mari, sticloși se îngrozi. Căzu în genunchi la căpătîiul patului și începu să-i sărute fața, umerii, mîinile. Nu știa de ce, dar și ei i se părea că este mai slab, mai lipsit de putere ca toți, uitase în sfîrșit că era arhiereu și îl îmbrățișa ca pe-un copil drag și apropiat.

— Pavlușa, dragul meu, gemea ea. Copilașul meu! Ce-i cu tine? Pavlușa, răspunde-mi!

Palidă, încruntată, Katia stătea alături și nu pricepea ce se petrece cu unchiul, de ce bunica are atîta durere întipărită pe față și de ce rostește cuvinte atît de mișcătoare, deznădăjduite. Iar el nu mai putea să scoată nici o vorbă, nu mai înțelegea nimic și i se părea că este un om simplu, oarecare, că merge pe cîmp, sprinten și vesel, că deasupra lui se întinde cerul nesfîrșit, scăldat în soare, că de acum este liber ca o pasăre și poate să plece oriunde vrea!

— Copilașul meu, Pavlușa, răspunde-mi, se tînguia bătrîna. Ce e cu tine, dragul meu?

— Nu-l tulbura pe vlădică, îi spuse Sisoi încruntat, trecînd prin odaie. Lasă-l să doarmă... nu-l bate la cap...

Trei doctori veniră, se sfătuiră, apoi plecară. A fost o zi lungă, nesfîrșit de lungă. Și veni noaptea, care și ea trecu încet, încet, iar sîmbătă, spre ziuă, fratele-ucenic intră la bătrîna care se culcase în camera de primire, pe divan, și o rugă să vină în iatac: Preasfințitul murise.

Iar a doua zi era Paștele. Orașul avea patruzeci și două de biserici și șase mănăstiri; zvonul de clopote, sonor și plin de bucurie, umplea fără încetare văzduhul, de dimineața pînă seara, făcînd să freamăte aerul de primăvară; păsările

cîntau pretutindeni, soarele strălucea viu. Piața mare a orașului, unde se ținea bîlciul, era plină de larmă: scrîncioburile nu mai pridideau, flașnetele se îngînau cu acordeoanele și cu chiotele beților, iar după-amiază, pe strada mare începu plimbarea în trăsuri cu cai trăpași, pe scurt, totul era numai veselie și voie bună, așa cum fusese anul trecut și cum avea să fie și anul viitor.

Peste o lună, a fost numit un nou episcop vicar și despre Preasfîntitul Piotr rar dacă se mai pomenea. Apoi îl uitară de tot. Și numai bătrîna, mama răposatului, care locuia acum la ginerele ei, diacon într-un orășel pierdut de provincie, cînd ieșea seara să-și aducă vaca de la pășune și se întîlnea la imaș cu alte femei, abia îndrăznea, povestindu-le despre copiii și nepoții ei, să le spună cu voce sfioasă că avusese un fiu arhiereu, de teamă că n-au s-o creadă.

Și drept este că nu toți o credeau.

1902

Logodnica

I

Se făcuse ceasul zece seara și deasupra grădinii strălucea luna plină. În casa Șuminilor tocmai se isprăvise slujba de priveghi, orînduită de bunica Maria Mihailovna, și din grădină, unde coborîse pentru cîteva clipe, Nadia vedea cum în salonul cel mare se puneau gustările pe masă și cum bunica, în rochia ei bogată de mătase, umbla fără astîmpăr de colo pînă colo; părintele Andrei, protopopul catedralei, discuta ceva cu mama Nadiei, Nina Ivanovna, care, la lumina lămpilor și văzută prin geam, arăta, nu se știe de ce, foarte tînără; Andrei Andreici, fiul părintelui Andrei, stătea lîngă ei și-i asculta cu luare-aminte.

În grădină era liniște, răcoare și umbre întunecate se așterneau tihnite pe pămînt. Undeva departe, foarte departe, de bună seamă, afară din oraș, se auzeau orăcăind broaștele. Se simțea că era luna mai, luna mai cea atît de dragă! Respirai adînc și-ți venea să crezi că nu acolo unde te aflai, ci undeva deasupra copacilor, sub cer, departe de oraș, pe cîmp și în păduri, se desfășura în clipa aceea o viață primăvăratică de sine stătătoare, o viață tainică, minunată, bogată și sfîntă, pe care mintea omului slab și păcătos n-o putea cuprinde. Și fără să știi singur de ce, îți venea să plîngi.

Nadia împlinise douăzeci și trei de ani; de la vîrsta de șaisprezece ani nu avusese decît un vis: să se mărite. Și iată că era, în sfîrșit, logodită cu acest Andrei Andreici, pe care îl vedea acum prin fereastră. Logodnicul ei îi plăcea, nunta se și hotărîse pentru ziua de 7 iulie, și totuși nu simțea nici o bucurie deosebită, noaptea dormea prost și veselia parcă i se stinsese... De la subsol, unde era bucătăria, se auzeau prin fereastra deschisă un neîncetat du-te-vino, zăngănitul cuțitelor și ușa cu resort trîntită întruna; mirosea a curcan fript și a vișine murate. Și așa, fără o pricină anume, Nadiei i se păru că și de-acum înainte viața ei avea să fie la fel, mereu aceeași, fără nici o schimbare, fără sfîrșit!

Cineva ieși din casă și se opri pe scară: era Aleksandr Timofeici sau, mai simplu, Sașa, un musafir sosit de la Moscova cu vreo zece zile în urmă. Cîndva, demult, o rudă îndepărtată a bunicii, o oarecare Maria Petrovna, văduvă, nobilă scăpătată, mărunțică, slabă și bolnavă, venea adesea s-o vadă și să-i mai ceară cîte un ajutor. Văduva avea un fiu, Sașa, despre care lumea spunea că ar fi un pictor de mare viitor. După moartea mamei sale, bunica îl trimisese, de mîntuirea sufletului, la Moscova, la o școală medie tehnică; doi ani mai tîrziu băiatul trecuse la Școala de Arte Frumoase, unde rămăsese aproape cincisprezece ani, absolvind în cele din urmă cu chiu, cu vai secția de arhitectură. Totuși nu practica arhitectura, ci intrase să lucreze la o litografie din Moscova. Aproape în fiecare vară venea la bunica la țară, pentru a se odihni și a se întrema, fiind foarte bolnav.

Acum avea pe el un surtuc încheiat pînă sus și niște pantaloni de dril ponosiți, cu manșetele roase. Cămașa nu-i era călcată și în toată înfățișarea lui avea ceva ofilit. Deși era numai pielea și osul, bărbos, negricios, cu degetele lungi și

slabe, ochii lui mari îl făceau să pară totuși frumos. Se obișnuise cu Șuminii, de parcă i-ar fi fost neamuri apropiate, și se simțea la ei ca acasă. Odăii în care stătea i se spunea de mult „odaia lui Sașa“.

Zărind-o pe Nadia, coborî spre ea.

— E bine aici la voi, spuse el.

— Sigur că-i bine. Ar trebui să stai pînă la toamnă.

— Da, așa o să și fac. Am de gînd să rămîn aici pînă în septembrie.

Începu să rîdă fără rost și se așeză lîngă ea.

— Mă uitam la mama, spuse Nadia. Văzută de aici, pare așa de tînără! Firește, își are și ea cusururile ei, adăugă după o scurtă tăcere, dar e totuși o femeie extraordinară.

— Da, e o femeie de treabă..., se învoi Sașa. În felul ei, mama dumitale este, desigur, și foarte bună la suflet, și foarte drăguță, dar... cum să-ți spun? Astăzi, dis-de-dimineață, am trecut pe la bucătărie și am văzut că patru din servitorii voștri dorm pe jos; n-au paturi, n-au așternut și se culcă pe zdrențe; miros urît, ploșnițe, libărci... Întocmai ca acum douăzeci de ani, nimic nu s-a schimbat. Bunica... n-ai ce-i face, e bunică, dar mama – vorbește franțuzește, ia parte la spectacole de amatori. Ar trebui să înțeleagă...

Cînd vorbea Sașa, întindea în fața celui ce-l asculta două degete lungi, uscățive.

— Poate pentru că m-am dezobișnuit cu felul acesta de viață, totul la voi mi se pare ciudat, continuă el. Dracu' știe cum vine asta, dar aici nimeni nu face nimic. Mama se plimbă de dimineața pînă seara ca o ducesă, bunica nu face nici ea nimic, dumneata – la fel. Chiar și logodnicul dumitale, Andrei Andreici, și el stă degeaba.

Nadia îi mai ascultase dojenile și anul trecut, ba chiar și cu doi ani în urmă, și știa că Sașa

nu poate să judece altfel; altă dată făcuse haz de el, dar acum se înciudă dintr-odată.

— Toate astea-s răsuflate și m-am plictisit să le tot aud, spuse ea sculîndu-se. Ar trebui să găsești ceva mai nou.

Sașa rîse, se sculă și el și se îndreptară amîndoi spre casă. Așa cum era, înaltă, zveltă, frumoasă, Nadia părea alături de el elegantă și plină de sănătate și, fiindcă își dădea seama de acest lucru, îi era milă de el și se simțea de fiecare dată stingherită.

— Spui adesea lucruri de prisos, zise ea. Vorbeai adineaori de Andrei al meu, dar nici nu-l cunoști,

— Andrei al meu... Lasă-l în plata Domnului pe Andrei al dumitale! Mie îmi pare rău de tinerețea dumitale.

Cînd intrară în salonul cel mare, lumea se așeza la cină. Bunica, sau buna, cum i se spunea în casă, grasă, urîtă, sprîncenată și mustăcioasă, vorbea tare și, atît după glas, cît și după felul ei de a vorbi, se cunoștea că în casă ea e stăpîna. Era proprietara unui șir de prăvălii în piață și a casei străvechi, cu coloane și grădină, în care locuiau, dar în fiecare dimineață se ruga la Dumnezeu s-o ferească de sărăcie și, în timp ce înălța această rugăciune, plîngea. Nora ei, Nina Ivanovna, mama Nadiei, blondă, strînsă tare în corset, cu pince-nez și cu briliante pe fiecare deget, părintele Andrei, un bătrîn uscățiv, știrb, părînd mereu că se pregătește să povestească ceva foarte hazliu, și fiul său, Andrei Andreici, logodnicul Nadiei, un tînăr rotofei și frumos, cu păr cîrlionțat, care aducea cu un artist sau cu un pictor, discutau cu toții despre hipnotism.

— Într-o săptămînă te îndrepți, îi spuse buna lui Sașa, numai caută și tu să mănînci mai

mult. Uită-te la tine cum arăți! oftă ea. Se sperie omul cînd te vede. Semeni cu Fiul Risipitor.

— Care a irosit avuția tatălui și a păscut la un loc cu dobitoacele, nemernicul de el, spuse tărăgănat părintele Andrei, cu o privire plină de zîmbet.

— Tare mi-e drag tata, exclamă Andrei Andreici punînd mîna pe umărul părintelui său. E un bătrîn de treabă. Un bătrîn cu suflet.

Toți tăcură. Sașa începu deodată să rîdă și își duse șervetul la gură.

— Vasăzică, dumneata crezi în hipnotism? o întrebă părintele Andrei pe Nina Ivanovna.

— Nu pot să afirm că aș crede, răspunse Nina Ivanovna cu un aer foarte serios, aspru chiar, dar trebuie să mărturisesc că în natură există multe lucruri misterioase și de neînțeles.

— Sînt cu totul de acord cu dumneata, dar găsesc că această credință reduce considerabil domeniul misterului.

Se aduse la masă un curcan mare, foarte gras. Părintele Andrei și Nina Ivanovna își continuară discuția. Pe degetele Ninei Ivanovna luceau briliante, apoi în ochi începură să-i lucească lacrimi: se emoționase.

— Cu toate că nu îndrăznesc să te contrazic, spuse ea, trebuie să recunoști că în viață există multe enigme ce nu pot fi dezlegate!

— Te asigur că nu există nici una.

După cină, Andrei Andreici cîntă la vioară și Nina Ivanovna îl acompanie la pian. Andrei Andreici absolvise cu zece ani în urmă, la universitate, Facultatea de Filologie, dar nu intrase în nici o slujbă și n-avea nici o ocupație bine definită. Din cînd în cînd, cînta pe la cîte un concert de binefacere; și în oraș se spunea că-i artist.

Andrei Andreici cînta la vioară și toți îl ascultau în tăcere. Samovarul fierbea tihnit pe masă,

dar numai Saşa bău ceai. Cînd ceasul bătu douăsprezece, o coardă plesni deodată la vioară şi toată lumea izbucni în rîs. Se ridicară şi începură să-şi ia rămas-bun.

După ce-şi conduse logodnicul, Nadia se urcă în camera de la etaj, unde locuia împreună cu mama ei (parterul era ocupat de bunică). Jos, în salonul cel mare, începură să se stingă luminile, dar Saşa rămase mai departe să-şi termine ceaiul. Bea întotdeauna ceaiul pe îndelete, ca moscoviţii, golind cîte şase-şapte pahare. După ce se dezbrăcă şi se culcă, Nadia îi mai auzi mult timp jos pe servitori strîngînd masa şi pe bunica bodogănind. În cele din urmă, totul se linişti. Numai din cînd în cînd se auzea glasul de bas al lui Saşa, care tuşea în odaia lui de la parter.

II

Cînd Nadia se trezi, erau pesemne ceasurile două din noapte, fiindcă începea să se lumineze. Un paznic bătea toaca undeva, departe. Nadiei nu-i mai era somn, culcuşul era prea moale şi nu se simţea bine în el. Ca şi în celelalte nopţi de mai, se aşeză în capul oaselor şi căzu pe gînduri. Gîndurile ei erau însă aceleaşi ca şi cele din noaptea trecută, monotone, plicticoase, inutile: îşi amintea cum începuse Andrei Andreici să-i facă curte, cum o ceruse în căsătorie, cum ea se învoise şi apoi, încetul cu încetul, învăţase să-l preţuiască pe acest tînăr deştept şi bun la suflet. Dar de ce oare acum, cînd nu mai rămăsese pînă la nuntă decît o lună, simţea un fel de nelinişte, de teamă, ca şi cum o aştepta ceva nelămurit şi greu?

„Tic-toc, tic-toc..., bătea paznicul alene. Tic-toc..."

Prin fereastra mare, veche, se vedea grădina, cu tufele ei de liliac bogat înflorite, dar somnoroase și zgribulite de răcoarea nopții; și ceața albă, deasă se apropia de ele, plutind încet și căutînd să le învăluie. Pe copacii îndepărtați croncăneau niște stăncuțe pe jumătate adormite.

— Doamne, de ce mi-o fi sufletul atît de greu? Poate că toate logodnicele încearcă înainte de nuntă aceeași neliniște. Cine știe! Sau o fi din pricina lui Sașa? Dar Sașa spune de ani de zile același lucru, de parcă ar fi citit într-o carte, și tot ce spune pare atît de copilăros și de straniu.

De ce atunci vorbele lui nu-i mai ieșeau acum din cap? De ce?

Paznicul încetase de mult să mai ciocănească. Sub fereastră și în grădină începuseră să ciripească păsările, ceața se topise, totul în jur se luminase, ca de un zîmbet, de o strălucire primăvăratică. Încălzită, dezmierdată de soare, întreaga grădină prinse curînd viață și picăturile de rouă aninate de frunze scînteiară ca niște nestemate; bătrîna grădină părăginită părea deodată tînără, nouă, gătită de sărbătoare.

Bunica se și trezise. Sașa începu să tușească cu glasul lui de bas. Se auzea cum jos se pregătea samovarul, cum se trăgeau scaunele.

Orele se scurgeau alene, Nadia se sculase de mult și se plimba prin grădină, dar dimineața se tîra încet, parcă fără sfîrșit.

Se ivi și Nina Ivanovna, cu ochii plînși, cu un pahar de apă minerală în mînă. Se îndeletnicea cu spiritismul, credea în homeopatie, citea mult, îi plăcea să discute despre îndoielile care o munceau și Nadiei i se părea că toate acestea au un tîlc adînc. Acum își sărută mama și porni pe alee alături de ea.

— De ce-ai plîns, mamă? o întrebă ea.

— Am început să citesc aseară o nuvelă, în care e vorba de un bătrîn și de fiica lui. Bătrînul face serviciu undeva și șeful lui se îndrăgostește de fată. N-am avut timp s-o isprăvesc, dar e acolo un pasaj unde n-am putut să-mi stăpînesc lacrimile. Spunînd acestea, Nina Ivanovna sorbi o înghițitură din pahar, apoi continuă: Azi-dimineață mi-am adus aminte de acel pasaj și-am plîns din nou.

— De cîteva zile mă simt așa de tristă, spuse Nadia după o scurtă tăcere. De ce oare noaptea nu pot dormi?

— Nu știu, draga mea. Eu, cînd nu pot să dorm, închid ochii și strîng pleoapele tare de tot, uite așa, și mi-o închipui pe Anna Karenina cum se plimbă și cum vorbește sau mă gîndesc la ceva din istorie, din lumea antică...

Nadia simți că mama ei n-o înțelege și nici nu poate s-o înțeleagă. Era prima dată în viața ei cînd avea acest simțămînt și se înfricoșă de el; simți nevoia să se ascundă și urcă în camera ei.

La ceasurile două se așezară la masă. Era miercuri, zi de post, și bunicii i se servi o ciorbă de post și plătică cu păsat de hrișcă.

Ca s-o necăjească pe bunică, Sașa mîncă și supa de frupt, și ciorba de post. Glumi tot timpul prînzului, dar glumele lui erau lipsite de duh, moralizatoare, fără nici un haz. Înainte de a-și spune gluma, ridica în sus degetele neobișnuit de lungi, osoase, parcă moarte; și cînd te gîndeai că era atît de bolnav și că nu mai avea poate mult de trăit, ți se făcea milă de el și-ți venea să plîngi.

După prînz, bunica se duse în odaia ei să se odihnească, Nina Ivanovna mai cîntă un timp la pian, apoi se retrase și ea.

— Ah, dragă Nadia, începu Sașa obișnuita lui discuție de după prînz, dacă m-ai asculta! Dacă...

Nadia se afundase într-un jilț străvechi și închisese ochii, în timp ce Sașa se plimba de la un colț la celălalt al încăperii.

— Dacă ai pleca la studii! spunea el. Numai oamenii culți și cei sfinți sînt demni de interes, numai ei sînt necesari. Gîndește-te, cu cît ei vor fi mai mulți, cu atît mai curînd va începe Împărăția lui Dumnezeu pe pămînt. Încet-încet, din orașul vostru nu va mai rămîne atunci piatră pe piatră, totul va lua altă înfățișare, se va schimba ca prin farmec. Și atunci aici vor răsări clădiri impunătoare, frumoase, grădini minunate, jocuri de apă nemaivăzute, oameni deosebiți... Dar asta nu-i tot. Principalul este că gloata – în accepțiunea de astăzi a cuvîntului – e un rău care nu va mai exista atunci, fiindcă fiece om va avea o credință și fiece om va ști pentru ce trăiește, și nici unul nu-și va mai căuta un reazem în gloată. Scumpa mea, draga mea, pleacă! Arată-le tuturor că te-ai săturat de această viață păcătoasă, searbădă. Dovedește-ți-o măcar dumitale!

— Nu se poate, Sașa. Mă mărit.

— Lasă măritișul! La ce e bun măritișul?

Ieșiră în grădină și făcură cîțiva pași.

— Oricum ar fi, draga mea, trebuie să cauți să pătrunzi lucrurile, trebuie să înțelegi cît de ticăloasă, cît de imorală e viața de trîndăvie pe care o duceți, continuă Sașa. Înțelege odată că, dacă dumneata, bunăoară, și mama dumitale, și buna dumitale nu faceți nimic, înseamnă că pentru voi muncește un altul, că voi irosiți viața altuia. Asta nu-ți pare josnic, murdar?

Nadia ar fi vrut să-i spună: „Da, așa-i", ar fi vrut să-i mărturisească în sfîrșit că înțelege, dar ochii i se umplură de lacrimi, nu mai reuși să rostească o vorbă, se zgribuli și plecă în odaia ei.

Spre seară, veni Andrei și, ca de obicei, cîntă mult la vioară. Era un om tăcut și vioara îi

plăcea, poate tocmai fiindcă atunci cînd cînta nu avea nevoie să vorbească. Pe la orele unsprezece se pregăti să plece acasă. Își puse paltonul și deodată o cuprinse pe Nadia în brațe și începu să-i sărute cu sete fața, umerii, mîinile.

— Scumpa mea, draga mea, frumoasa mea! șoptea el. Ah, ce fericit sînt! Sînt nebun de fericire!

Iar ei i se părea că auzise cuvintele acestea cîndva, demult, foarte demult, sau că le citise undeva... într-un roman, un roman vechi, cu file rupte, aruncat cine știe în ce ungher.

În salonul cel mare, Sașa ședea la masă și bea ceai, ținîndu-și farfurioara cu degetele lui lungi și osoase; buna făcea o pasiență, Nina Ivanovna citea. Candela pîlpîia molcom, toate păreau a fi tihnite și la locul lor. Nadia le ură tuturor noapte bună și se duse sus, în odaia ei, unde se culcă și adormi numaidecît. Dar, ca și noaptea trecută, se trezi cînd începeau să mijească zorile. Nu-i mai era somn și în suflet simțea aceeași neliniște, aceeași apăsare. Ședea în capul oaselor, cu fruntea pe genunchi, și se gîndea la logodnic, la nuntă... Fără să știe cum, îi veni deodată în gînd că mama ei nu-l iubise pe răposatul ei soț, că acum nu avea nici o avere și trăia de pe urma și la cheremul soacrei sale, al bunei. Și oricît se străduia Nadia, nu putea pricepe cum de văzuse pînă atunci în mama ei ceva deosebit, care ieșea din comun, de ce nu-și dăduse seama că era o femeie ca oricare alta, o biată femeie nenorocită.

Nici Sașa nu dormea – îl auzea de jos cum tușește. E un om ciudat, naiv, gîndea Nadia, și visurile lui, grădinile minunate și jocurile de apă nemaivăzute pe care și le închipuie, sînt pur și simplu absurde; dar în naivitatea și chiar în absurditatea lui e atîta frumusețe! Abia îi trecu Nadiei prin minte gîndul că ar putea pleca

la studii și inima îi zvîcni înfiorată, înecată de un val de bucurie.

— Dar poate că e mai bine să nu mă gîndesc, da, să nu mă gîndesc..., șopti ea. Nu trebuie să mă gîndesc la asta.

„Tic-toc..., ciocănea paznicul undeva departe. Tic-toc... tic-toc..."

III

Pe la jumătatea lunii iunie, Sașa se sătură de stat în casa bunicii și începu să se pregătească de plecare la Moscova.

— Nu pot trăi în orașul ăsta, spunea el mohorît. N-are instalație de apă, n-are canalizare! Mi-e silă să mănînc bucatele la masă: la bucătărie e o murdărie de nedescris...

— Dar mai așteaptă oleacă, Fiule Risipitor! căuta să-l convingă bunica, vorbind, cine știe de ce, în șoaptă, în ziua de șapte e nunta!

— Nu vreau să mai stau.

— Parcă ziceai că ai de gînd să rămîi la noi pînă-n septembrie!

— M-am răzgîndit, nu vreau să mai stau. Trebuie să mă apuc de lucru!

Vara era umedă și răcoroasă, copacii – mereu uzi și în grădină totul părea neprietenos și trist; într-adevăr, simțeai nevoia să muncești. Prin odăi, și jos, și la etaj, se auzeau glasuri necunoscute de femei; la bunica țăcănea o mașină de cusut: se pregătea în grabă zestrea. I se dădeau Nadiei șase blănuri – pe lîngă celelalte lucruri – și cea mai ieftină dintre ele costase, după spusele bunicii, trei sute de ruble! Forfota aceasta îl scotea pe Sașa din sărite; ședea toată ziua în odaia lui, îmbufnat; totuși se lăsă convins să mai rămînă și își dădu cuvîntul că nu va pleca decît la întîi iulie.

Timpul trecea repede. În ziua de Sîmpetru, după prînz, Andrei Andreici se duse cu Nadia în strada Moskovskaia, pentru a vizita încă o dată casa închiriată și de mult pregătită pentru tinerii căsătoriți.

Casa era cu etaj și deocamdată nu fusese mobilat decît etajul. În salonul cel mare podeaua lucie imita parchetul; mobilierul se compunea dintr-o serie de scaune venețiene, o masă, un pian și un pupitru pentru vioară. Mirosea a vopsea. Pe unul din pereți atîrna un tablou mare, în ulei, cu cadru aurit, înfățișînd o femeie goală și lîngă ea o glastră violetă, cu toarta spartă.

— Minunat tablou, spuse Andrei Andreici și oftă plin de respect. E de Șișmacevski.

Alături se afla salonașul cu o masă rotundă, un divan și cîteva fotolii îmbrăcate în stofă de un albastru-aprins. Deasupra divanului – o fotografie mare a părintelui Andrei, cu camilafcă și decorații. Cei doi tineri intrară apoi în sufragerie, unde se afla un bufet, și după aceea în iatac; aici, în penumbră, stăteau unul lîngă altul două paturi – cu siguranță că cei care pregătiseră iatacul socotiseră că în el totul avea să fie întotdeauna foarte plăcut și că nici n-ar putea fi altfel. Andrei Andreici o ducea pe Nadia prin odăi, ținînd-o de mijloc, iar ea se simțea slabă, vinovată, ura toate încăperile, paturile și fotoliile astea, iar femeia goală îi făcea de-a dreptul silă. Acum își dădea bine seama că încetase să-l mai iubească pe Andrei Andreici sau poate că nici nu-l iubise vreodată. Dar nu știa și nici nu putea să se hotărască cum, cui și pentru ce s-o spună, cu toate că se gîndea la asta zi și noapte... Andrei Andreici o ținea de talie, îi vorbea blînd și smerit și era atît de fericit plimbînd-o prin această locuință a lui; iar Nadia vedea în toate numai banalitate, o banalitate naivă, neroadă, peste putință de

îndurat, și brațul lui care îi înlănțuia mijlocul i se părea greu și rece, ca un cerc de fier. Îi venea în orice clipă să fugă, să izbucnească în hohote de plîns, să se arunce pe fereastră. Andrei Andreici o duse în odaia de baie, unde atinse un robinet din perete și deodată începu să curgă apă.

— Îți place? întrebă el rîzînd. Am poruncit să se instaleze în pod un rezervor de o sută de vedre, așa că vom avea apă din belșug.

Coborîră în curte, ieșiră în stradă și luară o birjă. Vîntul stîrnea nori groși de praf și aveai impresia că ploaia are să se pornească dintr-o clipă în alta.

— Nu ți-e frig? o întrebă Andrei Andreici, închizînd pe jumătate ochii din pricina prafului.

Nadia tăcu.

— Îți aduci aminte că Sașa m-a învinuit ieri că nu fac nimic, spuse el după o scurtă tăcere. Ei bine, are dreptate! Are perfectă dreptate! Nu fac nimic și nici nu pot face ceva. De ce o fi oare așa, draga mea? De ce îmi e atît de nesuferit pînă și gîndul c-aș putea să-mi pun vreodată o cocardă în frunte și să mă duc la slujbă? De ce îmi piere voia bună cînd văd un avocat, un profesor de limba latină sau un consilier municipal? O, maică Rusie! O, maică Rusie, cîți trîntori și oameni de nimic rabzi și tu! Cît de mulți păcătoși ca mine ții pe spinarea ta, țară chinuită!

Andrei Andreici generaliza faptul că el nu făcea nimic, socotindu-l un semn al vremii.

— Cînd ne vom căsători, continuă el, ne vom duce împreună la țară, draga mea, și vom munci acolo! Ne vom cumpăra un petic de pămînt cu o livadă și cu un pîrîu, vom observa viața din jurul nostru și vom munci... Ce bine are să fie!

Își scoase pălăria și părul îi flutura în vînt. Nadia îl asculta și-și spunea: „Doamne, de ne-am

întoarce mai repede acasă!“. Pe cînd se apropiau de casă, îl ajunseră din urmă pe tatăl lui Andrei.

— A, uite că vine și tata! se bucură Andrei Andreici și îi făcu vesel un semn cu pălăria. Tare mi-e drag, zău așa, spuse el plătindu-i birjarului. E un bătrîn de treabă. Un bătrîn cu suflet.

Nadia intră în casă, mîniată, simțindu-se bolnavă la gîndul că toată seara va avea musafirii pe cap, că va trebui să facă conversație, să zîmbească, să asculte vioara și fel de fel de fleacuri și să nu vorbească decît de nuntă. Bunica, gravă, elegantă în rochia ei de mătase și mîndră, cum părea întotdeauna cînd aveau musafiri, ședea lîngă samovar. Intră și tatăl lui Andrei, cu zîmbetul lui hîtru.

— Am plăcerea și fericita mîngîiere să te văd sănătoasă! îi spuse el bunicii și era greu să-ți dai seama dacă glumea sau vorbea serios.

IV

Vîntul bătea în geamuri, în acoperiș; se auzea un șuierat și în sobă duhul casei cînta posomorît și jalnic. Trecuse de miezul nopții. Toată lumea se culcase, dar nimeni nu dormea și Nadiei i se părea mereu că jos cîntă cineva la vioară. Se auzi o izbitură scurtă și puternică: pesemne că se desprinsese un oblon. După cîteva clipe, intră Nina Ivanovna, numai în cămașă, cu o lumînare în mînă.

— Ce a fost izbitura aceea, Nadia? întrebă ea.

Cu părul împletit într-o singură coadă, cu zîmbetul ei sfîos, mama părea, în noaptea aceasta de furtună, mai bătrînă, mai urîtă, mai puțintică la trup. Nadia își aduse aminte că pînă ieri încă o socotea o femeie extraordinară și asculta cu evlavie vorbele ei, pe care acum nu și le mai

putea aminti în ruptul capului, iar tot ce-i venea în minte era atît de șters, atît de fără noimă.

În sobă răsunară cîteva glasuri de bas și se deslușì chiar un: „O-of, Doa-amne!“. Nadia se așează în capul oaselor și, împlîntîndu-și deodată mîinile în păr, începu să plîngă în hohote.

— Mamă, mamă, spuse ea, draga mea, dacă ai ști ce se petrece în mine! Te rog, te implor, lasă-mă să plec! Te rog din suflet!

— Unde? întrebă Nina Ivanovna așezîndu-se pe pat și neînțelegînd nimic. Unde să pleci?

Nadia plînse multă vreme, fără să fie în stare să rostească un cuvînt.

— Lasă-mă să plec din orașul ăsta! spuse ea în cele din urmă. Nunta nu trebuie să se facă și nici nu se va face. Nu-l iubesc pe omul acesta... Nici să vorbesc despre el nu pot.

— Liniștește-te, draga mea, liniștește-te, zise repede Nina Ivanovna, speriată. Nu ești în apele tale. O să-ți treacă. Se mai întîmplă. Se vede că te-ai certat cu Andrei, dar între îndrăgostiți cearta e trecătoare.

— Lasă, mamă, du-te! începu Nadia să plîngă și mai tare.

— Da! spuse Nina Ivanovna după cîteva clipe de tăcere. Pînă mai ieri erai încă un copil, o fetiță, și acum ești logodită. În natură, totul se transformă necontenit. Nici n-ai să bagi bine de seamă și ai să ajungi tu însăți mamă și femeie bătrînă și ai să ai o fată tot atît de neascultătoare cum am eu.

— Draga mea, buna mea mamă, ești o femeie deșteaptă, ești nefericită, spuse Nadia, știu cît ești de nefericită. Atunci, de ce spui banalități? Pentru Dumnezeu, de ce?

Nina Ivanovna voia să răspundă ceva, dar nu era în stare să scoată un cuvînt; începu să plîngă și plecă în odaia ei. Glasurile de bas se

porniră să vuiască din nou în sobă. Pe Nadia o apucă deodată groaza. Sări din pat și se duse la mama ei. Nina Ivanovna stătea în pat, cu ochii plînși, acoperită cu o plapumă albastră, și ținea în mînă o carte.

— Mamă, ascultă-mă! spuse Nadia. Te rog din suflet, gîndește-te bine și înțelege-mă! Înțelege numai cît de măruntă și de înjositoare e viața pe care o ducem. Mi s-au deschis ochii și acum văd totul. Și pe acest Andrei Andreici al tău îl văd acum așa cum e: mărginit, prost! Mă înțelegi, mamă?

Nina Ivanovna se ridică brusc în capul oaselor.

— Tu și bunică-ta mă chinuiți! strigă ea, începînd din nou să plîngă. Vreau să trăiesc! Să trăiesc! repetă ea și se bătu de vreo două ori cu pumnișorul în piept. Dați-mi libertatea! Sînt încă tînără, vreau să trăiesc, și voi ați făcut din mine o babă!

Se porni pe un plîns amarnic, se făcu ghem sub plapumă și păru dintr-odată atît de mică, atît de necăjită și de prostuță. Nadia se întoarse în odaia ei, se îmbrăcă și, așezîndu-se la fereastră, începu să aștepte zorile. Șezu toată noaptea astfel, gîndindu-se, în timp ce în curte cineva bătea mereu în oblon și șuiera.

A doua zi dimineața, bunica se plînse că vîntul scuturase noaptea toate merele din pomi și rupsese un prun bătrîn. Vremea era posomorîtă, întunecată, nesuferită; îți venea să aprinzi lumina; toată lumea se plîngea de frig și ploaia bătea în geamuri. După ceai, Nadia se duse la Sașa și, fără să rostească un cuvînt, se lăsă în genunchi lîngă un fotoliu dintr-un colț al odăii și își acoperi fața cu palmele.

— Ce-i? întrebă Sașa.

— Nu mai pot..., spuse ea. Nu pricep, nu pot să înțeleg cum de am putut răbda pînă

acum! Pe logodnicul meu îl disprețuiesc, pe mine mă disprețuiesc, disprețuiesc toată viața asta de trîndăvie, lipsită de sens...

— Ei, ei..., spuse Sașa neînțelegînd încă despre ce era vorba. Asta nu-i nimic... Asta-i bine.

— Acum mi-e silă de viața asta, continuă Nadia. Nu mă simt în stare să mai stau aici nici o singură zi. Am să plec chiar mîine. Ia-mă cu dumneata, te rog din suflet!

Cîteva clipe Sașa se uită la ea nedumerit; apoi înțelese și se bucură ca un copil. Ridică brațele în sus și începu să tropăie în tact din papuci, ca și cum ar fi jucat de bucurie.

— Minunat! spuse el, frecîndu-și mîinile. Doamne, ce bine!

Nadia îl privea vrăjită, fără să clipească, cu ochi mari, drăgăstoși, așteptînd să-l audă spunînd ceva esențial, covîrșitor; dar Sașa nu-i spuse nimic. Totuși, în clipa aceea ea simți limpede cum i se deschide înainte un drum nou, larg și necunoscut, pe care se avîntă plină de nădejdi, gata de orice, chiar și de moarte.

— Eu plec mîine, rosti el după o scurtă gîndire, și dumneata ai să vii la gară, să mă însoțești... Am să-ți pun bagajul în cufărul meu și am să-ți iau un bilet; cu cîteva clipe înainte de pornirea trenului, ai să te sui în vagon și... vom fi plecați. Ai să mă însoțești pînă la Moscova, iar de acolo, ai să te duci singură la Petersburg. Pașaport ai?

— Am.

— Îți jur că n-o să-ți pară rău și că n-ai să te căiești, adăugă Sașa înflăcărat. Ai să pleci, ai să-ți faci studiile, iar mai departe soarta va hotărî. Cînd îți vei schimba viața dumitale de-acum, toate se vor schimba. Principalul e să-ți schimbi viața, de altceva nu-i nevoie. Vasăzică, mîine plecăm?

— Da! Te rog, pentru numele lui Dumnezeu!

Nadiei i se părea că e atît de emoționată, că pe suflet o apasă o greutate atît de mare, încît pînă la plecare se va zbuciuma cumplit și va fi chinuită de tot felul de gînduri; dar cînd ajunse sus, în odaia ei, și se întinse pe pat, adormi numaidecît. Dormi adînc pînă seara, cu fața plînsă, dar cu zîmbetul pe buze.

V

Trimiseră după o birjă. Cu paltonul pe ea și cu pălăria pe cap, Nadia se duse sus, s-o mai vadă o dată pe mama, să-și mai privească o dată lucrurile; zăbovi cîteva clipe la ea în odaie, lîngă patul cald încă, mai aruncă o ultimă privire în jur, apoi intră încet în iatacul mamei. Era liniște. Nina Ivanovna dormea. Nadia își sărută mama și îi netezi părul; mai stătu o clipă, două, nemișcată. Apoi se întoarse fără grabă jos.

Afară ploua tare. Birja cu poclitul ridicat aștepta la scară. Birjarul era ud leoarcă.

— N-ai să ai loc și tu în trăsură, Nadia, îi spuse bunica în timp ce servitorii urcau geamantanele. Ce idee să-l însoțești la gară pe o vreme ca asta! Mai bine rămîi acasă. Uită-te cum toarnă!

Nadia vru să spună ceva, dar nu se simți în stare. Sașa o ajută să se urce, îi acoperi picioarele cu un pled, apoi se urcă și el lîngă ea.

— Drum bun, Sașa! Domnul să te binecuvînteze! strigă bunica de pe scară. Scrie-ne din Moscova!

— Bine. La revedere, buno!

— Maica Precistă să te aibă în pază!

— Halal vreme! spuse Sașa.

Abia acum Nadia începu să plîngă. Abia acum înțelese că pleca într-adevăr, lucru de care se

mai îndoia chiar și în clipa cînd își luase rămas-bun de la bunica sau cînd se dusese să-și vadă mama. Adio, oraș! Și deodată îi năvăliră în minte și Andrei, și tatăl lui, și locuința cea nouă, și femeia goală cu glastra; și toate acestea acum n-o mai speriau, n-o mai apăsau – i se păreau mărunte, banale, și simțea cum se îndepărtau din ce în ce mai mult de ea. Cînd se urcară în vagon și trenul porni, tot trecutul acesta atît de apăsător se strînse într-un ghemotoc mic și în fața ei începu să se desfășoare viitorul larg, uriaș, pe care pînă acum abia îl întrezărise. Ploaia bătea în geamurile vagonului, nu se vedea decît cîmpia verde, stîlpii de telegraf și păsările i se perindau prin fața ochilor. Și deodată, bucuria îi tăie răsuflarea: își aduse aminte că pleca spre libertate, că pleca să-și facă studiile, și lucrul acesta era totuna cu ceea ce se chema cîndva, foarte demult, „a pleca la căzăcie". Nadia rîdea, plîngea și se ruga totodată.

— Nu-i nimic! spunea Sașa zîmbind. Nu-i nimic!

VI

Trecu toamna și după ea trecu și iarna. Nadiei i se făcuse tare dor de mama și de buna; se gîndea mereu la ele și la Sașa. Scrisorile pe care le primea de acasă erau potolite, blajine și, după cît se pare, totul fusese iertat și uitat. În mai, după examene, plecă acasă, sănătoasă, veselă și, în drum, se opri la Moscova pentru a-l vedea pe Sașa. Era aidoma ca vara trecută: bărbos, cu părul vîlvoi, purta același surtuc și aceiași pantaloni de dril și avea aceiași ochi mari, minunați; părea însă bolnav, chinuit: îmbătrînise, slăbise și era mereu înecat de o tuse

seacă. Fără să-și dea seama de ce, Nadiei îi păru șters, provincial.

— Doamne, a venit Nadia! spuse el și rîse vesel. Draga mea, scumpa mea!

Nu zăboviră mult la litografie, unde aerul era îmbîcsit de fum de tutun și unde te înăbușea mirosul de tuș și de culori: se duseră la el acasă. Odaia în care locuia era și ea îmbîcsită de fum și podeaua era plină de scuipat: pe masă, lîngă samovarul rece, într-o farfurie spartă, se afla o hîrtie cenușie și, atît pe masă, cît și pe jos, zăceau o sumedenie de muște moarte. Și aici, totul dovedea că Sașa era foarte dezordonat, că trăia cum dădea Dumnezeu, disprețuind orice confort, și dacă cineva i-ar fi vorbit despre viața lui personală, despre fericirea lui personală, despre dragoste, el n-ar fi priceput nimic și i-ar fi venit să rîdă.

— Totul s-a petrecut cu bine, povestea Nadia grăbit. Astă-toamnă mama a venit să mă vadă la Petersburg și mi-a spus că buna nu-i supărată, că intră mereu în odaia mea și face semnul crucii spre pereți.

Sașa o privea plin de bucurie, dar din cînd în cînd îl înneca tusea, iar glasul îi era dogit. Nadia îl cerceta stăruitor cu privirea și nu-și putea da seama dacă i se părea ei sau dacă era într-adevăr greu bolnav.

— Sașa, dragul meu, spuse ea, ești bolnav!

— Nu, nu-i nimic. Sînt bolnav, dar nu grav...

— Doamne, începu să se frămînte Nadia, de ce nu te îngrijești, de ce nu-ți păzești sănătatea? Dragul, scumpul meu Sașa, continuă ea și o podidiră lacrimile. Fără să știe de ce, îl revăzu în gînd pe Andrei Andreici, revăzu femeia goală cu glastra violetă și întregul ei trecut, care-i părea acum tot atît de îndepărtat ca și copilăria. Se porni să plîngă de-a binelea din pricină că

Saşa nu-i mai părea acum atît de nou, de deştept şi de interesant ca anul trecut. Dragă Saşa, eşti foarte, foarte bolnav. Nu ştiu ce n-aş da ca să nu te mai văd atît de palid şi de slab. Îţi datorez atît de mult! Nici nu poţi să-ţi închipui cît de mult ai făcut pentru mine, bunul meu Saşa! La drept vorbind, îmi eşti acum fiinţa cea mai apropiată, cea mai dragă.

Vorbiră multă vreme. Acum, după ce petrecuse o iarnă la Petersburg, Nadiei i se părea că din felul de-a fi, din vorbele, din zîmbetul şi din toată înfăţişarea lui Saşa se desprindea ceva ce şi-a trăit traiul, ceva depăşit, perimat şi poate chiar înmormîntat.

— Poimîine plec la Volga, spuse Saşa, şi apoi am să mă duc undeva să beau cumîs. Vreau să fac o cură de cumîs. Mai vine cu mine şi un prieten cu nevastă-sa. E o femeie extraordinară; încerc mereu s-o abat de pe drumul ei, o îndemn să-şi facă şi ea studiile. Vreau să-şi schimbe şi ea viaţa.

După ce mai stătură o vreme de vorbă, plecară la gară. Saşa îi oferi ceai şi mere; cînd trenul porni şi el flutură zîmbind batista, Nadia îşi dădu seama pînă şi după picioarele lui că-i foarte bolnav şi că nu mai are mult de trăit.

Sosi în oraşul ei la amiază. Îndreptîndu-se cu birja de la gară spre casă, străzile i se părură foarte largi, iar casele mici şi turtite; lume se vedea puţină; îl zări doar pe acordorul neamţ, cu paltonul lui decolorat. Toate casele păreau prăfuite. Bunica, îmbătrînită de tot, grasă şi urîtă ca şi înainte, o luă în braţe şi plînse îndelung, cu obrazul lipit de umărul ei, fără să se mai poată desprinde de ea. Nina Ivanovna îmbătrînise şi ea, se făcuse mai urîtă şi se sfrijise parcă, dar era strînsă în corset ca şi altădată, iar pe degetele ei străluceau tot atîtea briliante.

— Draga mea! spunea ea mereu, tremurînd din tot trupul. Draga mea!

Apoi se așezară și plînseră, fără să mai spună o vorbă. Era limpede că atît bunica, cît și mama, își dădeau seama că trecutul este pierdut pentru totdeauna, fără putință de întoarcere; nu se mai bucurau în societate nici de situația, nici de cinstea dinainte, nu mai aveau nici dreptul de a pofti musafiri; așa se întîmplă cînd, în toiul unei vieți ușoare, lipsite de griji, poliția descinde deodată noaptea, face o percheziție și constată că stăpînul casei a făcut falsuri, a delapidat bani publici – adio pentru totdeauna viață ușoară, fără griji!

Nadia se urcă în camera ei și-și revăzu patul, ferestrele cu perdele albe, naive, iar prin fereastre – grădina bătrînă, scăldată în soare, veselă, plină de freamăt. Pipăi masa, șezu o vreme pe scaun, se gîndi. La prînz mîncă bine și bău ceai cu caimac gustos, gras, ca altădată. Dar parcă îi lipsea ceva: odăile i se păreau pustii, și tavanele prea joase. Seara se culcă, trase plapuma peste ea și, fără să știe de ce, i se păru caraghios să doarmă în patul acela cald și foarte moale.

Nina Ivanovna intră pentru cîteva clipe și se așeză, cum se așază cei vinovați, sfîos, cu grijă.

— Ei, Nadia? întrebă ea după o tăcere. Ești mulțumită? Ești mulțumită?

— Da, mamă, sînt mulțumită.

Nina Ivanovna se sculă și făcu semnul crucii asupra Nadiei și spre ferestre.

— Precum vezi, m-am făcut bisericoasă, spuse ea. Știi, acum studiez filozofia și cuget, cuget mereu... Multe lucruri sînt acum pentru mine limpezi ca lumina zilei. Cred că, înainte de toate, omul trebuie să-și vadă viața ca printr-o prismă.

— Spune-mi, mamă, cum îi merge bunicii cu sănătatea?

— Binișor. Cînd ai plecat cu Sașa și ne-a sosit telegrama ta, cum a citit-o, bunica a leșinat; apoi a zăcut trei zile, fără să se poată mișca. După aceea, se tot ruga la Dumnezeu și plîngea. Acum e binișor:

Se sculă și făcu cîțiva pași prin odaie.

„Tic-toc..., bătea paznicul toaca. Tic-toc, tic-toc..."

— Înainte de toate, omul trebuie să-și vadă viața ca printr-o prismă, reluă ea, cu alte cuvinte, trebuie ca, în conștiința omului, viața să se descompună în elementele ei cele mai simple, așa cum se descompune lumina în cele șapte culori de bază, și fiecare element trebuie studiat în parte.

Nadia nu mai auzi ce spunea Nina Ivanovna și nici n-o simți cînd plecă; adormi numaidecît.

Trecu luna mai și veni iunie. Nadia se obișnuise cu casa. Bunica trebăluia ca și înainte pe lîngă samovar, oftînd adînc; Nina Ivanovna discuta seara filozofie și își continua viața ei de parazit, fiind nevoită să i se adreseze bunicii pentru fiecare copeică. În casă erau multe muște și tavanele păreau din ce în ce mai joase. Buna și Nina Ivanovna nu ieșeau în oraș, de frică să nu-l întîlnească pe părintele Andrei sau pe Andrei Andreici. Nadia se plimba prin grădină și pe străzi, se uita la case și la gardurile cenușii și i se părea că în oraș totul îmbătrînise de mult, își trăise traiul și aștepta sfîrșitul sau poate începutul a ceva tînăr, proaspăt. O, de-ar veni cît mai curînd viața aceea nouă, luminoasă, în care vei putea privi cutezător soarta în față, cînd îți vei putea spune că ești pe drumul cel drept și adevărat, cînd vei putea fi vesel, liber! Și, mai curînd sau mai tîrziu, o astfel de viață va veni. Da, va veni vremea cînd din casa bunicii – unde totul era orînduit în așa fel încît patru servitori locuiau într-o singură odaie, la subsol,

în murdărie – nu va rămîne nici urmă, cînd va fi uitată cu totul, cînd nimeni nu-și va mai aduce aminte de ea. Pe Nadia o înveseleau ștrengarii din curtea vecină, care, atunci cînd ea se plimba prin grădină, băteau în gard și îi strigau rîzînd:

— Logodnica! Uite logodnica!

Într-o zi, sosi o scrisoare de la Sașa, tocmai din Saratov. Cu scrisul lui săltăreț, parcă jucăuș, le spunea că excursia lui pe Volga fusese cît se poate de reușită, dar că la Saratov se îmbolnăvise, își pierduse glasul și, de două săptămîni, se afla la spital. Nadia înțelese ce însemna asta și o presimțire, care era mai mult certitudine, puse stăpînire pe ea. O mustra însă cugetul, recunoscînd că această presimțire, ca și gîndul la Sașa, n-o frămînta așa cum s-ar fi întîmplat mai înainte. Era cuprinsă de dorința înfocată de-a trăi, ardea de nerăbdare să plece la Petersburg și prietenia ei cu Sașa îi apărea drept ceva care aparținea trecutului, ceva drag, dar foarte îndepărtat! Nu dormi toată noaptea, iar dimineața se așeză la fereastră, trăgînd cu urechea. Și, într-adevăr, jos se auziră glasuri; îngrijorată, bunica întreba repede ceva. Apoi cineva începu să plîngă... Cînd Nadia coborî, bătrîna stătea într-un colț, cu fața plînsă, și rostea în șoaptă rugăciuni. Pe masă se afla o telegramă.

Nadia se plimbă mult timp prin odaie, ascultînd plînsul bunicii, apoi luă telegrama și o citi. Li se aducea la cunoștință că, în dimineața de ieri, încetase din viață la Saratov, răpus de ftizie, Aleksandr Timofeici sau, mai simplu, Sașa.

Bunica și Nina Ivanovna se duseră la biserică să orînduiască un parastas, iar Nadia continuă să se plimbe prin odăi, muncită de gînduri. Își dădea limpede seama că viața ei se schimbase, așa cum voise Sașa, că aici era acum stingheră și străină, de prisos, că nimic din tot ce o

înconjura nu-i mai era de nici un folos, că toată viața de mai înainte se rupsese de ea și dispăruse, ca și cum ar fi ars și cenușa ei ar fi fost spulberată de vînt. Intră în odaia lui Sașa, unde rămase un timp nemișcată.

„Adio, Sașa dragă!“, își spunea ea și în fața ei se așternea o viață nouă, cu zări nemărginite, iar această viață, încă nelămurită, plină de taine, o ademenea, o chema.

Se urcă în odaia ei să-și facă bagajul, iar a doua zi dimineață își luă rămas-bun și, veselă, bucuroasă, părăsi orașul, pentru totdeauna – credea ea.

1903

Cuprins

Moartea unui slujbaș 5
Grasul și slabul..... 9
Cameleonul 12
Reguli pentru scriitorii începători..... 17
Ultima mohicană 22
Mihalțul..... 29
Răufăcătorul..... 36
Majurul Prișibeev 42
Un impresar sub divan 48
Călugărul negru 52
Profesorul de literatură 93
Ionîci 124
Omul în carapace.....149
Un caz din practică.....167
În interes de serviciu 182
În rîpă.....203
Arhiereul 255
Logodnica 277

În colecția TOP 10+

au apărut:

01. Vladimir Nabokov, *Lolita*
02. Jorge Luis Borges, *Aleph*
03. Bernhard Schlink, *Cititorul*
04. Norman Manea, *Întoarcerea huliganului*
05. Amos Oz, *Să cunoști o femeie*
06. Philip Roth, *Complexul lui Portnoy*
07. Dan Lungu, *Cum să uiți o femeie*
08. F.M. Dostoievski, *Jucătorul*
09. Dino Buzzati, *Deșertul tătarilor*
10. Aldous Huxley, *Minunata lume nouă*
11. Haruki Murakami, *Pădurea norvegiană*
12. Florina Ilis, *Cruciada copiilor*
13. Ian McEwan, *Inocentul*
14. José Saramago, *Toate numele*
15. Ioan Petru Culianu, *Jocul de smarald*
16. Saul Bellow, *Iarna decanului*
17. Tracy Chevalier, *Albastru pur*
18. Filip Florian, *Degete mici*
19. F. Scott Fitzgerald, *Marele Gatsby*
20. Kazuo Ishiguro, *Să nu mă părăsești*
21. Mihail Bulgakov, *Ouăle fatale • Diavoliada*
22. Gabriela Adameșteanu, *Dimineață pierdută*
23. Umberto Eco, *Numele trandafirului*
24. D.H. Lawrence, *Fii și îndrăgostiți*
25. F.M. Dostoievski, *Idiotul*

26. Mircea Nedelciu, Adriana Babeți, Mircea Mihăieș, *Femeia în roșu*
27. Michael Cunningham, *Orele*
28. Michel Houellebecq, *Platforma*
29. W. Somerset Maugham, *Vălul pictat*
30. Jorge Luis Borges, *Cartea de nisip*
31. Simona Popescu, *Exuvii*
32. Julio Cortázar, *Șotron*
33. Haruki Murakami, *În căutarea oii fantastice*
34. Mika Waltari, *Amanții din Bizanț*
35. Dan Lungu, *Sînt o babă comunistă!*
36. Mihail Bulgakov, *Inimă de cîine. Însemnări pe manșete*
37. John Fowles, *Colecționarul*
38. Dai Sijie, *Balzac și Micuța Croitoreasă chineză*
39. Cecilia Ștefănescu, *Legături bolnăvicioase*
40. Giovanni Papini, *Un om sfîrșit*
41. Edgar Allan Poe, *Cărăbușul de aur și alte povestiri*
42. Ismail Kadare, *Generalul armatei moarte*
43. Daniela Zeca, *Istoria romanțată a unui safari*
44. John Fowles, *Iubita locotenentului francez*
45. F.M. Dostoievski, *Frații Karamazov*
46. Ian McEwan, *Amsterdam*
47. Petru Cimpoeșu, *Simion liftnicul*
48. George Orwell, *Ferma Animalelor*
49. Ilf și Petrov, *America fără etaje*
50. Haruki Murakami, *La capătul lumii și în țara aspră a minunilor*
51. Cătălin Dorian Florescu, *Zaira*
52. Charles Bukowski, *Femei*
53. Jack Kerouac, *Pe drum*
54. N.V. Gogol, *Mantaua • Nasul • Însemnările unui nebun*
55. Nora Iuga, *Sexagenara și tînărul*

56. José Saramago, *Evanghelia după Isus Cristos*
57. Marguerite Yourcenar, *Ca o apă care curge*
58. John Kennedy Toole, *Conjurația imbecililor*
59. Filip Florian, Matei Florian, *Băiuțeii*
60. Michel Houellebecq, *Particulele elementare*
61. P.G. Wodehouse, *Greșeala lordului Emsworth*
62. Cezar Paul-Bădescu, *Tinerețile lui Daniel Abagiu*
63. F.M. Dostoievski, *Însemnări din subterană*
64. Iris Murdoch, *Marea, marea*
65. Günter Grass, *Toba de tinichea*
66. Oscar Wilde, *Portretul lui Dorian Gray*
67. Horia Ursu, *Asediul Vienei*
68. Elfriede Jelinek, *Pianista*
69. Jonathan Coe, *Clubul putregaiurilor*
70. Paul Auster, *Sunset Park*
71. F.M. Dostoievski, *Demonii*
72. Haruki Murakami, *Dans dans dans*
73. Radu Aldulescu, *Proorocii Ierusalimului*
74. Jorge Luis Borges, *Istoria universală a infamiei*
75. Daniel Pennac, *La căpcăunii veseli*
76. Chuck Palahniuk, *Fight Club*
77. Elif Shafak, *Bastarda Istanbulului*
78. F. Scott Fitzgerald, *Cei frumoși și blestemați*
79. Ștefan Agopian, *Tache de catifea*
80. Lev Tolstoi, *Anna Karenina*
81. Sylvia Plath, *Clopotul de sticlă*
82. Matei Vișniec, *Sindromul de panică în Orașul Luminilor*
83. Franz Kafka, *Metamorfoza și alte povestiri*
84. Tracy Chevalier, *Fata cu cercel de perlă*
85. Arturo Pérez-Reverte, *Tabloul flamand*
86. Kazuo Ishiguro, *Rămășițele zilei*
87. Varujan Vosganian, *Cartea șoaptelor*
88. Jorge Luis Borges, *Relatarea lui Brodie*

89. Ioan Groșan, *O sută de ani de zile la Porțile Orientului*
90. Truman Capote, *Mic dejun la Tiffany*
91. Naghib Mahfuz, *Băieții de pe strada noastră*
92. N.V. Gogol, *Suflete moarte*
93. Zeruya Shalev, *Soț și soție*
94. Dan Lungu, *Raiul găinilor*
95. Irving Stone, *Bucuria vieții*
96. Ryū Murakami, *Albastru nemărginit, aproape transparent*
97. Giovanni Papini, *Gog*
98. Cristian Teodorescu, *Medgidia, orașul de apoi*
99. Honoré de Balzac, *Femeia la treizeci de ani*
100. George Orwell, *O mie nouă sute optzeci și patru*
101. Umberto Eco, *Pendulul lui Foucault*
102. Octavian Soviany, *Viața lui Kostas Venetis*
103. José Saramago, *Eseu despre orbire*
104. Arthur Miller, *Moartea unui comis-voiajor*
105. Anchee Min, *Împărăteasa Orhidee*
106. Andreï Makine, *Testamentul francez*
107. Ioan T. Morar, *Lindenfeld*
108. Aldous Huxley, *Geniul și zeița*
109. Lev Tolstoi, *Sonata Kreutzer* • *Moartea lui Ivan Ilici*
110. Margaret Mazzantini, *Nu te mișca*
111. Daniela Zeca, *Demonii vîntului*
112. W. Somerset Maugham, *Luna și doi bani jumate*
113. Kazuo Ishiguro, *Un artist al lumii trecătoare*
114. Lucian Dan Teodorovici, *Celelalte povești de dragoste*
115. Michael Ondaatje, *Pacientul englez*
116. Edgar Allan Poe, *Povestea lui Arthur Gordon Pym*
117. Dan Lungu, *Băieți de gașcă*
118. Haruki Murakami, *În noapte*

119. Elfriede Jelinek, *Amantele*
120. John Fowles, *Magicianul*
121. Ioan Petru Culianu, *Pergamentul diafan* • *Ultimele povestiri*
122. Ken Kesey, *Zbor deasupra unui cuib de cuci*
123. Gabriela Adameșteanu, *Provizorat*
124. Dino Buzzati, *O dragoste*
125. Boris Pasternak, *Doctor Jivago*
126. Tatiana Niculescu Bran, *Spovedanie la Tanacu*
127. Charles Frazier, *Cold Mountain*
128. Graham Greene, *Sfîrșitul unei iubiri*
129. I.S. Turgheniev, *Povestirile unui vînător*
130. José Saramago, *Intermitențele morții*
131. F. Scott Fitzgerald, *Dincoace de Paradis*
132. Philippa Gregory, *Surorile Boleyn*
133. Thomas Mann, *Iosif și frații săi* (vol. I)
134. Thomas Mann, *Iosif și frații săi* (vol. II)
135. Thomas Mann, *Iosif și frații săi* (vol. III)
136. Johann Wolfgang von Goethe, *Afinitățile elective*
137. A.P. Cehov, *Logodnica. Schițe și povestiri*

în pregătire:

Guy de Maupassant, *Un caz de divorț*

Eugene O'Neill, *Lungul drum al zilei către noapte*

www.polirom.ro

Coperta: Carmen Parii
Tehnoredactor: Constantin Mihăescu

Bun de tipar: august 2013. Apărut: 2013
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. Box 266
700506, Iași, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53 • C.P. 15-728
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tiparul executat la S.C. LUMINA TIPO s.r.l.
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, București
Tel./Fax: 211.32.60, 212.29.27, E-mail: office@luminatipo.com

Contravaloarea timbrului literar se depune în contul
Uniunii Scriitorilor din România
Nr. RO44RNCB5101000001710001 BCR UNIREA